[redacted]

[redacted]

מכתבים משר של ים

מחברת שניה

בהוספות תקונים והערות

מאת

יהושע הלוי מֵזַח.

ווארשא

בדפוס של אפרים בוימריטטער, וחתנו נפתלי גאנשאר,

רחוב ביעליינסקי 16 №

בשנת תרמ״ו לפ״ק

МИХТОВИМЪ

МИ-САРЪ-ШЕЛЪ-ЯМЪ,

Т. е. Письма и критика

Соч. **О. МЕЙЗАХА.**

ВАРШАВА

1886.

Дозволено Цензурою.
Варшава, 9 Января 1886 г.

въ Тип. и Лит ф. Баумриттера и Н. Гонсіора
на улицѣ Бѣлянская № 16.

Дозволено Цензурою.
Варшава, 9 Января 1886 г.

въ Тип. и Лит ф. Баумриттера и Н. Гонсіора
на улицѣ Бѣлянская № 16.

דובנא. י״ט תמוז תרמ״ה לפ״ק

לכבוד ידידי היקר והנכבד, איש בריתי, סופר משכיל ודורש אמת וצדק הר״ר יהושע מזה נ״י.

ככל הטובות הבאות לאדם מאת ד׳ מבלי אשר קוה וחכה עליהן, ככה באת אתה ידידי ביום אתמול לפתע פתאום אל ביתי, ותשמחני עד מאד בראתי פניך אשר לא קויתי ולא עלה על לבי. מרגע באך עד בא השמש השתעשעתי בחברתך ושנינו יחד מלאנו מלים, כי רבות היה לכל אחד מאתנו לשפוך שיחו בחיק רעהו. וגם היום מהיות הבקר עד צאתך לדרכך לשלום ישבנו כשבת אחים יחד ודברנו איש את אחיו ככל אשר עלה על רוחנו: אולם כאשר שמחתי בבאך כן נאנחתי בצאתך ותעזבני גלמוד כבתחלה. כי מה לי פה ומי לי פה? את מי אשיחה ואדברה? הן כערער בערבה הנני, כי אם נמצאים פה שנים שלשה אנשים משכילים אשר רוחם לא זרה לי ויש אשר גם יאהבוני ויכבדוני (האחד המיוחד שבהם הוא תלמידי החכם השלם הר״ר חיים זאב מרגליות הרב מטעם הממשלה בעירנו) הנה לא בידם עתותיהם ואיש לעברו יפנו להשביע נפשות ביתו בעבודתו יום תמים, וכה אשאר אנכי גלמוד וערירי כל הימים, כי גם קרוא בספר יכבד עלי מאד בעיני הכהות, על כן משנה שמחה אשמח בבא אלי ארח כמך אוהב דבק מאח, אשר לראות פניו תאות נפשי ובשיחותיו תשבע נפשי נעם וענג רב.

אולם ביתר שאת וביתר עז לקחת לבי בדברי ספרך היקר אשר קראת באזני, הוא החלק השני ממכתבי „שר של ים״ אשר נכון אתה להוציא לאור הדפוס. במכתביך אלה הראית לדעת כי באמת כאחד משרפי מעל אשר כנפים לו לעוף ביעף ברגע קטן מקצה תבל עד קצהו ולהתבונן על עלילות בני אדם ויצרי מעללי

איש כן תעבור חיש קל על פני רחבי ארץ ועיניך תחזינה גם בבני אדם גם בני איש יחד חכמים וסופרים חוקרים ומבקרים, מי ברעש ומי בקול דממה דקה, מי בעיקוצו ומי בדבשו, הכל גלוי לפניך ובצדק ובמשפט אמרי פיך ונופת תטופנה שפתיך. ואחרי אשר שבעה נפשי ענג מדברי הספר הזה אשר הרבה ממנו קראת לפני, עצור במלים לא יכלתי, ואם אמנם תכבד עלי הכתיבה מאד בימים האלה בהיות עיני כהות, אמרתי יהי מה ואכתוב דברים אחדים במכתבי זה לתת לך ברכה ותהלה על כונתך הטובה להעיר אזני קוראיך לדעת טוב ורע ובחור בטוב, מי יתן ויעשו רבים כמוך, או אז רוח הטמא יעבור מן הספרות, והיתה כלה קדש לה', וכל הנוגע בה יקדש ויטהר, ונחו ושקטו הסופרים ואיש לא יחלל את שם רעהו, וכלם שכם אחד יעבדו עבודת הקדש לא לריב ולא למצה כי אם לטוב בית ישראל ולשלום אין קץ. מי יתן והיה הדבר הזה בישראל בעודי בחיים, ותחזינה עיני בשוב האמת אל בנה וצדק ושלום ישקו. הלא זאת תאות נפש ידידך ומכבדך לנצח.

אברהם בער בן חיים הכהן גאטטלאבער.

ט. *)

עוד אני חושב מחשבות מה להודיע ברבים, והנה רוח צפונית באה ותקחני בציצית ראשי ותשאני ותביאני אל עמק אילון. פקחתי את עיני, והנה סביב שתו עלי רבים מסבירי, ואשמע אחרי קול רעש גדול; שלום עליכם! שלום עליכם „שר של ים!" בהם אנשים אשר. לא ראיתי פניהם ימים רבים כלם שמחו לקראתי; זה יושיט לי את ידו לאות, כי בשבילו יכלתי לבא לעמק אילון, זה יברך את שמי „בשלום" ויראה לי לדעת כי לא יהיה צר המקום גם לי להתארח פה ימים אחדים; זה ישאל „מאין באת"? וכוונתו: מדוע לא בחרתי לשבת במקום אחר, יען עינו הטעתהו לחשוב כי אשיג גבולו; וזה ידרוש לדעת: מה מעשי פה כעת? כלומר: אם לא יוכל להרויח איזה אגורות על ידי, ואנכי קבלתי את כלם בסבר פנים יפות, לא באתי עמהם בדין על כוונתם ומחשבות לבם, רק החזרתי להם שלום, ואקבלם באהבה במים הפנים לפנים; אך בראותי כי ירבו עלי דברים ללא הועיל עזבתים, ואלך לי לראות מה יעשו תושבי העמק. לא שבעה עיני מראות ואזני משמע, ראיתי מעשים רבים הנעשים תחת השמש, ודמי עורקי החלו לדפוק בחוקה רצוא ושוב, ראיתי... וראיתי... ואשוב בחמת רוח אל מעוני הצר אשר שכרתי לי ללון בו. ואמר אעלה נא על משכבי, אולי ישא משכבי בשיחי, אישן ואשכח ענות עמי, אשכח עמלי ורעות רוחי, אך שכבתי ואישנה, ויהי אך פרש מלאך השנה את כנפיו עלי, והנה בא החלום ברוב ענין, חלום נורא ואיום! בחלומי: הנני עומד ליד שער רומי בימי הבינים, באתי העירה וארא והנה בכל הרחובות ישטפו נהרי נחלי דמעות ודם, ואנשים חלשים אשר עיפה נפשם להורגים יצעקו מרה בקול ענות חלושה, ומשבר רוח ייליל, חפצתי לדעת סבת הדבר, אבל אין מגיד ואין משמיע, איש איש נחפז לברוח ויירא על נפשו לעמוד על עמדו. והנה לקראתי

---

*) מעטה מכתבים נדפסו במחברת פלשתינה בשנת תרמ"ט.

איש זקן אשר שיבה זרקה בו, הוא כבן אלפים שנה הולך שחוח וספר בידו, ובדמעות עיניו ספר לי לתומו לאמר: זה לי שנים רבות אשר הנני הולך נע ונד בארץ, וה' ברך אותי בבנים ובבנות, זה שנות מאות אשר התישבנו פה, ונרא מנוחה כי טוב. והנה לפתע פתאם קמו עלינו זאבי ערב ויטרפו את צאן הקדשים ואת עצמותיהם גרמו, ואנשים בוערים סבבו בעיר, ויכו הכה ופצע טף ונשים ביום אחד, על זקן לא ירחמו ועל ילדים לא יחמלו, בראותי כ"ז לקחתי את כל הוני ורכושי בידי ונחבאתי לברוח — „ואיה הונך ורכושך אשר הצלת"? שאלתי ברגזה ובלב קרוע ומרתח, הזקן הורה לי על הספר אשר תחת אזרעו, ויאמר במתק שפתים: „הנה זאת התורה אשר צוה לנו משה מורשה, היא חיינו ואורך ימינו. יקרה היא מפנינים, וכל חפצים לא ישוו בה, וכל הימים אשר הספר הזה היה יהיה בידנו, לשוא ידברו בנו שונאינו מגרינו, לחנם ירדפונו, מנוחה ידריכונו — וכל עמלם יעלה בתהו, היא משגבנו היא שופרנו, היא תצילנו בענינו — ואשאל את האיש הדובר בי „היתכן כי הממשלה ברומי לא תעשה משפט לדרוש מיד המכים והרוצחים את דמי בניך ובנותיך"? — „הממשלה"? ענה הזקן בשחוק, „הממשלה ברומא תעשה את שלה וההמון עושה את שלו, מהר תראינה עיניך אחרית הדבר" — והנה לפתע פתאם באו מלאכי הממשלה שוטרים מזוינים ואנשי חיל בכלי נשק ויתפשו בכף איזה ראשי בריוני המה הפראים אשר יפרעו פרעות בעיר ויתנום במשמר. ויעמדו ברחוב אחד להשקיט את הסער ולהבריח את השודדים והחומסים ומחרחרי הריב, אבל ברחוב השני והשלישי וכו' עוד קול ההמון ברעו, עודם יוצאים תצץ ויעברו בעיר, יטרפו ישללו ירצחו יהרגו ויחמסו, ואין אומר השב, לקול שועת העשוקים רגזה הארץ, אף שמים נטפו מים וכו'.

עוד אני עומד ורואה במחזה ואבינה באחרות של ישראל ונפשי גרסה לתאוה לדעת את משפט השודדים אשר באו בכף, אך כמו יד נעלמה נגעה בי ואתעורר. הקיצותי והמחזה נעלם מעיני ... שעות אחדות הייתי כאיש נדהם והפעם רוחי ולא האמנתי בעצמי ... היטב חרה לי על המלאך הממונה על החלומות על אשר לא הראה לי אחרית החזיון מה יהיה משפט הרוצחים,

אך בעודני עושה הנה והנה, והשעה העשירית בבקר הגיעה, יצאתי החוצה, והנה בראש הומיות איש זקן לקראתי, זקן שקנה תורה וחכמה וכתב ספרים הרבה לטובת הכלל. „מאין באת שר של יס'? שאלני האיש אחרי האצילו לי עתרת נשיקות — „משוט בארץ ומהתהלך בה' — „ומה מעשיך פה'? — „באתי הנה לגמר את אשר החלותי ולה' הישועה' — „אם עתותיך בידך לכה נא אחרי ואראך את המקום אשר ישב שמה הגאון מהרי"ם ז"ל. הלכתי אחריו, ונבוא אל חדר צר ואפל. ארכו כד' אמות ורחבו כשלש אמות באמת איש. שם מטה, כסא, מנורה ושלחן, וספרים שונים מפוזרים מסביב. „פה ישב המנוח רבי ישראל' — הוסיף הזקן לספר — פה הגה יומם ולילה בתורתו, ואנשי העמק כלכלוהו — בלחם צר ומים לחץ, ואין גם אחד בנגבירים אשר התעורר לקחת אותו אל ביתו לכלכל שיבתו בכבוד. פעם אחת שלח הגאון ז"ל את אחד מאנשי הישיבה לשאול ממני ספר אשר לא ידעתי ולא הבנתי מה לו ולספר כזה. ואקח את הספר ואביאהו אליו בעצ[מי] ואמרתי: „רבנו מאור עינינו! את בקשתך מלאתי ואביאה לך את הספר אשר אתה מבקש, ואל תתמה על החפץ כי לא שלחתי לך את הספר ע"י השליח כי מאד חפצתי לדעת מה לך ולספר כזה'? ויען רבי ישראל ויאמר: נפשי קצה בלחם הקלוקל, בכל לבבי ונפשי אחפוץ לאכול מיגיע כפי, ע"כ חשבתי מחשבות, מה לי לעשות, עד כי זכרתי כי על פי הספר הזה אוכל ללמוד להכין — דיו; ואמכור את מעשי ידי להחיות את נפשי ולהנות מיגיע כפי.

אמנם כן! החכמים הנותנים אמרי שפר יאכלו לחמם בדאגה וילכו בדרכה של תורה: פת במלח יאכלו ומים במשורה ישתו, ועל הארץ ישנו, וחיי צער יחיו. ומי יאמין לשמועתנו כי איש דגול מרבבה כמהו יחפוץ באחרית ימיו לפרנס א"ע במלאכה שחורה כזו? שומו שמים!

עוד רבי ישראל לא מת! תלמ[ידי]יו הרבים אשר העמיד בחייו, חיו יחיו, יתם המה ילכו בדרכיו, [illegible] ים המפוזרים ככף [illegible]אפר יעלימו עין מאנשים גדולים כאלה! צ[illegible] [illegible] קורא יקר, כי זקני תלמידי חכמים אשר הרביצו תורה [illegible] [illegible] בים ויצא לשם ולתפארת, יבלו אחרית ימיהם בדאג[ה] [illegible], והאם תשוב תתפלא בראותך כי כארבעה מיל[illegible] [illegible] ים אשר

יגורו בארץ רוסיא לא יכלו להספיק לזקן חכם שיוציא לאור מכ"ע חדש, אשר כבר קנה לו שם בספרות העברית? כמה יגיעות יגע הרב החכם המשורר הנשגב אב"ג עד אשר החל להוציא את „אור הבקר" וכמה פעמים בקש וחזר ובקש מאוהביו וממכיריו שיתמכוהו לעת זקנותו, אך קולו היה כקול קורא במדבר, ונאסף „אור הבקר" *) ואחינו העשירים בטוב להם לא יזכרו אף לא יחפצו לדעת אחרית החכם המסכן הזה. משכילי הדור! עורו נא הקיצו מתרדמתכם, והעירו גם את אילי הארץ אדירי הכסף כי יפקחו עיניהם לראות נכוחה ולא יחכו עד שיהיה מ ת ם מוטל לפניהם.

עוד לא ספרתי אף מקצת מן המקצת מכל אשר ראו עיני ושמעו אזני בעמק—אילון הזה, עוד לבי עלי דוי ונפשי עלי תאבל לשמוע אנחות שוברות כל גופו של אדם יוצאות מלב העניים והאביונים, עוד יצלצלו באזני דברי הרבנים והמגידים שהם רק נאה דורשים; עוד לא גליתי אף חלק אחד מהטפה אשר עלי לגלות — אך עוד יבא יום ואספרה באזני הקורא דברים אשר ישום וישרוק עליהם, יבא יום והיום ההוא ירחק חק, אשורנו ולא עתה, אראנו ולא בקרוב... ועתה אשים קנצי למלין, כי לא עלי המלאכה לגמור, יבאו החכמים יושבי העמק ויספרו מכל אשר ידעו ואשר יבינו, ואם המה מחשים, אלה מיראתם שלא ישבר מטה לחמם, ואלה יען אשר לא יחפצו לדין עם מי שתקיף מהם ואלה מפני... אנכי אנכי אגלה מעט פני הלוט על העמק הזה, כי אין אני בן חורין להבטל מכל וכל, ובעתה אחישנה, ואחריות כל הדברים אשר הודעתי מיום החילותי למשוך בעט סופר עד היום הזה עלי תהיה, אני אשא ואני אסבול. נפשי יודעת מאד כי האמת נר לרגלי, ולא מרוע לבב חלילה אודיע ברבים דברים כאלה, רק אולי יועילו דברי לאחד מעשרת אלפים איש והיה זה שכרי.

---

*) נכספנו לבוא העת „הבקר אור" לצאת עוד פעם, ומי יתן כי רבים ילכו לאורו. והמו"ל יטב בעיניהם מאד.

י :

הנני להעתיק מאמר מאחד השרפים אשר כבר בא זכרו במכתבי הראשונים [מכתב רביעי]; ואלה הדברים שכתב להמו"ל „קדש הקדשים" וזה החילו:

לסרמיאל - המלאך קדוש וברוך!

רעי! במאמר אחד בורא השחקים, וברוח פיו יוצר כל צבא השמים יצאנו שנינו בבת אחת ובקומה אחת מאין ליש, כל מלאכי מעל ראו כן תמהו, כי גובה לנו ויראה לנו. השרפים הקטנים כאין היו נגדנו, מקול דברינו התחבאו, ויפחדו פן נשרוף אותם בהבל פינו, אבל עבודה קשה נתנה על שכמך, ועבודה יותר גדולה על שכמי, פעמים רבות התאוננתי רע ומר באזניך ואמרתי: מה יתן ומה יוסיף לי אם כל צבא השמים יכבדוני, ואני ארבץ תחת נטל משאי. עבודתי היתה אז להביא את כל הקרבנות אשר הקריבו בני ישראל — לפני הדום רגלי השכינה, פעם אחת בשוגג לא שמרתי את חשבי כראוי, ויעל ריח ניחוח אל אפי מהקרבנות אשר יעלו כלם כליל לגבוה, ויצא נזר דיני לקבל שיתין פולסי דנורא, המכות האלה לא אוכל לשכוח עוד היום. והנה לפתע פתאם חדשות נשמע, כי נחרב בית המקדש ובטלו הקרבנות, עמודי השמים ירופפו, מלאכי שלום מר בכו, רק אני לא בכיתי על שבר בת יהודה. ואמרתי: עתה אראה מנוחה, אבל לא כאשר דמיתי היתה, וגורלי היה עוד רע וקשה מבתחלה, כי פקודה נמרצה יצאה מגבוה מעל גבוה לקבל תפלות ישראל במקום הקרבנות, ולהביאן לפני כסא כבוד אל, בתוכן היו תפלות שמנות ובריאות. ומהן — לא יחשב ד' לי לעון אם אומר — תפלות שמראיהן וריחן כמו המן שעתידו נם ימנו ב"י עד הבקר בימים שלא שמעו לפקודת אבי הנביאים... שמם שלכתי אותן החוצה. העוברים שמה הגישו משפטם עלי על לא [illegible]ר סכתי הדרך בעדם, ויצא נזר דיני להיות נע ונד כאחד

הנפילים על הארץ, אבל הכל תלוי במזל! לפי עדות אבי המחוקקים באו הנפילים אל בנות האדם וילדו להם גבורים אנשי שם. ואנכי — אף רעיה אחת לא מצאתי, ולא רע אחד שאוכל להתרועע עמו כמשפט אוהבים נאמנים! — אשריך סרטיאל, כי שוקט אתה על שמריך, ולא היית מעודך מגולגל בגוף קרוץ מחומר, ולא תדע מכל הנעשה בזה על הארץ, לא תדע את השמות המבהילים: „שנאה" „קנאה" „נקמה" גם לא תוכל להבין מה היא „האהבה", ואנכי בשמעי בפעם הראשונה איך אנשים רבים יגזרו אומר: „האהבה היא בת השמים" שחקתי על דבריהם ועל הלומותיהם. ואמרתי: היתכן כי בת השמים היא, ואנכי לא ארע מה היא, ועל מה אדניה הטבעו? גם מפיך לא שמעתי דבר על אדות הבת הזאת, ולתמהון לבבי פגשתי את האהבה בהעיר ט. במדינת פינ"ס. נגשתי אליה, כרעתי לפניה על ברכי, ואמרתי: אהבה, משכיני, אחריך ארוצה! והיא הביטה עלי בעיניה יונים, ותאמר: אם באמת תדע להוקיר בת יקרה כמוני, תן לי אות ומופת על דבריך. כי כנים המה, ואנכי הראיתי לה לדעת כי לא התולים עמדי, נתתי על ידה חמש מאות רו"כ, ועדי עדיים ואמרתי לה: הרי את מקודשת לי בהאותות האלה... ואני שלך רוחי ונפשי שלך, עוד אנחנו מתעלסים באהבה, ויבא השטן ויתיצב בתוכנו, השטן התלבש במלבושי אשה מבישה אשת זמה וסרת טעם, האשה הזאת רחפתני באמת הבנין, ותגרשני מעל פניה, ואנכי נשארתי בדד גלמוד כערער בערבה, ידעתי סרטיאל כי תביט עלי בתמהון, ותשאל: מה היה לך „פלא" כי תהפוכות תדבר וחזות אשמע מפיך, ואנכי לא אבין אף מלה אחת מכל דבריך, כי מה לך ולאהבה כזו? מדוע תרדוף אחר אילה שלוחה? מדוע תדרוך על שחל ופתן? האהבה היא בת התפת, ולא בת השמים, היא תוליך אנשים בדרך לא ישובו עוד ממנה... היא תשים חבלים על ידיו ונחושתים על רגליו ותאמר עד פה תבוא ולא תוסיף; ועצומים כל הרוגיה. הה! ראשיתה כעשן לעינים... ואחריתה שגעון וראש פתנים... וריב וקטטה ומדנים... אמנם כן אלה אשר לא ידעו במה כחה גדול, יענו ויאמרו: כי כל ההולכים אחריה חסרי לב המה אין בינה. ע"כ ארלג על פרקים אחרים

מקוי בטרם תנתן לי רשות לספר לפניך מראשית ועד אחרית, ועוד חזון למועד. *)

כן לא אוכל לספר לך כעת פרטי הדברים איכה בעיר מבצר דך בקקוני בוקקים והציגוני ערום ויחף, וגלגל החוזר טלטלני טלטלה גבר עד כי באתי עד הלום לגור בעיר הגדולה מאסקווא הבירה ואת אשר ראיתי שמה, את גודל עשרה ומרכלתה וכל מעשי גביריה ונדיביה, תהלוכות רבניה השכלת מוריה, שירי משורריה, וחכמת המליצים הישרים הדורשים את שם ישראל לשבח, מעשי המו״ל הרוססים ביתוסם לעם ישראל וחנוך נערי ב״י בבתי הספר הגבוהים והממוצעים, וישרת לבב אחד מגדולי חסידי האומות הנסיך דאלגארוקאף יזכר לטוב, אשר הוא עוד היום כמלאך שלוח ממרום לסוכך באברתו על עדת ישראל היושבים שמה שלא יאונה להם רעה חלילה מההמון כאשר קרה לדאבון לבבנו בערי הפרזות בשנות ראינו רעה — מכל אלה אסיח דעתי עד ארגיעה ואודיע להקוראים במכתבי הבאים. כן לא אספר כעת פרטי הדברים שקרו לי עם אחד הדובים, איך טרף ורמס כל חיתו יער, ופעם קרה לו מקרה כי בא כפים עץ בכפו אז בא אלי בבכי ובתחנונים ויבטיחני כי רק חיות יטרוף, אבל לא אנשים, ואני רחמתי עליו והוצאתי את העץ מכפו, גם מרחתי על המכה ויחי. אבל כאשר רעב לטרף, חפץ לבלעני חיים; ובעזרת צורי וגואלי נמלטתי ממנו. כן לא אוכל לספר כעת באר היטב, איך חיה אחת אשר טרפה אנשים רבים באפה ובחמתה, עד כי היתה למשל ולשנינה בפ״ע... והמו״ל בעצמו ובכבודו, הוא ולא סופר, הוא ולא עוזר, יצא להלחם נגדה, ויפול עליה מלוא קומתו. כל הרואים מחאו כף והריעו תרועה גדולה כי עין בעין ראו איך ישים מחנק לנפשה, עוד מעט, עוד רגע, והחיה איננה; אבל החיה התגברה על האיש העשוי לבלי

---

*) בספרי „הנסתרים והנגלות" נכתב המקרה הזה בפרטיות ונחתם בתוספת הלאה אלה חכמים רבים הנודעים לשם, אשר יראה הקורא כי המקרים האלה יזכירו דברי ישעיהו הנביא באמרו: „והחזיקו שבע (פתח לשון נוכח) נשים באיש אחד לאמר ה׳ רק יקרא שמך עלינו אסוף חרפתנו, ואין פה המקום לספר המקרה הזה.

תת, ובהאבקם יחד ולא יכלו זה לזה, עשו שלום ביניהם, והיא באה לחסות בצל כנפיו ולעזרו בכל מעשה ידיו!...

כמו כן לא אוכל עוד לגלות את אשר עיני ראו, איך שני אנשים התקוטטו ויריבו ויקראו למהלומות, ויגישו עצומותיהם לפני דעת הקהל. ואח"ז בא הראשון במקלו ותרמילו להתאכסן בבית שונאו הגדול והוא נתן לו מקום להניח שם כליו... בפעם הראשונה בראותי כמו אלה השתוממתי על המראה, אבל אח"כ היו בעיני דברים כאלה למעשים בכל יום, ומאד שחקתי בראותי איך אחד המריבים הופיע בהדר גאונו בטכ"ע היוצא לאור ע"י שונאו הגדול, והמו"ל... חבק אותו בזרועותיו וישקהו.

האמין לי סרטיאל, כי יש בידי חבילות חבילות חדשות כאלה להביא לפניך; אבל לא זאת מטרת מכתבי זה, רק זאת אגלה את אזניך בפעם הזאת כי בבואי הלום על כדור הארץ היתה ראשית מלאכתי לבקר בבתי חרשת המעשה — מקום אשר יבראו שמה התפלות, וישלחון ישר לשער השמים, ולהתבונן איזה תבלין ישימו המתפללים בתפלותיהם אשר טרם תגענה למקומן תעלינה צחנה ובאשה, והנה התבוננתי בהמתפללים ושמעתי, איך קדוש אחד יעמוד אצל כותל המזרח בזוית זו ויאמר: אל קנא ונוקם! חזקני נא ואמצני והיה לי לעזר שאוכל לנקום מאיש פלוני ופלוני לירד עמו לחייו על אשר הרהיב עז בנפשו לגלות דברים אשר כבודם להסתיר. וזה יעמוד אצל קיר המזרח בזוית זו ויניע כל גופו ואבריו כנוע עצי היער מפני רוח סער, ומתפלל: אל מלא רחמים! ברכת את עבדך בכסף רב, אך אין לי מנוחה ומרגוע מהעניים והאביונים, על דלתותי ידפקו יומם ולילה, ויקראו הב הב! הן בלבם רעיון לעזוב את הארץ וילכו להם לפלשתינא או לאמעריקא; ילכו באשר ילכו, רק אלי לא יגיעו, ואני לא אראה ברעתם; וזה יעמוד וינוע כנוד הקנה במים ויאמר: אבינו מלכנו! בטובך ובחסדך הגדולים נתת לי בתים רבים, עליות מרוחים, לב טהור ברא נא אלהים לשכני הרבים, ותן בלבם חכמה בינה ודעת לשלם לי מדי חדש בחדשו את שכר מעוני כפלים מאשר שלמו עד היום!; וזה יעמוד ברתת וחיל ויכוף כאגמון ראשו ושבע תועבות בלבו, ויאמר: רבונו של עולם! הבט משמים וראה איך העושר שמור לי לרעתי, שלח אש ותאכל את כל רכושי ואדע כי חפשי אנכי והבתים לא יעמדו לי

לשטן על דרכי ... תפלות כאלה וכאלה שמעתי עת ירדתי עמוק בלבות המתפללים. ותעל הזמורה אל אפי, ואען ואומר: זאת להם תחת מחשבתם פגול אשר יעלו על לבבם, לא תבאנה בית ד', פגול הן לא ירצון, — ומני אז אוקיר רגלי מבוהל כזרחי ואבחר לי מקום בין דלת העם. שם שמעתי איך המון העם כמשק גבים שוקק בו, יהמיון ולא ידעו את פירוש המלים אשר יוציאו מפיהם, ותהי להם תפלתם מצות אנשים מלומדה, רק את מחשבותיהם הטהורות יגישו ויציקו לפני שומע קול בכיות, שמעתי תפלתם ותחנתם וימס לבבי. ועוד חזון למועד אשר אצרף לפניך את מחשבותיהם, ואז תענה ותאמר גם אתה כי תפלות רצויות הנה לפני המקום ולא תשבנה ריקם מלפניו. כן אודיעך בימים הבאים דברי הבאי והבל הבלים אשר יבראו אנשים שפלים היושבים בעולם השפל, והשתוממת למשמע אזניך וכעת אשים קנצי למלים, אחיך פלא זה שמי.

ווארשא יום א' לסדר: מכתב פתוחי חותם קדש לד'.

יא

הנני עומד על המצפה לראות ולשמוע מה יענו הקוראים על המכתבים אשר הגשתי לפניהם, הקשבתי קשב רב קשב! המשכילים הצעירים ישתבחו בעיר כי המה כבר יודעים מי הוא „שר של ים" ויתפלאו מדוע ולמה אסתתר בין מלאכי מרום, והזקנים המאמינים לכל דבר גזרו אומר: כי הוא אחד מהשרפים אשר יצא גזר דינו להיות נע ונד בארץ, והאמת — לא כדברי אלה ולא כדברי אלה, רק כאשר הודעתי סבת ירידתי על הארץ במכתבי הראשון [במחברת הראשונה]. והנה בימים האלה חפצתי לשוב למקומי הראשון, יען מו"ל „קדש הקדשים" החל לחלל את דבריו, ובדעתו להוציא את מכה"ע „קדש הקדשים" פעמים בשבוע,

ואנכי ארע נאמנה כי לא יגיע להמטרה. יען „תפסת מרובה לא תפסת" גזרו חכמי ישראל אומר, ואינו דומה ס"ע בשפות חיות למכ"ע המוכן להקוראים המבינים רק שפת המלאכים. ע"כ אראה מראש כי ימים רבים לא אוכל לעבוד עבודתי, המו"ל נבול יבול, וכשל עוזר ונפל עזור, וחשתי עתידות לי לדאג לאחריתי. אבל המו"ל הקים עלי את השטן להשטין ולקטרג עלי לאמר: כי מלאך הירא ורך הלבב עבודתו פסולה והעטרה שעטרו לו לעמוד לשרת על הים כבתחלה איננה הולמתי, יען כי באתי בברית עם — אנשים אשר בקהלם לא יחד כבוד מלאך ושרף. ואמנם אמת נכון הדבר הזה; המלאכים אשר רגליהם רגל ישרה ולא יסבו בלכתם, ישנאו את בני האדם ויזיקו להם בבל מקום שידם מגעת.

כי הנה מראש מקדמי ארץ, בשעה שבקש הקב"ה לברא את האדם ונמלך במלאכי השרת, אמרו לפניו: רבונו של עולם! מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו? וכאשר בא משה לקבל את התורה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: מה לילוד אשה בינינו? וכיון שאמר להם: לקבל תורה בא, אמרו לפניו: תנה הודך על השמים; כאשר שלח ה' מלאך אחד לבשר בשורה טובה לאברהם, ומלאך אחד להפך את סדום, ומלאך אחד לרפא... עשו שלשתם קנוניא ביניהם ויבאו שלשתם לאברהם לאכול ולשתות אכילה גסה, חמאה וחלב ובן הבקר וג' לשונות בחרדל, לא למלא נפשם כי ירעבו, רק להחסיר מהאדם את לחמו היו נראים כאוכלים והכל נשרף בהבל פיהם אף במקום שאין להם הנאה כלל. וכן עשו ללוט: אחרי אשר עשה להם משתה, ויאכלו את המצות אשר אפה, גלו לו את הסוד כי שלחם ה' לשחת את העיר, ויוציאו אותו ואת אשתו ובנותיו התוצה, ויאמר: „המלט על נפשך!" ומדוע לא הוציאו גם את רכושו, ולא נתנו לו להתמהמה? אין זאת כ"א בעיני המלאכים רע מאד מעשה בני האדם, וגם במקום אשר יבאו להיטיב עם האנשים, לא ברצונם רק ע"פ מצות ה', יעשו בזדון להקניטם, כמו שאמר המלאך להגר בעת השליכה את הילד ותשב לה מנגד ותשא את קולה ותבך, ובלי ספק היתה עמלה ויגעה ורפת - ידים, צוה עליה; קומי, שאי את הנער! האם דבר קטן הוא לשאת חתיכה הראויה להתכבד כישמעאל

ת אשר גם היא צמאה למים? וכן רוב המלאכים אשר יבאו בי האדם יזיקו להם יותר מאשר ייטיבו. מלאך אחד שרף שר ומצות אשר הכין גדעון ויעלם מעיניו, וכן עשה מלאך אחד גוח. הוא צוה עליו לעשות עולה, וכאשר העלה מנוח את י העזים ואת המנחה על הצור, התל בם המלאך ולעיניהם ליא לעשות, ויעל מעל המזבח בלהב השמימה ומנוח ואשתו לו על פניהם ויראו לנפשם פן ימותו. כן שלח מלאך אחד את ו בירושלם לשחתה בימי דוד; אחד מהשרפים לקח רצפה מעל זבח ויגע על פי הנביא ישעיהו, ופעמים לקחו המלאכים יצית ראש הנביא יחזקאל וישאוהו בין הארץ ובין השמים. מים הביאו על אנשים תמימים אימה גדולה, לזה הראו זון כדמות איל, ולו קרנים גבוהות, והאחת גבהה מן שנית, והגבהה עלתה באחרונה, ופתע פתאם בא המלאך, ובבואו — נבעת האיש ויפול על פניו, ככתוב: ואני דניאל נהייתי ונחליתי ימים ואשתומם על המראה ואין מבין. — ועל זה הביאו חרדה גדולה, עד כי האנשים אשר היו עם דניאל על יד נהר חדקל ברחו בהחבא, ודניאל בעצמו כאשר ראה המראה לא נשאר בו כח והודו נהפך עליו למשחית ונשמה לא נותרה בו.

ואני במרוצת דברי עם מלאך אחד שאלתי את פיו: מפני מה דרכך לילך ולהזיק? מה עשה לך איש פלוני כי הבאת עליו אימה חשכה גדולה? ויען המלאך ויאמר: ואותי אתה שואל? שאל נא פי האדם מה יחפצו המה מהמלאכים? כה להם ולנו? מדוע יקראו אותנו בשמות מבהילים? מדוע תפאו עלינו דברים שלא עשינו מעולם? מדוע לקחו אותנו לשומרים על ימינם ושמאלם לפניהם ולאחריהם? מדוע לקחו אותנו לרקחים ולרקחות, לטבחים ולטבחות, לאופים ולאופות, ויתנו עלינו עבודה קשה, פעם להגביה את צוארה של אסתר, ופעם למתח שרביטו של אחשורוש, פעם להגדיל שני עוג מלך הבשן, ופעם להמשיך... של נבוכדנצר [שבת קנ"ט] פעם לעקור אילני דבושתגא, ופעם להפיל את המן על המטה... פעם לנעוץ קנה בים, ופעם לחבוט בקרקע את אמהות של בת פרעה, ועל איזה מלאכים בדו מלבם דברים לא כן, על מט"ט וגבריאל שהוכו בשיתין פולסי דנורא,

ועד דברים כאלה *) גם העבידו אותנו בחמר ובלבנים והביא
את צוא־ינו בעול כבד ויעמידו אותנו לשומרים לשמור את כ
אבריהם ולשאת אותם על כפינו כאשר ישא האומן את היונק
בכל מקומות שלא דרכה כף רגלינו, ימשכונו אחריהם בעל כרח
לעמוד על גבם ולשמור צאתם ובואם; על כל דבר הבל ורעו
רוח יזכירו את שמנו, צא וראה כמה עבודות קשות נתנו על רא
מלאך הברית, ועל גבריאל לעשות ז.. לושתי [מגלה י"ב]; כמ
מלאכים עשו לשלוחים ובעל כרחם יעמיסו עליהם את תפלותיה
להעלותם לפני כסא כבוד אל. כמה מלאכים הטרידו לרדת ולב
אל בתי כנסיותיהם לעמוד ולראות כמו בניא החזון כאשר ינרי
את השטן ברוח פיהם מתוך קרן האיל, גם לעשות מעשה מו
ולרקום את התקיעות דלמטה ע"ג היריעות דלמעלה וכדומה
מעשים אשר לא יעשו בעולם העליון, ותמעט כל זאת בעיניהם
להעביד אותנו בפרך כל היום, ויוסיפו להגיד שנה מעינינו גם
בלילה לשים אותנו לשומרות לראש נשיהם היולדות להיות למגן
עליהן מפחד בלילות מפני זאת הרשעה הלילית וכל כת דילה. גם
שמו בפי המלאכים דברים שלא דברו מעולם, על כל טפה וטפה
העמידו אותנו לשמור שלא תסרח ולשמור אותם [את בעלידם]
מכל מחלה ומכל תקלה וקטטה ומכל מיני פורעניות — העל זאת
לא יחר אפנו, להנקם מאויבינו בראותנו כי על ידם יחולל כבודנו?
האם לא חובה עלינו לתבוע עלבוננו ולהשיב חרפה למחרפינו
ומכה למכינו?

---

*) ידידי הרב החכם הגדול החוקר והמבקר האמתי וכו' הר"ר משה
הכהן שאלקעס בעל "המפתח" בראותו את המכתב הזה בכתובים, השיב
את אמרי: כי כל הדברים האלה בדה האלוף מלבו, והגזים והפליג על
המדה כדרך רוב סופרי עמנו, ובאמת לא היו דברים מעולם, ורק מגלה
הוא בפי חז"ל כאמר באר נבוך פשט ודעת בספרו "המפתח" — ועל"ז
מאמין אנכי בדברי האלוף כמו בדברי האורים. והדבר הקשה בעיני מבקר
הכם ותלמודי גדול כה' שאלקעס הוא דבר פשוט בעיני איש פשוט כמוני.
ומדוע לא אאמין בכל הדברים האלה? הלא באמונה אליה מלאה ולא
יספקנה ... וד"ל.

על הדברים האלה לא מצאתי מענה לצדד בזכותם של בני האדם, ומה גם כי עדותי איננה מקבלת עוד, יען כי נטה לבבי להתרועע אל האדם. במלה אחת על נפשי אוכל לאמר, כי אינני לא בשמים ולא בארץ, מלאכי מרום יחשבוני כאחד האדם, ובני האדם ירחיקוני יען ממלאכי מרום אני ויפחדו לנפשם שלא ישרפו בהבל פי, ובכן מכל עבר ופנה רק רע אשמע כל היום, גם האנשים אשר חפצתי קרבתם בגדו בי ויתגוני לגלה סוד ויפחידוני בדברים... רק זאת היא נחמתי, כי הקוראים הישרים בלי ספק היטיבו לדאות כי רק טוב וחסד ארדוף. ובגלל זאת אוהבי ירדפוני, רעי מנוחה ידריכוני, וישכחו שכח כי אשחק על חלומותיהם ועל דבריהם. ואולם חכו נא קוראים ישרים, ואשמיעכם חדשות ונצורות לא פללתם, ותראו כי לשוא יפרשו שונאי רשת ללכדני, חמסם על קדקדם ירד, ומרחוק אשחק אלעג למו... יבא יום ויתמו חטאים מן הארץ בתפץ כל המיצר בצרת החכמים שאין להם לחם וצרת כל ישראל ובתוכם גם אני...

יב.

אחד מחכמי התלמוד אמר: חטוף ואכול חטוף ואשתי דעלמא דאזלינן מיניה כהלולא דמי [עירובין נ״ד], ואחד מחכמי זמננו אמר: העולם הזה דומה לבקעה מלאה גדרים קטנים עם גדולים; בעלי חיים הקטנים נכשלים בהם, אך הזאבים יקפצו יעברו עליהם. אשרי למי שהוא זאב בעולם [„גן פרחים״ צד 136] אבל האמת היא, העולם הזה דומה לבית משחק ובני האדם המה ה[illegible]קים על במותיו; פעם יופיעו ברמות גבורי מלחמה וחרב פ[illegible]ת בידם, ופעם כסוסים מוינים איש אל אשת רעהו יצהלו... [illegible]ם ברמות נשים זקנות, עניות מבכות על מר גורלן, ופעם בעשירים מתעברים ואין כל; פעם בלשון מדברת גדולות, ופעם בשפתי חלקות ובדברים רכים משכן. פעם ישמיעו במרום קולם

פעם מארץ תשת אמרתם; פעם ישימו בשמים קנם, ופעם יעמיקו עד שאול תחתית, עד כי לא יוכל איש להכיר את המשחק מי הוא ומה מעשיו, הלנו הוא אם לצרינו?... משחקים כאלה וכאלה ראיתי כמעט בכל עיר ועיר אשר עברתי שם; זה ילבש אדרת שער למען כחש, זה יורה דעה, יבין שמועה, ונפשו רעבה אין כל, לא רעב ללחם כי אם לדבר ד', והמשכיל בעת הזאת ידום, גם הבר"ל מכ"ע יופיעו נגד עיני בדמות משחקים, והסופרים בדמות משרתים הדולגים על המפתן; אשמעה — כי מר"ל פלוני ישחק וירנן, יצעק ויקלל, ואומר: הניחו לו ויקלל, כי הלא משחק הוא, והקוראים הנבונים העומדים ורואים במחזה יודעים היטב כי אך שחוק יעשה להם המשחק... אראה — והנה סופר אחד — במצות אדוניו — יגיש כס זהב לפני רעהו וישים לראשו זר פרחים ומעטה תהלה, ואומר: אל תקנאו בהאיש המאושר הלז, ואל תשימו לב למשרתי המשחקים, כי מעבר לגבם אחריו ראש יניעו ויאריכו לשון ויבוז צלמו... כי אראה בגיא החזיון, עדרי זאבים יתנפלו על עובר אורח, לא אבכה ולא אנוד לו, בדעתי נאמנה כי לא יפול משערות ראשו ארצה, והמראים את עצמם כזאבים חלשים ככבשים המה להם, ורק על גיא החזיון יראה להם וטובה להם, ובאמת מוגי לב כשפנים המה ויראו את צלם ויפחדו מקול עלה נדף... אם אראה רב פלוני אוסר דבר המותר... לא אשים אליו לבי, ונפשי יודעת מאד כי מתחפש הוא באדרת האמונה למען כחש, ומבעד למסכה הנסוכה עליו ישחק ילעג לנו ועל חברת המשחקים יחשב; אם אשמע כי מטיף לעם ישרון יצעק בקול מר: שובו שובו בנים שובבים! ארע נאמנה כי הוא קיים בעצמו דברי „ארם' הראשון „אכלתי ואוכל'!... אם אראה נערה תאטים אזניה משמוע שירי אהבים, ארע כי כבר קצה נפשה בפוסמני ענבים... אם אראה איש כבריח מביהו כל משכיל, יען אפיקורס הוא לפי דבריו, ארע כי בלילה העבר הריק מאמתחתו כל כספו לדבר אחד... ורק לאמתלא יאמר כן... אם אראה איש נדיב ירבה נדבות על בתי תפלות ויפזר כסף למאות ולאלפים בפעם אחת, ארע כי לבו לב אבן ולא ישמע לקול העניים המבקשים לחם ולא ימצאו, ורק משחק הוא על גיא החזיון... אם אראה תלמיד חכם עובר עבירה אחת ביום, לא אהרהר אחריו, כי ארע שיעבור שתי עבירות בלילה... כן כן הוא

ינו ! משחקים אנחנו כלנו על במת המחזה, וככל המשחקים משחק גם אני, גם אנכי שחוק עשיתי להקוראים בהגישי לפניהם מכתבים רבים „גדולי הכמות ורבי האיכות", והקוראים הלא יבינו כי משחק אנכי, ע"כ לא ישימו לבם אם אקרא על מכתבי „רבי האיכות", כי כן דרך המשחקים לפאר ולהדר מעשי ידיהם אף אם המון הרואים לא ימחאו כף אל כף ולא יקראו הידד הידד ! ואם המשחק יראה כי מעשה ידיו להתפאר, אז לא יבוש לקרוא בקול: „משחק גדול אנכי" ! ויחזיר וישיב ויחזיר על דבריו אשר דבר, ומדוע נופל אנכי מכל המשחקים? גם אנכי קראתי על מכתבי לאמר: „כי דברי המכתבים יעשו רושם גדול ועוד יותר יעשו רושם נכר בימים הבאים" הדברים האלה פלטו פי עטי במכתבי הראשונים, ועתה אחזור על דברי הראשונים ואומר: כי אחד המשחקים ירה בי אבן, אבל החטיא את המטרה... ואם ינבל את שמי אלף פעמים יותר מאשר נבל עד היום, לא אשים אל לבי, כי סוף סוף הלא משחק גם אנכי! ויש לאל ידי להשיב חרפה למחרפי ומכה למכני... ובוזי יקלו... —.

אמנם על זה יודה כל איש, כי המשחק אשר יופיע על גיא החזיון עליו להראות התמונה, רצוני: את תואר פניו כמו שהוא. אם יראה לפנינו כנער שכור שראשו עליו כגלגל ולא יוכל לעמוד על רגליו, ויצעק בקול וישיר בשירים וידבר בתום גדול: „זקן אני וקחו בפי, חכם וירא אלהים אני ומורה דרך להתועים בדרכי החיים, מי יאמין לדבריו? האם לא יהיה לשחוק ולקלס באזני השומעים? אם אשה זקנה תופיע לנגד עינינו, אלה וקללה בפיה, ותאמר: דעו נא כי אברך משכיל אני, ואבקש אהבת ישרים, הלא היה תהיה לחרפה ולקלסה, לשמה ולשרקה, כן ראוי הוא להמולים והסופרים להראות לפנינו בדמותם ובצלמם, וכל אשר ישחק את חלקו במחזה, עליו לגלות את המסכה הנסוכה על פניו למען אשר הכירהו עין הרואה ולבל לעור את עיני הקוראים שלא יוכלו להביט באספקלריא המאירה ולרדת לסוף דעת המשחק, ועתה אם איש נבער מדעת וחכמה, יבא ויעריך את סמרטוטיו על גיא החזיון והרואים יתפלאו לשמוע נלעג לשון אין בינה כמהו יחרף ויגדף כאשה תגרנית את אנשים שלא הגיע ידו קרסוליהם והוא יצעק בקול: תלמיד חכם אני שפרקי נאה

ומדברי נאוה — מה יענו ע"ז הרואים במחזה? עוד יותר נפ נהפלא אם נראה פרא למוד מדבר אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו יצא להלחם עם התקיף ממנו?! יאמרו נא הקוראים אם משחק כזה יוכל למצוא חן בעיני הרואים? אם פלוני החכם יצא כגבור משכיל להכות על קדקוד ראש אחר הגבורים, והגבור קם מעל הארץ, וישב מכה למכהו וחרפה למחרפהו, הלא כחזה הוא אשר יתענגו עליו הקוראים, (הנני אומר: „יתענגו עליו הקוראים" והאמת כן הוא, יען יצר לב האדם רע מנעוריו, ע"כ יתענג לראות איך אנשים ילחצו זה בזה, ואם איש יחבל את רעהו, ואם ימעדו רגלי חברו ויפול מלוא קומתו ארצה. והדברים עתיקים). לא כן אם פלוני החמור קם לתגר מלחמה עם ארי שבתבורה, ובראותו כי הארי לא שם אליו לבו, ויתחרה לצאת במחול עם אילה שלוחה; אבל רגליו מעדו, ובטרם קם מעל הארץ והאילה כבר עלתה על מרום הרים, ועתה הלא יודה כל אחד מהרואים במחזה כי החמור הסכל לא ידע ולא יבין לשחק בקומו לתגר מלחמה עם מי שתקיף ממנו, ויהי לשחוק בעיני הקוראים כאשר יתקלסו בכל נערים שובבים הלוחמים מלחמת רשות... ע"כ איעצך חמור גרם, עשה לנו שחוק עם חמורים כגילך ואל תבוא בקהל משחקים גדולים, אז תלך לבטח דרכך ולא יתנגפו רגליך, ואם התפרץ לקנות לך שם עולם, אז קח נא צייר גדול, וכתוב עליו עשרים וחמשה אלף רו"כ חייב לך איש פלוני והבאת משפטך עליו ונתפשת בידי השופטים ויצא שמך בבל העולם כי משחק גדול אתה, — ומדוע הפיל ברעה לחנם וללא יועיל לא לך ולא להבריך!

רבים אומרים מי יראנו טוב והאוה תערב לנפש . ואני כל תענוגות בני אדם גם תאותם גם שמחתם זרו לרוחי , אנכי באתי להודיע בין החיים השכם והודיע ע"ד תהלוכות בני האדם היושבים על כדור הארץ , אבל לפעמים עלי לבי דוי להודיע חדשות שהן נגד רצוני וחפצי כי בבואי לגלות פני הלוט הלוט על פני אנשים רבים, יש אשר יראה לפנינו תחת המסוה פני הקוף ... שן בהמה, עינים מפיקות זועה, ויש — זאב ערבות בעור כבשה תמימה, והוא יחרוק שניו על הרהיבי עז בנפשי להסיר מעליו אדרת שערו למען כחש , אבל מה אעשה והנני מצוה ועומד לבלי כבוש נבואתי , ולבלי כסות על נגעי בני אדם המתממים עם תמימים ושבע תועבות בלבם ולהעיד למוסר אזנם אולי ישובו מאון ויתקנו את אשר עותו ואין דבר העומד מפני התשובה, כי כן גם הפעם הנני לספר באזני הקוראים דבר משפט אחד אשר בא זה לא כביר באולם המשפט בבית דין של מעלה את אשר ראיתי בעיני רוח בחלום חזיון ליל . ראיתי והנה השופטים יושבים כסאות למשפט לשפוט משפט אחד הגבאים בה"ק על אשר רצת

---

*) חכמים רבים דברו ע"ד חלום החזיון , ואם גם לנו של השקפה בלב אנשים המה ימים כדורג לשמוע איך האנ"ש לא ידעו להכיר בדבר הזה , אמנם אבל מאות ספוק נשמות שורפה להם נחלי מים . יען ספוק שבעת דומה כל מאום בבגורה , לגדו אלה יאמינו כי מה לה לנפשו של אדם במהרה לקבור מתיהם מל פניהם כו ביום שמת בשודה חם . אוי לגופה בתוה , אוי לאותה כלמה ! ומי יודע כמה נשמות חיות כרדו שאולה . ועל זה לבי דעני מרמז ככתוב : „יש נספה בלא משפט". מי יתן ושמו לאבי הס"ק אשר בכל ערי ישראל אל לבם את הדברים האלה ויתקנו את אשר תפאו עוו ופשעו עד היום , לא יטמא לבי . כי יהי חלקי בין המזכים את הרבים , ואם המקיים נפש אחת מישראל כך המקיים נשמות רבים עאכו"כ

נפשות רבות בכל הימים אשר כהן פאר בתור גבאי ראשון בעיר פלונית. הגבאי הוא כבן שבעים שנה, וכל ימי חייו ישב יומם ולילה בבהמ"ד הגדול והגה בתורת ה' ולא הלך ד' אמות בלא תורה ויצא שמו למרחוק כי צדיק תמים הוא וירא אלהים באמת, גם שש לעשות צדק ולגמל חסד של אמת לעניי העם לקברם חנם אין כסף, וגם התקין תקנות רבות ליקרא דשכבי, וע"כ במותו התאבלו עליו כל מיודעיו, הספדנים מצאו מקום לעורר את העם לתשובה. אחד מהמגידים צוח בקול מר נורא ואיום: אוי ואבוי על האי שופרא דבלי בעפרא! וכל העם האמינו כי יבא שלום ינוח על משכבו ובצל צדי יתלונן, ומלאכי שלום אשר נבראו מכל המצות אשר עשה בחייו יצאו לקראתו להקביל פניו ולהוליכהו בדרך ישר העולה לגן העדן. ע"כ חלו רבים את פניו בטרם הלקחו מעלמא דשקרא להיות למליץ ישר ולבטל כל הגזרות הרעות המתרגשות ובאות על ישראל... אבל לא כאשר דמו כן היתה באמת, לא מלאכי השרת יצאו לקראתו לברכו בשלום, רק אנשים עניים ונשים מדלת העם יצאו לקראתו בקול מר: הוי מרצח! בן בליעל! קין הורג נפשות, הרצחת וגם ירשת, טבחת ולא חמלת, שפכת לארץ דמי נקיים, הורדת את אחיך ואחיותיך בדם שאלה, עתה הנה קול דמי נקמתם צועקים מן האדמה, לקראת בואך עוררו כל רפאים שוכני קבר אשר מידך נגזרו כלם יענו ויאמרו לך גם אתה חלית כמונו וגו'.

הגבאי בשמעו את דבריהם, נבהל מאד ויאמר: הגם פה אשמע חמס ושוד? האם גם בעלמא דקשוט יתחפשו העניים באדרת שער למען כחש ויאמרו כי נורלם רע ומר, למען יתעוררו השומעים לחמלה עליהם ולפתוח להם את ידם הנדיבה! האם אמת בפיהם אשר יאמרו כי אני רצחתי? אני? האם עשיתי מעודי עד יומי האחרון עול לאיש? האם גנבתי או רצחתי כל הימים אשר חייתי על האדמה? ויוסף הגבאי לצעוק בקול גדול: מה לכם ולי? סורו ממני כל פועלי און! — אבל צעקתו לא הועילה לו, האנשים מרי נפש ירטו הדרך לנגדו, תפשוהו ויסחבוהו כפגר מובס, זה אחז בציצית ראשו, וזה באזניו, זה בידו וזה ברגליו. כה הבילוהו עד אולם המשפט להגיש עצומותיהם לפני שופטי אמת ודייני צדק, ויבאו יחו"ז

בקול המולה גדולה בחדר המשפט ויעמידוהו על עמוד הקלון למען יראו כל הנאספים את האיש העוכר נפשם ובשרם.

השופט פנה אל הנאשם וירא כי פניו זועפים וישאל ויאמר: מה שמך ושם עירך?

הגבאי: שמי דוב זאב מהעיר הקטנה פילדאשקאצעמאן אשר על נהר הניעמאן.

— מדוע הורדת שאול חיים את האנשים האלה?

— ידי לא שפכו את הדם ועיני לא ראו.

— איך מת יוכל להכחיש את הכת? השופט פנה להאנשים הנרצחים ויאמר: ספרו נא איכה היה הדבר, ובמה שפך את דמכם?!

אחד מהנרצחים נגש אל השלחן ויספר לאמר: בשנת הארבעים לימי חיי נפלתי פתאם על ערש דוי, ימים רבים התהפכתי על משכבי בחליי, עד כי פתאם חדלו עורקי לדפק ואשכב כבול עץ, שמעתי איך אשתי ובני ובנותי יקוננו מרה על פרידתי מהם, וכל הגה מפיהם יצא היה לי כמחט בבשר החי. והנה לפתע פתאם באו מלאכי חבלה עושי דבר הגבאי ויקחוני ויניחוני על רצפת הבית והחתי הוצע קש יבש. שכבתי בלי כח כשעה תמימה, אח"ז טלטלוני טלטלה גבר ויסרקו את בשרי במסרקות של ברזל, ואח"ז שמוני על מטות וחבלים ויסחבוני כפגר מובס אל בית מועד לכל חי ויקברוני חיים*).

לדברים האלה הושחרו פני הגבאי כשולי קדרה ועיניו נמקו בחוריהן, ויאמר: ואני מה כי יתאוננו עלי? הן הרופא נתן עדותו כי כבר מת, ומה חטאתי בדבר הזה?

— גם הרופא לא ינקה, ענה השופט, גם הוא עונותיו יסבל, למענו ערוך מאתמול תפתה העמיקו הרחיבו מדורתה וגו' ואשו לא תכבה לנצח.

עוד זה מדבר והנה אשה אחת מהנרצחות באה ותספר כדברים האלה: אנכי באתי עד המשבר וכח ללדה לא היה בי עד אשר לא נותרה בי נשמה, כחי עזבני ואתעלף, הרופאים הוציאו מקרבי את פרי בטני בידים אמונות בעודנו חי, שמעתי קול

---

*) ראה המאמר הנפלא „בעלת המתים" בהבקר אור שנה רביעית ס' יא—רנ. לידידי הרב החכם הנ"ל יצחק יעקב וויסבערג מקישו.

בביתו , אבל כח לא היה בי להניע אף באצבע קטנה, וככה שכבתי שעות אחדות עד אשר הרגשתי כי נוי יתנועע תנועה חזקה כי שמוני בארון צר מהתכנס, ויובילוני מחוץ לעיר. השמשים שתו כוס רויה, ויסגרוני לידי נשים „קברניות" וכו', ובחפזון נמרץ עשו זר מעשיהם ויורידוני חיים שאולה. בקברי הקיצותי ואנס להניע ידי ורגלי, אבל אהה! אבד מנוס ממני. בכל כחי התאמצתי לקום מקברי. אבל גל אבנים גדול יכסני. חפצתי להפוך את גוי ולא יכלתי— כי היה צר המקום, בקושי גדול החלותי להפך את עצמי מצד אל צד וכאשר צלחה בידי להתהפך על פני ארצה, קרתי כי אסיר מעלי בכח גבי את גל העפר מעלי, אבל לשוא כליתי כחי. כה שכבתי במחנק נפש ובענוים קשים ומרים עד כי מגודל הכאב נשכתי את אצבעותי בשני עד שפך דם. וכה יצאה נשמתי והפח רוחי. האמת אגיד כי לא עלי נפשי תאבל, כי בכל ימי עניי ומרודי לא ראיתי בטובה עם יושבי חדל, אך על בני יחידי מחמל נפשי אספדה ואילילה כי לא ידעתי מה היה לו?!!

— ומי יאמין לדבריה אלה, ענה הגבאי, היש עדים כי כנים דבריה?

השופט צלצל בפעמון אשר לפניו ויבואו שלשה אנשים ויעידו לאמר: דברי האשה הזאת כנים ונאמנים, ומעשה שהיה כך היה: כאשר הורידו את האשה הזאת בקבר נפל מחיק אחת המתעסקות כיס כספה, ובבואה לביתה זכרה כי כספה ירד לקבר, והשאל את פי הרב, והרב התיר לפתוח הקבר, וכאשר פתחו את הקבר להוציא את הכסף מצאו את האשה והנה היא שוכבת על פניה ועל אצבעות ידיה דם נקפא, ועקבות שניה נודעו בהן. ויחרדו כלם למראה הנורא ההוא ויתמהו איש אל רעהו, ויאמרו: אין זאת כי אם מלאך הדומה ענש אותה על רב פשעה, ובכן עוד נשאר שמה לגנאי ולחרפה בעיר ותהי לשיחה בפי אנשים המורות כלבנה; אך לא כפשעה נגעה לה, ואשמה תחול על ראש הגבאי.

בראות הגבאי כי כלתה אליו הרעה החל להצטדק ויאמר: אבל בי נא אדוני השופט, הלא אנכי אינני אשם בדבר הזה כי אם...

— העוד תוסיף סרה לשים עונך בראש אנשים אחרים? הטרם תדע כי כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה מעלה עליו הכתוב כאלו עשה.

— הלא כל הנבאים יתנהגו כמוני, ולא נופל אנכי מאבותי...

— אבותיך חטאו פשעו, ומדוע בחרת גם אתה ללכת בדרכיהם אשר לא טובים?

— אבותי היו צדיקים ואנשי מעשה ולא מצאתי בם שוֹן אשר חטא.

— מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותיך, ואח"ז — רוצחים.

— רוצחים! צעק הנבאי, אוי לאזני שכך שומעות! השופט אמת לא ידבר משפט אמת, ומי יאמין לדבר הזה אשר אין לו שחר?

השופט שמע את דברי הנבאי ויחר אפו, וישמיע קול בפעמון כי יתאספו כל הנרצחים למקום אחד, והנה רוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים באה מצפון, ואחר הרוח רעש גדול, ותעבור הרוח על הארץ ויקיצו אנשים רבים ויעלו מקבריהם ויעמדו על רגליהם במערכה חיל גדול מאד, ועל פני כלם נראו אותות חניקה אשר נחנקו בקבריהם אחרי אשר נקברו חיים, כי פניהם מראה תכלת להם, בתוכם ראיתי גם את הנבאים „מהחברה קרישא" אשר מידם נגזרו וכלם הביטו אחרי הנבאי בעינים כפיקות זועה וגועל נפש ויהיו נכונים ומזומנים לקלע את נפש הנבאי בתוך כף הקלע כמו שעשו להנבאים שלפניו.

„אבל" — דבר הנבאי רהה — „איך יוכלו בעלי הדין להיות עדים? יבאו אנשים נאמנים אשר שבקו חיים לכל חי כדרך כל הארץ וימותו בדרך הטבע והמה יעידו אם הנבאים הורידו אנשים חיים שאולה".

„גם את הדבר הזה אעשה לך" ענה השופט, ויתן אות ויבאו אנשים אשר מתו כדרך כל הארץ ויעידו.

„אנכי" — החל עד אחד לכפר — „נפלתי על משכבי בחליי ואישן שנת תרדמה בבית החולים אשר לא"ח, והרופא, רופא אליל, חשב אותי למת, ויצו על הממונים בבית החולים להניח אותי בחדר המיועד לפגרים מתים. ימים אחדים שכבתי על מקומי, ואחר זה באו איזה שמשים מהעיר „בהול" ויקחוני ויובילוני אל חצר המות, שמה טהרו אותי במים סרוחים וילבשוני לבנים כמרדם ובהלכתם ויקראו: „צדק לפניו יהלך", ויהי בראותי כי עוד מעט אקבר חיים פקחתי את עיני מעט מגודל הפחד עד כי הבינו השמשים כי עוד אותות חיים בקרבי.

ויביאוני העירה אל בית אחד ממודעי, ואחרי איזה שבועות קמתי מחליי, וחייתי שנים רבות וילדתי בנים ובנות, ולו התמהמהתי רגעים אחדים, אזי הורידוני חיים שאולה. ועתה אף אם כפקודת כל אדם נפקד עלי אחרי ארבעים שנה מיום אשר קרה אותי הדבר הנורא הזה, עכ"ז עוד לא אוכל לשכוח את הפחד אשר פחדתי או שלא יקברוני חיים, ועל אמתת דברי יעידו רבים וכן שלמים היושבים בעיר „בהול" (דיגמא לזה ראה מאמר „מעשה לסתור" לה' ווייסבערג).

„ואנכי" — החל העד השני לספר – גרתי בפרויד שלאקעבאד אשר מעבר לנהר ויליע על פני קאנאוו. ויהי היום ואני שכבתי ואישנה, והמטה אשר עליתי עליה לא ירדתי ממנה. ויהי בבקר ותבא אשתי ותקרא בקול: „עורה! הקיצה! עד מתי תישן? הלא יעבור זמן התפלה" ואנכי שמעתי את דבריה, אבל נאלמתי ולא יכולתי לענות אף מלה אחת. הרופא בא ויגזר אומר כי כבר יצאה נשמתי, וביום ההוא הביאוני לבית הטהרה וכבר רחצו את בשרי למשעי במים חמים, ובעוד איזה רגעים אמרו לקברני ולהורידני חיים שאלה, אבל בעזרת הנותן חיים לכל חי, התאמצתי בכל כחי להראות להמתעסקים בטהרתי כי עוד חי אני, ומעל הטבלא של המטהרים הובאתי לביתי ונצלתי ממות וחייתי עוד ימים רבים על פני האדמה, והדבר הזה נודע בכל העיר. גם החכם השלם והנכבד הר"ר אהרן יחזקאל בהצאוו ספר הדבר לאנשים רבים, והוסיף לספר איך הנערים פחדו מפני ויברחו ממני כמטחוי קשת ויקראו מרחוק: „מת בר מינן"! —

על פי שלשה עדים יקום דבר! תנן הגבאי קולו.

השופט נתן אות והנה באה נשמת נערה בתולה מעסק אילן והספר לאמר: שמי נודע בכל העיר עפ"י המעשה אשר קרה אותי פעם בימי חיי הבלי על האדמה. אנכי נחליתי שבוע תמים, ועל פי עדות הרופא החלו בעלי „החברה קדישא" להתעסק בקבורתי. שמעתי קול בכי אמי אשר קוננה תמרורים עלי כי אבדה כלי חמדתה... יען אנכי הייתי הזנה ומפרנסת אותה, והיא כבר באה בשנים, והיתה עניה מאד, וכאשר החלו לשפוך עלי מים חיים לטהר את גופי, ואירא לנפשי מאד פן אאחר מן המועד ויקברוני חיים, ואתגור שארית כחי ואתאמץ להראות אותותי אותות חיים כי עוד חיה אנכי, ועפ"י צעקת אמי החילות,

להדים את ידי לאט לאט עד כי התחזקתי ואשב על טבלא של המטהרים. הנשים אשר עסקו בטהרתי נבהלו מאד כראותן כי מתן ישב לפניהן, ויחרדו נסו ברחו מבית הטהרה, רק אמי לא זזה ממקומה ותסמכני בזרועותיה, ולקול צעקתה יללתה ותחנוניה באו איזה שמשים ויקחוני ויוליכוני אל בית אמי — אם לא תאמינו בדברי, שאלו נא את פי משכילי העיר ההיא ויספרו לכם. ואנכי עודנה חיה לשמחת לבב אמי.

מעשים כאלה וכאלה ספרו עוד רבים מהנאספים באזני השופט, ויצא משפט הגבאי לאמר: לא נוכל לדין את הגבאי כדין רוצח, יען כי הוא הלך בדרכי אבותיו, והוא טרם ידע כי ידיהם שפכו דמי אחיהם, ע"כ זאת נעשה לו: את נשמתו נשלח על הארץ שנית להיותה מגולגלת בגוף גבאי חדש, ואם מהיום והלאה יתקן את הדבר וישים את לבו לשמר על החולים שלא יקברו חיים — וסר עונו וחטאתו תכופר; ואם יוסיף סרה ללכת בחמת קרי, או ישוב עמלו בראשו וכגמולו יעשה לו. וזה יהיה משפטו: הוא ימות מיתה מדומית למראית עין וביום ההוא קבר יקברוהו וירד חיים שאולה.

הדבר יצא מפי השופט וכל השומעים מחאו כף ויקראו: משפט חרוץ! יפה דנת! יפה חייבת! ופני הגבאי חפו ויצא מאת פני השופטים לקבל עליו את גזר דינו.

לקול הנאספים הקיצותי ואכתוב בספר הזכרון אשר לפני את מספר החלום ואת שברו ומשפטו ככל אשר ראיתי ושמעתי להיות לאות לבני מרי לבל יזידון לעשות עוד זר מעשיהם. ואם נאמין באמונה שלמה כי החלומות לא שוא ידברו, הלא החובה עלינו להזכיר את הגבאי שיציל את נפשו מרדת חיים שאולה. ומי יודע אם הגבאי לא ישכח את הדבר כאשר יצא עוד פעם לאויר העולם, או ע"י המלאך הסוטר סטירות ושורט שרטת תחת חוטמי ילודי אשה בגיחם מרחם לאור בארצות החיים עלי אדמות למען ישכחו כה שנעשה להם. ואם לא נאמין בחלומות, אז אבקש סליחה ומחילה וכפרה מלפני הקוראים הנכבדים על הטריחי אותם לקרוא חלום נורא כזה.

להראיב נפש , יבלע ה' המות לנצח ומחה דמעה מעל כל פנים ושלום יהיה על כל ישראל .

יד .

בימים האלה הנני נוסע בערי המחוזות בליטא וזאמעט ולא מצאתי דברים רבים שיהיו ראוים לבא בקהל . רק ועיר שם ועיר שם , בהעיר שאוועל ישבתי ימים אחדים שמה ראיתי את פני הרב הגאון המפורסם הר"ר פ"ה ש"ן . הוא לא יצא מד' אמות של הלכה ולא ישיב עוד חרפה למחרפהו וברכה למקללהו , הריבות והקטטות עוד לא חדלו מכל וכל , ובאזני שמעתי תלונות מתנגדיו . אבל אחרי אשר הוא שם מחסום למו פיו , ע"כ מעט מעט יחדלו גם שונאיו לדבר בו סרה . כן ראיתי שמה דברים רבים שאין מגלין אלא לצנועין .

גם בהעיר פאניעוועז לא מצאתי חדשות רבות , העיר הזאת עלתה על המוקד איזה פעמים , עד כי עולם הפוך לעינינו ; לאלה פנתה ההצלחה עורף ולא פנים ואלה הקימו בתי חומה תחת בתי עץ . מפאניעוועז אחזתי דרכי לערים הקטנות — ומה ראיתי שמה ? אל אלהים גדולים ! אם אמרתי אספר איך החולים העניים יתגוללו בראש חוצות ואין איש מאסף אותם הביתה , יען בית החולים לא נהיכר עוד בערים הקטנות , או ארקוק בעט ברזל ועופרת את תהלוכות הנערים היושבים בבתי מדרשות שאינם אוכלים כבני אדם ואינם עושים כלום , או מבעלי הצדקות ובתי גמילות חסדים , או מהרופאים החונים שמה או מםסדרם — אז עלי לבי דוי להאר בחרט אנוש את מצבם הרע בחומרי ובמוסרי , רק דבר אחד אספר ומזה יבין הקורא דברים רבים . הדבר הזה ראיתי בעין רוח : איך רו"כ אחד יתגלגל מיד ליד , כנביד לנביד , ממוכר לקונה ומקונה

למוכר, וכבר החליפו את הרו"כ והוא הלך לעולמו לקבר גרונם של עזי פנים שבעיר, וכעת יתגלגלו הפרוטות מעשיר לעני, מעני למורה, ממורה לחנוני, מחנוני למוכר בשר וכן חוזר חלילה עד שבאו ליד המשרתים „בקדש" ומידם לא יצאו לעולם.

ימים אחדים חשבתי כה אעשה לקוראי הנכבדים? ההסכן הסכנתי לבוא לפניהם בדברים מעטים כאלה? ותפצתי לספר חדשות ממ"ע „קדש הקדשים" אבל נסוגותי אחור, יען כי הסודות הכמוסים שם אין מגלים בעולם הזה אלא לצנועין. והנה מן השמים רחמו עלי, ומי שענה להרבנים בש... ושלח עוף קטן דרך חלון הבית ונפל בפארור שעמד על הכיור עם תבשיל של תפוחי אדמה, והצפור היה למאכולת התבשיל הרותח, ועי"ז מצאו הרבנים מקום להתקוטט ולריב בחזקה, זה התיר את התבשיל וזה פסק שאסור התבשיל בהנאה, ושניהם סמכו על המקרה הזה... ומי שענה לחוקרי קדמוניות למצוא אבן בבטן אדמה ועליה חרותים איזה אותיות, אז יוכלו כל ימיהם לבלות בפלפול של הבל לדעת מי הטמין את האבן הזאת במקום הזה דוקא — ומי שענה לכל המגידים לקחת אחד מצדיקי הדור למען יוכלו לסובב בערים ובכפרים לעורר את ההמון לתשובה, ומי שענה לכל הגבירים וגלה את ארץ אמעריקא למען יוכלו לשלוח שמה את אחיהם וקרוביהם העניים בדרך לא ישובו עוד מטה. ומי שענה לכל הצדיקים והחסידים וברא למענם עזים, כבשים ופרות — הוא ענני ושלח לי ענין שאוכל להעסק בו, ואף אם קטן הוא בכמות, אבל גדול באיכות והדבר הזה נחוץ להשמיע ברבים לתועלת השפה העבריה, וזה הדבר:

הרב החכם ה' זאקס מורה דת יהודית בגימנאזיום החמישי בוארשא, כבדני בספריו אשר הוציא לאור על הוצאותיו. הלא המה: א) הלכה למעשה. ב) מקרא מפורש. ג) אלף בית משולש באותיות גדולות. ד) קצור דקדוק שפת עבר [הספר הזה נבחר בועד החכמים של המיניסטעריום להשכלת העם]. ה) פאלסטענדיגער רוסישער דייטשער בריעפשטעללער. ו) מרוץ אגרות עם הוספות העתק המכתבים לשפה אשכנזית. ז) מסלת הלמוד עם העתקה רוסיש. ח) ביבלייסקאיא איסטאריא [נבחר מאת ועד החכמים של המיניסטעריום להשכלת העם. ט) קאטעכיזים הקצר. י) קצור דברי ימי רוסיא בשפת רוסיא. יא) תולדות ישראל,

יג) תולדות הטבע בשפת עברית. ע"ד הספר היקר הזה נדבר בארוכה ונאמר: תקופה חדשה החלה זה מקרוב בספרותנו; מרבית הקוראים שואלים עתה ללחם, אחרי כי נפשם כבר קצה בממתקים, רוב הקונים והקוראים אשר השפ־קו כל ימיהם בשירים ובמליצות, החלו עתה לדרוש אחרי ספרים המדברים בידיעות הטבע, ובצאת ספר כזה לאור שתו את דבריו בצמא, ואולם אם כל המאמרים והספרים שנכתבו ונדפסו עד כה יאסף לנו ומצא להם? הספרים אשר נכתבו עד היום, נכתבים היו לסרוגין, ענף ענף לבד, ולא הביאו עוד הסופרים לנו דבר שלם אשר יכיל בקרבו כל ענפי הידיעות במערכתם ובסדרם גם יחד. אבן כל איש אשר ספרי חכמי העמים פתוחים לפניו יודע היטב כי ספר אחד יש לעולמים אשר אם נעתיק אותו לשפת עבר נמלא בו את מאויי לבנו, והחסרון אשר חסרנו עד כה יוכל להמנות, אם נעתיק את הספר ידיעות הטבע להחכם א' בערנשטיין ז"ל אשר כבר כבדוהו חכמי העמים וישימוהו עטרת לספרותם ויעתיקוהו ללשונות שונות המתהלכות בארץ, ומדוע אחרנו עד עתה להביא הבושם הזה לכרם שפתנו הקדושה? על זה נשיב אומר: ראשית דבר, לא נמצא מעתיק אמן אשר ישכיל ויבין היטב מה העבודה הזאת שואלת מעמו, למען אשר יוכל לשכל את ידיו פעם בכה ופעם בכה, לדעת מה לקרב ומה לרחק אם להימין או להשמאיל לרגל המלאכה אשר לפניו, וביותר תכבד המלאכה על המעתיק, יען כי גוף הספר כתוב בסגנון הלשון כמגלה עפה, והעמים יקראו לו „פעליעטאן" וכל איש מבין יודע כי אינו דומה סגנון ספר כסגנון פעליעטאן, רב ההבדל ביניהם ומה גם להעתיק משפה אל שפה. ועוד דברי חכמה אשר הס־פר לא יוכל להעתיק כחפצו וכרוח מבינתו, כי על כל שעל ושעל יפגוש באבני נגף ובצורי מכשול ושחק ורגז ואין נחת, והיה הכותב אשר שאר רוח לו לכתוב סגנון כזה לכל פרטיו והלכותיו משפטיו וחקותיו. סופר כזה לא יתפרץ לשית חלקו בין המעתיקים כי אם בין הסופרים אשר מלבם יוציאו מלים, ולכן איפוא לא נמצא עד היום מעתיק הגון לספר הנכבד של החכם בערנשטיין ז"ל. ואם כי רבים וכן שלמים אזרו חיל וקרבו אל המלאכה, אך לא הצליחו ותם לריק כחם, והתחלתם היתה התחלה לבטלה, יען חסרו להם התנאים האמורים. זאת ועוד אחרת: הספר הזה יכיל

עשרים ואחד חלקים, וספר מלואים, ולא על נקלה נמצא איש אשר יחפוץ לנסות ולהוציא את כספו בהוצאה מרובה כזאת, ועל כן חסרה המרגלית הזאת בספרותנו עד היום. — אכן הנה בא עת לחננה, כי בא החכם המו"ל ספרים מועילים לטובת הספרות ה' זאקש, והוא העמים עליו את המשא הזה לעיפה, להוציא לאור את הספר היקר הזה ולהביאו ברכה לבני עמו, להקים בנין שלם בצלמו ודמותו כאשר יצא מלפני המחבר הנבון ד"ר בערנשטיין ז"ל, ואף גם זאת כי המו"ל הנכבד הזה לא הסתפק לבקש לו מעתיק מן הבא אל ידו, וילך וישאל במעתיקים אחדים אשר החלו במלאכה וינסו את כחם ולא יכולו, ובראות המו"ל ה' זאקש כי המעתיקים לא הצליחו בדבר הזה, לא חס על ממונו ויבקש וימצא ויקרא לו את החכם המבקר החרוץ והשנון הנודע לשם ה' דוד פרישמאן לנצח על המלאכה מלאכת הקדש ההיא בתבונות כפיו, כיד חכמתו הטובה עליו. המתורגמן הצעיר ורב תבונות הזה נודע בקרבנו בסגנונו החד ומי יצלח למלאכה הזאת יותר ממנו? הן נצחון הוא לשפתנו הקדושה אם נשמיע כי מו"ל עברי יו"ל כיסו בערך אלף רו"כ בשכר המעתיק,—לשכר כזה לא זכה עוד מתורגמן בשפת עברית, וה' פרישמאן הוא הראשון שבא על שכרו. אות הוא כי שפתנו אתנו, והמבינים יודעים להוקיר את ערכה ואת ערך הסופרים החכמים. גם המחבר החכם א' בערנשטיין ז"ל ראה פעלו והדרו של ה' פרישמאנן ואת ידו הגדולה והחזקה בשפת עבר, וישא חן וחסד לפניו, וישביעהו רצון ויודה לו על פעלו התמים וימלא את ידיו להעתיק את כל הספרים אשר שמו נקרא עליהם מהחל עד תומם, ובלעדיו לא ירים איש את עשו לנגוע בספריו, כאשר יעיד הכתב של ה' בערנשטיין אשר ביד ה' פרישמאנן.

לפנינו מונחים עשרים ושנים חלקים מן הספר הנכבד „ידיעות הטבע", כלם אומרים כבוד להמתורגמן, ובקול רם אנחנו מברכים את המעתיק החכם ההוא שעשה מלאכתו מלאכת הקדש באמונה, תרגם כל רעיון ורעיון וכל מאמר ומאמר, לא החסיר ולא העדיף מגוף הספר ויצא בעקבות הד"ר בערנשטיין, וכל אשר אזן וחקר הד"ר בערנשטיין ויפליא את אותותיו ואת מופתיו הנאמנים במשלים הלקוחים ממעשי החיים הידועים לכל, הביא החכם פרישמאנן את המשל ואת האות

מחיי היהודים וכספרות העברית, עד כי הקורא היותר נבון לא יכיר שהספר „ידיעות הטבע" הורק מכלי אל כלי וכי כשפת עם לועז מוצאו. שפת המתורגמן צחה וקלה עד כי ירוץ כל קורא בה ודרכיו דרכי נועם. הוא הראה לדעת כי יש בכח סופר עברי ללמד דעת את העם להודיעם „ידיעות הטבע" בשפה יפה וברורה, שפת כה"ק צחה, ולא כאשר היתה קבלה בידינו איש מפי איש, כי ספרים כאלה אינם נכתבים בלתי אם בשפת „אז קוצץ בן קוצץ", כי הנה זה בא החכם פרידמאנן ויסל מסלה ודרך ישרה לפני הקוראים עד כי לא יכשלו בלשונם ולא יתנגפו רגליהם על הררי השערות התלויות בספרים אחרים על בלימה — וברכתנו אשר נברך את החכם המעתיק תעלה גם לראש המוציא לאור החכם ה' זאקס בעד השתדלותו ליפות את הספר בנייר לבן ובאותיות חדשות ויפות ולא חס על ההוצאה הגדולה והמרובה כי יודע ומבין הוא מה היא עבודת הקדש בשפת עברית, וכי חכמה ומלאכה היא להרגם ספר שיהיה שוה לכל נפש.

הספר בכלל ובפרט הוא ספר יקר ומאד נעלה, תפארת הוא לעושהו ותפארת למעתיקו. וראוי הוא שיאספו אותו כל אחינו ב"י לביתם כי ברכה בו. ובלי ספק יתעורר החכם המו"ל להחיל מעט בהמחיר אשר קצב [והוא שלשים קאפ' מחיר כל חוברת] למען יוכלו גם האנשים שאין ידם משגת לקנות ספר במחיר רב בזה ליהנות מזיו החכמה במחיר מצער, ואז יברכוהו רבים וכן שלמים.

כו.

בימים האלה הגיעוני שלשה ספרים חדשים, ופה מקום אתי להוציא משפטי עליהם: א) „שבט ספר" אשר יכיל מאה ושבעים ואחד מכתבים בשלשה חלקים כו' חבר לתועלת נערי ב"י דורשי שפת עבר להביאם אל מחוז חפצם מאת מ' מ' דאליצקי — נעלה

מאד התועלת הצפונה בספר הזה, כי בשפה צחה ויפה ידבר אלינו במכתביו, ואף כי המחבר הנכבד משורר הוא אשר בהלך נפשו ימריא במרום בכל שיריו הנפלאים אשר ראינו וקראנו עד היום, כי ידבר דברים נשגבים בשפה צחה וקלה ולא ידע מחסור בחרוזים עד כי כל שיריו חצבים להבות אש ויצלצלו כקול הכנור ביד אמן נפלא; בכל זאת השכיל מאד לדבר במכתביו בסגנון הקל והפשוט כדבר איש אל רעהו פה אל פה, ובשם פראזע גמורה נוכל לקרוא את כל מכתביו הבאים בספרו היקר „שבט סופר" החלק הראשון יכיל שמנים מכתבי ידידות ומשפחה, וכלם אומרים כבוד ותהלה להמחבר, כי השכיל מאד לרדת אל רוח הנער העברי, וירידה זו עליה היא לבני הנעורים, כי אמנם זאת היא מטרת ספר מכתבים: כי יהיה כתוב בסגנון קל ופשוט, כפשט מכל מליצה ושיר, וזאת נראה בספר „שבט סופר" לה' דאליצקי כי הוא כתוב בשפה צחה ויפה מאד, ורוח חן שפוך על כל דבריו מחל ועד כלה. החלק השני לא נופל מהראשון, ואולי נעלה ממנו. בו יבאו שבנים מכתבי מסחר המתארים בשפה ברורה תהפוכות המסחר ותרמותיו, ושני הספורים בארח חליפות מכתבים „גלל אבן אליו תשוב" „טוביה חטא וזגוד מגיד" נפלאים מאד בתכונתם, כי שם נראה עין בעין תהפוכות המסחר ומזמות פועלי און הכורים שוחה איש לרעהו בתחבולות שונות, עולם המסחר יראה לפנינו בדמותו ובצלמו בשדה קטל. והסוחרים עומדים כאנשי - חיל על משמרתם ובידם כלי משחית (מאזני מרמה) להשחית ולחבל, ואיש איש יתאמץ להתמלאות מחרבנו של רעהו. הספורים האלה לקוחים מעולם המסחר, ואף כי יכאב לבנו בראותנו את המחזה בעינינו, בכל זאת עלינו להודות כי אמנם כזאת יקרה חדשים לבקרים, ומאד השכיל המחבר לתת תאר ודמות לכל התהפוכות האלה, עד כי נתפלא על הכח הנעלה הצפון בו, כי יוכל לספר לנו דברים כאלה בארח חליפות מכתבים, והם רושמים בנפש הקורא כמו שנכתבו בדרך ספור ורֹאמאן. בסוף שני החלקים יבא גם חלק שלישי אשר יכיל עשרה מכתבים שהיו ערוכים מאת החוזה מאפו ז"ל לידידי הרב החכם פרידבערג, ומכתב גדול מאת החכם בעל השחר ז"ל. קנצי למלים הספר „שבט סופר" נפלא מאד הן בתוכנו וסגנונו והן בתכונתו ושפתו, ולא נחטא אם נאמר בפה מלא כי ספר מכתבים כזה לא נמצא בתוכנו עד היום. ברכה רבה בו למורים ומלמדים

ולכל נער עברי הדורש שפת עבר, וגם אלה אשר כבר ידעו את השפה על בוריה ימצאו בו נחת ושעשועים.

ב) **ספר היובל**. שיר ליום מלאת מאה שנה, יום הלדת השר הצדיק והישר סיר משה מאנטיפיורי (זצ"ל) ונלוה לו עוד בחוברת ו' שירים שונים מאת נ. ז. טור.

גורל המחברים העברים בימים האלה גלוי וידוע לכל א... לו עין לראות ואזן לשמוע. רוב המחברים גולים נעים ונדים מעיר לעיר ומבית לבית לבקש איש נדיב לב שיאסוף בכבוד — אם לא ברצון—את ספרו אשר הוציא לאור בזעת אפו וביגיעת רוח ונפש. ובצוק העתים האלה אין דורש ואין מבקש לשפת קדשנו, יען שבת המסחר ופני אחינו קבצו פארור, ואיש איש ידאג לנפשו ולביתו... והמחבר ששלם מעט הכסף שהיה בידו להמדפים את ספרו, הניח מעותיו על קרן הצבי, לא יראה ברכה בעמלו, פרי לא ימצא, ותקותו לא כן... הוא ישמע דברים כבושים מהגבירים המבקשים להשמיט את עצמם ולסלק את ידם מהמחבר המבקש כסף מצער מחיר ספרו. אולם כל זמן שהמחבר הוא בריא אולם ויוכל לכתת את רגליו ללכת ולחזור וללכת, לא אבדה תקותו מכל וכל, ואם המצא ימצאו שנים בעיר ואחד במשפחה שיקבלו את ספרו כאלו כפאם שד, אז ימצא המחבר די כסף לקנות קב חרובין מערב שבת לע"ש. לא כן גורל המחבר החולה השוכב על ערש דוי, גורלו רע ומר ואין כמהו אומלל בארץ. המחבר ספר היובל, החכם טור, זה כשמונה שנים הוא חולה **ולא ירד מהמטה אשר עלה עליה**, הוא איש מכאובות ובעל יסורים גדולים, וברבות הימים האלה ביגיעת כפיו ובזעת אפיו יאכל לחם, לא יקרא תגר על איש, ולא אמר לאדם: היה לי אל למושעות, ולא השפיל א"ע ולא עולל בעפר קרנו, הוא יעמול להביא אכל לפיו, ומרגלא בפומיה: רוחי יכלכלני וכל זמן שהנשמה בקרבי לא אחדל ולא אנוח מעבודתי, הן לרוחי והן לגויתי, הן לקדש והן לחול. עליו נוכל לאמר בפה מלא ולקרוא אותו: „צדיק ורע לו" ואחרי שמונה השנים, שנות יגון ואנחה מיום נגעה בו יד ה', לא אבד כחו הכביר, ובכל העת זה רבות בשנים, הוסיף אומץ להרקיע שחקים ולשיר לנו משירי ציון הנאהבים בעיני המבינים דבר לאשורו. וכן אנחנו רואים

היום את ספרו היובל ששר לכבוד השר ר' משה מונטיפיורי ז"ל ליום מלאת לו מאה שנה. וכן השיר הנשגב והנעלה „מזמור שיר לעתיד לבוא" הוא שיר למודים שיוכל להתחרות עם המשוררים היותר מצוינים בדור הזה. וכן יתר שיריו „השבת" „והקינה על מות השר קרעמיא ז"ל", שפתו אתו ובוקעת ועולה עד לרום שמי יה. לבי חלל בקרבי לראות את דבריו היוצאים מלב טהור: *)

הַם אַל תֹּאמְרוּ מֵת
אֲנִי עוֹדֶנִּי חַי
וּכְדַבְּרִי רְתֵת
וּרְוָעַי עוֹד לִי דַּי.

—

עוֹד לִבִּי בְּקִרְבִּי חַם
וּבַהֲגִיגִי תִּבְעַר אֵשׁ
כֹּחִי עוֹד לֹא תַם
בְּחֹסֶר, מַחֲלָה וָרֵאשׁ.

—

עוֹדֶנִּי בִּימֵי הַנְּעוּרִים
שָׂוְא זִקְנָה תְּעַטְּרֵנִי
יִצְרִי יֵצֶר בַּחוּרִים
כָּל הַיּוֹם יְשַׁעַשְׁעֵנִי.

*) השיר הזה נכתב לכבוד יד די המכס המנכב ה' ר' דוד פריעדמאן ס"ט:

[illegible] שָׁרוֹתִי
[illegible] בִּכְמָה
[illegible] מַחְשְׁבוֹתַי
[illegible] כִּבְנֵי רֶשֶׁף .

—

עוֹד נֵר אֱלֹהִים לֹא כָבָה
עוֹד רִכְבֵי רֶכֶב אֵשׁ ,
עוֹד זִיקֵי אַהֲבָה וּמַחֲשָׁבָה
לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ .

—

וּבְאֵין חֵלֶב וָלֵחַ בִּגְוִיָּה
נִשְׁמַת שַׁדַּי לְהָמֶת
בָּרְכִי נֶפֶשׁ זַכָּה וּנְקִיָּה
בָּרְכִי , כֹּל תִּשְׂאִי , וּבְכֹל שַׁלֶּמֶת .

ברוך כלל נאמר כי מצוה וחובה על כל איש האוהב שפתנו לאסוף את הספר הזה לביתו , ולכבר את המשורר הנעלה כיד ה׳ הטובה עליו, אולי רוח והצלה פורתא יעמוד לו ע״י הנדיבים בעם , ואז יוציא לאור יתר שיריו אשר אתו בכתובים והראוים לבא בקהל . *)

---

*) שמועה [illegible] הגיעתני כי [illegible] חיים לכל חי ביום פ״ פון [illegible] . [illegible] לבג״י הודיע הדבר ברבים (לבד האסף ובלי בזיון והפסד ;

אַל תִּרְאוּנִי שֶׁהִלְבִּינוּ שַׂעֲרוֹתַי
זִקְנִי נֶחְפָּה בְּכֶסֶף
לֹא כֵן מַחְשְׁבוֹתַי
עוּף יַגְבִּיהוּ כִּבְנֵי רֶשֶׁף .

—

עוֹד נֵר אֱלֹהִים לֹא כָבָה
עוֹד רִכְבֵּי רֶכֶב אֵשׁ ,
עוֹד זִיקֵי אַהֲבָה וּמַחֲשָׁבָה
לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ .

—

וּבְאֵין חֵלֶב וָלֶחַ בִּגְוִיָּה
נִשְׁמַת שַׁדַּי לְהֶמֶת
בָּרְכִי נֶפֶשׁ זַכָּה וּנְקִיָּה
בָּרְכִי , כֹּל תִּשְׂאִי , וּבְכֹל שַׁלֶּמֶת .

ברוך כלל נאמר כי מצוה וחובה על כל איש האוהב שפתו לאסוף את הספר הזה לביתו , ולכבד את המשורר הנעלה כיד ה׳ הטובה עליו, אולי רוח והצלה פורתא יעמוד לו ע״י הנדיבים בעם, ואז יוציא לאור יתר שיריו אשר אתו בכתובים והראוים לבא בקהל . *)

---

*) שמועה גדולה הגיעתני כי החכם הזה עזב חיים לכל חי ביום ט׳ סיון תרמ״ט . ולו; אשר מכמו״ל מב״ע לגב״י הודיע הדבר בנכים (לגד האסף וגדלי בוזן ונכסם ;

ג) „ספר שלום גוים" חלק ראשון בענין גוים, עכו"ם, עכומ"ז, נכרי ועמלק הנזכרים בספרי קדושינו, וספר השנים עשר לספרי מרבי שלום מאת משה ראזענסאהן, בן יוסף הרב הדאקטאר נ"ע, בראדי תרמ"ה.

על דבר המחבר הזה כבר נחלקו חכמי ישראל במכה"ע לב"י, רובם ככולם טעו ולא ירדו לסוף דעתו של הרב החכם המחבר הנכבד הזה וחשדוהו במה שאין בו. ואנכי לא באתי לתבוע עלבונו, יען הוא איש מלחמה מנעוריו ותושע לו זרועו וימינו תסמכנו, תמיד ידו בעורף אויביו, וכל משנאיו הנרדף ינדוף כהנדף עשן מפני רוח סער, כמו כן לא באתי על במת הסופרים בפעם הזאת לאמר להמבקרים: נירא בעיניכם! רק באתי לספר, כי המחבר הנכבד הזה, העשוי לבלי חת, מעודו עד היום יתלונן בצל התורה, החכמה ודרך ארץ, וה' ברכו בהון ובעושר, וידו פתוחה לכל איש צר ומצוק. הוא הענק יעניק לכל משכיל וסופר כיד נדבתו הטובה עליו, הוא לא ישיב ריקם כל איש הבא לבקש עזרה בצר לו. ויקח לו מט[illegible]יעי מנוחתו לעשות טוב וחסד לכל אדם, כל היום יעסוק במסחרו, ובלילה הוא הוגה דעות, עורך הגיוני לבבו על הגליון, יסדר כתבי ידיו, וידפיס ספרים על חשבונו ויחלקם ביעקב ויפיצם בישראל חנם אין כסף*). וה' ברחמיו חננו במדות טובות שבהגה יצפינו בני ישראל מיום היותם לעם סגלה וכו'. הגביר החכם הזה יחיב עשירים רבים השובבים כעכברא על דינרא, ויאטמו אזניהם משמע קול אנקת חללי בת עמם, בדרכיהם לא ילך הגביר ראזענסאהן, הוא איש גדול בתורה בחכמה ומנצח על מעשה הצדקה.

ומה מאד צדקו דבריו אשר דבר בספרו „דברי שלום" או „ברכה שלום" חלק שלישי בענין רמז וסוד, וז"ל: „ספרי לא אתן בעד כסף ומחיר, מדבר שקר ארחק ותנף לא ארע, אך את אשר

---

*) זה לשונו זה קטע המאסף: בעיר ב... הקהלה איש גביר בשמו וה' מנע ממנו פרי בטן ומשגו לא יחסר לו לעני מעליו אם לא יבקש על ידו כסף מגיע לו ההוצאות כאשר יהיה עליו!

תשים האמת בפי, מבלי סור מדרך האמונה והתורה ימין ושמאל אותו אשמור לדבר, להסיר מכשול מדרך עמי, להתם חטאת ולחזק את האמונה באלהי אמן". איש אשר אלה לו, לא נוכל חלילה לחשוד כי דבר בליעל יצוק בו. כי מי יכריחהו לעשות נבלה בספרות העברית? ואף אם יוכל היות, כי יחטא בשפתיו, כפי דברי מבקריו, אבל לא גדול עונו מנשוא; הלא אדם גם הוא ככל הארם, וגם לפתח בית איש חכם כמהו חטאת רובץ, אבל חלילה לנו מלמרר חייו ולהוציא עליו שם רע כי — בססיתים חלקו! לפי דעתנו רחוק הוא מחברת הססיתים כרחוק מזרח ממערב, וכנראה ממנהגיו ותהלוכותיו ודרכו בקדש, הוא אחד משלומי אמוני ישראל, ובו נוכל להתפאר, הוא אוהב את עמו ישראל בכל לבבו נפשו ומאדו, ויקרב את חייו על מזבח התורה, הוא הכיר את אחיו והם לא הכירוהו, הוא יוציא רעיונותיו הטהורים בלהבת אש, ויאמר (בספרו המונח לפנינו צד 57) וז"ל: „נחלתנו הנצחית היא רק התורה ולשון קדשה, הן הנה אשר תהיינה עמנו לעולם, אשר בעבורן כל כלי תתבולה רעה לא תצלח עלינו וכל משפט רשע נגדנו לא יעמוד" כו' וכו' אולם כמו שאין בר בלא תבן ובמקום האור שם הצל, כן נראה עב קטנה כבף איש עולה להקדיר אור פני ספריו הרבים, ולבל יאמרו הקוראים כי יש משא פנים לפנינו, אמרנו לשאול שאלה קטנה מהמחבר הנכבד, ואם החריש נחרש ומצאנו עון. השאלה הזאת היא: מה לו לנגע על דברים נסתרים ולתן יד להמבקרים לחשוד אותו? הכל יודעים, כי המלות המלאכותיות „גוים", „עכו"ם", „עכומ"ז", „נכרי", „עמלק" הנזכרים בספרי קדושינו הם המה הגוים שנלחמו בישראל ובאו לאבד שם ושארית לישראל להומם ולאבדם ולמחות שמם. כמו כן יודעים אנחנו בבירור, כי הנוצרים אשר אנחנו חוסים בצלם המה יכבדו את אלהי השמים והארץ, ורק במנהגיהם נפרדו ממנו, זה עובד אלהים כאשר אבותיו יורוהו וזה כאשר ירש מרבותיו, ובשום אופן לא נוכל לחשוב עליהם מחשבות לא טהורות ולומר חלילה כי הנוצרים בימינו והגוים הקדמונים דין אחד להם, מה לו איפוא לטפל בדבר כזה שכבר יצא מאפינו ורוח החכמים איננו נוחה לשמוע טענות כאלה שכבר אבד עליהן כלח? ואם המחבר חפץ להציל כבוד ישראל, שלא יאמרו האנטיסימיטים מה שיאמרו ולסתום פיות שונאינו

הדורשים רעתנו ומתפאים עלינו דברים לא כן על דבר המלות „גוים' „גברים' וכו' הנזכרים בספרי הקדמונים, אם לזאת קוה המחבר כי דבריו יעשו פרי, והאנטיסימיטים יכרו אזן לשמוע את דבריו אשר ידבר אליהם — אז היה לו לדבר בשפה המובנת להם וגם אז בלשון קצרה, אבל לא בדרך ארוכה בספר גדול הכמות בשפת עברית המכיל מאה ושלשים עמודים. ומראש הספר עד אחריתו מלא נוטריקון וראשי תיבות כמלאך המות המלא עינים!

ידענו את המחבר הנכבד פא"פ, הכרנוהו כי כחו בפיו ואונו בעטו, ויש לאל ידו להביא מטעמים להקוראים שיוכלו להתענג עליהם, וגם להם בער ודנים להשיב נפש, אבל הוא לא כן יעשה, ויתן פתחון פה להמבקרים לדבר עליו ככל העולה על רוחם. הראנו נא מחבר נכבד את ידך הגדולה והחזקה ושמחנו בדבריך הטובים, אז נראה כי גם עליך כוונו חכמינו ז"ל באמרם: „זקני ת"ח כל זמן שמזקינים דעתם מוטבת עליהם', ואז יראו עינינו וישמח לבנו במעשי ידיך, ותהיה לתהלה ולברכה בקרבנו. אולם כל זמן שתסתיר פניך ממנו, ותדבר עלינו מעל הענן ולא תגלה את אזנינו אף שמינית שבשמינית, כל זמן שלא תשמיע דברים ברורים מה חפצך ומה אתה שואל מעמנו, ולא תברר את דבריך באופן המתקבל על הלב, כל זמן שלא תסיר המסוה מעל ספריך ופני הלוט הלוטה על לוח לבבך, כל זמן שלא תפזר ברוח פיך את הענן הגדול הרובץ על כל דבריך, ותאמר בפה מלא: כזאת וכזאת נכון לעשות, כל זמן שתלך עמנו בחמת קרי — תעבור על הפסוק לפני עור לא תתן מכשול, ומי עוד מבקר כפר שנכתב בלשון נוטריקון ור"ת ואין כל בריה שבעולם תוכל להבין כוונת המחבר ולרדת לסוף דעתו הלנו הוא אם לצרינו?

ע"כ איעצך, חכם נכבד, ואתה בטובך שמע נא לעצתי, ואשרי לגדול כמוך אם תשמע לסופר קטן כמוני, איעצך עצה למען תוכל לסתום פיות שוטניך ומקטרגיך, זאת עשה: הסר מעל ספריך כל עקודים, נקודים וטלואים והופיע נגדנו בהדר גאון עוזך, והתיצב על במות הסופרים ערום בלי מסוה, אז נדע כי ה' עמך וכל דבריך אמת, ואם לא תוכל לעשות כדבר הזה יהיה מאיזה טעם וסבה שיהיה, אז חדל נא את דבשך והנובתך כי קטן יעקב ודל... וקוה לה' שיפקח עינינו להבין סודות ורמזי התורה.

אז תתציא לפנינו גם את אוצרך הטוב וכלם יכירו וידעו כי לך הסודות והרמזים ויתנו לך כתר בעל שם ..

P. S. בימים האלה הגיעני ספרו „שופר משיח" ובקרוב נדבר ברחבה על דבר הספר הנפלא במינו . ונציע לפני הקוראים את תוכן דברי הרב המחבר ואת כל ונבחת .

כז .

בימים אשר הייתי צופה בעמק אילון , ראיתי שמה איך כל פנים קבצו פארור ולא האמינו יושבי העמק בחייהם מחמת ההמן . ערבוביא גדולה ראיתי בעמק הזה , אלה בכו על השבר הגדול אשר נשברו אחיהם בנגב רוסיא ואלה נאנחו בשברון מתנים , וקרא זה אל זה ואמר : האם בא הקץ ? מי ירפא מחץ לבב היהודים האנוש מאד . עתה התהלה לאל הונח מעט , רוח והצלה עמד ליהודים ע"י דברי הקיר"ה שדבר באזני ראשי עדת ישראל *) אשר באו לפניו לבקש רחמים על הגוי קו קו ומבוסה, הקיר"ה הרגיע את סערות רוח היהודים במלא רחב ארץ רוסיא, ומיום עלה לגדולה השר טאלסטאי אורה שמחה וששון ליהודים בכל מקומות מושבותיהם , עתה נוכחנו לדעת כי עין הממשלה הרוממה צופיה עלינו לטוב , וכי כבנים נחשבנו בעיניה , וכ"י אשר פחדו על נפשם ורכושם מחמת המציק , שכחו את פחדם , ואיש איש יצא למלאכתו ולעבודתו , בעלי הכסף פתחו את ידם להיות לעזרה בצר להסוחרים הקטנים כבימים עברו , והחלו לקנות ולמכור , ותהי הרוחה . עתה נוכל לקוות כי מעתה יצא

---

*) עיין מה שכתוב בספר „גן פרחים" נ' 21 בסעיף המתחיל „עודם מקרב לב עמוק" .

מתוק... ויפה אמרו חכמינו „אין פורעניות באה לעולם אלא בשביל ישראל" כלומר: בשביל שתצמיח ישועה לישראל, כנודע בדברי הימים, וכאשר ראינו כמה פעמים בעינינו, איך הקב"ה ישלם לנו שנים טובות תחת הרעות, וע"י הפורעניות נשוב בתשובה שלמה ולא נתאונן על הרעה. כי גם את הרע נקבל באהבה כאשר כבר דרשו כמין חומר את המקרא שכתוב עת צרה היא ליעקב וממנה יושע, ע"י הצרה תבוא ישועתנו וה' ברחמיו יסיר מעל כל ישראל פחד ובהלה, ויתן בלב המלך והשרים רחמנות לרחם שה פזורה ישראל ולא ישמע עוד קול צוחה ואנחה רק ששון ושמחה, כי כבר בא מועד.

עתה כאשר הונח מעט לבני ישראל, אמרתי ארדה נא ואראה מה יענו הסופרים החכמים על דבר השערוריות אשר קרו זה איזה שנים, בשלמי הרעה הזאת לנו? מי העיר את לב ההמון להכות אם על בנים ולשפוך חמתם על זקנים ונערים על טף ונשים פעם אחת? והנה יד שלוחה אלי ובה מגלות שתים אחת מהלבנון ואחת מהמליץ, לקחתי את המגלות וקראתי את דברי יהל"ל *) והנה בהלבנון שנת תרמ"א גליון 45 ראיתי איך יהל"ל יחרף ויגדף את הסופר ב"נ ממאסקווא, על אשר הרהיב בנפשו עוז להגיד בפומבי בראש הלבנון סבת האבן הנורא אשר קרה לב"י בערי נגב רוסיא, וגם על מו"ל הלבנון הרחיב פה האריך לשונו לשון מליץ גדול החוצב להבות אש על אשר הדפיס בהלבנון דברים מבוערים כאלה. וכן נזר יהל"ל אומר: כי בעל הלבנון חב בשמירה הלבנון שלא יתן יד לדברי שקר כאלה. ובתומו בא בתוכחות מוסר וימלא חמה על הפליט אשר בא כאפיטרופוס לאלהים לנבל ולעקל משפט אל רחום וחנון ובמצח אשה זונה בקלות ראש ובקלות דעת כו' וכו'. ובמרוצת דבריו יוכיח את המו"ל על פניו על דבר המטרה אשר שם לו להיות ירב אל לקנא קנאת האמונה מחמת אל זועם.

---

*) אל יתפלא הקורא מדוע בחרתי לבקר את מאמרי יהל"ל בדבר הזה. אחרי אשר ספרים רבים כתבו ע"ד השערוריות בנגב רוסיא. אבל הוא עדיף מהם יען הוא היה במקום המעשה ועיניו ראו ואזניו שמעו ולבבו הבין לשמוע את כל דברי המזכים והמחייבים.

ובבעל תתבולות פתח יהל״ל פתח תרטה לפני בעל הלבנון ויאמר: כי רק רודפיו וצריו אשר הקדישו עליו מלחמה וימררוהו וינאצוהו, המה הכבידו את לבב המ״ל אשר באמת לולא המה אז כבר היה עזב אותה, בדעתו כי כבר אבד כלה על הקנאה בעד האמונה המסורה ללבב וכלי זיינה העלה חלודה [אחד מסופרי המגיד יכנה את יהל״ל „לאורטודוקס״ ומקנא קנאת האמונה, אין חקר לדעות ב״א!] ותקטן זאת בעיני יהל״ל, ועוד לא שב אפו ממנו, ויקלל את כל הסופרים בהלבנון, ויבא בטרוניא ובכעס על שפתם המשונה ושריקותיהם המשונות, ויוציא יהל״ל מפיו דברים קשים לאמר: כי לא נופל הלבנון מחברת פועלי און אשר הקימו האינקוויזיציאן [sic !!!] וכל הסופרים יביעו וידברו בהלבנון רק סכלות ורשעה [אוי לכם סופרי הלבנון מאימת יום הדין! תרדו לכם אם יהל״ל יעמוד בראש השופטים לשפוט אתכם על מאמריכם, אז אבדתם בלכם יום אחד! הזהרו הזהרו סופרי הלבנון פן יכה אתכם שוק על ירך ...) ובעלי מלאכתו בגליונותיו הרבו צבעים שחורים, ושוד ועוד, ומי לא יראה כי יהל״ל ידבר בחומו מגודל צערו, ובשרו עליו יכאב, ואין אדם כמהו נתפש על צערו, ומה גם כי אחת היא לנו אם בעל הלבנון וסופריו מצאו חן בעיני יהל״ל או לא, אם יהל״ל בעצמו היה אחד מסופרי הלבנון, או לא. כי דברים כאלה אינם שייכים כלל להענין אשר אנחנו עסוקים בעת. והנה בהמליץ נומ׳ 22 יאמר יהל״ל במאמרו „סערת תימן״ „מה להסופרים לבקש סבות והתבולות המחלה. בני ישראל ככל האדם, רק ההמון התנפלו עליהם, והסופרים במכ״ע לא ידעו ולא יבינו סבת המחלה״.

אמנם לא עת ריב ומצה וקטטה העת הזאת, לא עת לפלפל בפלפולים ולשאול שאלות, רק עת לדבר דברים ברורים, ע״כ אענה גם אני חלקי בדבר האסון הגדול אשר בא על אחינו בנגב רוסיא וסבת המחלה, אולי ישמעו אחינו וישובו מדרכם בעוד מועד, ולא ימתינו עד שתהיה חרב חדה מונחת עוד פעם חלילה על צוארם; יבקשו להם התבלות בטרם תבוא הרעה, איך להסיר מהם חרון אף ההמון. — ויותר טוב שלא להלהיב את לבותם במעשים אשר לא ישרו בעיניהם, יוכל היות כי בדבר הזה צדקו דברי יהל״ל באמרו במאמרו „סערות תימן״. כי היהודי אדם הוא ובעל כרחו הוא חי, למען יחיה האדם צריך הוא לעשות

איזה מעשה ומשלה יד להתפרנס ועד מתי לא תבינו, כי כל אשר יעשה היהודי, בכל אשר יבחר לשלוח ידו למצוא טרף לנפשו יביא אליו זעקת סופרים כסיתים בני עם הארץ אשר יחשבוהו למסיג גבולם, ובכל מעשיו יכצאו עון אשר חטא כו׳, אבל דברים כאלה — לפי דעתנו — יפה נדרשים ולא יפה מתקיימים. היהודי אינו דומה לעם הארץ, עליו להיות נזהר כנזיר ... בכל דרכיו ובכל מעשיו, יוכל היות כי לא יועיל אף אם כל ישראל יתאספו לגוד במקום אחד ויכתבו הפילין ומזוזות, אז גם אז ההמון ימצאו תואנה עליהם כדברי יהל״ל, אבל אז יהיה הצדק לב״י לענות לבעלי מרותרי ריב, כי יעותו משפט, לא כן עתה — ומה שנראה כי גם הנוצרים יעשו כמשפט היהודים בהחזיק איזה מהם בתי משקה ובתתם את כספם בנשך, אבל לא ליהודים ללכת בדרך מסוכנת כזאת, ע״כ צדק בעל המליץ באמרו [באחד מגליוני המליץ] כי בעון איזה פריצים המחזיקים בתי זונות ובפשע איזה נושכי נשך ומרבים בתרמית את הונם באה על אחיהם הנקיים מחטא ועון הרעה הגדולה ההיא, ואף אם נודה לדברי יהל״ל בריבו עם הסופרים על אשר יבאו בברוניא ובכעס על אתב״י והוא [יהל״ל] יבקש זכות על מעשה נבלה אשר יעשו איזה יחידים, אבל מה יענה על תוכחתי אם אגזור אומר: כי איזה גבירים קשים לישראל יותר כספחת, הכה אשמים על אשר נתנו יד לפושעים לעשות ה׳ מעשיהם, ובמדה שהם מודדים לעם הארץ, במדה זו ישלמו ההמון לב״י כפל ארבע וחמשה ... לא אחפץ לבא בריב עם יהל״ל על אשר כסה על פשעי לוקחי נשך והרבית, ומצא זכות על מחזיקי בתי יי״ש כו׳. אבל ע״ז יודה בע״כ כי ההמון אשר התעוררו להצר לישראל ולהביא עליהם שואה פתאומית, התעוררו רק באשמת הגבירים, הם המה נתנו יד להדמון לנפול על אחינו בנגב ארצנו, כמו שקרה בכל דור ודור... ע״כ בשברון מתנים אמר: גבירים! אתם היתם את עם ה׳! ואמרתם: „במה״? באמרכם: כל עושה משתה תמיד טוב בעיני השרים... ובהתכשיטי הנשים המה יחפצו ... ובהענוגי בשרים השגו תמיד ... תקנו סוסים אבירים, תעבידו על פתח ביתכם שווייצארען אדירים. הבקשו מעדאיללען וטיטולים יקרים, ומגמתכם לבא בהיכלי שרים, ומה איכפת לכם אם נחשבתם בעיני אחיכם העניים כאכזרים, אתם, מתפללים לאלהי כסף וזהב אלהי נכרים, והוא יענה אתכם בקול,

שרים, ומה מכם יהלוך אם רב העניים נחשבו כגרים ונכרים. לא אתפאר בזה אם אומר אשר פעמים הרבה צעקתי מנהמת לבבי על הלוקסוס והמאדע, ומי לא ידע מראשית אחרית כי סוף סוף יביאו הלוקסוס והמאדע *) קצף ההמון עלינו, בראותם את יקר תפארת הגבירים, ובכל מקום אשר יביטו ההמון יראו כי היהודים, רצוני לאמר: איזה גבירים, ירשו ארץ רוסיא. צא וראה מעשה הגבירים בהערים הגדולות, איך נשיהם, בנותיהם וכלותיהם הפזרנה כסף כאפר, וזהב כאין נחשב בעיניהן. מי יוכל לתאר כמה עשרת אלפים רו״כ הפזרנה על דברים של מה בכך, על תאות נמבזות, על התענוגי בני אדם ועל העלולי ילדים; אשת גביר פלוני הלבין את פני רעותה אשת הנסיך... כי בבואן יחד בבית הטהעאטער יביטו כל הנאספים שמה על היהודיה ויתמהו, וזה לזה שואלים: מאין לקחה אבנים טובות במחיר רב כזה? ואשת הנסיך תבוא בלי עדי עדיים, ואשת גביר אלמוני הלבין בתכשיטיה את אשת הגענעראל גובערנאטער היושב בלב רוסיה... בבואן יחד בבית משתה... הה! גבהו נשי הגבירים ובנותיהם ותלכנה נטויות גרון הלוך וטפוף תלכנה, וכל מגמתן להראות את תפארתן בתמרוקי הנשים אשר כבר היה לגעל נפש כל איש ישר הולך. צא וראה קורא יקר בבתי הקיץ, איך בנות הגבירים הלבשנה שני עם עדנים, ותחת חגורה, בשם, ותחת פתיגיל מעשה מקשה וכל התכשיטין אשר חשב ומנה וכפר לגנאי הנביא קדוש ה׳ [ישעיה בקאפ׳ ג׳]. וכמעשה הגבירים הגדולים, כן מעשה הקטנים, איש איש לפי מדרגתו, ולפעמים אלף מדרגות

---

*) בספרי "האמונה והשכלה" דף ל״א ע״ב אמרתי וז״ל שמה: "הנה אחינו עומדים בשפל המדרגה, ואין לך יום שאין קללתו מרובה מחברו. והלוקסוס והמאדע יוספו לעשות ולכלות הפרוטה והאגורה מכיסן של רוב אחינו, כי העני יתקנא בבעל הבית, ובע״ב יתקנא בעשיר, והעשיר [illegible] הגדול ממנו [illegible] ובהדרה. [illegible] ועליהן בפרט הנני אומר: כי כן [illegible] די סי׳ וכו׳" ויתר באור הדברים דברתי במחברתי "[illegible]" [illegible] כהדפ׳ — עכ״ל.

יותר מיכלתו, ואיך לא תעלה עליהם חמת ההמון בראותם כי ספיהם נכרת אכל, והיהודים יבאו בעדי עדיים, ע"כ שסו את בני בליעל להסיר מהם את תפארת העכסים, השביסים והשהרנים וכו' וכיון שנתנו אל לבם להפשיט מהגבירים את עדיים, לא יבחנו בין גביר לעני. ע"כ באה על ערי הנגב הצרה הגדולה הזאת. ואם ישאלני מדוע נתנו ההמון את עיניהם על ערי הנגב ולא על ערי הצפון כפ"ב ומאסקווא ועוד, הלא שמה נמצאו גבירים אשר ישלמו ביתר שאת וביתר עז במיטב כספם בעד כבוד מדומה ולהשיג מעדאיללע של זהב פור גביר אחד כסף רב ואשתו מחיבת בתלבשיה כל נשי הנסיכים, „העת החדשה" וכל כת דיליה שפכו חרון אפם על עדת ב"י ככל העולה על רוחם והגבירים העמיקו שחתו כי אספו את מכה"ע המדברים בוז וחרפה על ב"י אל ביתם וישלמו עוד בעד גליונים כאלה בכסף מלא, ואשר לא עבר גם עליהם כוס התרעלה בפועל ידים, עליהם להודות ולברך את ה' ואת מלכם אשר באברתו סכך עליהם, ולולא חסדי הקיר"ה, אז מי יודע אחרית אחינו בערי הצפון... ומי הביא הרעה על ב"י בנגב רוססיא? אם לא הגבירים בתתם פתחון פה להמו"ל לספר בגנותם בקהל, ומערי צפון תפתח הרעה על כל אחינו בארצנו, כי דברי המו"ל יעשו רושם גדול בלב ההמון להגדל הפשעים על כל עדת היהודים, ומי יוכל לשים לאל מלתי? — גם יהל"ל בעצמו ובכבודו במאמרו „סערות תימן" אף אם נסה את כחו להיות מליץ יושר על אחב"י. עכ"ז לא כסה על פשעי הגבירים ויאמר: כי המה הציתו אש זרה בלבב שונאינו מגדינו אשר התלקחה עתה ותפרוץ בכל גבול ישראל. ביתם ידוע יכוב על הגבירים האמור: כי תצא אש ומצא קוצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבעיר את הבערה, אתם גבירים הסבותם בעם ישראל. אתם בערתם הזיקות אשר התנפחו (נפחו ?) ויאכלו את ישראל בכל פה, עשו זאת אפוא לכסות על דם חללי ידכם ולהחיות נפשות אשר מאתכם נגזרו עכ"ל. הדברים הנמרצים היוצאים מלב יהל"ל נכנסו אל לב הקוראים, ומדבריו אלה ראינו כי יהל"ל לא יכחיש את הנעשה ואת אשר כבר אמרנו כי הגבירים היו בעוכרינו. רק יהל"ל לא יפרוש בשם את החטאים אשר חטאו גבירי ישראל מטעמו ונימוקו, או שהוא חש על כבודו שלא

יאמרו הגבירים הצוף עלינו מאן דמפרש חטאים, או יוכל היות כי קבל שכר על הפרישה כמו על הדרישה ...*) וה׳ ב״ג ממאסקוא פירש מעט מזעיר בהלבנון באמרו: „האביונים מב״י נוסעים לבתי קיץ. ובכלל הדברים האלה נכלל את הדברים אשר כתבנו ואת אשר הודיעו מכ״ע הפריזים (ככתוב בהלבנון) על אדות העשירים מרוסיא הבאים פאריזה, ועוד לוקסוס כאלה וכאלה אשר אי אפשר לפורסם. ומה מאד צדקו ונאמנו הדברים שכתב הרב הכו״ל הלבנון בהערה על שולי מכתב יהל״ל באמרו: חי נפשנו כי לא ראינו לא בצרפת ולא באשכנז כי יפזרו אחינו גם העשירים באמת ההצי את אשר ראינו מאחינו ברוסיא המתעשרים כפזורים כו׳״.

אחרי הדברים האלה אשאל את יהל״ל: מדוע רוח אחרת מדברת מתוך גרונו במכתבו להמו״ל הלבנון ויהפוך את דבריו אשר דבר במאמרו „סעדות הימק״ מן הקצה אל הקצה, ותקטן זאת בעיני יהל״ל ועוד יתרה עשה להוציא שם רע על הב״ג ממאסקוא אשר לא ידע כי הוא ולאמר עליו: „כי הוא יעזואיט מזוהם המובל אצבעותיו בנחלי דמים (?) לזרוק מהם על מזבח (?) אלהיו. או שוטה ספרותי שאין לו מוח בקדקדו ואינו יודע מה לעשות בלשונו אשר בתוך פיו (הקוראים יודו בעל כרחם כי יהל״ל ידבר הפעם בנחת ובקר רוח... ורק איש טוב כיהל״ל קים בפעם הזאת „ואהבת לרעך כמוך״ ע״פ דרשת חז״ל. ע״כ הוציא משפטו על הב״ג כי שוטה ולא רשע הוא] באשר על שטותו יעידו דבריו במאמרו כי סבת כל הרעה והתלאה הוא מאשר האביונים מב״י נוסעים לבתי קיץ״ ולפי דברינו למעלה קלע

---

*) אלא בהקדמה הנאמרה לדעת כי שכר לסופר עברי בהאי עלמא ליכא, והלואי לא לשמוד את הסופר הזה בדבר שאין בו. ולכתה ידענו כי פעמים הרבה אף נתן למכבדיו מאמתחתו, ולכן כמה מנבילים עניים לביתו וכל המחסורם עליו... ודברים אלה יהיו כיסודם מודעה כי בכל המקום בילאו המתיו לבקר את דבריו עליו ואת למען האמת, ובמקום שיש בקרה אין מולקן כנגד לכל אדם.

ה' ב"נ בדבריו אלה אל המשרה, והדברי יהל"ל בעצמו ובכבודו בהמליץ ישאו בד בבד, רק ה' ב"נ כסה טפחיים בעת גלה טפח, ובעד דבר קטן כזה אין רשות ביד יהל"ל לחרף ולגדף איש נכבד [כעדות מר"ל הלבנון וכאשר ידעתי גם אני] בדברים מבוערים כאלה.

ועתה נצא נא להתבונן בדברי יהל"ל אשר במאמרו „סערה תיסף" ונראה אם לא נמצא שמה שאלה גדולה העומדת ברומו של עולם, יהל"ל יספר: כי האנשים הרשעים בדו מלבם על היהודים דברים לא כן, ובחרו כל האמצעים האפשרים להעלות חמת העם על היהודים, לאלה אמרו: היהודים הם מוצצים דם האכרים; היהודים צלבו את המשיח. א"כ לשוא ישחית יהל"ל את דבריו להגיד עצתו: „כי ישתדלו ב"י להשיג שווי זכיות, ואם זכות נפש כל חי תנתן לנו להתהלך בארץ לארכה ולרחבה, אז יסתמו פיות משטינו ומקטריגינו" ואנכי אעמיק שאלה. איך ובמה נשתדל להשיג שווי זכיות? ואם תאמר. איך השיג גביר פלוני מעדאיללע של זהב ע"י השתדלותו? ע"ז אענך כי אין למדין מהפרט על הכלל... ולו יהיה כדבריך [דבר שאי אפשר להיות ע"פ ההשקפה הראשונה] הממשלה הרוסמה תטה לנו חסד להת לנו שווי זכיות כל תושבי רוסיא, האם לא נהיה גם אז למשל ולשנינה לכל סופרים מבני עולה? הלא בעינינו נראה כי כל הדברים יעים גם בארץ אשכנז ובמדינות החפשיות כידוע, והיהודים אשר המירו דתם יוכיחו כי כנים דברינו... כאן צריך אני למודעי ואומר בפה מלא: גם אנכי כיהל"ל וככל שלומי אמוני ישראל האוהבים את עמם בכל לבבם אתפלל לה' שירחם על שה פזורה ישראל ויתן בלב המלכות ובלב יועציו ושריו רחמנות, ויצא דבר מלכות לאמר: יהודים! אתם קרואים אדם!... גם אנכי אקוה אל העת המאושרה ההיא כאל ביאת גואלנו משיח צדקנו במהרה בימינו, אבל לא אעשה שקר בנפשי להכחיד האמת תחת לשוני מלאמר כי דבר זה לא יוכל לצאת לאור בטרם תראה הממשלה הרוסמה כי ראוים אנחנו לחסד גדול כזה. ולו יעשה ה' נפלאות עמנו כבימי עולם וכבשנים קדמוניות ויקרא דרור לנו ויתננו לחן ולחסד בעיני מלכנו לפתוח לפנינו את כל ארץ רוסיא, ונהיה בכל האזרחים. האם לא תגדל השנאה עוד יותר מההמון על עם ישראל, אם לא נסיר מקרבנו אלהי כסף ואלהי זהב המה

הלוקסום והמאדע *)? ואף אם יכולנו להודות לדברי יהל"ל כי באמת נזכה לכונן אשרנו רק בחסד הממשלה לבד, אבל הלוקסום והמאדע מה תהא עליהן? האם המחלה העזה היא הלוקסום, והצרעת הנושנת היא המאדע, האם לא לרפואה הם צריכים? הנוכל באמת לעמוד ולהתקים ימים רבים אם לא נסיר מקרבנו את המחלה הרעה הזאת מקרבנו, ולשרש אותה ולהרחיקה מעל בתינו ומעל גבולנו. ואם נשאל את עצמנו: עד מתי לא ידעו אחינו להזהר מהעלות עליהם חרון אף ההמון? ומתי תוכל הממשלה לקרוא לנו דרור בטרם הראנו לה כשרונותינו, ומתי תפתח לנו ארץ מבורכה וגדולה ורחבה היא ארץ רוסיא, למען לא נשב כולנו במקום צר ולא נאכל ע"ז איש את בשר רעהו? היודע נסתרות והמגיד מראשית אחרית הוא ידע ולו נתכנו עלילות מצעדי גבר. ע"כ עלינו לשים יד למו פינו, נשא ונסבול הכאב עד אשר ירחם ה' את עמו ויסיר ממנו... ועד העת הבאה נקוה לה' כי לא יטשנו ולא יעזבנו לכלותנו. ולחסדי הקיר"ה ניחל, כי מלאכיו יצוה לנו לשמור אותנו שלא תקום פעמים צרה, ואם באמת ובתמים ידרוש יהל"ל את טובת ער"י ויחפוץ לקרב ישועתם בקרוב, וכי צדקתם תגלה במהרה או עליו מוטל חוב קדוש לקרוא בגרון ולהרים קולו כשופר להזהיר את העם מקטן ועד גדול שיקיצו: „ויהיו עניים בני ביתך..." ואחד יקמץ בהוצאותיו על דברים היורדים לטמיון..

---

*) נשגב הוא לא הבין החכם המחבר הר"ד נ' העתקתו בעת הוסיף על ספר יחא במאמריו המחוכמים „ההעפירה" ללחום נגד סכנות המוכנות „הלוקסום והמאדע" ביד חזקה ובזרוע נטויה, ומי יתן וכל ישימו לב להם לשמוע דברים יקרים כאלה לתוכנם ולהגשמם, וקולו לא יהיה כקול קורא במדבר.

20

מכתבים משר של ים

(חלק שלישי)

יצאו לאור

בהוספות תקונים והערות

מאת

יהושע מֵזח

ווארשא

בדפוס הבערוש טורש ברחוב פראנציסקאנער (18) 22 №

בשנת תרמ״ז לפ״ק

МИХТОВИМЪ

МИСАРЪ ШЕЛЪ ЯМЪ

т. е. Писма и Критика

соч. О. Х. Мейзаха.

Томъ 3.

ВАРШАВА 1887

Тип- В Туршiъ Францишканская ул. 22 (18)

helek 3.

Доз олено Цензурою Варшава12 Ноября 1886 г.

מכתבי תהלה מחכמי זמנינו

מכתב א

כבוד ידידי וחביבי אחד מדרי מעלה המושל בגאות הים ומשבח שוא גליהם ה' מזח השלום!

קראתי את מאמרך „הספינה הרוחנית" אשר שלחת אלי לשום עיני עליו, והוא אחד ממאמריך אשר בדעתך להוציאו לאור, האמת אגיד לך, כי לפי דעתי צפון רב טוב ותועלת במאמרים כאלה, מזון לנפשו ימצא בהם הקורא הנלבב הבלתי רגיל כ"כ בהשפות החיות, מן מאמר כזה והדומה לו ידע לו חדשות כאלה אשר לא שמע מעודו, ואם אך הוא משים אל לבו את הדברים שהוא מעיין בהם, אז ימצא און להבין על ידם דברים רבים העומדים ברומו של עולם הספרות, כי מי לא ירגיש ויחוש, אשר טבא חדא פלפלא חריפתא של קורות העולם ותולדות הימים, מן מלא צנא השערות בעלמא תבובי דברים מהסופרים מאז ועד עתה, הנובעים רק מסברא דנפשם ואין להם על מה שיסמכו, לא כן הפאקטין אשר משמיע לנו התולדה, הלא בלבד העונג אשר ישבע הקורא בשמעו חדשות ונצורות מימים עברו, נוכל להרויח לפעמים ולראות אור בהיר עי"ז בכ"ק או בדברי חז"ל, ואשר לכן מאד מאד יקרים המה לנו העתקות מענינים נחוצים כמו אלה. ורק על המעתיק מוטל החוב כי יבין את אשר לפניו, כי יעתיק רק דברים מועילים, דברים נשגבים אשר לא תשבע עין מראות ולא תמלא אזן משמוע, ומה טוב היה הדבר, אם המעתיק היה נותן אל לבו להעיר את הקורא לכל הפחות ברמז דק מן הדק, כי יתבונן מכל דבר ודבר מה שיש להתבונן, ובכ"ז אם הוא אינו עושה כן, אם מאיזה טעם כמוס אצלו או מחסרון הרגשתו, אין עבודתו פסולה, הלא כל קורא וקורא לפי טעמו ורוחו ירגיש מה שירגיש, כי כל יש מוליד יש, אבל אין להוציא יש מאין, כאשר נראה איך בגפו יבוא ובגפו יצא הקורא דברים בטלים ופטומי מילים אשר נתרבו בימינו אלה בספרתנו, איה הכהנים הגדולים או למטה מהם הכהנים ההדיוטים באים בימים, אשר כהנו פאר בהיכליה זה זמן לא כביר? רק פרחי כהונה רואים אנחנו כהיום רחקו א"ע ונכנסו לפני ולפנים וחללו את הקדש.

יקירי! בוא וראה מה שהרגשתי בקראי את מאמרך הנ"ל תשבע נתת, בו ראיתי את אופן שליחת המכתבים בימים הקדמונים במרם נתגלה הנייר והעט וכל אביזרייהו, המה הודיעו כל חפצם לזולתם ע"י פתילות בעלי צבעים שונים, וכל צבע וצבע היה מורה על ענין מיוחד, גם כמספר הפתילות והחוטים לפי קישורם זה לזה ולפי מרחקם אלה מאלה, היה מורה להקורא על הענין המבוקש. גם היה משמשים אז לצורך שליחת מכתבים כאלה בחותם כדי לחתום בו את צרור הפתילים, שלא ישלטו בהם; עיני השליח לקרוא בהם, וכי יודע אם לא היו הפתיל והחותם אצל יהודה ג"כ לתכלית זה, כי בודאי היו שמורים כלי קסת הסופר כמו אלה לכל אדם נכבד בצלחתו הנחוצים אליו בכל פינות שהוא פונה, מי יודע אם לא היה הציצית ג"כ כתב תרטוסים מזה המין, ואשר לכן ניתן צו לערב בהחוטים גם פתיל תכלת המורה בצבעו על ענין מיוחד, והיה כל הרואה את החוטים האלה במספר ידוע ובסדר נכון ועם הפתיל של תכלת, היה קורא מיד את החיוב לזכור את כל מצות ה', כללו של דבר, כל ידיעה וידיעה מקורות הימים שעברו, יש בכחה להפיץ אור חדש ולפקוח את עיני התורנים למצוא פשר דבר בענינים סתומים, אשר לשוא נתאמץ לפשרם ולומר בהם דבר המתקבל על הלב, אחרי כי אין להשלים ולמלאות את חסרון הידיעה מתולדות הימים בסברות כרסיות ובהשערות נרידות.

ואחרי כל אלה אומר לך יקירי, לך בכחך זה ועשה לנו מטעמים אשר ינעמו לחכי הקוראים, והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד להעשיר את ספרותנו העניה עד כה מסגולות כמו אלה, הלא די לנו ועוד יותר מדי התבן והמספוא אשר הכינו הסופרים עד כה לפני שה פזורה ישראל, זה בא בכדו וזה בא בתביתו, כל אחד ואחד יריע אף יצריח להפליא את המזג אשר יסוג להשיב בזה את נפשות הקוראים, ואיך להוציא את הפרוטה האחרונה מן הכים ולהביא גאולה אך להם ולא לנו, כי הקוראים אינם רואים סימן ברכה בכל מרבית מאמריהם, הפושטים רק את הצורה הישנה ולובשים למראית עין צורה חדשה, ואשר באמת הוא הכל ישן נושן שכבר נתעבשו מרוב ימים, כלך לך יקירי מדרך זה, בל תבלה את עתך ואת עטך לחקות את הסופרים החדשים הנועזים לפלפל זה עם זה עד יסוד העם

ותכליתו, כאלו המה קבלו עליהם אחריות לישא וליתן בדברים הכוללים, וכאלו עליהם השליך העם כל יהבו וכפי שיגזרו כן יקום וכן יהיה, כי המה ומי אביהם כי קפצו בראש לגזור אומר? מי בקש זאת מידם? מי נתן להם הרשיון לנצח זה את זה בהלכות הכלל וכל אחד יאמר „הן" על מה שחבירו יאמר „לאו" וכל האומר וחושב, כי כל אחד ואחד מהם קובע מסמרות בדעתו אחרי רוב שקלא וטריא ושקול הדעת אינו אלא טועה, כל אחד ואחד מהם טעמו ונימוקו עמו, זה בא למכור את בכורתו בעד נזיד עדשים, בעוד הוא עיף ויגע ואין לו במה להשיב את נפשו, הוא אומר „אנכי הולך למות ברעב ובמחסור, ולמה זה לי בכורה? וזה בא להתראות במליצתו ובצחות לשונו, ואשר ע"כ יארוב כנחש עלי דרך וכשפיפון עלי אורח ולומר „הן" אם יאמר זולתו „לאו" ואם אמר זולתו „לאו" היה אומר „הן" כי לא האמת הוא העיקר לסופרים כמו אלה, רק כתוב וחתום הוא תכליתם ומאודם, אבל בין כה וכה, הסבו רעות רבות ומצוקות, רבים נתעו על ידי דבריהם, רבים נתרופשו, הסיתו את דעת כל העם כולו מלבקש איזה עצות להיטיב על ידי זה את מצב האומה כפי האפשר, כמו שעשו נבוני כל דור ודור, אשר לא הביטו ככסיל בקצה הארץ, לא חלמו חלומות לתפוש את המרובה, רק תפשו את המועט, ובזה הצליחו להבתיק את הדינים ולשמור את הקערה שלא תתהפך חלילה על פיה לגמרי, וכאשר איש כמוך עוד לא מכרת את בכורתך עד עתה, לא נבנית מחורבן של ישראל, וגם כבר הרוית די עונג לראות את שמך חרות על העלים הנדפסים, הלא טוב ויאות לפניך לשטות מעליהם, ולבחור לך מקצוע אחת וקרן אורה בהיכל הספרות, והוא להעתיק דברים המאירים את לבות הקוראים, ועי"ז ישאר שמך לתהלה ותפארת, כי תמרא למארית וטיבותא לשקיא.

אלה דברי אוהבך ומוקירך המדבר בלא לב ולב

משה אהרן שאצקעס

בעל המפתח. פה קי"ב.

מכתב ב

אגרת במקום הקדמה

סופר נכבד! את קולך שמעתי מתוך מכתבך האחרון והנך כמתאונן — על אשר לא חשתי והתמהמתי מהשיב לך דבר על שני מכתביך, ששלחת אלי רצופים זה אחת זה, ואירא — פן תהפך לי מאוהב לאויב, חלילה, כפלוני, אשר ידע לבבך, שהעיד עליו שמים וארץ, כי הנהו מוכן ומזומן לבוא באש ובמים למעני (סגנון לשונך באחד מכתביך אלי) ועתה — הפך לבו ויהי ערי... (כי יפלא זה בעיניך יקירי, בעיני לא יפלא ויש דברים בגו...) בי ע"כ חשתי ולא התמהמתי הפעם לכפר פניך במכתב אחד אפים — למען תדע, כי ידעתי להוקיר אהבת אוהב נאמן כמוך, ומה גם בימים האלה, אשר רוח בני האדם יורדת היא למטה במעלות האנושית עד מדרגת הקפאון — אשר גם אהבתם גם אמונתם אבדה — וכל איש — לבצעו מקצהו, ומה יקר הוא תוך אוהב נאמן אחד בין אלף אוהבים מדומים!...

וידעת היום, כי לא מעצלות או מרע לבב חלילה מנעתי א"ע מלענות לך דבר בעתו „כאשר הסכנתי", כ"א מהיותי אחוז בחבלי הטרדה, בקרב הימים, בעסקי משפחתי — מאין פנות עוד לענות גם לאיש כמוך, אשר פעמים רבות הראיתני אותות אוהב נאמן, ועתה כאשר הונח לי, הנני להשיבך מפני הכבוד והאהבה דברים כהלכתם וכסדרם:

א) על העתקותיך ועל פעל ידך תשאלני הטוב תתך אותנה לאחד ממעריכי כה"ע לבי' להדפיסן פרקים פרקים, או להדפיסן בחברת מיוחדת לעצמך?

ע"ז אענך ידידי, בסימן השאלה והתימה: הזאת חשבת לשאלה? הן איננה שאלה כלל! — על שאלה כזאת, לא אוכל לבלי השיבך בסגנון הפתגם הידוע: „כל אדם קרוב לעצמו" כי למה זה תתן לזרים חילך? ומה ימריצך כי תפזר את עמלך ויגיע כפיך לאחרים, למען ספות הרוה את הצמאה, ומה יקחך לבך לעמוד ולרעות צאן זרים, ולצאנך האבודות לא תשום לבך? האם למען התנחל „כבוד סופרים"?... והכבוד המדומה הזה במה נחשב הוא? אתה ידעת ומי בכל סופרי ישראל לא ידעו?!.

המעט ממך את כל העמל שעמלת כל ימי חייך — לרבות הלילות — בשביל ז ר י ם ? המעט ממך — כי קנית לך שונאים בנפש במחיר עמלך ? שונאים לא מעט ! המעט ממך כי ישטמוך בעלי חצים — אשר כל שונא־שקר יתעבו, והבט אל אמת לא יוכלו ? ומה הוא הגמול שגמלו לך הורים ההמה, על כל העמל שעמלת בשבילם ? לבך הוא יודע, והכל יודעים... ומתי תעשה לביתך גם אתה ? —

זכור את אשר עשה לך רדקטור פלוני, אשר קרך בדרך, בעיר פלונית, ואתה שחדת מכחך בעדו, ותמסור נפשך על קדושת כב״ע, ויהי אחרי כל אלה..... ואומר אליך, מה המכות האלה בין ידיך ? ותאמר אשר הכיתי בית מאהבי — ולא יספת לדבר עוד, ואתה כי קמת להשיב חרפת חורפיך, ויסבו עליך רבים, בעלי חצים רובי־קשת כלם, ויאמרו לאסור בחבל לשונך, כאילו אין אדם רשאי לעמוד על נפשו — ולא עוד כי בעבורך הרע גם לי, ואף אם באמת עמדתי מנגד ביום נברך, בדעתי כי בזעקי לא אצילך ורק קרבתך היתה לי להטאה, השכחת את כל אלה ? — ואנכי לא אשכחם לנצח !

כמה יגיעות יגעתי בשביל רדקטור עברי פלמתי, כביכול, (בטרם תגלה רעתו ובטרם התחברו לקופה של שרצים אשר שרצו ורחשו תחת גופי וישרטו בבשרי שרטת) עד כמה יגעה לה נפשי עד תתו למכתב־עתו העלוב מהלכים בעירי (ואתה הוא היודע ועד) גם סובנים, גם סופרים המששמים את הרב שלא עים לקבל פרס המצאתי לו, (וגם הם בטפלים אשר נפלו אל הקופה ההיא עם כל חברותא קדישתא, ואשר ע״כ מאנה נפשי לנגוע בם עד היום) וכ״ז למה ? בשל מה באתני כל הרעה ההיא אז ? בשל אשר רבה אמונתי בבני אדם, כי פתני ואפת, ובמחיר אמונתי היתרה רכשתי לי אוהבים שאינם מהוגנים — והם נהפכו לי לאויבים, אבל מה הוא הגמול שגמל עלי הרדי הגמול מחלב הלז ? אם זכרתי ונבהלתי ואחז בשרי פלצות !... ורק אחרי כן, אחרי עשותו המסותה הרבה, ואחרי שזכיתי לראות באור פני מלך הסופרים הלז (אוי לעינים שכך רואות !) רק אח״כ נקמותי

בפני על כי שתתו דברי ארצה, ואקרא מנהמת לבי: אוי לי שנתתי ספתי לעם הארץ! *) .

כמה יגיעות יגעתי בשביל הרדקטור רזר יוסא, כי העתיר עלי דבריו ואעתר לו, ומה גמולו שגמל לי? הוא יצא ראשונה ויעבוד כל טובו על פניו (ובאמת ראינו בו אות לטובה) ואחר נתבא בעצמו ובכבודו באחת הפתחים ויאכל גם אכל כסף זרים ובשלום יחדו ישכב וישן, ומכאוביו אני אשא, ועון חטאתו אני אסבול כי אנכי פתיתי את החותמים להניח כספם על קרן הצבי הלז, ואנכי גרמתי והכשרתי את נזקם ולא עליו תלונתם, כי אם

---

*) בימים ההם (בעת מירוץ היתה אז-לחצו העברים "הלאומיים" ומתנגדיהם) באוני מכתבים רבים ובהוכם מכתב אחד "רדקטור יהר בגלדס" אחד ולבסוף דבריו יסיים לאמר: "בעיקר הדבר — מחוייב אני להגיד לך כי שתיקתך עד עתה ה... לא ישרה כלל בעיני, מפ"ל — הלא מחויב אתה להכיר הדבר מתוך כרגע, ולא לחכות וכו' וכו' (המכתב הלז מונח אתי למשמרת בתוך שאר המכתבים-בענין זה).

הלא היתה תשובתי אליו: קראתי את "ההשכפה" לאמלין, קראתיה בכל פרטיה ודקדוקיה ובוחניה והרי"ג הערות הנלוות בה. והבינה בדברים— ואמר לנפשי עם לתמות היא, כי כבוד לאים שבת מדיג עם אנשים הדנים דין לעצמם לשויח זגלם לרשות הרבים, דבר שמקומו ברשות היחיד — וכן לא יעשה... והראה אחרי-רואי כי גם אנכי שלומי אשר בטחתי בם. הגרתו לי האוהבים בשעת הגלגל — גם הם בגדו בי כמו נחל, גם הם הבקיאים בהשעלה עמו במחשך מעשיהם אך מעשיהם ומה איחל עוד? ולמה זה אשוח אשם חמה על אנשים רעים הדוברים רעה על נפשי בעולם עשק ובית רמה? אנשים מרגנים הדוברים כזה ומשם ופיהם ולבם אינם שוים הו היא תהלתם?!

גם לחושב אנוש להשיב על כל דברי המרגנים והשקרנים הקבב, אשר רוח השמלה מרחפת על פניהם, אשר שוכרים נכר מתוכם, וכל אדם מהו בו, והבר אשר חכם אחד. השאלות יש בהם הלכות רבות והכ"א מבן כמה ובמה עיקרם שעוקים כמים שאין להם סוף... אולם בדבר המכתב אשר כתב רדקטור הלמגיד לסופר פלוני שנדפס (שם) כי בגלל ישב הספר ע"ד הקופסא שהיה לפם, וכי מכשבי בדבר זה מונח אלו בקופסא, וכי הנה שוכן ומוכן לשלחו מיד אל אשר יהיה הרוח נשלח, בקשם הסופר הטוב, הרודף אחר השלום משרו בכל נפשו ובכל מאדו, ולא יחסר לו בלתי אם שיום רשום עוד הלוח שמסר את מכתבי לידו (כאמו כלו אייך לך

עלי: אבל מה לנו כי נזעקנו על קטני ארץ אלה — אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר? אם לויתן בחכה הועלה מה יעשו דגי הרקק? ואם אמרתי אספרה נא כמו לא תשבע עין לראות ולא תמלא אזן משמוע, או האם כרוכל אחשוב ואלך? ומה יושיענו זה? ומי לא ידע בכל אלה? די לנו למתוח את כלם בחדא מחתא — ותו לא מדי, אחת היא ע"כ אמרתי: אחינו סופרינו! הזו והידין ברדקטורים שאינם מקרבין לו לסופר אלא בשעת הנאתם!

הנה שפכתי כל שיחי ומר נפשי לפניך יקירי, כי הציקתני רוחי — ואחרי כל אלה הגע בעצמך סופר נכבד, האין טוב לסופר בזה"ז לגמול חסד עם נפשו מתת לזרים כחו? כן כן הוא חביבי, זה כל האדם בימינו כל יפעל למענהו, וזה כלל גדול בתורת האדם בדור הזה: „כל אדם קרוב לעצמו", את הפתגם הנורא הזה ישוה כל איש לנגדו תמיד כתוב באש שחורה ע"ג אש לבנה,

---

ידידי, ומה תענה ע"ז ?) א) ע"ז אענה אני לבעלהגה אם אמת הדבר, כי המכתב כזה מונח ס"י כדבריו (כי לא איש פשוט הוא רדקטור וכזב), והנה ידי כתבה את המכתב ההוא, א"כ הפשע בעליו אנכי ולא אחר, ומה לו כי יסריח את כבודו לפני רבות מאות אחר על מלאכת רעהו, ואותו האיש־מי יודע אם יעתר לו ואם לא, הלא טוב לו לסול רבות ממני, אני בעל המכתב, ואני לא זו בלבד שאני מחיר ידו להוציאנו מרשותו לרה"ר, אלא שגם אתבעהו עפ"י משפט הצדק והיושר (אם אך שני המלאכים הטובים שהם מלוים אותו בעולמו) כי ישלחנו מיד אל בעל המליץ, ואם הוא יכיר עפ"י כתי', הככר לו, כי אמנם לי הוא ויקיימנו בחתימתו אז אחלי, כי יתן תוספה להוספה וידפיסנו שמה למען ירחו!

ואולם כל זמן שלא יעשה כזאת וירחיק עדותו אין דבריו יוצאים מידי זיופה לעולם וכו' וכו'. וככל הדברים האלה עניתי לרבים ושלמים בימים ההם. ועוד חזון למועד אם יחייני ה' ויקימנו ואספר את כל המעשים ההם שנעשה במחנה הסופרים אז בארוכה ובדברים ברורים למען ידעו...

א) יש דברים שאין מגלין אותם לכל אדם ומה גם בדבר כזה אשר כבר שכח מלב הקוראים. וכבודך הדע עמך. המחבר

ואוי אוי לו לאיש אשר לב בשר לו, ויתעלם כמנו כהרף עין, האיש ההוא עד נצח לא יראה אור! ....

מדי דברי בסופרי ישראל עצר במלים לא אוכל... לסופרים האומללים האלה נשבר לבי בקרבי ועם לבבי אשיחה, מה היא הרעה הגדולה הזאת אשר הם בידיהם יביאו על נפשם? כי יקנו להם אדונים לעצמם וירכיבום אלופים לראשם, להם יכבדו, להם ישתחוו, להם יקדישו עתם ועמם, את חלבם ודמם יקריבו לרצון על מזבחם לפאר בית תפארתם, ואת נפשם יחסרו מכל טובה ואחריתם להכרית... והאדונים האלה, המעט מהם כי ברעיהם יעבדו חנם ופעלם לא יתנו להם, — אף כפועל בטל — המעט מהם כ״ז, כי עוד ישתררו עליהם גם השתרר, ועוד נכונים להם מידם ימי חשך, וחרפה וכלמה ירשו חלקם, אך זה הוא חלק כל סופר מעם אדוניו הב״ל!

שאלו נא בגוים וראו והתבוננו תכה — הנה סופרי כל העמים הלשונות ישקלו כלה בסלע ובבוד־חכמים ינחלו, ויהי עתם־לעולם, ועל עטם יחיו חיי שרים, ישבו בהיכליהם ספונים וכל ימיהם משתה תמיד ותתענג בדשן נפשם — והניחו יתרם לעולליהם כי גדולים הם בחייהם יותר מבמיתתם ובסופרי ישראל נראה ההפך, גדולים הם במיתתם יותר מבחייהם, ופ״ז שהנשמה בקרבם יחיו חיי צער ומכאובים, רעבים גם צמאים ונפשם בהם תתעטף, יסקו בענים, ימעטו וישחו מעצר רעה ויגון ואחריתם — מי ישורנה?... ב)

לא אפקוד עיד צעירי הסופרים — כי הם מתחייבים בנפשם כי יגעו לריק וילדו לבהלה, משחית נפשו הוא יעשנה — ומי בקש זאת מידם? אבל נלכה נא אל הגדולים שהם „למדרגה הראשונה״ יחשבו ונבינה לאחריתם... הוי מה רע ומר גורלם! לכו נא אל ה״ה רייפמאן, אב״ג, צווייפעל ושולמאן וראו איפה הם חיים? ובמה הם מתפרנסים לעת זקנתם? ואחז בשרכם פלצות ותסמרנה שערת ראשכם! זה־יושב בשעבערשין וידיו מלזכלכות בריו, ונפשו יבשה אין כל, וזה־יושב בדובנא והעולם חשיך בעדו, פת־לחם אותה נפשו ואין (הוי מה נורא הרעיון הזה! סופר זקן

ב) עיין בספרי „האמונה וההשכלה״. המחבר

בן ע״ה שנים, פת־לחם אותה נפשו ואין... !) גם כי יעקב וישע לתמוך בידו להוציא לאור את הב״א בעתו למען יביא בפריו לחם לנפשו ולהמציא ענג לקוראיו, ואין עונה ואין פונה. א)

זה־יושב בווילנא ויכלה בתוך חייו ואין מושיע, וזה־יושב בגלותאוו ועל פת־לחם יבש תרש קלוש, פעמים בכ״י תמיד תתענג נפשו—ואין עוזר, ומוליניז שיחיו איה הם? מדוע ישקטו במכונם ולא יצעקו ולא ידיעו באזני כל קהל ישראל, על הרעה אשר הם עושים להמובים שבסופריהם בעמדם מנגד בצר להם? מדוע לא יפיחו בנעזוהיהם את זיקי התחלה, אשר עוממו בלבות נדיבי עמנו הרב״ד, כי יחוסו על הדלים האלה ונפשות אביונים יושיעו? או מדוע לא יקראו נדבות לקבץ על יד לקרן קימת — אשר פריה יהי ליושבים לפני ה׳ לאכול לשבעה ולמכסה עתק? או מדוע לא יעשו לכה״פ את אשר בידם לעשות, לקצוב להם פרס לשרידים האלה — למצער — כי יעניקו מתבונת כפיהם לכתבי־עתיהם, ואז לכותר יהי למו להתאונן כי חסרי־סופרים מתונים הם, למען הפיק רצון מהקוראים הנבונים ולהשביע לכל קורא רצון? אבל כל אלה רק שאלות הנה ותהיינה לשאלות, יודעים הם סופרינו ומוליניו לעשות „נפשות" לסופרים אחרי כותם, אומנים הם מליצינו לקשור הספדים ולקונן קינות אחרי מותם, אבל לקום לעזרתם כל עוד בחיים חיתם, לא ידעו ולא יבינו....

ואחרי כ״ז לכה זה יתפלאו על מובי הסופרים כי יעמדו מנגד ובלי נשמע קולם בבה״ע היוצאים יום יום (ברוך שהחיינו והגיענו לזמן הזה!) ולשבועות ולחדשים ולשנים, יודעים הם הסופרים, כי שכר סופר בהאי עלמא ליכא, ולכן ישמחו כי ישתקו, ולא ישחיתו דבריהם ארצה את כל אלה ידעתי נכונה עפ״י המכתבים הרבים־השמורים את־אשר לא אמרתי להוציאם לעיני השמש הזאת כי אז ראו כלם ויכחו, כי לא מלבי הוצאתי מלים, כי אם דעת רבים היא המדברת מתוך עטי. דעת רבים ושלמים! יזכרו נא זאת מוליניו—והתאוששו! ....

א) אחד כותבי יודע־ספר בגלות ומות שבסופרים ה״ה הרה״ח ר״א שולמאן ז״ל והוא היה בעצמו עד מקום שידו מגעת ואין עולם, גם כבוד יהיה.

ב) בדבר העתקותיך בפרט — אומר לך בלא לב ולב, כי ההעתקות אשר היו למראה עיני אמנם טובות ויפות הנה, כלן אומרות כבוד למעתיקן, כלן כתובות על טהרת לה"ק, ותכנן וענינן יפה ומועיל כדבר בעתו ואני תקוה כי הקוראים המבינים ימצאו בהן חפץ, ויברכוך טובים. עשה זאת אפוא ידידי כאשר יעצתיך בראשית דברי, הוציאה אתהן בחברת מיוחדת לעצמך וידעת כי לא לשוא יגעת, ולא להבל וריק כלית כחך, זאת תקותי בן היא, כי רק קוראים פרטים ישנו ברואה עפ"ר, אבל קהל הקוראים בכלל יביעו משפט, וחזקה על הכלל כי לא יוציאו מתי משפט שאינו מתוקן, ובכן יהי לבך סמוך ובטוח, כי שכרך לא יקופח וסוף הכבוד לבוא, אמת מארץ תצמח!..

„אמת מארץ תצמח"! זהו כלל גדול אשר ישאוהו בני אדם על שפתם תמיד, האמנם כפי הנסיון אנו למדים כי פעמים רבות גלגל השקר החוזר בעולם ישליך משמים ארץ עטרת תפארת האמת ותרמסנה רגל השור והחמור, ולעתים מזומנים יהדוך השקר האכזר את האמת העלובה תחתיו, עד כי לא יאמינו יושבי תבל, כי עוד תשוב האמת לתחיה, כי עוד תחיה מערמת עפרה — אך לא! לא לנצח אדוש ידושנה! ופרשיו לא ידוקנה, ברית כרותה להאמת, גם כי תפול לא תוטל כי ה' סומך ידה, ימים יעברו — והיא תתנער מעפרה, ודור יבא כסא כבוד ינחילוה והם תכו לרגליה ישא מדברותיה. אמנם „אמת מארץ תצמח"! —

ככל החזון הזה תחזינה עינינו בקורות התבל בכלל, ובקורות הספרות בפרט, ספרים רבים וכן גדולים התגלגלו ויצאו מתחת מכבש הדפוס לאור עולם, מימות גוטענבערג ועד היום הזה, בהם אשר בראשיתם עלו כפורחת כי מחבריהם בערמתם ובנכלי תרמיתם לקחו להם קרנים מיד השקר וכל פה תנף להם הודה, ויענדו עטרות לראשם — אך דור הולך ודור בא ואבד זכרם המה והיו כלא היו, כי „עד ארגיעה לשון שקר".

ויש אשר ראשיתם מצער, כי בצאתם להתהלך בארץ ירט הדרך לנגדם, ורבים קמו עליהם להכחידם מן הארץ, קרעום ולא דמו, שרפום ולא חמלו, החרימו, סוד העריצו לאבד כל

זכר למו, דור עבר ודור בא ויתפשו בנחת את החבורים ההם ועל כפים נשאום, וכולם הוד כלם הבידו מה טובם ומה יפים, וייקר מחירם מאד, וכאבני נזר יתנוססו בעטרת הספרת עד דור ודר, כי שפת אמת תכון לעד.

זה חלק הספרים והסופרים, זה גורל החבורים והמחברים. דור דור וסופריו דור דור ומחבריו....

יש מחבר אשר חשה אותו אלה חכמה והוא אוהב כבוד לא ישבע כבוד, ובשקר תרמיתו עשה יעשה לו שם כשם הגדולים אשר בארץ, יגנב דברים מכל הבא בידו ושם בכליו, יכחש ויזייף עד מקום שידו מגעת, ויתפאר בקהל רב אשר כן עשה, יצטבע ויסתלסל ויתפרכס ידבר גבוה ויתפלסף ויתחקר ויצטדק ויתבשר כאחד הצדיקים שבדור, ולבו־קבץ און לו ובמחשך יעשה זר מעשהו, עד כי יעלה בידו להוליך פתאים שולל, כי ישית בחלקות למו, וחנפי לב ישימו נזם זהב, ונזר תפארה בראש חמור, והוא־ילא יאמין בעצמו כי לו יאתה תהלה, ויצחק בקרבו לאולת האנשים הפתאים המאמינים לכל משנה ומפתה, ויתברך בלבבו כי ערמתו עמדה לו... אך לא לנצח יתרוך רמיה צידו, ירבו הימים ואבד כל חזון, ימים ידברו ורב שנים ידיע כי הנבל הלז התהלל במתת שקר, וכי הוא בור ריק אין בו דעת ורק שבע תועבות בלבו — או אז תגלה תרמיתו וערמתו בקהל רב וראו כל בשר יחדו כי ערום הוא, ערום יצא מבית הסורים וערום ישוב שמה, ותחת כבוד מדומה ירש משנה כלימה וחרפתו לא תמחה, בהבל בא ובהבל שמו יכוסה והיה דראון לכל בשר! —

ויש אשר עטלו בחכמה בהשכל ודעת, פיו ינוב תבונה, ולשונו יהגה חכמה, ובתורתו יהגה יומם ולילה, לכל תכלית הוא חוקר ולתבונתו אין חקר! ואיש לא זכר את החכם ההוא, עד זאת כי ערלי־לב ותועי־רוח ימרוהו ורבו עליו, ישלחו חצם דבר מר, יביעו ידברו עתק וישלחו כל מגפותיהם אל לבו, ואין קץ לכל הרעה — כי במה יתרצו חנפי־לב אל אדוניהם? הלא בראש — איש תרסם!

אפס לא לנצח ישכח חכם, תקות נבון לא תאבד לעד, ימים ידברו — ורב שנים יודיעו חכמתו בשערים המצוינים — וסוף סוף יראה פעלו והדרו על בנינו ועל דורותינו, אשר יקימו אחרינו ויהי שמו לעולם, וזכרו לדור ודור!

למין הספרים המשובחים שבספרותנו יחשב בצדק ספר „הספתח" על האגדות, ולמין המחברים המעולים שבקרב אומתנו יחשב באמת הרב המובהק רמ"א שאצקעס נ"י, ספר המפתח הוא אוצר כל כלי חמדה, אשר מיום החלו חכמי עמנו לבאר דברי חכמינו ז"ל וחידותם בספריהם, עוד לא בא כבשם הזה בספרותנו התלמודית וכל מה שהתבאר במופת לא תוסיף אמתתו, ולא יחזק האמת בו בהסכים כל החכמים עליו, ולא תחסר אמתתן ולא יחלש האמת בו בחלוק אנשי הארץ כולם עליו (מו"נ ח"ש פט"ו). —

ומחברו הרמ"ש הוא רבן של כל בני אגדה, ויותר שהועיל בספריו השנים ובמאמריו המחוכמים, למצא בים האגדות דרך, ובמי הדרש נתיבה, ולמשפט ביושר הציוו את העקמומיות שבלבות המעיינים בספרי דאגדתא, עוד אזן, וחקר הרבה להעיר את לב הקוראים בספריו, לחזק בדקי ישראל, ככל אשר ימצא בדק, לשרש כל דעה פרה ראש ולענה מברם אומתנו, ועל מי לא עברה כם בקרתו תמיד? על מה לא נשא מדברותיו התוצבות להבות אש? לא אפריז אם אומר, כי כל מה שסופר זתיק עתיד לחדש כתוב הדר בספריו, בין הפרקים ובין השורות בהערותיו היקרות, ככל אשר תחזינה עיני הקורא, אנשי לבב יגידו, ואוהבי אמת לא יכחדו, כי רק האיש הזה זכה באמת לזכות את אגדות חז"ל בעיני חכמי העמים הטובים והישרים בלבותם, ורק הוא עמד למליץ ולפרקליט ישר לאיזו מדרשות חז"ל הנראות כמתמיהות בהשקפה הראשונה ולוא היו דבריו נעתקים אל שפה מן השפות החיות המתהלכות בארץ, כי אז יהפך לב המלגלגים על דברי חז"ל לפי תומם, לכבדם ולעטרם זר תהלה, ואני מאמין באמונה שלמה כי כל האנשים אשר ירגנו באהליהם על החכם הזה ועל ספרו, לא קראו ולא הגו בספרו כימיהם, כי לוא טעמו מעט מן הדבש הזה, אז אורו עיניהם ולא יחרף אותם לבבם לחרף מחבר ספר אשר כזה, אם לא כי יודעים הם רבונם ומכוונים למרוד, הספר היקר הזה היה לבאר ברה"ד, רבים שואבים, ורבים ישאבו ממנו מים חיים להשקות ערגות מטעם — אבל כלום להסכמתנו הוא צריך כבר הביע כל תהלתו בדברים קצרים הגדול שבמבקרי עמנו „בהשחר" לאמר: ראוים הם דבריו שיוחקו על לוח זהב' ואנן מה נעני אבתריה? אבן עוד לא השלים כל מלאכתו,

עוד רב טוב צפון לנו בספרו היקר אשר אתו בכתובים העומד לצאת לאור בקרוב, והוא ספר נכבד מאד רב הכמות והאיכות וכל יקר תראינה בו עיני הקוראים הנבונים, ה׳ יחייהו ויקימהו, וארך ימים ישביעהו, וחפצו בידו יצליח!

ואולם הביטו נא וראו מה חלק החכם הזה בעולמו? ומה היה גורל ספרו בארצו? מי בכל משכילי דורנו האמתים לא ירעה נפשו על כל הרעה אשר גמלוהו? ומה לעשות עוד לאיש נרדף ולא עשו לו רודפיו ומקנאיו? הקנאים לפנים קנאו קנאת ה׳ צבאות, כמוהם ככהני האינקוויזיציה, והמשכילים היום בקנאתם בו מבלתי יכולת לעשות כמעשהו וכמתכנתו, אמנם הכל הולך ממקום אחד וממקור האינקוויזיציה יצאו גם שניהם, האינקוויזיציה לא מתה לשחת והנה מתגלגלת והולכת פושטת צורה ולובשת צורה, חיה היא בלב רבים בישראל ובאדם, בקנאים ובמשכילים אלו ואלו בקנאה מקנאים ומי יודע אחרי מתי עוד?...

ויהי אחרי כל אלה, ראו המשכילים אשר רעה עינם בו כי לא יכלו לו וכי כל לשון תקום אתו למשפט תרשיע, וישימו כזב מחסם ובשקר נסתרו, וירכיבו כזב על מרמה והשקר נוהג בם. ויעבירו קול במחנה כי בעיקרו ויסודו לקח בעל המפתח משל מלמד אחד אשר בין רפאים חלקו זה רבות בשנים (ינוח בשלום על משכבו) ומאשר לו עשה את כל הכבוד הזה, מובן הדבר, כי אין המת יכול לקום ולהכחיש את החי, ועצה טובה היא לכל הרוצה להרחיק עדותו, אך מי האמין לשמועתם? כל השומע צחק להם, כי מי בכל באי בית החכם הזה לא ראהו מחדש חדושים בכ״י תמיד? מי מכל יודעיו ומכיריו מקרוב ומרחוק לא ידעו כי גדולים חקרי לבו ומבט בקרתו נוקב ויורד עד התהם, ופיו פה מפיק מר-ליות? ולולא קמו כהיום מאה עדי שקר כמ:הם חיים ולא מתים להעיד כי עיניהם ראו כי כן הוא, הלא כחשם בפניהם יענו כל אנשי־לבב ומבקשי אמת. ואף כי — בהרחיקם עדותם לדרוש אל המתים כבעלי־אוב, אכן פיו הכשילם, לא נדע איזה הרוח עברה עליהם רוח שטות להעיד גם עד חי וקים על הדבר הזה — ומה הגיע אליהם? אוי לאותה בושה העד ההוא כאיש ישר ונאמן עמד וישם לאל את כל המגדלים אשר בנו שפלי־נפש ההם על אדני השקר ויענה כחשם בפניהם בקהל־רב כי „לא היו דברים מעולם„! ונמצאו הם זוממין או־היתה מבוכתם וישובו

בפחי־נפש ועל שפם יעטו — וידמו סלה ! וכבוד בעל המפתח במקומו מונח, לא נפל משערת ראשו ארצה, עוד ימים יבאו וספרו זה יהי כלי מחזיק ברכה ושלום לישראל נגד כל העמים, וכל גוים יאשרוהו ! —

ואתה יקירי סלח נא על אשר הלאיתך בדברי עד כה בעבור תשי בי, מידך היתה זאת לך כי תשחרני מוסר על כי אקצר במאמרים, ועתה הנה שלמתי לך כפל וארבעה וחמשה על חטא שחטאתי לפניך באמיסת שפתים. והנה מדעתי כי כמוני כמוך הנך מכבד ומוקיר את האיש הנכבד והיקר הזה עפ״י פעלו, מדעתי כי בהיותך עמנו בזה היית מבאי ביתו והוא קבל אותך תמיד בסבר פנים יפות ג) מדעתי כי הנהו אוהב ומכבד אותך באמת וגם לבך יודע כזאת, מדעתי כי בקום עליך אדם קמו וילשינו גם עליו כי גם ידו תכון עמך וגם עלי עברה כס החמה אז (לא בצדק ולא במשפט) וגם הוא נשתתף בצערך ובצערך גם לו צר, וגם הוא התענה בכל אשר התענית, ע״כ דברתי באזניך את כל הדברים האלה על אודותיו כי אוהב אתה. —.

הנה המכתב הזה נתון לך לעשות בו כטוב בעיניך, אם תמצא את דברי ראוים להאמר קום קרא אותם באזני מכיריך ומיודעיך; כי לא בסתר דברתי ולא מן השפה ולחוץ כ״א מקירות לבי הוצאתי מלים, ואתה ידעתני כי אין דרכי לאמר דבר ולהוד לאחורי, רק את כל אשר אדבר באיש שלא בפניו נכון אני להגיד לו בפניו, והיה כי יתקבלו דברי על לב אחד מני אלף והיה זה שכרי.

אני אוהבך ומכבדך כערכך,

יצחק יעקב וויסבערג

ג) מקרב לבי הנני נותן לו תודה על אשר קרבני בימין צדקו והלאה ועד הסוכך עמי כל הימים אשר ישבתי בקירתו, אמנם לא לו לבדו אני חייב תודה כי גם אותך ידידי, ואת ידידיו הנכבדים ה״ה הרב הגביר המהולל והרב המשכיל הדר״א קופערניק. והרב החכם השלם החריף הר״ר א. שולמאן ואני מתפלל למרום עליון שישלם שכר לכל עושי טוב. ותקותם בכבוד לעד. ותמים יען נאה כתבן · המחבר

מכתם

יֵשׁ בְּיָם הַלָּזֶה מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּיַבָּשָׁה
חוּץ מֵתּוֹלְדָה אֲשֶׁר מַדַּעַת נִבְעָרָה...;
גַּם לֹא כָּל מִין חַיָּה טוֹרֶפֶת וְקָשָׁה
רַק מֵי מְנוּחוֹת הַמַּדָּע וְהַחָכְמָה יְקָרָה.

הדוב ההזע

י"ג. *)

פרסומא מלתא בעלמא

(השקפה כללית ע"ד התהלות אשר ישמיעו רוב בני האדם על מלאכת ידם ועל בית מסחרם, ויכריזו בראש כל חוצות כי רק להם נאוה תהלה)

יש מפזר ונוסף עוד
(משלי י"א־כ"ד)

התהלות והתשבחות אשר יפזרו בני האדם המה בעצמם ובכבודם על כל משלח ידם, זה ליינו וזה לחביתו, זה לכדו וזה לקורתו, זה לבית חרשת מעשהו ולכל משלח ידיהו, וזה להמצאתו החדשה שהמציא בשכלו החד, כלם כוונתם להשמיע באזני הקוראים והקונים כי בבתי מסחרם ימצאו מבוקשתם, ומגמתם שיבאו אל ביתם למצוא דברי חפץ וכל מאויי לבם, וישלמו להם בעד סחורתם במיטב כספם, הסוחרים יפזרו כסף רב להדפסת הודעות לפרסם ברבים את כל הדרוש לבתי מסחרם, למען יבואו רבים לקנות רק בבתי מסחרם, והרעקלאמע נתפשטה בכל העולם כולו, עד כי הסוחר לא יוכל להתקיים ולעמוד נגד יתר הסוחרים אם לא יפזר הון רב על הוצאות הרעקלאממעס, אשר ע"כ אמרתי, כי לא לסותר יהיה לשום עין על דבר פעולת הרעקלאממע אשר בלעדה הסחר במה נחשב הוא? ולספר באזני הקוראים מה מטרתה, ומה היא התועלת אשר תביא לאנשים רבים להקים את בית מסחרם מעפר, ומאשפתות תרימו להושיבו עם סוחרים נכבדי ארץ אשר שם להם על פני תבל. —

מי האיש החפץ לראות איך האדם לא ישקוט ולא ינוח, ומדי יום ביומו יחדש חדשים שונים, עליו לראות על העזר שלקח לו והיא — הרעקלאממע, ואף אם דבר ישן נושן היא אשר כבר דברו וכתבו אודותיה אנשים רבים, אבל בני האדם יחדשוה בכל

*) כ"ז מכתבים נדפסו בעתי התוכרות הכלליונים.

יום תמיד חדשים לבקרים, האדם יםצא מדי יום ביומו ענינים שונים, יחדש חדושים בלי הרף למען יוכל להרחיב את משלח ידו בין המון העם, ועל ידי זה יוכל להגיע למטרתו ולמחוז חפצו.

אם תעבור קורא יקר באחד הרחובות בעיר גדולה, ואם תשא עיניך לראות ולהתבונן רגע אחד על בתי המסחר, או אם תקח בידך מכתבי העתים, הלא די לפניך להבין עד מה נתפשטה הרעקלאמע בעולם המסחר, כי אמנם מלא כל הארץ כבודה.

אמנם כן! בימים האלה לא יוכל הסוחר לחיות בלי פרסומא מלתא, הרעקלאמע משמיעה קול, „והקול הוא אחד מהמלאכות בבית חרשת המעשה" יאמר משל ההמוני, והדבר הזה אמת ונכון כנכון היום, ולוא למשפטנו עמדה הרעקלאמע לשמוע חוות דעתנו עליה בלי משוא פנים, כי אז ענינו ואמרנו כי הרעקלאמע אחיזת עינים היא, ועל ידה ילכדו אנשים תמימים, היא תוליכם שולל, היא תעור עיני פקחים, ותסלף דברי צדיקים, והיא תביא את הקונים במבוכה, ועל ידה ילכדו במצודה רעה, על ידה יאבדו כסף רב, היא מביאה עושר לבעליה ולב אנוש ומחלת ראש להמאמינים בה, ועל כן לא „רעקלאמע" שמה, כי אם זה שמה אשר פינו יקבנה „מרמה" או בשם היותר נאות לה והיא „המשגה עורים בדרך".

אמנם הרשות ביד כל אדם להשמיע באזני רעהו תהלות תשבחות על מעשי ידיו, כן לא נוכל להאשים את נפש החייט אם בהביאו את הבגדים אשר תפר לבעליהם אם יתן את הפתקא שעליה נדפסה הכתובת שלו לבעל הבית למען ידע מקום דירתו של החייט ויפנה אליו, או בעל בית חרשת המעשה אם יהלל את מעשי ידיו ויספר בטיב הסחורה אשר יכון באפבריק שלו, כן הרשות ביד הגלב המגלח שער ראשי אנשים בםספרים להתפאר כי אומן נפלא הוא במינו, ולציר על חלון ביתו את התער והמספרים וכל הדברים הדרושים להמלאכה הזאת, למען ידעו העוברים לפנות אליו לגלח את שערם, ובאתרא דלא ידע שרי למימר בעל מלאכה אני, ופרסומא מלתא בדברים האלה לכבוד יחשב, ואולם לא כן הוא אם פלוני הסוחר יצעוק בקול, קולות בראש כל המוזות „סורו אלי! — — „רק אלי ולא לאחר! רק אנכי אוכל למלאות רצון כל איש ואיש אני ולא אחר! וכאלו

אחד ומיוחד הוא בכל העיר ובכל הארץ ובכל העולם כולו, הלא רעקלאמע כזאת היא לגעל נפש לכל איש ישר הולך, ולתמהון לבבנו ולחרפת נפשנו רואים אנחנו כי הרעקלאמע ידה בכל, וכל אחד יתפאר לאמר: אני ואפסי עוד.

הרעקלאמע נתפשטה ותפרוש מוטות כנפיה על כל דבר אי־נקי, עד כי גם על תיבת עצי גפרית היא תעמוד ותקרא: קנו רק עצי הגפרית האלה, כי טובים ונעלים המה על כל עצי הגפרית למיניהם ופאבריקאנט אחר לא יוכל להתחרות לעשות כמתכונתם.

בארץ אשכנז סגרו שערי הטהאעטער בפני הרעקלאמע, ועד היום לא ראינו עוד רעקלאמעס משוחות בששר על כפרת המסך המבדיל בין הרואים ובין המשחקים, וגם הסירוה מעל הבמה, במת ניר־החזיון, לעמת זה ראינו בערים רבות רעקלאמען על כל כותלי הטהאעטער מחוצה, שם ידיעו עיד בתי משקה־הקאפפע, עיד רופא שנים, עיד פרות בריאות וטובות, עיד עבדים ושפחות, עיד כלבים, וצפרים עפות, ודברים כהנה וכהנה יעברו על הכתלים כבני מרון, וגם בחדרים של תחנות מסלות הברזל ובהעגלות העוברות על מסלת הברזל ראינו על הכתלים, רעקלאמעס ממינים שונים במספר רב מאד, ופעמים הרבה ראינו כי יגזרו שמרות המדינה לשני גזרים למען יוכלו להדבק אותם יחד על ידי ניר שעליו נדפסה רעקלאמע של סוחר פלוני.

ומיום שנתרבו הרעקלאמעס על כל שעל ושעל, ובכל מקום שנעיף עין נראה „מוניטין" כאלה עד כי כבר תקוץ בהם נפש האסתנים, ולא יתנו עוד את לבם לקרוא מה שכתוב עליה, ויעברו עליה מבלי משים, התחכמו בעלי המוניטין להכין רעקלאמעס באופן חדש אשר תמשכנה עליהן עיני בני האדם בהכרח, עד כי כל הבא אל המקום אשר הרעקלאמע תופיע שמה, ועמד.

בהעיר ברלין וכן בעיר לייפציג ופראנקפורט בהתאסף שמה סוחרים רבים לקנות ולמכור, בעת ההיא מופיעות ועפות רעקלאמעס בראש כל חוצות עד שאי אפשר לו לאדם לעבור במקומות ההמה טרם ישים עיניו ויקרא מה שכתוב שם, והנה שחוק הוא לראות איך סוחר אחד הולך במהירות נמרצה אל בית מסחרו, ופתאום מופיעות לנגד עיניו המלות „מלחמת

בינים׳ ! (איין דועלל !) הסוחר ישכח כרגע כי עתותיו אינן בידו ויעמוד במקום ההוא לקרות לדעת מי המה הנלחמים ? ועל מה ולמה ילחמו ? ומה מאד ישתומם בראותו את כל הכתוב בהארעקלאממע לאמר : מלחמת הבינים לא תרשה הממשלה, אבל מלחמת החיים מלחמת הקאנקורענץ מותר לכל אדם, ע״כ באו נא אדונים יקרים לקנות בבית מסחרי, סחורות בחצי שוין בערך המחיר הקצוב אצל סוחרים אחרים, הסוחר יצעד צעדי ענק ויעבור בחפזון גדול לדרכו, הוא לא יוכל לאבד זמנו בקריאת רעקלאממעס, אבל בראותו את המלות „חמשה רגעים להתמהמה״ באותיות מוזהבות וגדולות מאד מצהירות לנגד עיניו, הלא בע״כ יעמוד לראות מה זאת, והנה אחרי המלות „חמשה רגעים להתמהמה״ מופיעות אותיות קטנות לאמר : „לראות ולהתבונן בבית מסחרנו על כל הסחורות, ואז ידע כי לא הפרזנו על המדה באמרנו כי סחורה טובה כסחורת ידינו לא תמצא בכל העיר : הסוחר ימהר לרוץ מן המקום ההוא אשר התמהמה בלי כל תועלת, ובבואו עד קצה הרחוב, והנה לנגד עיניו ניר גדול כתוב עליו באותיות גדולות „אש ! אש ! אש !״ מה זאת ? ישאל האיש לנפשו משתומם, האמנם תבערה בעיר ואיש לא ידע מזה דבר, ובע״כ יעמוד לקרות, והנה לנגד עיניו הידעה : אש אש אש כעין החשמל ע״פ המצאה החדשה במחיר מצער מאד יוכל כל איש החפץ לראותו ברחוב פלוני נומ׳ נומ׳, „אימה גדולה ופחד״ ! יראה לעיני הסוחר הפוחז כמים לעבור למקום בית מסחרו, המלות האלה כתובות על ניר גדול כקומת איש באותיות גדולות ומשונות מאד, מה זאת ? ישאל לנפשו, האם רוצחים באו העירה, או חברי גנבים התאספו פה ? הסוחר העובר לא יוכל לתת מעצור לתשוקתו ויקרב לראות — ובהתבוננו על הניר מראשו עד סופו יראה כי שוא פחד פחד לא היה פחד, על הניר הגדול אשר על העמוד הגדול כתובים כדברים האלה : אימה גדולה ופחד לשמוע ולהשמיע איך לוי מאיר ובנו ימכרו את סחורתם במקח הזול, יען בפרם יעברו ארבעה עשר יום עליהם לעזוב את העיר, ולפנות המקום בבית מסחרם, ולבער את הסחורה לכל תראה ולכל תמצא בבית מסחרם כן יבקשו המצאות לאלפים איך ובמה להלל את סחורתם למען ילכו הקונים אחריהם, ולמען יאמינו כי רק בבית מסחר פלוני ימצאו כל דבר חפץ במקח הזול.

בהערים הגדולות פאריז ולאנדאן נמצאו סוחרים גם חייטים אשר ישלכו במיטב כספם לאנשים רבים, גם ילבישום וינעילום ע"פ המאדע החדשה וישלחום להמקומות שבני אדם מצוים שם כמו בגנים ובפרדסים, בבתי התטריאות, בבתי משקה קאפפע, ובכל המקום אשר יתאספו רבים שם ילכו גם המה ויופיעו לעיני הנאספים במלבושים חדשים המושכים עליהם עין הרואה למען יביטו עליהם וישאלו וידרשו לדעת מי המה, ובאיזה מקום קנו בגדים נאים ומהודרים כאלה, הם מכוונים כנגד השואלים ועונים: „בבית מסחר פלוני" או אצל החייט פלוני" כמו כן ירכבו אנשים על סוסים ויעברו בכל רחובות העיר וקוראים בקול: אדונים נכבדים! סורו נא אל בית מסחר פלוני ותמצאו כל מה שלבכם חפץ, לאור היום יראו אנשים בכל הרחובות בבגדים שונים אשר אי אפשר להעוברים שמה להעלים עין מהם, ובלילה — התחכמו הסוחרים — לשום עששיות לפני חלון בית מסחרם, ועל ידי הזכוכית העשויה בטוב טעם ודעת יראה על הרצפה שם בית מסחרם באותיות גדולות כמו מוזהבות, והעובר יראה מרחוק ולא יוכל לעבור על המקום ההוא טרם קרא את המראה אשר על הרצפה.

בפאריז הכינו עגלה משוחה בששר לבן, והודעות שונות באותיות גדולות מצהירות מכל עבריה, שני עגלונים — כפי חקי פאריז — יושבים בה ונוהגים בסוסים ועוברים בכל רחובות העיר, ומי ש[illegible] יפרץ לנסוע ממקום למקום, יוכל לעבור בהעגלה ההיא במקח הזול שהוא החצי מן המחיר הקצוב, והעוברים יעברו בבטח, יען כי הסוסים לא בחפזון ילכו, למען יוכלו ההולכים ברחוב לקרות את הכתוב על העגלה מבחוץ.

אנשי פאריז לא יוכלו להתחרות את האשכנזים והאנגלים בדבר המניפין שלהם, ובאמעריקא עלו עד ראש פסגת המצאת הרעקלאממע, שמה יתחדשו יום יום חדשות רבות ויתחכמו להכין רעקלאממעס שאין דוגמתו בכל העולם, זה זמן לא כביר הדביקו על כותלי הבתים בנעו־יארק גליון גדול ועליו חקקו באותיות גדולות: הפרעזידענט ארטהור מת, כל העוברים במקום ההוא עמדו לראות ולקרות מה היה לו ובקרבתם אצל הבית ראו והנה מלות רבות כתובים על הגליון באותיות קטנות מבינות לשפת בדברים האלה: יוכל היות כי הפרעזידענט ארטהור כבר מת לתלי

הקור והקרח, הגשם והקפאון אשר ישודדו בעים רוחם בחורף הזה, לולא הקדים פני הרעה ללבוש על בשרו כתנת צמר חמה מאד אשר קנה בבית מסחר פלוני ברחוב פלוני.

בעלי חרשת המעשה באמעריקא יעברו לפעמים חקי המוסר ודרך ארץ במדה מרובה מאד, ולא יחושו מלפרסם ברבים דברים שכבודם להיות נסתרים, ורק דברים אחדים מהם נספר באזני הקורא לדוגמא: אברך אחד המית את עצמו בקנה־רובה אשר קנה בבית חרשת המעשה אשר להארון נ׳, הפאבריקאנט ההוא הוציא כסף רב מכיסו והכין אבן גדולה להציב מצבת זכרון על קבר האיש המאבד עצמו לדעת ועליה כתובים כדברים האלה: פה נקבר האברך נ. י. שהמית את עצמו בקנה רובה אשר קנה בבית תרשת המעשה של הארון נ׳. והקנה רובה לא החטיא את המטרה יען הפאבריקאנט הכינו בטוב טעם ודעת, וקנה רובה ממין יפה כזה לא ימצא בכל בתי חרשת המעשה זולתו ושלום לעפרו׳ אם השופטים והשוטרים נתנו את הרשיון להפאבריקאנט להעמיד את האבן הזאת על קבורת האיש, או לא, זאת לא נדע אל נכון. אבל זאת נדע בבירור כי מעבר לים הגדול הותרה הרצועה וכל איש הישר בעיניו יעשה ואין מוחה בידו.

„באמעריקא הותרה הרצועה׳ הפתגם הזה לא בשקר יסודו, כל גבר במסלתו ילך, ומי יאמר לו מה תעשה, הדרור והחפש ישודדו שמה בעצם תקפם, דרור יקרא לכל מעשיהם ועלילותיהם ואין מכלים דבר בארץ, אשר ע״כ רבים באמעריקא יבדאו שקרים נוראים ומאורעות נפלאות עד אשר תצילנה אזני השומע, ויפחד פחד פן יקרהו האסון אשר קרה לפלוני המספר, ויחשוב מחשבות ויבקש תחבולות ללכת בדרכי המספר בכל אשר יורהו הוא אין נגרע דבר, זה מקרוב הדפיס סוחר אחד במ״ע היוצא לאור בנעוי־יארק ספור נפלא מאד, ואלה דבריו כלשונו ממש: „אור ליום ד׳ בחדש הראשון בשנת... פרצו שודדי ליל אל בית מסחרי אשר ברחוב פלונית נומ׳ 9 וישברו חלונות בית מסחרי, ויקחו להם מכל אשר בחרו, אבל ידיהם לא עשו תושיה לשבר את הארגז הברזל אשר קניתי לי זה מקרוב בבית חרשת המעשה של נ׳ נ׳ כי חזק הוא מאד, לשוא נסו את כחם להוציאו החוצה, לדאבון לבבם לא יכלו למיש אותו ממקומו, ולהבל ולריק כלו כחם לשבר אותו בקרדומות, כל כלי יוצר עליו לא יצלח — ע״כ

אבוך במקהלות את בעל בית חרשת המעשה בעד מלאכתו זאת; ולולא הוא שעמד לי ביום צר כי אז נשארתי בעירום ובחסר כל, יען כל כספי וזהבי היו מונחים בהארגז ההוא. וכל מי שיחפוץ לישן במנוחה מפחד שודדי לילה ולהיות בטוח כי לא יאונה לכספו כל מקרה רע, עליו לקנות ארגז ברזל בבית חרשת המעשה של אותו הפאבריקאנט אשר גם אני קניתי מידו, ואז ידע נאמנה כי איש נכרי לא ישלח ידו לגעת בכספו.

דברים כאלה יורדים חדרי בטן העשירים בעלי הכסף ויחישו גם המה לקנות למו ארגזי ברזל בבית חרשת המעשה ההוא, ואף אם רבים מבעלי הכסף יבינו היטב כי המספר בדא את הספור מלבו, וכוונתו היא רק לפרסם ברבים תהלת ארגזי הברזל של פלוני הפאבריקאנט, ורק לפרסומא מלתא בעלמא הוליד את הספור בכזיב, עכ"ז לא יוכלו להכחיש את הדבר מכל וכל, ובכל אופן — יאמרו בלבבם — למיחש מבעי ולא נפסיד בזה אם נקנה ארגז ברזל טוב וחזק, והרעקלאממע השיגה מטרתה. עוד זה מספר והקורא לא שכח את הספור ההוא, והנה ספור יותר נפלא יקרא מעל מכה"ע *), הספור מביא את הקורא לידי שחוק. ואם לב הקורא חזק מצור המס ימס מרוב התפעליותו והשתוממותו. בראש הספור יופיעו מלות שתים שלש באותיות גדולות „כח המים פי ועלצער (סעלצערוואססער) ומעשה שהיה כך היה: הפקיד ל. שעבד בחיל אנגליה אוה למושב לו בית פלוני ברחוב נומ' 5 בחצות הלילה אור ליום חמישי בחדש השלישי הקיץ פתאם משנתו לקול ההמולה הגדולה ששמע מאחורי חלון ביתו, וידע כי שודדי לילה באו עליו לשבר את חלון ביתו ולגזול את כל אשר לו, וירא ויצר לו מאד ברעתו כי אין כלי זיינו בידו ולא נמצא אתו לא קנה רובה ולא חרב ולא חנית לעמוד על נפשו. „עצה בצרה נמצאה מאד" יאמר משל הקדמוני, ורוח מבינתו לא עזבתהו ויחשוב מחשבות איך ובמה יסיר מעליו את מר המות, ובמה יוכל להבריח את השודדים, ויחשוב וימצא בקבוק מלא מי ועלצער ויקח את הבקבוק בידו, ויפתח את הפקק אשר על פי צלוחיתו

*) ע"ד כסבי העתים לדבר בנפלאות, סבבת כחייס' בנוהגם סרכיפיס מבל גם חלמר גלוהה ליי"ש. המעתיק

ובידו החזיק את הפקק שלא ימהר לקפוץ ממקומו בטרם יבא המועד, ויתחבא בירכתי הבית וכלי זינו זה בידו, וירא והנה איש אחד פתח את החלון ויתדור התדרה פנימה ויקח מכל הבא בידו, פתאם הסיר הפקיד את ידו מעל הפקק, והפקק נתר ממקומו ויזר כחץ פתאם, קול אדיר כקול מקנה רובה נשמע בבית, והמים שטפו שטף ועבור מן הבקבוק החוצה ועל פני השודד, והשודד אשר שמע פתאם קול חזק אשר לא פלל לשמוע, דמה בנפשו כי אדון הבית ירה עליו כדור מות, והמים אשר על פניו נהפכו לדם בדמיונו, וידמה כי דמו הוא הנוזל והשוטף מהפצע אשר נפצע, ואשר לא ידע עוד איה מקומה, ולא ירגיש מגודל הכאב, ומרוב פחדו נפל על הארץ ויכרע על ברכיו ויבקש ויתחנן על נפשו „חוסה נא על נפשי" נשמע קול ענות מפי השודד — „רחמני נא רחמני אדוני בעל הבית ואל תמיתני". ובראות הפקיד לארדעלפי כי ערמתו עמדה לו, וכי רק שודד אחד בא אל ביתו, ויקרב אליו ויאסרהו בעבותים ויקרא לעזרה, ויתאספו אליו אנשי ביתו ויקחו את השודד ויסגירהו ביד השופטים, ע"כ — יסיים בהמודעה — חוב מוטל על כל איש ואיש לקנות מי הועלצער אצל הארון פלוני, כי חזקים המה מאד, וכמים חיים כאלה לא הזיקו ולא יזיקו לעולם לכל איש, ואף אם יוכל היות כי לא יקרה עוד פעם מקרה מבהיל כזה, אבל המים האלה מביאים רפאות תעלה לכל השותה אותם בצמא, ובכל אופן כדאי הוא לכל איש לקנות במחיר מצער רפואה בדוקה ומנוסה כזו.

המליצה בפרסומא מלתא תעשה רושם נכר בלב הקורא ונוסף על זה ההלצה, ומה גם אם שניהן תוברו יחדו בהרעקלאמע אז תבוא עד מטרתה, והקוראים יתפלאו וישתוממו מאד לשמוע וימהרו לעשות ולקים כדברי המודיע, אחד המשחקים בהצירק באמעריקא כותב במ"ע כדברים האלה: „אדוני הנכבדים! קוראים ידידים! בעוד ימים אחדים אתכבד להראות לפניכם נפלאות ונצורות אשר לא פללתם לראות, ותקותי חזקה כי בבואכם אל הצירק תראו את כחי ועצם ידי איך אעלה על העמוד הגבוה במהירות נפלאה, גם תתפלאו לראות איך אראה נפלאות לרקד על החבל כאחד המרקדים היותר גדולים, אך האוכל לספר לכם בפרטיות מכל אותותי ומכל מופתי אשר אראה לעיני הרואים ואיך

יתענגו על מראה עיניהם? הן אין דומה ראיה לשמיעה, אבטיחכם נאמנה כי תשמחו מאד למראה עיניכם ותברכני נפשכם, ואנכי כנוגע בדבר, לא אוכל להלל את פועל ידי במו פי ולספר באזניכם כל דבר ודבר בפרט, רק דבר אחד אספר לכם וממנו תקישו על הי:אר: זה זמן לא כביר הראיתי נפלאות במפעלותי בהצידק אשר להאדון הנכבד דאוויזאהן בס׳ פראנציסקא, רבים התקבצו בבית ההוא עד כי עמדו צפופים, ויהי ברדתי מעל התבלים צללו באזני אלפי קולות הנאספים אשר הריעו תרועה גדולה בלי־הפוגות, פתאם השלך הס, והנה אחד הרואים אשר ישב בירכתי הצידק קם והתנשא ממקומו ויעבור בין כל הנאספים ויגש אלי ויבט עלי בפנים שוחקות ובאין אומר ודברים לקח את ידי בכפו וירם אותה כמצליף לאות תודה וברכה, והוא — לא איש ולא אשה לא נער ולא בתולה כי אם — קוף גדול הנקרא אראנג־אוטאן, את היום ההוא לא אשכח לנצח וזכרו לא יסוף מקרב לבבי כל ימי חיי.

אכן, לא רק הסוחרים והמשחקים יפרשו רשת הרעקלאמע לרגלי אנשים תמימים, כי גם המו״ל מכ״ע לימים יתחכמו להכין לקוראיהם מטעמים שרוח הרעקלאמע, רוח שקר וכזב נודף מהם, מו״ל מכ״ע בקאליפארנא כותב מאמר וקורא אותו בשם „מיתה משונה״! ובו יספר כדברים האלה: איש צעיר לימים הקורא מכ״ע היוצא לאור על ידינו, גר על אם הדרך לא רחוק מעירנו, וה[illegible] מתהלך בכל יום יום לפני חצר בית הדואר לקבל את העל[illegible] יתענג לקרות בו מאמרים טובים וספורים נפלאים. ויהי הי[illegible] עגלת הקטור נתאחר מעט והפאסט לא בא במועדו כדבר יום ביומו והאיש שקד לבא כפעם בפעם ויעמוד אצל החלון אשר משם יושיט לו הפקיד את העלה, אמנם „תוחלת ממושכה מחלת לב״ ומה גם בדבר כזה אשר כבר החל לקרוא ספור נפלא הנדפס בהפיליטון וחפץ לדעת אחרית דבר המעשה הנורא ההוא, וכנודע הספור מושך את לבות הקוראים היושבים בערים הגדולות, ומה גם את לב האיש היושב בדד באין חברת רעים אהובים, ויהי הפקיד עושה הנה והנה, והמסע בא, הפקיד הושיט את העלה כפעם בפעם, והנה האיש איננו, הפקיד נבהל מאד בראותו כי במקום אשר עמד האיש מונח גל של עצמות מכוסה בבגד יקר ומנעלים חדשים וכובע עולה, ומחסה כמטר עומד אצלו כי מרב החשק

שחשקה האיש לקרות את אחרית הספור הנפלא ההוא אשר החל, ומרב התפעליותו ותוחלתו הממושכה כלתה רוחו ונפשו ונשמה לא נותרה בו *).

אחד הרוקחים כותב במ"ע כדברים האלה: האשה ס. בבואה תחת החופה נתעלפה עד כי כשלו ברכיה, ולולא תמכוה שני אנשים אחד מימינה ואחד משמאלה כי אז צנחה ארצה, ויבהילו להביא לה סמים מבית הרקח ג' ושבה ורפא לה. ומיום שהחלה לשתות הסמים אשר קנתה מידי התחזקה עד כי כעת תוכל שאת בידה משא כבד, גם תרים מטיל ברזל מעל הארץ ותזרוק על ראש אישה וקולעת היא אל השערה ולא תחטיא את המטרה.

. . רעקלאממעס כאלה אשר נפש בן אייראפא תקוץ בהן, מצאו מקום רחב ידים באמעריקא, וכל פושק שפתים ידע מראש כי לא יתבייש, וגם ידע נאמנה כי ישיג מבוקשו ויגיע למטרתו, ולא לבד בנוסחאות הרעקלאממעס יעשו שלא כהוגן, כי עוד יוסיפו לפזרן במקומות כאלה אשר לא יכירן מקומן ואשר בן אייראפא ישתומם לראות.

---

*) הערת המעתיק: גם אחינו האחרים אשר אמרנו בגלל נחיה בגולה אחזו בדרך הזאת. ולא עברו מלאכת בגעדי ענק על המסלה שילכו לפניהם האנשים הטובים מגדלים בסויר מכ"ע, והמה באמת כתבו לעמת מכ"ע העוסקים בנפות החיות ועכם גם המו"ל המהלל לסות מליץ יושר בין האמונה וההשכלה, גם הוא מעלה הבל ורעות רוח על דפי עליו, להעלות קטורה באף הקוראים לעשות מעשים כאשר אהב הוא לפי מושגו אשר כבר קנה בהם שם האיסתנים. ובכל עלה ועלה יתפאר כי רק לו נאוה התהלה והתפארת סלה והאוד, ובדברים חוצבים להבות אש יודיע כי כער פלוני יתפעל על רוחב שכלו של המו"ל, ויבשר לנו בשורות אשר יבדא אותן מלבו, והעין המעשה אשר העתקנו ממכ"ע האמעריקאים אחינו קוראים לעתים לא רחוקות גם במכתב עתו . . . ולא פעם ולא פעמים עבר המו"ל על דברי המלך החכם באמרו: יהללך זר ולא פיך, עד מתי לא ידע ולא יבין אחד הבוערים בעם כי כל הרודף אחר הכבוד כלנו רודף אחר הרוח . . . ואם המו"ל מכ"ע נבר לא יעשה את חקי דרך ארץ שוא יעמול לבקש מהקוראים שלא יעזבהו לעת זקנתו, המאמרים הטובים יקרבו את הקוראים למכ"ע, והמאמרים רעים ירחיקום, ואין משא פנים בדבר הזה כאשר הגידו מעט מועיל במחברתי מפת מגלה. ע"ש.

בעיר סיקאגא שלם סוחר הגדול מאחיו כסף רב לקופת העדה למען יתנו לו את הרשיון להדבק הודעות בדבר בית מסחרו על בגדי השומרים והשוטרים הסובבים בעיר. ובעיר אמאהא אשר באמעריקא הצפונית הדפיס סוחר אחד סדור תפלה על הוצאותיו ויעמוד בפתח אשר לאחד בתי התפלה ויחלקם לכל החפץ בם חנם אין כסף, בתקותו כי יקראו גם ההודעות אשר הדפיס בסוף ספר התפלה על צדו השמאלי, ואיש אחד התקנא בו וישכור חדר גדול אצל בית התפלה וידביק על כל כתליו הודעות של בית מסחרו, המקומות האלה קדושים המה לבני איירפא ואנשי אמעריקא לא ישגיחו על זה, והדבר אשר פגול הוא בכל הארצות ירצה באמעריקא, וכן יתנהגו שמה רוב הדרשנים הרופאים, ומליצי ישר, (ובימינו גם איזה רבנים ככתוב במ״ע לב״י, המעתיק) המה לא ישגיחו על המעשה כי אם על הפעולה, וכמעשה היעזואיטים לפנים באמרם „המטרה תקדיש את האמצעים" כן יתנהגו רוב בני האדם היושבים באמעריקא בדבר ההודעות והרעקלאמעס לעשות תועבות גדולות אשר נפש בן איירפא תקוץ בהם. —

אמנם כן! בכל הארצות לא יוכלו בני האי״ם, להתחרות עם אנשי אמעריקא לעשות כמוהם אף אם גם בני איירפא כבר צעדו צעדי ענק בדרך הרעקלאמעס, גם המה יפזרו כסף רב על „פ ר ס ו ם א מ ל ת א" גם הודעותיהם מלאו בכל הרחובות ובכל מכתבי העתים, ואל כל המקום אשר יפנה עובר אורח ימצא הודעות שונות, ועל כל שעל ושעל יראה רעקלאמעס, בעיר ברלין עשו הסוחרים חוזה עם המחזיקים בתי משקה קאפפע על אופן כזה: הסוחרים יתנו להם חנם אין כסף צלוחית רבות שבהן ישתו האורחים מים טהורים, וכאשר ימלאו את הצלוחית מים אז יראו לעיני השותה אותיות מוזהבות על עברי הצלוחית סביב, ועליה כתובות הודעות מבית מסחרם, והשותה לא יוכל להעלים את עיניו מראות את כל הכתוב שם.

כמו כן ראים אנחנו בעיר הבירה בארץ אשכנז רעקלאמעס על אופנים שונים, ואחת מהנה נספר פה באזני הקורא, והיא: אנשים צעירים ליפים הולכים לשוח בגנים ומאבדים לדעת פתקאות קטנות, האנשים הרואים את המציאה יחפצו לקים השבת אבדה בחשבם אולי כתבת הצריכה לבעליה היא, ומה מאד

יתפלאו בראותם כי על הפתקא כתובה רעקלאממע: „סורו נא להחיים נ׳ ותמצאו בגדים נאים.

ההמצאה הזאת לא חדשה היא, ולפני עשרים שנה התחכם סנדלר אחד בלאנדאן והדפים פתקאות כתבנית הפתקאות אשר הנוסעים במסלת הברזל ישלמו בעבורן במיטב כספם (אייזענבאהנ־ביללעט) וישטחום שטוח על תחנית מסלת הברזל על הרצפה באולם הבית ובחדרים הפנימים, העוברים שמה בראותם מרחוק פתקאות כאלה מונחים על הרצפה הרימו אותם מעל הארץ, ומה מצאו כתוב עליהם? „הסנדלר פלוני תופר כנעלים חדשים במקח הזול וכו׳.

אם ישאל איש לתומו: האם באמת הביאו הרעקלאממעם תועלת רבה להמפזרים כסף על הדבר הזה? האם שכרם לא יצא בהפסדם? האיש היודע הליכות עולם ותהלוכות המסחר יענה על השאלה הזאת בלי כל ספק תשובה קצרה: הן והן!! יען הרעקלאממע היא רוח החיה בהמסחר, ובכל מקום אשר דבריה מגיעין תביא לבעליה שכר אם מעט ואם הרבה הכל לפי רוח האיש הדובר בשמה. —

הנוסע מ. מארץ אשכנז יספר: בבואי לעיר לאנדאן שמעתי קול קורא אחרי: „לך לך אל בית הטהאעטער אדעלפהי׳ ובכל המקום אשר עברתי הופיעו לנגד עיני המלות האלה, מכל עברי שמעתי קול הקריאה הגדולה הזאת, בנסעי על העגלה העוברת על מסלת הברזל, ובבואי בחדר מלתי בשבתי אל השולחן לסעוד סעודת הצהרים ובחדר משכבי אשר אמרתי שם ינוח לי — ויהי כאשר הסירותי את כובעי מעל ראשי הופיעו לנגד עיני המלים „לך נא ארוני אל הטהאעטער אדעלפהי׳, המלות האלה היו חקוקות על הכובע מפנים מעשה ידי אמן להתפאר, היום פנה ויאות לילה, ואנכי חפצתי להתענג בחברת רעים ומבלתי היות לי כל מודע ומכיר בעיר ההיא וכל היום צללו באזני המלות „טהאעטער אדעלפהי׳, הלכתי למקום ההוא להשתעשע בבית המשחקים, ובבואי שמה מצאתי אנשים רבים מערים שונות אשר גם אותם הביא המקרה אל המקום ההוא ומקרה אחד לכולנו.

עד כמה תעשה הרעקלאממע רושם נכר, ואת התועלת המביאה לידי בעליה, נוכל להבין ולדעת מדברי אחד הכותרים היותר גדולים בארץ אשכנז אשר יוציא מדי שנה בשנה 400000

מארק על הוצאות רעקלאממעם, ובישבו בחברת רעים להשתעשע עמהם ספר כדברים האלה: בשנה הראשונה כאשר פתחתי את בית מסחרי עלתה ההוצאה על ההכנסה, עד כי עלה על לבי הרעיון להסגיר את בית מסחרי, בשנה השנית נסיתי במסה ואשלם אלף מארק בעד הדפסת רעקלאממעם, ובית מסחרי עלה כפורחת, ומכרתי סחורות על סך 200,000 מארק, בשנה השלישית הוצאתי עשרת אלפים מארק על הוצאות רעקלאממעם, והפריון עלה לסך רב, ובשנה הרביעית הוספתי להוציא כסף רב על רעקלאממעם הרבה יתר מבשנים הראשונות. ובית מסחרי עשה פרי כאשר עיניכם הרואות, האמת אגיד ולא אכחד כי את שמי הגדול הנודע בין הסוחרים היותר גדולים בארץ, ובית מסחרי העולה על כמה מיליאנען מארק עזרו לטוב הס״ע להגדיל ולהאדיר יתר הרבה מעזרת האנשים העובדים והמלומדים אשר ישרתו בבית מסחרי והסדרים הנכונים אשר עשיתי אני, וכבר למדתי לדעת כי אי אפשר להמסחר להתרחב מבלי עזרת מכה״ע. ובלעדיהם במה נחשב הוא?״.

בדרך כלל אנחנו רואים כי הרעקלאממע הוא דבר הכרח, אשר בלעדה לא יוכל הסוחר לבא למחוז חפצו, ואולם מי יתן ואנשי אייראפא לא יעשו כמעשה המעריקאנים לחרפתם וכלמתם, רק כל אחד יודיע ברבים מה טיבו של בית מסחרו. ולא יעברו על חקי דרך ארץ, כמו שעושים המקולקלים שבהם, תעשה כמעשה המתוקנים לטוב המסחר ולהצלחת הסוחרים.......

גם בכתבי הקדש יזכר שם המכתב 1) המלך דוד כתב מכתב ושלח אותו ביד אוריה להסגירו ליד שר הצבא, במכתב ההוא צוה המלך להרוג את אוריה על דרך הדיפלומטיה וכמעשהו. עשה גם פראיטאס לפעללעראפהאן כמו שכתוב באיליאדע ע״י האמער (6,153 ф ф) הוא (פראיטאס) שלח מכתב לחתנו המלך מליקיא על ידי בעללעראפהאן, ותכן המכתב אשר היה חקוק על לוחות מקופלים הביתו ברמיזא להסגירו ע״י חרב. והחזה התמונה ההיא נוכל לראות על ציור ישן, מחרש־צירים איש יוני הנמצא בבית המוזעאום בעיר נעאפאל.

הסופרת והמשוררת זאפפהא (סאפפא) מארץ יון (כשבע מאות שנה לפני ספה״נ) תחוד חדה נפלאה:

מיום צאתי לאויר העולם אין בי רוח חיים.
הרוח ישאני תחת כל השמים,
לאלה אביא בבתיהם חיים וברכה,
לאלה בלי רצוני אביא מות ואנחה וכו׳.

מבלי אגיד יבין הקורא את פתרון החדה הזאת כי הדברים האלה מוסבים על „הכתב" 2) אשר יקבלו רוב בני האדם.

טרם המציאו בני האדם את מלאכת הניר השתמשו בלוחות, המה חקקו את דבריהם על לוח. וימים רבים דברו חד את אחד על ידי לוחות העשוים לדבר, וישלחו את הלוחות ע״י שליח וגם תשובתם באה חרותה על הלוח, המשורר פראפערץ התאונן רע ומר באחת מחברותיו על ההוצאה הרבה שהוציאה אהובתו על הלוחות ששלחה לו, ויירא על נפשו פן תשמע אהובתו את הדברים האלה ותאמר עליו כי הוא כילי וצר עין ובוגד באהבתה.

הסופר פלוטארך יספר לאמר: בימים מקדם כאשר שלחו האפעהארען רב חובל על האניה בלב ים או שר צבא אל שדה

---

1) גם בד״הי ב׳ כ״א, י״ב, כתיב: ויבא אליו מכתב מאליהו הנביא וגו׳. והוא היה אחרי עלותו בסערה השמימה...

2) הציר הנקרא „דער פאסטיליאן" אשר מחובר מאמרו ה׳ טומפר יחד בד בבד עם דברי המשוררת זאפפהא מארץ יון אשר הבאנו למעלה.

המעתיק

יח.

הספינה הרוחנית *)

בשם „ספינה רוחנית“ יכנה פקיד בית הדוהר פ׳ סטעפאן — לאשר נקרא אנחנו „מכתב“ ובדבריו אלה קלע אל המטרה ולא החטיא, בזאת יראה לדעת את פעולת המכתב ותעודתו, כי המכתב צור נאמן הוא בין איש לרעהו ובין עם לעם, הוא הבריח התכון המאחד והמקשר את לבות האנשים הרחוקים זמ״ז קצוי ארץ וימים רחוקים, ופעולתו נכרת גם בתולדות דברי הימים מימי קדם קדמתה.

השם מכתב (בריעף) הוא לשון קצר משפת לאטיין (ברעוויס) השם הזה ישמש בלשון בני אדם לענינים שונים, בעיקרו יורה על הדברים אשר ידברו בני האדם חד את אחד הרחוקים איש מרעהו, והוא הולך שלובי יד עם מלאכת הכתיבה והליטעראטור מימי עולם ומשנים קדמניות, וכבר מצאנו ראינו אשר בשם מכתב השתמשו על התורה והחקים כמו: מכתב אלהים חרות על הלוחות.

חכמי ארץ מצרים היו הראשונים שהמציאו את ההמצאה הזאת לדבר ע״י מכתבים כי בהארץ ההיא התפתחה ההשכלה לראשונה בטרם נודעה בארצות אחרות, ומה גם ע״י המצאת הפאפירוס (פאפירוס) נתרחב שלוח המכתבים להשתמש בם לעת הצורך. ועד היום נמצא בארץ מצרים ציור ישן נושן מאד אשר ע״פ ההשערה הוא משוח בששר אלפים שנה לפני ספה״נ ואשר עליו מצויר ביאת שבט אחד מבני שם בארץ ההיא, ונוכל לראות ג״כ שתי תמונות, אחת — מכתב גלוי, ואחת מכתב חתום.

הסופר הנודע בשם דיאדארוס יאמר כי את המכתב היותר קדום כתב המלך סטאבראבאטעס אל סעמיראמיס והחוקרים החדשים אומרים כי המכתב הראשון נכתב ביד המלכה אטאזא לבת צירוס אם קסערקעס.

---

*) נעתקתי ממאמר כתוב בשפת אשכנז.

הסערכה הכינו — בטרם הלכו לדרכם — שני מקלות, מדה אחת לשניהם וכן בארכם ועבים ויקראו את שם המקלות סקיטאלאן, את האחד הניחו למשמרת אתם ואת השני נתנו ביד היוצא לדרך, והיה במצאם חפץ להודיעו דבר סתר לקחו פסת ניר ארוכה כרצועה ויכרוכה על המקל מקצהו עד קצהו מבלי השאיר בו מקום פנוי שלא כסתהו רצועת הניר, ואחרי כן כתבו את הדברים הנסתרים על הניר לאורך ועל ענלו סביב סביב, והסירו את הניר מעל המקל וישלחו את הרצועה לבדה אל שר הצבא או לרב התובל, והוא לקח את הרצועה ויכרך אותה סביב המקל כאשר היה על המקל הראשון, ובאופן זה היה יכול לקרוא את הדברים הנסתרים, ובלעדי המקל לא יכול לדעת מאומה מכל הכתוב שם.

גם על ידי פתילות נתנו בני האדם אותות נאמנים איש לרעהו, ע״י הפתילות הודיעו את מחשבותיהם והשתמשו בהם לעת הצורך, פתילות כאלה נמצאו עד היום בארץ חינא, וזה משפט הפתילה: על .וט ארוך היו קשורים חוטים קצרים לאורך החוט מצבעים שונים, ועל ידם הגידו והודיעו חדשות שונות. ע״ד מלחמה לשבט או לחסד, ע״י החוטים יכלו לספר פרטי כל דבר ולהודיע את נצחונם או את נצחון אויביהם, על ידם חקרו ודרשו אחרי כל דבר הנחוץ להם לדעת, הצבע אדם הראה לדעת ע״ד אנשי החיל, הצבע ירק — ע״ד לחם וצידה, הצבע לבן — ע״ד כסף, וצבע צהב ע״ד זהב ועוד ועוד, חוט של צבע המיוחד לו הראה לדעת כי סקל יסקלו באבנים על ראשי שונאיהם, וחוט של צבע אחר — לירות בחיצים שנונים ועוד ועוד, חוט אחד הראה לדעת על מספר עשרה, וחוט משזר משני חוטים על מספר מאה וחוט משזר משלשה חוטים על מספר אלף, גם מרחק החוטים אלה מאלה הראו על ענינים שונים, ואנשים היודעים את הסודות והנסתרות הצפונות בהחוטים האלה וידעו להבדיל ולהבין דבר מתוך דבר, היו ממונים בהערים הגדולות למען ידעו להגיד פשר דבר באזני האנשים שעליהם היו לדעת את הדברים האלה, החוקר הנודע (טשודי) יספר כי מצא גם בין הרועים עדרי צאן ובקר אשר סביבות „פערו״ מכתבים ממין זה כאשר הודענו ע״ד החוטים, המה הרועים הודיעו איש לרעהו ע״ד הצאן והבקר וכל דבר ודבר הדרוש להם לדעת בפרט.

בהרבה מחוזות אשר בארץ אינדיען שתחת יד ממשלת אנגליה המציאו היושבים שם המצאה חדשה ונפלאה עד מאד והיא: לכתוב מכתבים על עלים של עצי תמרים, מכתב אחד ממין המכתבים האלה נמצא בבית המוזעאום אשר בבערלין ויקרא שמו „מכתב על עלי תמרים אשר באינדיען" המכתב מונח כפול במעטפה של עלה תמר כעין המעטפה (קאנווער) של ניר, ועל המכתב — אחרי אשר יבשו העלים — חרתו בצפורן שמיר את כל הדברים הנחוצים להם להכותבים להודיע להמקבל את המכתב, ועל המעטפה את הכתבת (אדרעססע) את שם האיש ואת שם משפחתו ואת שם עירו, ובן למלאכת החשבון ושאר דברים שעליהם לכתוב לזכרון, היו כותבים על עלים כאלה, וכאשר נתרבו מספר העלים תפרו אותם יחד והיו לספר אחד, וחקה, אתת ומשפט אחד להסוחרים שמה בספרי חשבונותיהם כמו ספרי החשבונות של ניר להסוחרים בארצנו אין נגרע דבר, ואחרי אשר עד היום ישתמשו יושבי אינדיען בהעלים ההם, לא יפלא עוד בעינינו לראות כי המציאו גם את מלאכת החתימה לחתום על המעטפה כמו שחותמים את המכתבים הכתובים על ניר, ומדאגה מדבר פן ידע סודם לאיש אחר, אז עשו כהמעשה אשר כתבנו למעלה בשם הסופר פלוטארך אשר ספר על דבר המקלות אשר עשו והבינו אנשי האעפהארען.

מלאכת החתימה התפתחה ביתר שאת, ונתרחבה באופן מאד נעלה, עד כי גם הלוחות אשר עליהם חקקו את דבריהם חתמו אותם למען לא יוכל השליח לקרוא את כל הכתוב בהם.

עד ימי הבינים (מיטעלאלטער) קפלו את המכתב כמו מגלה ויכרכוהו בחוט של משי מסביב ויקשרוהו בקשר אמיץ, או תתלוהו בגלומי גלימא למען אשר לא יוכל השליח לקרוא בו ונתחום בטבעת שעל האצבע (זיעגעלרינגע).

בארץ אזיען השתמשו בזפת אדמה (טערדא ס גיללאטא) אשר מצאו באזית הקטנה, ואף אם החמר הזה לא הוכן עוד כראוי ולא הגיע עדיין אל תכלית השלימות, בכ"ז יכלו להדביק בחמר ההוא על המעטפה, ותגבים קטנים מחמר האדמה מצאו לקנות בבתי כסחר הקטנים, המליץ ישר (ציצערא) הצדיק את נפש פלאקקוס לפני השופטים לאמר: „הלא תראו מדי יום ביזמו

זבים רבים אשר עליהם החותם בתתימת זפת אדמה אה מאזיה הקטנה׳ לעומת זה הראה לדעת כי בעלי ... בדאו עליו דברים לא כן, ויוכיח את צדקת פלאכוס בזה כי המ:תב היה חתום בשעוה אשר בזה חותמים את המכתבים רק ברומי, ולו היה כתב את המכתב באזיה אז חתמו על המכתב בזפת אדמה ולא בשעוה כמנהג המקום.

אנשי רומי היו יודעים להוקיר את התתימות היפות כאשר נוכל לראות עד היום את התתימות הרבות החקוקות על אבני מחצב, והמלאכה הזאת נעשתה בהימים שממשלת רומי עלתה כפורחת ואור ההצלחה על ראשה זרחה, ורובן עשו כתבנית צמידים אשר על אצבעות בני האדם.

בימי הבינים חתמו את המכתבים על שני קוצות הפתיל אשר קשרו על המכתב, והמקבל את המכתב עליו היה לחתוך את הפתיל ולהסיר את השעוה אז היה יכול לקרוא בו, ואם הפתיל והחותם היו מחוברים יחד אז ידע המקבל כי השליח לא מעל בשליחותו ולא קרא את המכתב, נוסף לזה הניחו את המכתב בכים העשוי מפשתים, ותפרו שני קצותיו בתפירה של קיסא למען לא תתקלקל התתימה, וכן נהגו המהדרים מן המהדרים.

על ידי שלוח המכתבים שנתרבו בסוף המאה השש עשרה באו לכלל דעת לחתום את המכתבים בחמר העשוי לדבר (ויענעללאק) תחת אשר עד הימים ההם חתמו את המכתבים בשעוה של דבורים.

את החמר ויענעללאק הכציאו החינים ומשם הביאוהו לאינדיען, ואנשי ספרד למדו להכין את החמר כראוי למלאכת התתימה והביאוהו לאייראפא.

המכתב הראשון שנחתם בחמר ההוא, נכתב ונחתם בלאנדאן בשנת 1554 להגראף פהיליפפ פראנץ פ׳ דוין אשר על הרהיין כאת אחד הסופרים, ובהעיר ברעסלויא החלו להשתמש בהחמר ההוא בשנת 1561.

החמר לא מצא חן בעיני רבים, יען כי הוזקקו להמס ולהתך את החמר כפעם בפעם, אשר ע״כ בקשו עצות ותחבולות איך ובמה לחתום את המכתבים בלי איבוד זמן, אחדים הכינו חמר חדש מקמח חטה, המכתב הראשון שנחתם בחמר כזה

לה..., אין עתותיהם בידיהם לראות בעין יפה ולהתבונן היטב על הכתבת, וע"כ יצאו תקלות רבות בדבר השלוח, מכתבים למאות לא נכתבו כהוגן, ושגגות רבות יצאו מידי בעלי המכתבים, ע"כ לא נגזם להשמיע כי במשך שלשה ימים נשלחו תשעים וחמשה פעמים את כל המכתבים שעליהם היו כתובים לשלחם להעיר פראנקפורט על המאיין, והמה הלכו לפראנקפורט על נהר אדער.

מה מאד נקל להחליף שמות הערים והמקומות קארלרוהה אשר בשלעזיען תמורת קארלרוהה אשר בבאדען, ליבען תחת ליבבען או באלאגנא תחת באלאגנא. ועוד כהנה רבות מאד, האם אין הרשות בידי הממנים על כל בתי הדואר להתאונן רע על המקרה המוזר ועל בוני הערים על אשר קראו את שם אחד המקומות אשר מעבר למאזעל „סאארמונד" בעוד אשר עליהם היה להתבונן כי בשם הזה קראו גם למקום אחד אשר אצל פאסטדאם, ועי"ז הביאו את הממנים במבוכה, והמה תועים ומתעים את בעלי המכתבים.

ביותר רע המעשה אשר יעשו הסופרים שלא ידקדקו בלשונם ולא ידעו לכתוב כהוגן, או יודעים את הכתב ומכוונים להחיש מעשיהם, ובחפזם ישרטו שרטות על הכתבת, קוים בדמות אותיות או להיפך, בהעיר מאדריד נמצא מכתב בבית הדואר ועל הכתבת היה כתוב „זענער האהלגעבארעך" וגם המלות האלה לא בנקל יכלו לקרות, נוסף על אלה, השפות הזרות יביאו את הממנים במבוכה גדולה, בהעיר ליגעבורג מצא הממנה על שלוח המכתבים מכתב אחד ועל הכתבת, „להעיר לענהארעך", ממילא מובן כי הפקיד שלח את המכתב ההוא להאנאווער כי שם נמצא מקום אחד בשם הזה, אבל הממנה לא ידע כי כותב הכתבת הוא עובר אורח מארץ ענגלאנד, וחפצו היה לשלוח את המכתב לליפארנא וכתב את שם העיר באותיות ובשפת אנגלית ויצא הטעות ההוא.

אנשים סוחרים מארץ מצרים אשר באו לוויען לראות את שער המצבה שלחו מכתבים לארץ מולדתם, ועל המעטפה כתבו „למאזר" כאשר הסכינו לבטא בשפתם, אם המכתבים האלה באו לקאירא אללא הוא היודע.

בבית הדואר בבריטאניא הגדולה, שכשם ישלחו מכתבים

לאירלאנד נמצא שמה במשך שנה אחת 12000 מכתבים שלא נכתב עליהם הכתבת כלל וכלל.

מיום שהחלו בני האדם להרגיש נחוצת מלאכת הכתיבה למען יוכלו לדבר באזני הרחוקים מהם ולנהל את ספרי חשבונותיהם, ולרשום כל דבר בפנקס למען ידעו חשבון כללי מכל תהלוכותיהם ובתי מסחריהם ומנהגי בתיהם, ולמען ילמדו בניהם את כל הדברים הנחוצים למלאכת הכתיבה, נוסדו בתי ספר ללמד את בני הנעורים למשוך בעט סופר מהיר, בארץ אשכנז הקימו בתי ספר לעם וחוב מוטל על כל נער ונער לבקר את בית הספר למען ילמוד לכתוב בכל העולה על רוחו, ונפלא הדבר לראות איך בארץ אנגליה נתרחבה ונתפשטה מלאכת הכתיבה במדה היותר מרובה מאשר בארץ אשכנז, אחד החברים מהפרלמנט באשכנז פתר לנו בשנת 1769 את החדה הזאת באחד מדברותיו חיל: אנכי ראיתי בארץ אנגליה כי אנשים רבים מאד ילמדו מלאכת הכתיבה מרצון עצמם והממשלה לא תטיל עליהם את הדבר הזה לחוב ולחוק, בני הנעורים ישקדו על דלתות בתי הספר מחפצם הטוב, בני עניים יתהרו המונים המונים לשמוע בלמודים באין אונס מצד הממשלה, ע״כ תורתם מתקיימת בידם, המה ידעו להוקיר את פעולת מלאכת הכתיבה, זוכרים היטב את כל הדברים ששמעו מפי המורה הנבון, ובבואם באנשים וישלחו את ידם במסחר, המה מזכירים את מוריהם לתהלה ולברכה על אשר הנחילם מתנה טובה כזו — לא כן בארץ אשכנז עד היום הזה, הממשלה הרוממה תטיל אימה יתירה על בני הנעורים, ובעל כרחם יבקרו בבתי הספר אי נקי למען ילמדו את כל הדברים הנחוצים לכל איש לדעת אותם בבואו באנשים, ופעמים רבות ראינו כי כאשר יבאו בשנים וסר פחד המורים מעליהם יסירו גם את הלמודים מלבם וישכחו את כל אשר למדו בבית הספר, ולתגם עמלו שנים רבות לדעת תהלוכות המסחר ועולם המעשה, ויקרה לעתים לא רחוקות כי הנער ילמוד שתים עשרה שנה למען יוכל לשכוח את למודו במשך עשרים וחמש שנים, זאת ועוד אחרת: בארץ אנגליה נראה אם איש למד ויבין לכתוב אז הוא כותב בשפה ברורה ובמלים מעטים, לא ירבה דברים זרים ואהבת הקצור תקועה בלבם עד כי השפחה גם היא תבין לערוך הגיונותיה על הספר בלשון קצרה בארבעה טורים כמו התכם

התלמוד, לא כן בארץ אשכנז, רק הסוחרים המה לא יוציאו מפיהם דבר אחד לבטלה, ויתר האנשים כותבים מכתבים גדולים וארוכים בלהג הרבה מרבה להכיל, והנשים העדינות אוהבות מאד לקרוא מכתבים כתובים מארבעה עבריהם פנים ואחור, ואם המכתב יכיל רק איזה טורים ומלים אחדים אז איננו שוה הכותב בעיניהם לחשוב ולמנות אותו במספר האנשים בעלי דרך ארץ היודעים היטב את תהלוכות העולם איך להתנהג עם נשים עדינות כמוהן, ובמה נחשב הוא. נבזה וחדל אישים נמשל כבהמה נדמה.

בבתי ספר רבים לא ילמדו את הנער לכתוב את סגנון המכתב ולדבר כן. ובבתי ספר מעטים ילמדו את הנער לכתוב כמו שכתבו בדורות שלפנינו, ובבואו באנשים יכתוב מכתביו בלשון מדברת גדולות ובהתלהבות עצומה מאד ויבא ברוב ענין בהקדמה ארוכה ובכפל לשון עד כי יכסה את הגיד דף שלם בדברי הבל ובדברים שאינם שייכים להענין כלל, אח"ז יבטיח הבטחות גם כן בלשון מליצה שלא יוכל לכלאות ולהקים את דבריו על פי הדרך הפשוט. בסוף מכתבו יבוא גם כן ברוב ענין ויסיים בדברים לא יותר מעטים מהקדמתו, ממילא מובן כי מכתבים כאלה יביאו ערבוביא על הקורא אותם וגם מחלת הראש, המקבל את המכתב לא ידע מה חפצו של הכותב ומה מטרתו ונפשו תקוץ בכל דבריו. והכותב מכתבים כאלה יאבד זמן רב עד כי לא תספיק לו העת לענות לכל השואלים והדורשים ממנו לדעת את הדברים הנתעים למסחרם, מחזות כאלה תחזינה עינינו בכל יום ויום, אשר ע"כ לפי דעתנו לא נוכל להספיק בלימוד מלאכת הקריאה והכתיבה לבד, אבל עלינו ללמוד את בנינו גם לחשוב חשבונות של עולם המסחר ולחשוב מחשבות, למען ידע בבואו באנשים לכלכל דבריו במשפט צדק ובהגיון ישר ובקצר מלים, ולדעת מה שלפניו ולהבינו: כי הכותב מכתב לרעהו הוא איננו סופר במ"ע, ולא דרשן שישמיע דבריו בלשון למודים, ולא כותב ספר אהבים. על כותב מכתבים חוב מוטל לכתוב עסקיו וענינו בלשון קצרה ובדברים ברורים, למען ירוץ הקורא בו, ולא יכשל בלשונו, ולא יטעה אחרים במחשבות זרות, לא יכתוב סברות שדופות קדים, לא יבנה מגדלים

הפורחים באויר, רק דבור דבור על אופניו, וזאת היא תהלת המכתב ותפארתו.

כבר נודע כי בני אדם אשר ידברו איש לרעהו פה לפה יתאמצו להשמיע מחשבותיהם בלשון קצרה, והסוחרים יקיימו בעצמם: „מלה בסלע משתיקא בתרין, יודעים אנחנו כי איש אשר לא יתן מעצור לרוחו, יביט בו רעהו כבעל איש נבער מדעת אשר לא למד הלכות דרך ארץ ויכנהו בשם פושק שפתים, ומדוע לא נתאמץ לעשות כדבר הזה בבואנו לדבר עם אנשים אחרים על ידי מכתבים שהמה שלוחי האדם, ומכתבו כפיו וכלשונו ממש, וע"כ חוב מוטל עלינו לתקן בבתי הספר תקונים מועילים בסדר חינוך הנערים ללמדם דעת ודרך ארץ ולהרגילם לכתוב בשפה צחה וקלה למען לא יהיו מכתביהם למסמסה על הקוראים ולא יהיו לשחוק ולקלסה, ולהבינם כי המכתב הוא כ ס פ י נ ה ר ו ח נ י ת היורדת בלב הים הגדול לקצוי ארץ ואיים רחוקים לעשות משלחתו באמונה, והוא ציר נאמן לשולחיו לקרב לב אבות אל בנים ולב איש אל רעהו, הוא ישמח לב אנשים רבים בבשורות טובות ישועות ונחמות, הוא המליץ בין עמים רבים וממלכות אדירות, ובלעדו לא ירים איש את ידיו ואת רגליו, הוא גם מליץ ישר להגיד לאדם ישרו, ולכן עלינו להזהר בכבודו, למען לא נבוש ולא נכלם סלה.

הערת המעתיק: אמר יח"ם מוח: לדאבון לבבנו רואים אנחנו כי גם בקרב אחינו נמצאו אנשים רבים העורכים מכתבים ומאמרים במ"ע שאי אפשר לכל אדם (זולתם) לדעת כונתם ומה חפצם, ומה גם אם נשים עין באחד הרדקציות נראה מכתבים כאלה אשר אחדים מהם כבר נזכרו לתהלה ולברכה בהאסיף תרמ"ז בהמאמר: „בכל מכל כל" ומיום שהחלו מ"ע לצאת מדי יום ביומו נתרבו כותבים העורכים מעדנים שכבר קצה בהם גם נפש היפה... ע"כ מקרב לבבנו נקרא את הקריאה הגדולה: הברו נושא כלי ה"!! ולמען לתת לפני הקורא מושג נכון מכל המכתבים הבאים יום יום להרדקציות, הנני מעתיק פה מכתב אחד לדוגמא ככתבו וכלשונו ממש, לא העדפנו ולא החסרנו אפילו אות אחת ואלה דבריו:

לכבוד הדר גאון הרידקטור הגדול והנורא, שמו הטוב ספיץ בכל העולם אורה, מלא הוא כרמון חכמה ותורה הי"ת

החכם הנפלא, המדקדק הנאור, הרב הגדול הבלשן המרומם התחה בככבים המפואר, וכו' כו' כר' מוהר"ר . . . . . . ולכבוד שותפו עוזרו כנגדו 1) כאגן הסהר המרחף באשון לילה ואפילה בין רבי רבבות גדודי כוכבי האור העוטים אור בשלמה או כברק שסים המפיץ אור יקרות מבין ספלשי עב ומחשרת העננים המקדירים עצם השמים כן ירחף ויגיה מכתב עתו היקר מפז בעירנו החשכה אשר זה אלפי שנים שכה ערפל תתולתה, האח מה ירחב לבב החכם ומה תגלנה עצמות פני דור החדש בקראם את החכמות הרבות והגדולות המצהירות מבין שורות מכתב עתו הנפלא, כל איש אשר נשמת ההשכלה תחיהו, וכל גבר אשר עיני שכלו לא הכו בסנורי הסכלות ישא כפיו אל הרוכב על במתי עם ויודה לו חסדו אשר הצליח את הארץ ואת הדרים עליה ברידוקטור גדול כהדר גאון כבוד אדוני המו"ל, עליו נוכל בצדק לאמר: אשרי יולדתו !

והנה אחרי רואי כי שערי מכתב עתו אשר כבודו מלא עולם פתוחים לכל חכם ולכל משכיל הדוגל בשם הצוויליזיציאן והעאמאנציפאציאן, לכן התעוררתי גם אנכי אזרתי כגבר חלצי ואשנס את מתני לרוץ בקסתי כגבור מלחמה אל הדר כבודו לבשרהו בשורה נעימה וטובה מאד, בשורה אשר תשמח את לבב כל קוראיו.

לא אפונה כי מודעת זאת בכל העולם ובכל משכנות בני יעקב המפוזרים והמפורדים כשיות נדחות בקצוי ארץ ובאיים רחוקים, מודעת לכלם את האסון הנורא אשר קרה את ספרינצע אשת רב עירנו הגאון רבי בצלאל בחי. האשה הזאת היתה באמת אשה צנועה וצדקניות מאין כמוה, אבל המלאך המלא עינים לטש את עיניו הגדולות על אשת חיל הזאת ויקח את נפשה בלכתה לדבר מצוה, כי בהיותה בבית הטבילה אשר בבית מרחצנו נפל לפתע פתאום הבית עליה והצנועה הזאת נטבעה במי המקוה, תהי מתתה כפרתה, הדבר מובן מאליו כי

---

1) את התהלות הרבות אשר ישאו הכותבים הנכבדים לשותפו של המו"ל השמטתי פה לבל יחר אף המו"ל בראותו כי הקארעספאנדענט שלו ישאו לעזרו כבוד פי שנים מאשר ישאו לו. הכותב הקארעספאנדענט

רבינו הקדוש העיר קנים הנה והי על כבודו כי גלה ממנו ועל מחמד נפשו כי נלקח ממנו, עיני כל העדה זרמו דמעות כמים כאשר הספיד אותה, ויחל את פניה לחלות פני עליון לרחם על פליטת ישורון, ולהביא את בני ישראל ברינה ושמחת עולם אל ארצם הקדושה הנני חפץ לשולח רצוף פה גם את ההספד הנפלא הזה 1) .

חמש שנים חלפו עברו מן היום המר ההוא אשר ספרינצה הצנועה הלכה לעולמה, ומני אז עד היום הזה הלך רבנו קודר ושותח מתגרת יד דאגתו הגדולה. אולם בשבועה הזה היתה ליהודי עירנו שמחה וששון ויקר. כי רבנו הקדוש מצא אשה חדשה טובה מהראשונה. כולנו בני עדת ק . . . חגגו את יום המאשר הזה, כלנו רקדנו כבני ראמים תצא במחולות.

לטוב יזכר השדכן רב נתם פיק כי רק הוא יגע ומצא אשה הגונה בעד הרב הקדוש.

לטוב יזכר גם גבאי החברה הקדושה רבי שמערקע אשר נדב מקופת החברה שלשה הין יין שרף ועשרה אחות צלית.

עוד רבית יש לי לספר מהחתונה המפארה הזאת אבל אין עתותי בידי הפעם להכביד מלים לכן אחשוך את דברי לעת אחרת.

ברוך שומר הבטחתו

---

1) ההספד הזה היה באמת הפלא מאד, כי הראה הרב כחו וגבורתו בתורה ובנפש, אבל לא פה מקומו, אם יחייני ה' אשלחהו למכ"ע המליץ כי שם מקומו.

הכותב הקארעספאדענט

יט.

מכתב גדול הכמות ורב האיכות הגיעני מאת ידידי הרב החכם הר"ר יצחק יעקב וייסבערג מקיעוו, ובמרוצת דבריו יאמר אלי ע"ד ההעתקות בכלל כאשר עם לבבו, ולגדל יקרותם אמרתי לתת מקום לדבריו היקרים בספרי זה, וז"ל: „דע נא ידידי כי כשאני לעצמי, בכלל טובה בעיני העתקה יפה אחת מאלף מאמרים טפלים אשר הרו והגו וטפלו סופרים שלא שמשו כל צרכם. המכניסים ראשם בעטרה שאינה הולמתם, כי אמנם לא רבים בסופרים (בישראל ובאדם) יתכמו בדורנו לחדש חדושים ולברא יש מאין ולחבר דברים חדשים ומעילים, כי דורנו אמנם דור דעה הוא, אבל רק דור ד ע ה ולא דור ח כ מ ה. כי בכלל מעטו דורשי חכמה בדור הזה מאשר לפנים בערך, ורחוק הוא מי שיהיה בדור הזה פונה מכל עסקיו ותענוגות בני האדם ויקדיש לחכמה ימיו אור־נפשו תחשק בתורה כבן עזאי, והדעה קלוטה מן האויר ומן הנסיון, ולמען ברא יש מאין דרושה בהקדם חכמה רבה וגדולים חקרי־לב ולא זכו לזה רק אחד—שנים—שלשה בדור, וכן התמו, ולא כל הרוצה לטול שם מתבר יש מאין יבא ויטול, אמנם רבים נטלו לעצמם— וכשלו ונפלו ולא יוסיפו לקום; ולכן עפ"י „החדושים אינם מועילים, והמועילים אינם חדושים", אכן גם לצור צורה בחומר קדום מלאכה לא נקלה היא, אשר הניחו מקום רק לטובי הסופרים להתגדר בה, וכל הבא למלא את ידיו במלאכת הציורים צריך שיהיה לו כשרון טבעי לזה ובלעדו--לא יצלח, ורק מי ששמש כל צרכו, מי—שקרא הרבה ושנה הרבה בהספרות העתיקה והחדשה. מי שטעמו יפה לברר את האכל מן הפסולת, לקלט את התוך ולזרוק את הקליפות, רק לאיש אשר אלה לו, היה יהיה לו הלמוד והקריאה לחמר לציר בו צורות יפות המושכות את הלב, והצורות ההנה תפעלנה לטוב על ההוגה בהן.

ואולם כל זה דווקא באיש שכח העכול שלו טוב לעכל, לטחון ולשחק הדק היטב את תורתו שבתוך מעיו ולעשות את כל הדעות השונות אשר באו אל קרבו למקפה אחת מעשה רוקח ממולה טהור קדש, עד כי לא נודע כאין באו אל קרבו, והיו בעיניו כחדשות, לאיש כזה—אם אמנם מאשר להקודמים לפניו עשה את כל החיל הזה—יאה שם סופר—אם לא שם חכם אמתי—

ולו נאוה תהלה, כראוי ע"פ פעלו: אבל הסופר אשר תש כחו מלעכל את אשר קלט אל קרבו בדרך קריאתו בספרי החכמים, סופר אשר כזה בשבתו על המשבר, יקיא בהכרח את כל הבא אל קרבו, על ראשו על כרעיו, על פרשו - כיצירתו בעצם תמו, וכבולעו כך פולטו, ישתקשק במלות הגיון, יתהלל במבטאים פילוסופים, ויתפלסף במשפטים, מקשקשים בהיקשים וכל רוח תבונה אין בקרבם, והקורא המבין היודע מה שהוא קורא, עיניו בראשו להבין ולהכיר בהשקפה ראשונה כי לא לו יהיה הזרע, וסימן לדבר, כי אין מוקדם ומאוחר בדבריו, ואין סדר ישר במשנתו, ואין ההמשך עולה יפה, והקוראים יכשלו בלשונו וינקשו בשנתו, מבלתי יכלת לירד לסוף דעתו, באשר לא דעתו היא באמת, אף לא דעת יחיד, ורק דעות שונות של חכמים שונים הבאות בערבוביה בכפיפה אחת, ויען כי אין כל הדעות שוות, אין שוה להקורא ליגע את נפשו להתבונן בהן בדעתו כי קשה הוא לצאת ידי כל הדעות, ואין נחת! ולסופר ממין זה יפנו הקוראים מקום במדרגה התחתונה במעלות הסופרים. —

ובכן נקל היא לאיש היות מעתיק מלשון אל לשון, מהיותו מחבר חבור חדש, כטעם פשוט מאד, מפני שהמעתיק ימצא דרך נכונה וסלולה לפניו את אשר סלל לו המחבר היוצר מתחילה, ואין לו בלתי אם לכתן אשריו בדרך זו ילך לבלי נטות ימין ושמאל, למען אשר לא יחטא מן המטרה אשר אליה כונן המחבר — וזה מובן מאליו כי גם למלאכת ההעתקה מוכשר רק האיש אשר כשרונו בלשונו, וטובו בידו לכתוב צחות בשפה ברורה ונעימה, כדי להמשיך את לבם של הקוראים אל כל כבודה של ההעתקה פנימה; אל נא תתפשני על אמרי בלשוני: „מלאכת ההעתקה" כי אמנם העתקה אך מלאכה היא ולא חכמה, אבל לא יתכן לאמר „מלאכת החבור", יען כי לחבר חבור מחדש — דרושה חכמה ובינה והלך נפש ויתרון הכשר וכו' ככל המבואר במה שקדם; ע"כ תחזינה עינינו והנה בכל העמים והלשונות ספרים נעתקים ונדפסים חדשים לבקרים, ואיש לא זכר את המעתיק כ"א כפועל העושה במלאכתו הבא על שכרו, ועל הטוב יזכר שם המחבר אשר יצר את החבור בחכמה, או להפך. ועפ"יר גם המעתיק לא יתנה את שמו מפרש באותיותיו, ורק אנחנו הסופרים העברים תילים אנו לחשוב גם את ההעתקה לבינה יתרה, אכן גם

לו גו הזה כמו, לכל דבר, יש סבה, והיא, יען כי מספר מחברים ספרים מועילים מעט הוא בדורנו, יען וביען מבינים בשפ״ק ושפת לע״ז כהלכתן, כראוי למעתיק נאמן לא רבים הם בקרבנו, לכן מנהג ישראל הוא להעמיד את המעתיקים בשורה אחת עם המחברים, ויש אשר — במקום שהמעתיקים עומדים אין מחברים גמורים יכולים לעמוד, וזהו מה שנקרא באמת לפנים משורת הדין כי אין הדין נותן כך; דבר הלמד מעצמו כי גם הספר המעתק, היינו הספר שמעתיקים ממנו, איננו יוצא מכלל רע או טוב לפי מה שהוא, ולא ימלט מהיותו לפעמים פחות וגרוע — ומלא הבלים מקצהו, ואם אמנם, כל מחבר תבור—חכם, לא כל חבור—מחברו חכם; ובדבר הזה יש ברירה, וזה תלוי בטעמו של המעתיק והבחנתו, כי המעתיק הנבון צריך שידע כה לקרב ומה לרחק, והתכם עיניו בראשו לברר לו להעתיק ענין טוב אשר יפה להועיל להקוראים. עליו לבחר במה שצריך לבחר, ולברח ממה שצריך לברח, הכל לפי המקום ולפי הזמן, והדברים עתיקים. —

אמנם לאמתו של דבר כמעט למותר היה לי לחקור חקירות ולתתור חתירות בענין זה, אחרי אשר כבר הקדימו לדבר מענינו — מה שיש בו די למבין — קדמוני המעתיקים ה״ה ר״י אבן תבון ז״ל בהקד׳ לחו״ה ולס׳ הרקמה ובנו ר״ש בהקד׳ לס׳ מו״נ, והרמבמ״ן בנתה״ש, בא וימלא אחריהם, ומי יבוא אחרי חכמים שכמותם? (בספרי „גאון ושברו׳ הארכתי בענין זה לדבר) אפס מפני דבר שנתחדש לנו בזה — „אחרי הגיע אלינו מה שהשיגו הראשונים׳ (ראה מ״ע א״ב פ״ד בראשיתו) — לפי הזמן שאנו בו, אשובה אעביר את כל טובם על פני והוצאתי לי משם את הכללים היוצאים מדבריהם ז״ל והם ש ל ש ה מן הישן, ועוד אוסיפה עליהם ר ב י ע י מן החדש, ואלה הם, במספר, מה שצריך שידע כל מעתיק הקרב אל מלאכת ההעתקה: א) את הלשון שממנו הוא מעתיק ב) הלשון שאליו יעתיק. ג) את הענין שהוא מעתיק. ד) במה ל ב ח ר וממה ל ב ר ח. והנה אין אנו מדברים מאותם המעתיקים המהבילים אשר פרו ורבו בימינו „כתרנגולין של בית בוקיא אשר יעתיקו מכל הבא בידם ללא תכלית כי המתעסק בהבל לא יכוין התכלית, והוא נבהל בלתי יודע מה שעושה׳, על מעתיקים ממין זה די לנו להחליט בסגנון הרמב״ם ז״ל: (מו״נ ח״ג פכ״ה) „הפעולה אשר לא יכוין בה הפועל תכלית כלל, היא פעולת הבל ובפעולת המשתעים והנבהלים׳ —, ובשופטני לא עסקינן! אמנם רב בני אדם בעשותם פעלה מן הפעולות „פעמים

תהיה נבברת ופעמים תהיה פחותה' — הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו — אנחנו אין לנו אלא מה שעינינו ראות ורב המעתיקים אי אפשר שלא יכוונו כי יהיו דבריהם מובנים להקוראים הבנה שלמה וברורה כראוי וכל יגיעתם להגיע לכה"פ עד תכליתה של כוונה זו. ורק אל מעתיקים מימין הזה כוננו אלו ארבע מדות המנויות בזה, במה שקדם.

ועתה יקירי, צא וחשוב את כל ספרי — ההעתקה שנעתקו לשפ"ע בשנים האחרונות האלה, אם תמצא בהם אחד אחוז ממאה את אשר מעתיקו השתלם, לא רק בכל המדות שמנו למעתיק, אף גם באחת מהנה, ועל כן לא יוכלו לעמוד בפני הבקרת גם ברוח מצויה, ורוח מצויה של קורא פשוט באה ועוקרתו והופכתו על פניו וספרים רבים ממין זה ינוחו בשלום על משכבם והיו לברות לעכברים והניחו יתרם להחנונים, הסוחרים בצרכי אכל נפש, לצור אותם עפ"י צליותם, ולעשות בם כל צרכיהם, והנם נמכרים במשקל כל ליטרא בפרוטה, ועיני המעתיקים ראות וכלות — ועל הקוראים יזעף לבם, כי לא יבינו אל פעולתם...

אמנם מן הדין הוא כי כל הבא לשפוט ע"ד העתקה לפי מה שהיא עפ"י חקי הבקרת, הוא צריך שיהיה לנגד עיניו הספר שממנו נעתק והספר שאליו נעתק זה לעמת זה, אבל אימתי אנו נזקקין לכ"ז, בזמן שאנחנו רואים כי המעתיק שלפנינו בקי ותיל, בשפה שהעתיק בה, למשל בשפ"ע על בוריה וכהלכתה, כי אז אפשר להיות אשר אעפ"י שאין המעתיק בקי היטב בשפת המחבר שממנה העתיק וא"כ לא ימלט שלא יוכל לרדת לסוף דעתו וכוונתו ויט מן המסלה אשר אליה פניו מועדות, 'אכן כאמן בתבונת כפיו ישכל את ידו ויבליע את כוונתו — בנעימת שפתו, לא נודע כי באו אל קרבה כוונות אחרות ממה שכיון המחבר מתחלה, והנה על פועל ידי מעתיק אשר בזה אי אפשר באמת לשפוט אם לא בהעריך דבריו אל דברי המחבר מחזה מול מחזה, ולזה דרושה רוח בקרת שאינה מצויה, רק כל קורא פשוט יעבור ע"ז מבלי משים, ולמראה עיניו זך וישר פעלו כי די לו אם לא ימצא תתחתים בדרך קריאתו גם להמבקר קשה להחליט דבר אם לשבט או לחסד, בהשקפה שטחית כמו שאי אפשר לשפוט על נעל ועל שלמה עפ"י מראה עינים בלבד הטובים הם אם רעים בטרם יעריך שמלתו לעורו ונעלו — ברגלו, ואולם מרבו

הסופרים הקראים, ביסינו, ערלי־הלב וערלי־השפתים אשר דבר נכונה בשפת קדשנו לא ידעו ויכחידוה תחת לשונם, לשון־עלגים, כתבי קדשנו לא קראו, תושבע״פ לא שנו וספרותנו העתיקה אך זרה היא למו, וספרי חכמינו הקדמונים היו למו כספר החתום, גם אזניהם לא שמעו ועיניהם לא ראו, וכל חכמתם לא למדו בלתי־אם ממה שקראו קריאה קלה, כקריאת התרנגול, „בספרים קטנים־ וכה״ע ותו לא מידי (לאלה קראתי קראים ע״ש הקריאה) אם הס־ יצאו והיו לסופרים וכש״כ למעתיקים, ולמען שפוט על פועל פעלו מעתיקים שכמותם, אין אנו צריכים לא להעריך, ולא לבחן ולא לדקדק יותר כדאי, כי בתחילת ההשקפה תתבאר שקרותם ותגלה בערותם, וזה לך האות, כי רבי דבריהם סתומים ותתומים, ושן הקורא רֻעָה, והרגל מועדת, בדרך הקריאה כשהוא הולך, ואיש לא ידע מה הגיע אליהם ? ומה ראו על ככה? בהשקפה ראשונה יזהירו לעיניו מבין שורותם מבטאים זרים מעוטים בבגדי קדש כי הם ידברו צועקנית במלות עבריות ולא יכלו לדבר כן, וע״כ רוחם זרה לקורא עברי, לזאת יקרא: גרמניזם, רוסציזם או זרגניזם וכו׳ אך לא עברית, כי לא מילדי העברים הם, לכהדיד להייט פלוני שתפר מעיל לבעליו, והנה לו בית־יד (אערמעל) אחד כמעילו של כה״ג כפי פלפולו של רב מפולפל פלוני... מי פתי יסור הנה להעריך את המעיל לפי קוכת האיש, מי ישחית דברים עם ריקה שכמותו גם כי ירבה תחנינים לאמר נם נא — הלא יאחז בערפו ויטלטלהו טלטלה גבר במעלות אשר עלה; והנה הנמשל דומה למשל ואינו צריך באור..

הנה אלה הקראים הפשיטו אדר היקר מעל שפת־קדשנו ויקרעוהו לקרעים, השונים — שנו טעמה, פריצים — פרצו גדריה וישימוה כעיר פרוצה, בחורים — שברו בריחיה והורידו לארץ שעריה, עבטו אורחותיה, עקלו נתיבותיה, עוו משרשיה דקדוקיה הרסו בניניה שמושיה עם סדור נתותיה, וספרותנו הקדושה חגרת שק ומקוננת, ואומרת: „אוי לי על שברי נחלה מכתי, אהלי שודד וכל מיתרי נתקו בני יצאוני ואינם, אין נוטה עוד אהל, ומקים יריעותי, אין מנהל לי מכל בנים ילדתי ואין מחזיק בידי מכל בנים גדלתי״.. קינה היא, ויקוננוה כל חובבי שפת עבר ומחזיקים בבריתה הלא היא כתובה על ס׳ ירמיה (י״ד כ׳) ישעיה (נ״א י״ח) — עכ״ל — ודפתח׳ן, ואנן מה נעני אבתריה ? מי יתן וכל המעתיקים יתנו אל לבם לשמוד את הדברים בלבבם — שר של ים.

מכתבים משר של ים

יצאו לאור

בהוספות תקונים והערות

מאת

יהושע מֵזַח.

וואַרשא

בדפוס של ה' מ. לעווינסקי נ"י.

שנת תרמ"ט לפ"ק

МИХТОВИМЪ

МИ-САРЪ-ШЕЛЪ-ЯМЪ

т. е. Письма и Критика

Часть V

соч. **О. Х. МЕЙЗАХА**

ВАРШАВА

Въ Типографіи М. Левинскаго, Крак. Предм. 40.

1888.

v. 5

Дозволено Цензурою
Варшава, 9 Іюля 1888 г.

ל*).

בלילה העבר חלום נורא חלמתי, ואינני יודע מה הוא. בחלום חזיון לילה בתנומות על כסאי באתי לעיר הבירה אשר במדינת פרס, וסרתי לבית אחד ממיודעי, ומצאתי שמה אנשים שונים, והמה קבלוני בסבר פנים יפות. במרוצת דברינו התענגתי לשמוע ולהשמיע חדושי תורה. החדר אשר בו ישבנו, היה אולם גדול ונרות הזהירו ככוכבים ממעל. על השלחן העמיד בעל הבית בשר ודגים, יין, פירות וממתקים שונים; אכלנו ושתינו' וכל אחד התאמץ להשמיע דבר תורה וחכמה. והנה לפתע פתאם הופיע אחד השופטים בלוית שוטרים מזוינים העומדים למלאות פקודתו ולעשות רצונו, ויבאו ויעמדו פתח הבית. והשופט שאל בקול גדול:

— איה בעל הבית? — ויחרד אדון הבית ויעמוד לפניו.

— מי המה האנשים היושבים בביתך, מאין המה ומה מעשיהם פה? הגידה אל תכחד דבר! ואם לא, רעה נגד פניך.

— האנשים האלה כנים המה —התחנן אדון הבית— ופה התאספו לשמחני ברבריהם ביום הולדת בני בכורי.

השופט הרעיש בקול עז וירקע ברגליו ויאמר:

— הגידה נא לי כרגע מה שמם ושם משפחתם? — ובדברו לקח עט עופרת וגליון גדול ויט אזניו לשמוע.

— האיש הזה —הראה בעל הבית באצבעו על אורח אחד— הוא סוחר, ויש בידו תעודה מדרגה הראשונה ושמו נימרירמיך.

— אין לי עסק עמו —ענה השופט— ילך לעזאזל! והשני?

— השני —השיב בעל הבית— הוא רב בפרור הסמוך לעיר מושבנו ושמו הייליגמאן.

— ילך גם הוא לאבדון! והשלישי?

— השלישי הוא מורה דת ישראל בבית הספר ויש בידו תעודה שהרשות בידו להורות, ושמו קינדערפריינד.

---

*) כ"ט מכתבים יצאו לאור הדפוס בארבעה חלקים הראשונים.

— יקחהו בבור מות ! והרביעי ?

— הרביעי הוא עובד עבודתו בבית המסחר אשר להאדון צא-פא-מאנג פאשא.

— יקחהו שד ארור ! והחמישי ?

— התמישי הוא בעל בית חרשת המעשה ושמו נודע בשער בשם „צמר ומשי".

— ילך גם הוא לשאול תחתיה ! והששי ?

— הששי הוא שר של ים.

— אנכי שמעתי את שמעו —ענה השופט— ואותו אבקש ובאתי להפשו ולאסרהו באזיקים.

אדון הבית חרד מאד ויתחנן אל השופט לאמר :

— אנא תוסה נא על נפשי ועל נפש האורח, ואל תרגיזהו ממנוחתו, אחרי אשר בא בצל קורתי.

— ומה ? —ענה השופט בקול רעש גדול— האם לא תתנני לתפשו ולהביאו לבית המשפט ?

— לא אוכל לריב עמך אדון רב חסד —ענה אדון הבית— כי הנה כחומר ביד היוצר כן כלנו בידך לעשות בנו כטוב וכישר בעיניך, אבל ברוגז רחם הזכור. הלא שר של ים לא חטא ולא אשם, ומדוע תשחית ותבלע נפש נקיה ?

— נפש נקיה ? —צחק השופט בקול פרוע מאד— הגם היהודי יוכל להתפאר כי נפשו נקיה ? יוכל היות כי אתמול לא גנב ולא נתן מכשול לפני עור, וגם היום לא לקח חמשים פראצענט מיד בני הנכר, אבל מה יעשה מחר ? האם לעור עיני שופט כמוני אתה אומר ? אנכי ארע את תרמית האנשים החטאים האלה וזדון לבם לא נכחד ממני, הלא ידעת כי עיני השופטים בכל צופיות ואין דבר נעלם ממני...

— הניחה לו —התחנן אדון הבית— ואל אראה ברעתו. אנכי ארע כי נפשו זכה ואני אתן את ערובתי בעדו, את נפשי תחת נפשו, אם המצא בו עון אשר חטא.

השופט לחש באזני אדון הבית בקול נמוך מאד, ואדון הבית חרד ממקומו ויתן בעפר פיהו וינוע ויעמוד מרחוק, והשופט קרא בקול :

— הלא אמרתי לך כי לא אוכל למלאות בקשתך בפעם הזאת.

ויצו למשרתיו בקול מושל לתפשני ולחזק מוסרותי, והמשרתים מלאו את פקודתו באופן מאד נעלה...

כעשרה ימים ישבתי במרתף קר, יומם לא ראיתי אור והירח בלילה, אמרתי נגזרתי, והנה ביום העשירי הובאתי באולם גדול ורחב ידים, שמה ישבו שופטים כסאות למשפט, ראש השופטים ו י ז ת א-פאשא ומשנהו ש ק ר-פאשא, הקטינור כ ז ב ן-פאשא והסניגור רפה-ידים פאשא, מליץ מטעם הממשלה לשון-רמיה פאשא, שוטרים ואנשי חיל, הכל מתוקן ומסודר כמו בבית המשפט אשר בארץ אוסטריא (הארץ אשר ישבתי עליה בלילה ההוא אשר ראיתי את החלום) והמון העם ישבו איש איש על מקומו לשמוע את המשפט התרוץ. השופט הראשי נתן אות וכל הגאספים עמדו על רגליהם, ויקרא את פתשגן כתב האשמה:

„השר של ים יסתיר מעשיו מעיני השופטים, בתכריך כתביו נמצאת תעודה מבית „ה צ ע ך" כי בעל מלאכה הוא, למען תהי בידו כסות עינים לעשות כל הועבה, ובאמת הוא כותב ומדפים ספרים ויחלקם בין אחיו, ע"כ חוב מוטל על השופטים המהירים לדרוש ולחקור היטב, אולי פיו יכשילו להודות על פשעים וחטאים נסתרים, לקים ובערת הרע מקרבך. נכתב ונחתם בשעה השביעית אחר חצות היום בין השמשות של ר' יוסי... חמשה עשר לחרש השנים עשר בשנת תת"ט ללידת הנביא הקדוש' השלוח מבורא שמים וארץ. נאום תרמית-פאשא העובד עבודתו באמונה זה כחמשים שנה, נאום שקר שוטר עד, ונאים כזב שוטר עד ונאום בעל המלון ברחוב עקלתון בבירת פרס".

אחרי דומיה לא ממושכה אמר השופט הראשי:

— לפי דעתי חטא הנאשם לחקי המדינה.

— לא חטאתי! —החילותי להצטדק.

— שים ידך למו פיך! —הרעים עלי השופט בקול רם!

— לפי דעתי —ענה הקטגור— ימוצץ דם יושבי הארץ בתתו את כספו בנשך.

— כיסי ריק! —עניתי בקול חרד מאד.

— דום! אל תשמיע קולך עמנו! —צוה השופט.

— לפי דעתי —ענה השופט השני— יגנוב לב שרים ויסחר בדברים האסורים בכל אחיו היהודים.

— איגני סוחר! —עניתי בשפה רפה.

— אל תוציא הגה מפיך! —צוה עלי השופט. והקטגור הוסיף לדבר ויאמר:

— היהודי הוא כעלוקה וכשממית... בכל מקום בואו יגנוב וישים בכליו ויאמר: לא פעלתי און.

— לא גנבתי! —קראתי בכל כחי.

— אל תדבר דבר! —אמר השופט. והקטגור הוסיף:

— לפי ראות עיני עשה עול, ועדות נאמנה על דברי העיד עליו חזות פניו, ועלינו להענישו קשה על קשי ערפו.

אז נגש הסניגור באימה וביראה, ברתת ובחיל ויאמר:

— לפי דעתי לא עשה דבר שנוכל לחשוד אותו שהוא כמכת מדינה. עלינו ללמד זכות על כל הנברא בצלם אלהים, ואתם אדוני השופטים! הוציאו כאור משפטו ואל תשפכו דם נקי טרם תדעו אל נכון כי חטא ופשע, ובזה תמו דברי ואין לי מה להוסיף עליהם.

ויקם הנשיא אשר על פיו ישק ביר המשפט ויעמוד ויקרא בקול גדול לאמר:

— חברי שופטים נכבדים! שימו לבכם לדברי היוצאים מלב טהור כמוני, הלא שמעתם באזניכם כי הקטגור האשים את השר של ים בדברים שיש בהם ממש והנאשם שותק ואיננו מצדיק את נפשו, אות הוא: כי כל הדברים של טעם שדבר הקטגור המה כנים ואמתים, ואין החי יכול להכחיש את החי, ע"כ גם אני מסכים שיענש קשה, למען יראו אחיו ולא יוסיפו לבוא הלום למלאות את כל הארץ חמס ושוד.

השופטים קמו מכסאותיהם וילכו לחדר הסמוך להאולם להתיעץ על דבר המשפט וכעבור עשרה רגעים שבו למקומם, ויעמוד השופט הראשי על רגליו וישמיע קול בפעמון ויעמדו כל הנאספים, אז השמיע השופט כדברים האלה:

— ע"פ חוקי השאך ירום ויתנשא לעולמי עד! השופטים לא יכלו לברר דבר ברור במה חטא השר של ים, ע"כ ישולח לעיר מולדתו יחד עם אסירי הממשלה ואסור לו לבא הנה כל ימי חייו. ניתן בבית המשפט העליון בעיר הבירה פוט-שר-נאנג במדינת פרס בשעה הראשונה אחר חצות יום כ"ה לחדש דנא וכו' והכל שריר וקים.

— הזה משפטי? —צעקתי מנהמת לבבי— אני לא חטאתי

ואתם אדוני השופטים עשיתם אותי לשעיר המשתלח לעזאזל, אוי ואבוי לנפשי, אנה אני בא ?

— לשוא הרבה בעת דבריך וצעקתך ללא יועיל —ענה השופט— אין אחר מעשה בית דין כלום! ויוסף לדבר ברוגז קולו :

— אם יש תחת ידך חמש מאות כסף הוכל לתתם על ידינו לערבון, ואז יש לך הרשות להגיש עצומותיך למקום נכוה, ואם סכום הכסף אין בידך, אז עליך לקבל את הדין, ואין לך הצדקה להרהר אחרי מעשי השופטים.

כאשר שמעתי משפט חרוץ כזה, החילותי לצעוק ולבכות מרה בקול גדול מאד, ויקיצו אנשי הבית ויעירוני משנתי ואיקץ — ואישן ואחלום שנית: והנה בעיר „פלונית" אנכי יושב בארץ אוסטריא ולא במדינה פרס, ויחר אפי מאד על בעל החלום אשר יבעתני בחלומות, ובאותו רגע נגש אלי זקן אחד ויחרוק בשניו, ויבט עלי בעינים מפיקות זועה ויאמר :

— מידי באה לך הצרה הזאת, אנכי הבאתי דבתי רעה באזני השופטים למען אוכל לנקום ממך את נקמתי.

— הגם אתה במוסרים ? —צעקתי בכח— מה לך ולי ? הלא מעודי עד היום לא עשיתי לך רעה —ובראותי כי הראה לי את לשונו לשחק בי כדרך המשחקים, צעקתי בקול גדול :

— סורה ממני פועל און ובעל מזמות !

— אנכי אראך לדעת מי אנכי. מחר יהיה האות הזה, כי לא תדע אנה יובילוך מאסריך ומעניך —דבר הזקן בחמה שפוכה.

— הוי ! —צעקתי— הזה האיש הנותן אמרי שפר וחמת עכשוב תחת לשונו ?

הדבר יצא מפי והזקן הרים את ידו עלי ויאחזני ויפרפרני בכל כחו. אנכי אחזתיו בזקנו ושנינו נאבקנו יחד, עד כי נפלנו מלוא קומתנו ארצה, והוא צעק :

— הלהרגני אתה אומר ? הלא איש זקן אנכי, ועוד מעט אגוע ואמות !

— אבל מדוע תקום על אוהביך להרגם נפש ? מדוע תעשה כאיש נבל ובליעל, הלא מצוה לבער איש רע כמוך מן הארץ !

הזקן השמיע קול כחליל... ושוטרים מזוינים נגשו. אלי לאסרני בחבלים, ויפול עלי פחד ה' ואיקץ.

הבטתי כה וכה והנה בעיר לעמבערג בחדרי אצל שלחן

הכתיבה אני יושב וספר התנ"ך פתוח לפני. ואתה, ידידי העורך, הלא ידעת כי החלום יבוא ברוב ענין, ובאותו שעה טרם סוגרו עיני, חשבתי מחשבות ע"ד החלום שפתר יוסף הצדיק לפרעה והחרטומים לא ידעו פתרונו, יען לא יכלו להבין פשר דבר „על השנות החלום אל פרעה פעמים" ויוסף הבין הדבר לאשורו, ופתר אותו „חלום פרעה אחד הוא", רצונו: מה שחלמת, כי אחר חלום הראשון הקיצות וישנת וחלמת שנית, גם הדברים האלה חלמת, ובאמת לא הקיצות בין חלום לחלום, והפרות והשבלים ראית בחלום אחד זה אחר זה, ועל השנות החלום אל פרעה פעמים, רצונו: מדוע אחרי ראותך שבע הפרות, חלמת כי הקיצות וישנת שנית ואז ראית שבע שבלים, אשר באמת לא הקיצות, והוא חלום אחד, יען כי נכון הדבר מעם האלהים וגו'. כן קרה גם לי בחלום ההוא, כי חלמתי אשר הקיצותי, וראיתי איש זקן מוסר ומלשין, ובאמת גם הדבר הזה חלמתי, האין זה חלום נפלא? לוא היה יוסף הצדיק חי, אז הקרבתי לו את כל הוני ורכושי למען יפתור לי את החלום הזה, ועתה אני שולח לך ידידי העורך, אולי תדע אתה לפתור אותו, ואם לא אמצא פתרון גם מפיך, אז יהיה סתום וחתום עד שיבא אליהו...

הכו"ח פה לעמבערג, סיון התרמ"ה לב"ע.

לא.

יפה דרשו חז"ל: אין צור כאלהינו, אין צייר כאלהינו. הוא יצר את האדם בחכמה — דו פרצופין. מעבר אחד אנחנו רואים: בצלם אלהים נברא האדם, ומעבר השני — עיר פרא אדם יולד. מעבר מזה: ותחסרהו מעט מאלהים, ומעבר מזה: קצר ימים ושבע רוגז. מעבר מזה: חכמתו תאיר פניו, ומעבר מזה: בער הוא אין בינה. מעבר מזה: מראהו כמלאך אלהים, ומעבר מזה: רוח רעה תבעתהו. היום ישיג גבול עולם, ומחר לא יכירנו עוד מקומו. היום כארז בלבנון ישגה, ומחר ירד שאול ולא יעלה. היום רבות מחשבות בלבו, ומחר אבדו עשתונותיו. היום אוהב

כל אדם, ומחר ישנא גם את אחיו. היום יתגר מלחמה כדוב שכול, ומחר יבקש שלום גם מאת הנמלה... את כל אלה ראיתי ונתתי אל לבי להבין במראה ולדעת תעלומות סתרי היצור הנפלא הזה, אבל לא יכולתי לרדת לסוף דעתו. האם לשוא ברא אלהים את האדם עלי אדמות? מה מטרתו ומה חפצו? ולוא יחיה אלף שנים פעמים, הלא ימיו כצל נמיו, לא כצלו של כותל ולא כצלו של אילן, אלא כצלו של עוף הפורח! ומה תקותו בחיים? למי הוא עמל כל ימי חייו? מדוע יבקש חשבונות רבים? מדוע יעלה שמים ירד תהומות, אחרי כי לשוא יעמול לדרוש ולחקור מה למעלה ומה למטה, מה לפנים ומה לאחור? נפשי עלי תשוח בזכרי כל אלה. ואלך מר בחמת רוחי, שניתי ושלשתי את הדברים, והנה קול רעש גדול יצלצל באזני:

— בהדי כבשא דרחמנא למה לך?

אבל הוספתי לחקור ולדרוש: הלא צבא לאנוש עלי ארץ וכשכיר יקוה פעלו, איה תקותו ואיה פעלו? אנכי רק רע אראה ואשמע כל היום, כל אחד ואחד ינחיל לו ירחי שוא וימנה לילות עמל, ואין קץ לדברי רוח!

— לא עביד קב"ה דינא בלא דינא! — השיב הקול בקצף גדול.

— מי אתה? —שאלתי את הקול— הראני נא את מראך ואז תשמיעני את קולך, למה נחבאת ותדבר אלי מתוך הענן והערפל?

— הקשית לשאול! —ענה הקול— כי לא תשורני עין בשר.

— אבל מדוע תציקני בדבריך ולא תתנני מנוחה ומרגוע? — שאלתי ברגזה— האתה תריב לאל? האם תרשיעני כמחרף ומגדף? גם אנכי ידעתי כי צדיק ה' אם אריב אליו, אבל משפטים אדבר, צדק אדרוש, יושר אבקש, ואתה תדיחני בקש! עיפה נפשי, ראשי עלי כגלגל, השמש חשך בעדי, אין נר ואין חיים, אין תקוה ואין ישועה, כל עצמותי תרעדנה, וברגע הזה נפלתי מלוא קומתי על מטתי, והנה — השרף עומד לנגדי.

— האם לא תכירני, שר של ים? —שאל בשפתי חן— מדוע לא תברכני בברכת שלום? למה תסתיר פניך ממני? ההיטב חרה לך על הקול אשר שמעת והוא בלי דעת ידבר, אין מענה בפיו, ע"כ דבריו לעו, לא כן תשמע מפי. אנכי אענך על איזה שאלות ואתה תדמה מלתא למלתא ותראה כי משפטי ה' צדקו יחדו, רק הסתיר מעשיו מבני אדם, וגם מהמלאכים נסתרו

דרכיו, המה ישאלו : איה מקום כבודו ? ובאמת כבודו מלא עולם, וכבוד אלהים הסתר דבר, ורק מבשרך תחזה ההשגחה העליונה, אין אדם נוקף אצבעו מלמטה עד שיכריזו עליו מלמעלה. העולם השפל הוא כראי מוצק, ומי שיתן את לבו להבין את דרכי אלוה, אז ע"י השתלשלות דברים רבים יראה כי יש עין רואה ואזן שומעת, וכל מעשי בני האדם בספר התולדה נכתבים. אם תראה צדיק אובד בצדקתו והרשע יפרח כארז בלבנון, אל תתיאש מההשגחה העליונה, כזה וכזה יבואו על שכרם, ואתה אם תתבונן היטב אל מעשיהם, תראה את אשר לא האמנת ; הצדיק בעיניך הוא באמת רשע עריץ, רק הליט פניו באדרת שער למען כחש, והרשע אשר ראית בעיני בשר הוא לא חטא ולא אשם, ורק למראה עין הוא כחוטא ופושע. נסה נא ושוט בחברתי במלוא רוחב הארץ, אז אראך כל הדברים האלה. בהשקפה הראשונה תוציא משפטך על האיש העושה דבר בליעל, כי נבל הוא, אבל אם תחקור ותדרוש היטב תראה כי איש אמונים הוא ואין עולתה בו.

— הניחה לי! —עניתי להשרף— הדברים הנוראים שהראית לי במחזה כבר נודעו בין החיים, ועוד מעט ירגמוני העם על אשר ספרתי באזניהם את כל הדברים והחזיונות אשר הראית לי בחלום.

— אל תירא שר של ים —אמר השרף— ואל תחת מזנבות האודים העשנים, אנכי לא אעזבך ולא אסגירך בידי המבקשים את נפשך, המה יבושו ואתה על במתימו תדרוך. קום נא אזור כגבר חלציך, אעבירך בארצות שונות, אראך דברים נסתרים ונוראים, גם דברים טובים וישרים, תראה תם ורשע, צדק ועול, ואתה לא תוכל לשים מחסום למו פיך, כי דברי יהיו בלבך כאש, ובעל כרחך תריקם מלבבך להשקיט רוחך. דבר השכם ודבר, אולי ישמעו את דבריך, ואין אתה בן חורין להפטר מזה. את רוחי נתתי בקרבך ואתה אם תאבה ואם תמאן על כרחך תגיד לעמך את כל אשר אני מראה אותך, ולא תשים לבך לדברי החרופים והגדופים אשר ישמיעוך אנשים שאזנם הכבידו משמוע דברי צדק ואמת.

בדברו לקחני על אברותיו ונעוף על פני הרקיע, והנה העיר „צלצל כנפים" לנגד עיני, ויאמר אלי השרף:

כל אדם, ומחר ישנא גם את אחיו. היום יתגר מלחמה כדוב שכול, ומחר יבקש שלום גם מאת הנמלה... את כל אלה ראיתי ונתתי אל לבי להבין במראה ולדעת תעלומות סתרי היצור הנפלא הזה, אבל לא יכולתי לרדת לסוף דעתו. האם לשוא ברא אלהים את האדם עלי אדמות? מה מטרתו ומה חפצו? ולוא יחיה אלף שנים פעמים, הלא ימיו כצל נמיו, לא כצלו של כותל ולא כצלו של אילן, אלא כצלו של עוף הפורח! ומה תקותו בחיים? למי הוא עמל כל ימי חייו? מדוע יבקש חשבונות רבים? מדוע יעלה שמים ירד תהומות, אחרי כי לשוא יעמול לדרוש ולחקור מה למעלה ומה למטה, מה לפנים ומה לאחור? נפשי עלי תשוח בזכרי כל אלה. ואלך מר בחמת רוחי, שניתי ושלשתי את הדברים, והנה קול רעש גדול יצלצל באזני:

— בהדי כבשא דרחמנא למה לך?

אבל הוספתי לחקור ולדרוש: הלא צבא לאנוש עלי ארץ וכשכיר יקוה פעלו, איה תקותו ואיה פעלו? אנכי רק רע אראה ואשמע כל היום, כל אחד ואחד ינחיל לו ירחי שוא וימנה לילות עמל, ואין קץ לדברי רוח!

— לא עביד קב"ה דינא בלא דינא! — חשיב הקול בקצף גדול.

— מי אתה? —שאלתי את הקול— הראני נא את מראך ואז תשמיעני את קולך, למה נחבאת ותדבר אלי מתוך הענן והערפל?

— הקשית לשאול! —ענה הקול— כי לא תשורני עין בשר.

— אבל מדוע תציקני בדבריך ולא תתנני מנוחה ומרגע? — שאלתי ברגזה— האתה תריב לאל? האם תרשיעני כמחרף ומגדף? גם אנכי ידעתי כי צדיק ה׳ אם אריב אליו, אבל משפטים אדבר, צדק אדרוש, יושר אבקש, ואתה תדיתני בקש! עיפה נפשי, ראשי עלי כגלגל, השמש חשך בעדי, אין נר ואין חיים, אין תקוה ואין ישועה, כל עצמותי תרעדנה, וברגע הזה נפלתי מלוא קומתי על מטתי, והנה — השרף עומד לנגדי.

— האם לא תכירני, שר של ים? —שאל בשפתי חן— מדוע לא תברכני בברכת שלום? למה תסתיר פניך ממני? ההיטב חרה לך על הקול אשר שמעת והוא בלי דעת ידבר, אין מענה בפיו, ע"כ דבריו לעו, לא כן תשמע מפי. אנכי אענך על איזה שאלות ואתה תדמה מלתא למלתא ותראה כי משפטי ה׳ צדקו יחדו, רק הסתיר מעשיו מבני אדם, וגם מהמלאכים נסתרו

— הבט שמה על אם הדרך העולה לקריתים.

הבטתי, ועיני חשכו מראות. ראיתי עני אחד דופק על דלת גביר לאחז, והגביר דבר באזניו קשות, גם צעק עליו בקולי קולות מדוע יחרידהו ממנוחתו. העני נבהל מאד, ויעזוב את הבית במפח נפש, עוד לא הרחיק ללכת ויפול מלוא קומתו ארצה, כחו עזבהו, עיניו קמו, מפיו יצא קצף ויתעלף וימת. למראה הנורא הזה פלצות בעתתני ופני נהפכו לירקון מגודל הכאב, אוי ואבוי צעקתי ועיני יורדות מים.

— הראית רשע עריץ כמהו? —שאלתי את השרף— האם גם את הגביר האכזר הזה הצדיק במשפטו ותאמר כי ידיו לא שפכו את הדם הזה?

— לא, לא! —ענה השרף— אותו לא אצדיק, הן הוא ברשעתו את פני העניים יטחן, ודלתיו לאביון לא יפתח, ואת העני ההוא ארשיע, הוא אבד עצמו לדעת על אשר נתן בכוס עינו והיום שתה יין שרף הרבה יתר מכפי כחו, ע"כ נפל בלא אונים.

— הראית מימיך עני שבישראל שותה שכור עד שתצא נפשו?

— יוכל היות כי העני יצא מכלל העניים, וברשעתו נפל ולא יוסיף קום.

— אם כדבריך —אמרתי— הלא נכמרו נחומי על הגביר הזה, הלא רבים יחשדוהו במה שאין בו.

— גם בזאת לא צדקת, יען המעשה הנורא הזה ילמדהו דעת שלא ישיב פני עני אף אם שכור הוא, ודבת עם תהיה כפרה על חטאו שחטא בפעם הזאת.

— נעופה נא לדרכנו — אמר השרף, ובדברו פרש את כנפיו, והנה באחת הערים אשר רוב יושביה יהודים שמענו מרחוק קולות, יללות, צעקות ובכיות.

— מדוע קול הקריה הומה? — שאלתי כמשתומם.

— בעיד הזאת —ענה השרף— יצאה נשמתו של איש זקן בן שמונים שנה וחמש שנים והניח אחריו שני בנים, אחד עשיר ואחד עני, ותמאן החו"ק להביא את המת למנוחתו עד שישלם הבן העשיר סך חמש מאות כסף מטבעות בכסף המדינה, אבל הוא הקשה את לבו וימאן לתת. ההמון התערב בריב הזה ותהום הקריה, הוא הקול אשר שמעת.

— נרדה נא שמה ונראה אחרית הדבר.

— גם בדבר הזה אני נושא פניך — אמר השרף.

והנה אחר הרעש הגדול והמהלומות שהכו איש את רעהו הוציא הבן העני כל מה שהיה לו והכנים מאה רו"כ להח"ק, אז שככה המהומה והנפטר הנעלב הובא למנוחתו. בראותי כמו אלה צעקתי בחמת רוחי: „ראויה העיר הזאת להחשב בישראל כעיר הנדחת, כי כסדום גדלה רשעתה, וכדי בזיון וקצף!".

— אל תמהר להוציא משפט טרם דרשת וחקרת היטב — ענה השרף בנחת — הוא הדבר אשר דברתי לך, כי פעמים רבות הדמה כי חטא פלוני חטאה גדולה ובאמת לא עשה מאומה, והדבר הזה כאחד מהם. ועתה תן לבך להבין ולדעת כי קנוניא היתה בין שני האחים, והבן העשיר הסגיר את הכסף ליד אחיו העני לתתם ליד הח"ק למען לא ילכו בגדולות ובנפלאות ולא יבקשו כסף רב, ובאמת צדקו אנשי החברה במשפטם, כי הבן העשיר יש לאל ידו להת להח"ק חמש מאות כסף בעד אחוזת קבר.

— הלא שם שמים מתחלל ע"י מעשים כאלה, ומה יאמרו העמים?

— אבל לא נוכל בשום אופן להאשים את הח"ק. האם לא תדע לך כי כמה עניים העוזבים ארץ החיים יקוברו חנם אין כסף, והחברה תתן כסף משלה לקנות תכריכים וכל צרכי המת, ומאין תקח את הכסף? הלא ההוצאה העלה סדי שנה בשנה לסך גדול? צא וחשוב: גדר סביב בית הקברות ותקונו לעתים רחוקות, כן כלי המכשירים לטהרת המת, שכר לשמש החברה, שכר לשומר בית הקברות, ועוד הוצאות כאלה וכאלה, ומדוע לא הקח החברה כסף מבן העשיר שהניח אחריו? וצעקתך כי הח"ק פושטת עור האבלים ובשרם למען הרבות בסעודה מזבחי מתים, זאת יעשו למען חזוק החברה כידוע...

— נצחתני, נצחתני! — עניתי להשרף.

— בדבר הזה מצאת חן בעיני! —אמר השרף— לא קשה עורף אתה להודות על האמת, וע"כ בקרוב אראך עוד דברים לחזק את דברי אשר כבר אמרתי לך שלא תדין את חברך עד שתגיע למקומו, ר"ל: שתבוא למקומו ממש לראות ולהתבונן על מעשיו הרעים בעיניך, אולי לא כצעקתך עליו עשה באמת, ואולי יצא צדיק בהשפטו. ועתה לא אוכל לעבור אתך הלאה כי

כבר עלה השחר ועלי לשוב למקומי, וע"כ אעזבך. ובדברו נעלם מעיני ואני הקיצותי וערכתי מכתבי זה לתת לו מקום בין יתר מכתבי.

לב.

במכתבי הקודמים דברתי דברים אחרים על דבר ההשגחה העליונה, על דבר העולם השפל, ע"ד הצדיקים והרשעים, ע"ד שכר ועונש, בקשתי לתרץ קושיות ואבעיות, הגעתי הר בשדה ושדה בהר, בניתי עליות באויר, עליתי בסולם הנצב ארצה וראשו מגיע השמימה, עליתי ועליתי — אבל לא יכולתי לבא עד אחריתו, וע"כ מהרתי לרדת במעלות אשר עליתי. ידעתי כי לשוא ארבה דברים על ענינים כאלה, נסתרו דרכי אל מכל היצור ואין בכחנו לבא עד תכליתו, אבל אין היצור שליט ברוחו, יחשוב, ידבר, יכתוב וידפיס, וקוראים רבים יקראו וכל אחד ידמה כי חברו טעה בדבר זה או בדבר אחר, והוא? גם הוא לא ימצא את אשר בקש ואשר בקשו רבים ולא ימצאו, ודרכם נסתרה...

גם הדבר הזה נסתר מדרכי בני האדם. הכל יודעים והכל מודים כי אי אפשר לבוא אל ההיכל פנימה. השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, ואם הארץ אשר נתנה למו לירושה, לא ידעו עד היום ולא ידעו לעולם את טבעה ותכונתה וכחות הטבע נעלמו מהם, רק זעיר שם וזעיר שם חקרו ומצאו: כי אין חקר להטבע, ואיך ירהיבו בנפשם עז לעלות למרום; למדוד השמים ולצרור רוח בכנפיהם? הלא לשוא יעמולו, ועכ"ז יעמול האדם. מונה מספר לכוכבים, לרוב מהם בשמות יקרא, גם יגיד עתידות ואחרית דבר מראשיתו, ומי יודע אם אמת בפיו? מי יוכל להראות לו טעותו, אם כל בני אדם נבערים המה מדעה, ואין אותות נאמנים ומופתים חותכים בידם? משל למה הדבר דומה? לאחד ששאל מחברו: איה טבור הארץ? ויראהו על המקום שעמדו רגליו, ואם לא תאמין בדברי —נתן אות על השערתו— לך מדוד את כל הארץ והראה כי כנים דברי. כן יתנהגו כל בני האדם! המה יסדו הנחות רבות לכל דבר חכמה, ספרו, מנו וחשבו,

ואם האחד ישאל להומו : „תנו חשבון צדק על דבריכם, שמא איפכא מסתברא“, יענו : „צא וחשוב !“, אבל אנה אצא ומה אחשוב ? מי יאמין לדברים נסתרים, מה למעלה ומה למטה, מה לפנים ומה לאחור ? ע״ז לא ימצא כל איש מענה נכון. ואם תשאלני, קורא יקר, אבל למה זה הבל יגעו בני איש, מדוע יבאו ברוב דברים ובלהג הרבה ? מי יכריחם לזה ? ע״ז אענך : כ׳ רוח הוא באנוש, והרוח הזה שמביאו לידי כך, הרוח אשר יעורר אותו לעשות כך, הרוח הזה נסתר ג״כ מעיני האדם ולא ידע מאין בא בקרבו.

עוד אני חושב והוגה דעות, וראשי עלי כגלגל, עיני כהו, ידי כבדות, חצות לילה כבר עבר ועוד אני עושה הנה והנה, והפול עלי תרדמה ואישן, והנה השרף הופיע בהדר גאונו, ומבלי אומר ומבלי דברים לקחני על כנפיו ונעופה לארצות רחוקות.

— פקח עיניך וראה ! — אמר אלי השרף בשפתי חן.

פקחתי את עיני וראיתי, והנה איש עברי נתפש בעון גנבה, כי גנב מאת ארונו לחם ומלח. שוטרים מזוינים סבבוהו ויוליכוהו לבית המהפכת וארבעה בנים קטנים הולכים אחריו ללותו, הולכים הלוך ובכה על כבודם כי גלה מהם ועל אשר נשארו באין תומך, הה ! כספינה המטורפת בלב ים ! רחמי נכמרו על הילדים הרכים והמפונקים, אבל חמתי נתכה כאש על האיש העוכר נפשם בשרם.

— זה משפטו — אמרתי להשרף — משפט חרוץ הוא לבער הרע מקרב הארץ.

— כן ! —השיב השרף— אבל את הגנב לא נוכל להאשים על כי יגנוב למלא נפשו ונפשות בניו כי ירעבו.

— לא אבין דבריך —אמרתי להשרף— הלא הגנב חטא לחוקי הארץ וחוקי החברה, ואיך לא נאשימהו על אשר שלח יד במלאכת רעהו ?

— הס ! —ענה השרף— שמע נא דברי ואחר תדבר, שים לבך להבין את מוצא שפתי ואנכי אבאר לך כי לא כראותך אראה אנכי שערוריות כאלה. חוק שם הטבע לבריות כי איש איש ילחם מלחמת החיים, מלחמה הקיום בארץ, ע״כ הגדול מחברו בולע את חברו, למען יעמוד הוא במקום שחברו עומד ולמען ישיג הוא מה שחברו כבר השיג. המלחמה הזאת הטבעה

בלב כל היצורים: לאכול איש בשר רעהו ולמלא נפשו כי ירעב, ורק בני האדם באו בברית: „שמור לי ואשמור לך", ע"כ יבקש כל אחד לחם לאכול בזעת אפו, יעמול ויגע עד כי ימצא טרף לביתו, גם חוקים טובים ומשפטים ישרים חקקו בני האדם לשמור את החוק הזה: שלא ירעו ולא ישחיתו איש את רעהו. והנה אם האדם יתחנך על פי הכלל הזה, ילמוד מלאכה המחיה את בעליה, או ילמוד חכמה שיוכל להרויח כפי חייו ולהחיות את נפשו, אז יכתוב ידו גם הוא להחברה; לא יגנוב, למען לא יגנבו אחרים ממנו, לא יונה את חברו, למען לא יונה חברו אותו, לא ירצח, למען לא ירצחו אחרים אותו, ויקיים את הכלל שלמד הלל את הגר ואמר לו: „מה דסאני לך, לחברך לא תעביד, זו כל התורה כולה, ואידך פירושה". אבל אם האדם נתחנך כעיר פרא, אז בהכרח יצא מכלל החברה, ההכרח הביאהו לידי כך, אין דבר העומד בפני ההכרח. לוא חכמו השכילו ראשי כל עיר ועיר, להכין בתי חרשת המעשה ובתי ספר בעד הנערים העניים, אז כלו גנבים מן הארץ ופושעים עוד אינם, אבל כל זמן שהנערים העניים לא ימצאו מנוחה ומרגוע לא בבתי ספר ולא בבתי חרשת המעשה, אז כאשר יגדלו ונפשם ריקה אין כל, הלא בעל כרחם יעשו מעשים אשר לא יעשו, ואז שוא שקרה הממשלה להכין בתי סוהר להחטאים בנפשותם. בתי הסוהר כלים והגנבים אינם כלים. אם גנב אחד נתפש בעון גנבה ורגליו הובאו בנחושתים, אז ישארו אחריו גנבים לעשרות, ואי אפשר גם להממשלה לבערם מן הארץ. ולוא ידעו והבינו בני האדם לחנך את בניהם כראוי, כי אז למותר היו כל ספרי החקים ותורת העונשים, והמחוקקים והשופטים והשוטרים וכו' כלא היו. הוא הדבר אשר אמרתי לך מכבר: כי החוטא והפושע בעיניך לא איש משחת הוא באמת, כאשר תדמה אתה. לך נא אתי אראך דבר פלא ותשתומם — ובדברו העביר ידו על עיני והנה לנגדי איש שיבה, ראיתי: איך הוא ירחם על עניים וינהלם בלחם, מלביש ערומים, מתיר אסורים, מוליך עורים בדרך למען ילכו ולא יכשלו.

— האיש הזה —לחש השרף באזני— יפרנס א"ע בגנבה.

— שני הפכים בנושא אחד! — קראתי בקול.

— מזה תראה —השיב השרף— כי לבו של הגנב לב בשר, ובשרו לא נחושה. הוא ירגיש צרות האדם ומבשרו חזה כל אלה,

ע"כ ידו הנדיבה אשר זה לא כביר שלחה בגנבה, ידו שהרגה נפש נקי — היד הזאת הושיט עזרה להחיות נפשות רעבים, האין זה פלא בעיניך? אבל בעיני לא יפלא הדבר. מטבעו הוא בעל רחמים, ויען כי לא למד חכמה ומלאכה בא לידי כך, לשלוח ידו במלאכת רעהו, גם יקרא לה' שיעמוד לעזרתו כמאמר חז"ל (ברכות ס"ג ע"א): „גנבא במחתרתא רחמנא קרי". עתה תן תודה כי צדקתי במשפטי באמרי לך כי הצדיק והרשע שניהם יבאו על שכרם, ואל תדין את חברך עד שתדע באר היטב כל מלאכתו מהחל עד כלה.

— עתה —הוסיף השרף לדבר— שא עיניך וראה בעיר פלונית, שם יעמוד איש בחנות ויונה את הקונים. אבן אבן בחנותו לרמות את הבריות. האם תדמה כי איש משחת הוא? לא! איש אמונים הוא! אבל אחרי כי נתרבו המוכרים, והקונים לא יחפצו לשלם בעד הסחורות אשר יקנו כפי שוין, ע"כ איפה ואיפה בידו ובע"כ יעשה זאת. ואף אם לפי מראית עין יעשה עול במדה ובמשקל, ובכ"ז לא נבל הוא ולא איש מרמה היא כי ההכרח הביאו לידי כך,

שם בעיר אלמונית יוציא איש פלוני ספרים ומכ"ע —„לחזק את האמונה והדת"— , ידבר על אל אלים ועל שרפים ואופנים שהוא לא יאמין בהם, יעיר למוסר אזני הקוראים שישמרו את כל התורה וישובו מדרכם הרעה, ילמדם למאוס בההשכלה ובחכמת אירופא, והוא—איש משכיל ונאור. התדמה, כי צבוע הוא? לא! איש ישר הוא. אבל על פת לחם יפשע גם רעדאקטור עני כמוהו, והוא תלוי בדעת אחרים, ע"כ עליו לעשות רצון אחרים וילך בדרכים אחרים...

שם ישב רב גדול בתורה ובחכמה, ויחמיר על הצבור יותר מהרמ"א, יאסור המותר ויטריף הכשרה, ומחץ ולא ירפא. התדמה כי לא יחוס על ממונם של ישראל? לא! לבו עליו דוי לעשות מעשים כאלה. אבל בהכרח יעשה זאת, למען ימצא חן בעיני העדה התוכבת בידו שלא יגוע ברעב. נוסף על זה ארוק הוא ביותר ורפה כח ומוחו נתמוזמו מקיטור הפלפול, ועולה לא נמצא בו.

— לא אמצא כל זכות במה לזכות רב כזה — עניתי להשרף. מי יכריחהו לעשות דברים כאלה? אם ישב בדד וידום הלא גם אז יקבל שכרו מקופת הקהל, ומדוע יאסור דברים המותרים לכולא עלמא?

— הוא ידע דרך עמנו — ענה השרף — מיום שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית לקבל את התורה, מאז ועד היום אחזו את ההר בשתי ידיהם, וירכינו את ראשם תחת ההר, ולא יחפצו להסירו מעל ראשם, ע"כ יקבלו חומרא על חומרא, ורק את המחמיר יעריצו ויקרישו ויפארוהו בעיר כי כן עשה, והרב המבין דבר לאשורו, אל עקרבים הוא יושב, ובע"כ יעשה מעשים כאלה שיהיו נחת רוח לבריותיו, וירעה את צאן הקדשים במקל חובלים במקום שלבם חפץ ללכת, וההכרח הביאו לעשות מעשים כאלה.

— אבל — הוספתי לשאול — מדוע לא יפקח הרב את עיני בני עדתו ויבינם לדעת מה ה' שואל מעמם, וכי הקב"ה לא יבא בטרוניא עם בריותיו, ומדוע יתעם הרב בתהו לא דרך? הלא עתיד הוא ליתן את הדין על השגיתו עורים בדרך?

— כנראה — השיב השרף — עוד לא ידעת את אחיך. ינסה נא רב אחד לפקוח עיני עורים, אז בטרם יספוק לעשות כזאת יעורו אחיך את עיניו. והנסיון הורנו הדבר הזה: רב פלוני שקם כדוב לעקור זמורות זר מכרם בית ישראל, הוציאו עליו שם רע כי כפר באלהי ישראל, ואז מי ישמע לדבריו?

— אבל — הוספתי לשאול — אם אחד הרבנים יעורר את כל הרבנים חבריו לעמוד לימינו, הלא אז עשה יעשו ויכול יוכלו, והבלל מה הוא? האם לא דבר המורכב מפרטים רבים ואין בכלל אלא מה שבפרט?

— הוא אשר אמרתי — ענה השרף — נקל לשאול שאלות כאלה, וגם לא שאלות קשות הנה לתרצן, רק אין עתוהי עתה בידי לדבר עמך ע"ד הרבנים בפרטיות. אנכי עשיתי את שלי להראות לך דברים אחדים אשר בהשקפה הראשונה הבטת עליהם בעיני בשר ועתה תביט עליהם בעיני רוח, ואידך זיל גמור ותמצא דברים רבים כהנה וכהנה, ולא התן עוד תהלה לאלהים, וזה כל ישעי וחפצי. עוד אשוב להשתעשע אתך ולענות לך על כל השאלות שברעתך לשאול, ועתה אלך למקומי. — ובדברו הביאני אל חדרי וישכיבני במטתי — ואיקץ.

לג.

השטן הוא היצר הרע, הוא מלאך המוה, הוא הנחש הקדמוני, הוא מסית ומדיח, עולה ומקטרג, יורד וממית, ומצדיק עליו את הדין, ויאמר יפה חייבתי, יפה דנתי, יפה עשיתי! השטן הזה יצא לצחק בי ויטלטלני טלטלה גבר, רחוק מאד מאדם העיר ויתן משכני בכפר פילדאסק-אצעמאן, ויתפאר בלבבו: כי כבר הגיע למטרתו ולא אפתח עוד את פי לדבר בשער בת רבים, כי מאד חרה אפו עלי, על אשר העירותי אזני רבים לעשות טוב וחסד, ויפחד מאד פן ואולי יתעוררו חלילה איזה גבירים לצאת לעזרת אחיהם ויעשו את הטוב בעיני אלהים ואנשים, והשטן הלא זה דרכו לעשות רק רע ולהטיב לא ידע. ויגזור אומר לנקום ממני נקמת אפו, ויושיבני במחשכים כמתי עולם ויתן משכני בכפר ההוא אשר דבר אין לו עם כל אדם. ואני אמרתי: גירא בעיניך השטן! בעשרה נסיונות נסה אותי ויחרוק שניו, בראותו כי בכלם עמדתי ולא הרהרתי אחרי מדותיו של הקב"ה ושגורה בפי: „חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה", ויפה אמר ידידי הרב החכם מהר"ק שולמאן בדרך הלצה, ודרש את המקרא כמין חומר: מאי דכתיב אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה, האדם חייב לשמור את עצמו ולפחוד שלא יפול ברעה, אבל אם נ ל כ ד ברע אז לא יתיאש ויעש לבו כלו מוקשה. גם אנכי הלכתי בעקבות החכם הזה, ובימים אחדים הסכנתי עם אנשי הכפר, ודעתי כעת צלולה לערוך מכתבים ולהודיע מכל אשר עמדי.

בכפר הנ"ל מצאתי עשרה יהודים מעורבים בתוך מאה בתי אבות מהנוצרים הרוסים. היהודים יביאו לחמם בזעת אפים וביגיעת בשר ולא יראו שכר בעמלם, רק אחד מהם הוא „גביר" לאחיו, וכל גרי הכפר יכבדוהו ואדון הכפר יאהבהו אהבה התלויה בדבר... האיש הזה הוא — חסיד, משכיל, צדיק וחכם. הראית מימיך, קורא יקר, הפכים כאלה בנושא אחד? אמנם כן הוא! חסידותו והשכלתו, צדקתו וחכמתו במאזנים תשאנה יחד. חסיד ביצד? היא ישהה יי"ש כחסיד וימחא כף אל כף או באצבע על היד כחסיד, בגדיו ארוכים ומסרק לא עלה על שער ראשו וזקנו ופאותיו הארוכות כחסיד, הליכותיו ותנועותיו כחסיד, וכל עצמותיו

לג.

השטן הוא היצר הרע, הוא מלאך המוה, הוא הנחש הקדמוני, הוא מסית ומדיח, עולה ומקטרג, יורד וממית, ומצדיק עליו את הדין, ויאמר יפה חייבתי, יפה דנתי, יפה עשיתי! השטן הזה יצא לצחק בי ויטלטלני טלטלה גבר, רחוק מאד מאדם העיר ויתן משכני בכפר פילדאסק-אצעסאן, ויתפאר בלבבו: כי כבר הגיע למטרתו ולא אפתח עוד את פי לדבר בשער בה רבים, כי מאד חרה אפו עלי, על אשר העירותי אזני רבים לעשות טוב וחסד, ויפחד מאד פן ואולי יתעוררו חלילה איזה גבירים לצאת לעזרת אחיהם ויעשו את הטוב בעיני אלהים ואנשים, והשטן הלא זה דרכו לעשות רק רע ולהטיב לא ידע. וינזור אומר לנקום ממני נקמת אפו, ויושיבני במחשכים כמתי עולם ויתן משכני בכפר ההוא אשר דבר אין לו עם כל אדם. ואני אמרתי: גירא בעיניך השטן! בעשרה נסיונות נסה אותי ויחרוק שניו, בראיתו כי בכלם עמדתי ולא הרהרתי אחרי מדותיו של הקב"ה ושגורה בפי: „חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה", ויפה אמר ידידי הרב החכם מהר"ק שולמאן בדרך הלצה, ודרש את המקרא כמין חומר: מאי דכתיב אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה, האדם חייב לשמור את עצמו ולפחוד שלא יפול ברעה, אבל אם נלכד ברע אז לא יתיאש ויעש לבו כלו מוקשה. גם אנכי הלכתי בעקבות החכם הזה, ובימים אחרים הסכנתי עם אנשי הכפר, ודעתי בעת צלולה לערוך מכתבים ולהודיע מכל אשר עמדי.

בכפר הנ"ל מצאתי עשרה יהודים מעורבים בתוך מאה בתי אבות מהנוצרים הרוסים. היהודים יביאו לחמם בזעת אפים וביגיעת בשר ולא יראו שכר בעמלם, רק אחד מהם הוא „נכיר" לאחיו, וכל גרי הכפר יכבדוהו ואדון הכפר יאהבהו אהבה התלויה בדבר... האיש הזה הוא — חסיד, משכיל, צדיק וחכם. הראיה מימך, קורא יקר, הפכים כאלה בנושא אחד? אמנם כן הוא! חסידותו והשכלתו, צדקתו וחכמתו במאזנים תשאנה יחד. חסיד כיצד? הוא ישתה יי"ש כחסיד וימחא כף אל כף אי באצבע על היד כחסיד, בגדיו ארוכים ומספרק לא עלה על שער ראשו וזקנו ופאותיו הארוכות כחסיד, הליכותיו ותנועותיו כחסיד, וכל עצמותיו

האחרנה: „שמרה נפשי כי חסיד אני!“. משכיל כיצד? מרגלא בפיו לדבר על דבר הטאלעראנץ כמשכיל, לבתו היחידה נתן הרשיון ללמוד שפות זרות יחד עם בנו היחיד כמשכיל, לשונו המהר לדבר צחות בשפת פולניא כמשכיל, ידע לכלכל דבריו עם אדון (ומה גם עם גברת) הכפר כמשכיל, ואם איש ידבר בה' ובמשיחו (רק לא על רבו) גם אז לא איכפת ליה כלל—כמשכיל. צדיק כיצד? כל גרי הכפר יחיו בזכותו כצדיק, לא יביט על אשה (מלבד על גברת הכפר) כצדיק, ביתו פתוח לרוחה לכל איש כצדיק, מי שבא לביתו רעב בכלב יוצא משם שבע ביוצא מבית צדיק, ולו לבדו די בקב חרובין מערב שבת לערב שבת כצדיק. חכם כיצד? הוא ידע עת לכל חפץ כחכם, דבורו בנחת ובמתון כחכם, מתרחק מן הכבוד ומשמח את הבריות כחכם, אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בגבורה ובעושר כחכם. עם איש אשר אלה לו בחרתי לשבת, הנני אומר: „בחרתי“ ומה יכולתי לעשות אם השטן נשא אותי על כנפיו ויביאני שמה ויאמר: לא העיז פניך לנסוע מזה עד עת מיעד? ארורים האנשים הרשעים אשר הסיתו בי את השטן לגרשני מהסתפח בחיק אוהבי ומכירי, ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה! אמנם אנכי אברך גם את המקרה הזה. הם חשבו עלי רעה ואלהים חשבה לטובה. אנכי רחקתי מהמון תשואות ארם, מעיר עליזה, מקריה הומיה; עזבתי את הלוקסוס והמאָדע, הרחקתי את עצמי מבתי התיאטראות ומבתי המקהלות; עזבתי את האנשים המשחקים בפרעפעראנם ובקוביא, ומבלים זמנם בהבל הבלים. רחוק אנכי כעת מהזאבים הלובשים עור כבשה תמימה למען כחש, רחוק אנכי מהמון תתולים הבוכים כילדים, רחוק אנכי מתענוגות בני אדם ומחמדת החיים, ואחיה כפי חקי הטבע. בני הכפר יצאו בבקר בבקר לפעלם ולעבודתם עדי ערב, ובלילה ינוחו וערבה שנתם, ובני הבית יעזרו בכל מלאכה ועבודה בבית ובשדה, רק יום שבת קדש הקדישו לתורה ולתפלה. העונג רוחני הוא לראות איך היהודים בהכפר יתעטפו ביום השבת בבגדים נקיים מראשם ועד כף רגלם, ונשותיהם כפרות הבשן גם הנה תסירנה מעליהן בגדיה הצואים, ויבאו האנשים על הנשים אל בית התפלה לשמע כל הגה היוצא מפי להורותם דרך התורה והחכמה כיד ה' הטובה עלי, ולעת ערב נצא לשאוף רוח צח ואספר באזניהם מה שראית

על הים הגדול רחב הידים; אספר מה למעלה ומה למטה, מה לפנים ומה לאחור, והמה יעשו אוניהם כאפרכסת ויתפלאו מאד לשמע נפלאות אלהים ומסתרי הטבע אשר לא שמעו ולא ידעו מזה עד היום.

בכל ימי השבוע אף קול דממה דקה לא ישמע בכל הכפר. הרוסים והיהודים יעבדו זה בכה וזה בכה ויחיו בשלום ובשלוה, אין פרץ ואין צוחה בכל הכפר; איש את רעהו יעזורו וכל אחד ישחד מכתו לרעו. בראשית בואי הנה, דמיתי כי כיס אחד לכלם. בכל הכפר נמצא רק בית יין אחד, ובכל ימי השבוע הוא כמעט סגור, ורק ביום הראשון לשבוע יבואו בו איזה אנשים להשתעשע ולא לשכרה, ועד היום לא ראיתי עוד רוסי אחד שישתה יי"ש עד שלא ידע...

פה ראיתי, כי שוא יתפאו עלינו שונאינו ומנדינו המבקשים רעתנו ויאמרו: היהודי ימוץ לשד הארץ, היהודי יקח בערמה את כל הכסף הנמצא בידי הרוסים, וע"כ אסרו ליהודים לגור בכפרים, פן חלילה יסית את הרוסים לשתות יי"ש ולעשות כל תועבה, ואנחנו ע"פ הנסיון נכחיש את דברי השקר האלה. אנחנו בעינים פקוחות נראה כי במקום אשר אוו היהודים לגור שמה — לרוב הרוסים היה אור במושבותם, וכמה רוסים יתחרו לעשות כמעשה היהודים, והוא: להגזר משתית יי"ש ומיתר תעלולי בני אדם, ובמקומות אשר נאסר על היהודי לגור שמה, השכרות רבה מאד והעניות תשתרר במקומות רבים. בכפר פילדאס-קאמצעמאן לא שמענו מפי רוסי שיתאונן רע ומר על היהודי, ומעולם לא אמר הרוסי צר לי המקום לשבת בגלל היהודי. פה בכפר ילכו הרוסים והיהודים שלובי-יד כאחים מלידה ומבטן, לא יריבו ולא יתקוטטו, ומי שיודע הכונת הרוסים לא יתפלא על הדבר הזה. הרוסי מטבעו הוא איש טוב והולך לתומו, יקבל כל אדם בסבר פנים יפות, מכנים אורחים וימלא מחסורם ולא יקח מידם כל תשלום גמול. אשרי האיש העובר דרך רחוקה אם יבוא לנוח בבית איש רוסי, אז ימצא שמה מקום מנוחה בלי כסף ובלי מחיר, וכל מה שיש ביד הרוסי יתן להאורח הבא בצל קורתו, ואוכל לאמר בפה מלא, כי בכלל לא נוכל להרשיעם גם בגלל השערוריות אשר עשו להיהודים בשנים האחרונות, ולא המה אשמים בדבר, ולולא יצאו מסיתים מעם אחר להסית אה ההמון

לבוז בז בבתי היהודים, כי אז לא קרה כזאת בארץ רוסיא. אמנם אין טוב בתכלית הטוב! בכל דבר ודבר, רע וטוב משתמשים בערבוביא, וזאת נראה גם בתכונת עם הרוסים! הרוסי הוא אוהב מנוחה ומרגוע ויתן מנוחה לכל הנברא בצלם אלהים, אבל לעומת זה רעה חולה הוא, כי הרוסי הוא מאמין לכל דבר, ואם יבוא איש וילחוש לו באזניו: עשה כך וכך, אז בלי חשבון יעשה הדבר. ואם המסית הוא גדול ממנו בשנים, בעושר ובגבורה, או... אז יוציא מהרה את הדבר מכח אל הפועל, וכאשר פה לא נראו עקבות המסיתים, ישבו הרוסים במנוחה ולא ידעו אם קרו שערוריות בארץ, וזה מקרוב שמעו מפי עובר אורח על דבר השערוריות, לא האמינו לדבריו ויחפצו לרגמו באבנים על אשר בדה הדבר מלבו, כי אמרו: איך יוכל איש רוסי לגזול מהיהודי כל שהוא? אין זאת רק שונאי הרוסים בדאו הדבר מלבם להבאיש ריחם בעיני עם אחר, ובלי ספק (ענו ואמרו כולם בפה אחד) הדברים האלה קרו לפני איזה מאות שנה, וגם אז, לא בארץ רוסיא אשר בה רוח הסבלנות ישורר בלב כל הרוסים גם בעת שהאינקוויזיציא הארורה מצאה מקום בארצות רבות, ואיך יוכל היות כי האינקוויזיציא תחרש כנשר נעוריה?

אמנם זכור אזכור כי במכתבי ב„המגיד" וב„העברי" העירותי מקור הרעה ע"ר השערוריות שקרו בימינו, ואמרתי: כי הלוקסוס והמאָרע היו בעוכרי הנגולים השדודים והרצוצים, ומדעתי זאת לא אשוב גם היום אחור; הנני אומר גם היום: כי הלוקסוס והמאָרע הביאו את המסיתים לעורר את ההמון, לעשות מעשיהם זר מעשיהם, וההמון הולך אחריהם כבהמה בבקעה וכאריה משחית יפלו על השה בהיותו רעב לבשר. אכן מה לנו להתאונן על מה שעבר עלינו וכו'? ארץ רוסיא היא ארץ שמנה ופוריה, ארץ רחבת ידים, ארץ אשר לא תחסר כל בה! כל צרכי האדם וכל מחסוריו ימצאו בארץ הברוכה, ארץ רוסיא המעטירה, ורק היהודים סגרו על מסגר בששה עשר פלכים, ויתר הארץ סגורה לפניהם. אכן תקותנו תנחמנו כי בימינו לעינינו יתעורר מלכנו הרחמן החסיד ויתן צו ופקודה נמרצה לפתוח לנו את הארץ הסגורה לפנינו, ואז נשבע לחם, וכל העמים יענו ויאמרו: כי היהודים יביאו תועלת גדולה לארץ מגוריהם ויכירו וידעו כי ידי חרוצים תעשינה חיל, ועלינו להכין את עצמנו להתשועה הגדולה הזאת,

לבער כל דבר שיוכל להזיק לחרותנו ולהסיר מעלינו חרון אף שונאינו המביטים על עדיינו בעינים מזרות אימה. כל אחד מאתנו יצוה את אשהו ובנותיו וכלותיו לפרוק את עדין מעליהן וילבשו מלבושי כבוד ככל תושבי רוסיא, ואז שלום יהיה לנו!

מאחורי הפרגוד שמעתי כרוזא נפיק מבשר שלום ואומר: בעוד ימים אחרים תהיה הרשות בידי לעזוב את הכפר ולאחוז דרכי אל כל מקום אשר אבחר, ואז אשוב להשתעשע עמך, ידידי הקורא, כאשר הסכנתי לעשות וכו׳.

לד.

חדשות רבות השמעתי ברבים אשר ראיתי בהקיץ ובחלום, וכבר אמרתי בלבי שלא להשמיע ריבות שפתי ברבים, בראותי כי איבים בנפש קניתי לי על אשר דברתי — אמת, איבים היורדים לחיי, איבים הכורים שוחות עמוקות לרגלי להורידני דומה בדמי ימי, איבים אשר יפערו כשאול פיהם לבלעני חיים, איבים שלא יבושו לטפל עלי דברים אשר לא עלו על לבי מעודי עד היום הזה, וכל ישעם וחפצם להבזותני ולהשפילני בעיני הקוראים, למען לא יאמינו בי ובאותותי הנאמנים, אשר ע״כ אמרתי: מה לי ולצרה הזאת? למה אהיה איש ריב ומדון כל היום? מה מני יהלך אם פלוני החכם חזר מדבריו ומה לי אם פלוני המשכיל יעיד עדות שקר? כי פלוני יוציא דבה על רעהו, ואלמוני יכחיש מה ששמע באזניו למען מצוא חן בעיני חכם פלוני? מה יחסר לי אם פלוני יקום כארי וכלביא לבלוע כבשה תמימה, והכבשה תברח על נפשה ופגשה הדוב ותברח מפני הדוב לבקש חנינה מזאב נורא ותבוא לחסות בצלו. לכן אחת אמרתי: המשכיל בעת הזאת ידום! שערוריה היתה במחנה הסופרים, מבוכה בעדת החכמים, מהומה בכל עיר ועיר, ערבוביא בכל העולם כולו, כמעט שאמרתי בלבי לעזבם לנפשם, אבל המלאך המכה את העשבים שיצמחו מן הארץ, והמחיה את החיים שבעל כרחם יחיו וממית את אלה שבעל כרחם ימותו, הוא נתן רוחו בקרבי,

ובעל כרחי אני כותב את חזיונותי בדיו, ובעל כרחי אני שולח לבעל המדפים, ובעל כרחו ידפים, ובעל כרחי אני שומע את חרפתי מפי אלה אשר נכוו בגחלתי, ובעל כרחי אטה את אזני לדברי השרף אשר לא יתנני השב רוחי, ויבקרני מדי לילה בלילה ויראה לי דברים שכבודם להיות נסתרים, והמחזות לא יתנו לי מנוחה ומרגע עד אשר אשמיעם באזני הקוראים, וגם היום אשמיעם את החלום אשר חלמתי.

בלילה העבר כחצות הלילה בא אלי השרף, כאשר הבטיחני, ויאמר בשפתי חן: לך נא אחרי, אראך את דרכי אחיך, כי צופה נתתיך לבית ישראל, ותגיד להם את כל הדברים אשר אני מראה אותך בזה. ובדברו לקחני על כנפיו וישאני ויביאני אל בית המדרש הישן אשר בעיר „פילדראש", וארא: והנה שמה נערים רבים התקבצו יחד, בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא, וקול המולה גדולה בבית; אלה ירוצו הנה והנה, ואלה יספרו חדשות ילדי יום; זה יקרא ספר בהלכות אישות, וזה ידבר אל רעהו קשות; זה מעלה עשן, וזה ידבר ע״ד פרות הבשן; זה יפלפל במדרשים, וזה ידבר על גבירים ורשים; זה ישמיע חדשות מעיר הבירה, וזה ישים בשמים פיו וידבר על דבר הספירה, ואלה שוכבים על ספסלים סרוחים וסביבם נשעיה מאד...! ספרים מפוזרים בלי סדרים, מלאו הבית חמרים חמרים, כבעל בית עלמין גלים קברים; שמעתי פלפוליהם וכל דבריהם, ראיתי חזיונותיהם ומעשי ידיהם, התבוננתי על דרכיהם ומנהגיהם, ועלי לבי דוי לראות כזאת בישראל.

— מה אחריתכם בחורי חמד? — שאלתי ברגזה — הזאת מנוחתכם עדי עד? מה אתם יושבים פה במקום אופל וצלמות? הלנצח לא תראו אור? הלא עוד מעט ותבוא שנת פקודתכם, ואתם תהיו נעורים מכל דבר חכמה ומדע, ממוסר ודרך ארץ, התדעו להשיב לשואליכם דבר? הלא תנהמו באחריתכם, ומי יקום להושיעכם בעת צרתכם? אם אין אתם לכם, מי לכם?

ויגש אלי אחד הבחורים ויאמר:

— שמעתי תלונתך על מעשינו שלא ישרו בעיניך, ועתה אבקש ממך, הורנו נא אתה את הדרך הטובה ונלכה באורחותיך, אבל טרם תשמיענו עצתך הטובה והנכונה עליך לשמוע דברים אחדים מפי ע״ד מצב בחורי ישראל בארצנו, ואז אם המצא בנו עון,

נשוב בתשובה שלמה לפניך ועשה נעשה ככל אשר תורנו , רק שמע נא את אשר אספר באזניך :

על ארבעה דברים החינוך עומד : על התורה , על החכמה , על המלאכה ועל המסחר . דרכי התורה לא ישרו בעיניך , כאשר שמעתי מתלונתך , ואנכי נסיתי במסה , עזבתי דרך התורה ואבוא בבית הספר (גימנאזיום) ואתברך בלבבי כי שלום יהיה לי ! מחשבותי וחזיונותי לימים הבאים המתיקו את מרירי יומי ; לחם צר אכלתי ומים לחץ שתיתי ובבית אופל שכנתי , ואמרתי בלבי : הימים הרעים יעברו , אנכי אגמור חק למודי בבית ספר זה , ואבוא לבית ספר גבוה , ומורי יכתירוני בכתר שם טוב , בתואר „דאקטאר" או „יוריסט" , ואז אראה חיים נעימים , ע"כ לא שקטתי ולא נחתי ; יומם ולילה הגיתי בלמודים , וכל הדברים שלמדתי מרבותי היו שגורים בפי , עד כי עליתי על כל חברי השומעים בלמודים בבית הספר. המורים הגידו תהלתי בפני , ויהללוני ויאהבוני בגלל כשרונותי , אבל ע"פ סבות שונות עזבו אבוהי את עיר מגוריהם , ונאלצתי גם אני לצאת מן העיר , כי חוק הוא ולא יעבור שכל נער עברי המבקר בית ספר הגימנאזיום ואבותיו יעזבו את העיר , אז גם עליו לעזוב את העיר ואין לו רשות לגור בה יחידי . הנה כי כן יצאתי מן העיר ואבוא עד הלום , ולא מצאתי מקום פנוי בהגימנאזיום , ודודי הגביר אספני ברחמים גדולים , אבל בתנאי — כי אשוב אל מקומי הראשון , הוא ביהמ"ד , ופה אבלה כל הימים ; חפצתי לנסוע לחו"ל להשתלם בלמודים , אבל כסף הוצאות אין בידי ; חפצתי ללמד לנערים מלאכת הכתיבה והקריאה בשפות שונות , אבל דודי יעמיד לי לשטן על דרכי , באמרו : אם אשמע לקולו אז ידאג לאחריתי , וגם את בתו יתן לי לאשה ואהיה יורש את הונו — כי בנים אין לו — ומה לי לעשות ? הגידה לי אורח פלא , הגירה , אם מצאת בי עון אשר חטא .

— ומדוע ישכב סרוח הבחור פלוני ? — שאלתי .

— הבחור הזה נשאר יתום מאביו ואמו בעודנו ילד — השיב הבחור הדובר בי — ובראותו כי יגוע ברעב , הלך ללמוד מלאכה , ובעל המלאכה הבטיחהו כי שש שנים יעבוד אותו חנם אין כסף , ובשביעית יבא על שכרו , אבל בעל המלאכה הוא איש קשה ועבוד את הנער עבודה פרך , עד כי לא יכול עוד נשוא

ויברח על נפשו ויבא לבעל מלאכה שני, אבל גם שם לא הונח לו, וינסה להתענות תחת יד בעל מלאכה שלישי. אבל גם שם כרע רבץ נפל תחת נטל משאו, ויחלה וכפשע היה בינו ובין המות, וירחם עליו איש עני ויתן לו מקום בביתו; כחרש ימים שכב על ערש דוי, והעני הרחמן כלכל את מחלתו ויאמצהו כבן לו, וכאשר חי הנער מחליו היה אליו דבר העני: שמע נא בני, ה׳ מנע ממני פרי בטן, ואתה התפלל בעד נשמתי בבוא עלי פקודת כל אדם, ובגלל הדבר הזה כל מחסורך יהיה עלי, רק שמע נא בני בקולי, ותשב בחצרות ה׳ להגות בתורתו יומם ולילה. ומה יוכל בן אובד כזה לעשית? האם ימרה את פי האיש אשר רחם עליו בעת צרתו ועד היום הענק יעניק לו כאשר תמצא ידו? אין עצה ואין תבונה נגד המחסור והעוני, אין חכמה נגד הרעבון האכזר! לוא חכמו השכילו ראשי כל עיר ועיר לדאוג לנערים העניים, להכין להם בתי חרשת המעשה למען יוכלו ללמוד אומנות המחיה את בעליה, אז כמה נפשות הצילו מרדת שחת. אבל לדאבון לבבנו אנחנו רואים כי נדיבי עמנו יעמדו מרחוק בדבר הזה, אין עיניהם כי אם לבצעם, ושנים שלשה או ארבעה שהתעוררו מקרבם לעשות דבר מה לטובת העניים — הנה עיניהם בקצה הארץ; המה מתפארים להקים הריסות ציון וירושלים ויפזרו כסף רב לראות את הארץ, הטובה היא אם לא, היוכלו עניים לבוא שמה לעבוד את האדמה אם לא. מה לכם נדיבי עמנו ללכת לנוע למרחקים? הלא ארץ רוסיא היא רחבת ידים, ואם תחפצו לפתוח אמתחותיכם, לבנות בתי חרשת המעשה בחו״ל, הלא במהרה הזכו לראות איך שתתפשט ארץ ישראל בכל הארצות. אבל לשוא נרבה דברים על אזן לא שומעת, המה באחת ומי ישיבם? ונפשם אותה לעשות דבר שאי אפשר לעשותו, ומתפארים להפשיט עור הצבי טרם נלכד ברשתם... ובין כה וכה הנערים העניים שאינם חפצים להגית בתורה בבית המדרש וילכו בטל, לא ימצאו מקום מנוח לכף רגלם.

גם דרכי המסחר אבלות! — הוסיף הבחור לדבר — אצל פלוני הסוחר יעבדו אנשים כסוסים וחמורים, ועל פת לחם יחטאו לנפשם; הנער אשר יחפוץ לבוא לעבוד עבודה בבית מסחר, עליו להביא תעודה כי בן טובים וישרים הוא ואין עולתה בו, ומה יעשה הבן שאביו נכרת מארץ החיים? ולא היתה ביד הנער תעודה

כזאת, הלא כבר קדמהו אחר ברחמים... ומה גם בעתים האלה ש„האותיות מ"ם וסמ"ך שבמסתר ישראל בנס הם עומדים" (ברייתא דרי"ק). סוחרי תבואות נפשם עליהם תאבל, היושבים בחנויות לא ירויחו אף לשלם שכר דירה והמוכרים רבו על הקונים, ומה יעשה נער כזה היושב שם תחת התנור וחובק את ידיו ומגרד אצבעותיו? הלא כל הדרכים סגרו לפניו! אם יחפוץ לבוא לבית הספר לא ימצא מקום פנוי, לבעל מלאכה — מי יאספנו? ומה גם בעת הזאת אשר בעלי המלאכות ידרשו כסף רב מהחניכים החפצים ללמוד מלאכה, הלא בע"כ הוא יושב בבית המדרש והיה למשא על תושבי העיר לכלכל אותו בלחם ובגד ועוד.

ככלותו לדבר הפנה את שכמו וילך ממני, בראותו כי אין מענה בפי, ואני אמרתי להשרף הניחה לי ואלך מן המקום הקדוש הזה, כי לא אוכל נשוא את האויר המחנק.

— עמוד נא עוד רגע! — אמר השרף — חכה נא מעט עד אשר יתאספו אנשי העדה להתפלל תפלת השחר, ותראה מנהגיהם ודרכם בקדש.

והנה המונים המונים נהרו אל בית התפלה, וכל הנאספים עמדו בלי סדרים, זה בכה וזה בכה, ואיש אחד בא אל הבית ויעמוד אצל בותל המזרחי, וירעים בקולו נפלאות, ופאותיו נדות אף נעות, וידיו הרים לארבע רוחות השמים ובקול גדול יצעק: אבי אבי (מאמעניו פֿאָטער), והשרף לחש באזני בקול דממה דקה:

— זה הוא הרב להעדה, הוא יורה דעה, יבין שמועה, והוא יקח מקופה הקהל עד חמשת אלפים רו"כ לשנה, עוד מעט ותראה כי השכר הזה לו נאה ולו יאה בעבור תורתו שיורה לבני עדתו תועי רוח כולם; בעוד רגעים אחדים יעלה על „הבימה" ויפתח את פיו, אז תראה ושמעת את אשר לא שמעו אבותיך, ואפילו משה אדון הנביאים לא זכה לשמוע דברים כאלה מפי הגבורה, ואף שלמה המלך החכם מכל אדם לוא עמד אתנו היום לא הבין בחכמתו דבר אחד מדברי הרב הזה כשורה, כי הוא שם לו דרך חדשה בפלפול וסברא, ועולה על כל חבריו לדרוש בתורה.

— לא אוכל לשמוע כאלה! — אמרתי להשרף — כי אזני תצילנה לשמוע דברי הבל ורעות רוח. האם לא טוב עשו ראשי

העיר, לוא לקחו את חמשת האלפים רו"כ שיתנו להרב הטפש הזה, וייסדו בית חרשת המעשה?

— לכה נא אתי ואקחך אל עבר אחר — אמר השרף —, נסורה נא מזה ונלכה לבקר בבית הכנסת לנאורים, אשר שם יתפללו במקהלות ושם ידרוש הרב.

באתי שמה ושמעתי קול מנים ועוגב (אָרגעל), ותחת אשר בבית המדרש להיראים שתו בשמים פיהם ויחזו בני האלהים, בביהכ"נ לנאורים יראו בני אדם את בנות האלהים. — בעוד רגעים אחדים שמעתי קול יוצא ממעל לפרוכת העדות, קול אדיר ונעים! המיתי אזני לשמוע — אבל שפת לא ידעתי שמעתי, שפת עם נכר. מה טיבה של שפה זרה בבית אלהים?! זאת לא הבנתי. גם איש חסיד מעיר קטנה בא לבית. הכנסת ויעמוד אצלי, ובראותי כי יניע את ראשו הנה והנה, אמרתי אני בלבי: בלי ספק יבין את הדברים אשר ידבר הדורש מעל הפרוכת; נגשתי אליו ואשאל את פיו להבינני פשר הדברים, ויען האיש כמשתומם ויאמר: למה לא תבין את דבריו? הוא יצוה את העם ויאמר: אכלו טרפות והעלו עשן ביום השבת ואל הצומו ביום הכפורים ותו לא מידי!

— מי בקש זאת מידך רמוס חצרות בית ה'? — נשמע קול השמש שעמד ושמע את דבריו.

— עברי אנכי — ענה החסיד — ובאתי להתפלל.

— להתפלל? — צעק השמש — לך לך אל בית מדרש להחיטים, שמה תתפלל כאות נפשך!

— אנכי — ענה החסיד — פה אתפלל.

— לא! — צעק השמש — ברח לך מזה כי פה לא יכירך מקומך! — בראותו כי החסיד לא יאבה שמוע לקולו, אחז בבגדו ויוציא אותו החוצה. לקולו התאספו אנשים רבים ויריבו אתו בחזקה, ויאמרו להוציא את החסיד מידו ביד חזקה, ותהי מהומה גדולה ברחוב העיר, כלם צעקו בקול גדול כקול מים רבים במורד ותצילנה אזני מקול הרעש, ואיקץ!

לה.

יד נעלמה ונסתרת אחזתני ולא הרפני ובחוקת היד תדחפני לבא כפעם בפעם במ"ע להודיע ולהשמיע מהנעשה והנשמע במחנה ישראל. פעמים רבות אמרתי אני בלבי: לא אדבר עוד ברבים ואשמרה לפי מחסום, יען ראיתי כי האמת נעדרת, וכל דובר מישרים אשר יתעורר להכות על קדקוד דוברי שקרים, יקומו עליו בוערים ויתפארו לרגום אותו באבנים, ומי יוכל לדין עם התקיפים עזי הפנים? אבל בע"כ כתבתי מה שכתבתי, כי בלבי אש תוקד, חמס ושוד צעקתי, ושאלתי: סופרים! מדוע תתנו עלי בקולכם להחרידני ולהפחידני ומנוחה תדריכוני, הלא לא נשיתי בכם, ואתם לא נשיתם בי, מדוע תרדפוני? לכו נא ונוכחה: אם אתם תמעלו מעל, ותקריבו עולות לבעל... וחטאתכם כסדום על כל שעל ושעל, תמכרו אחיכם בעבור נעל, ובעד נזיד עדשים תמותו קניים ורשים, מדוע זה אם ישמיע אחד כי לא טובה השמועה, וכי לא על ידכם תבוא הישועה, ואין צרי בכפיכם להחיש הרפואה, תריעו בקול תרועה, ותחרימו אותו על אשר השמיע הנבואה? זכרו ואל השכחו כי אין בריח ודלתים, להאמת בת השמים, היא תפלס לה נתיב אם תאסרוה בנחושתים, תשמיע קולה בקצה השמים, ותרגיז מנוחת ההולכים נגד רוח החיים.

אמנם גם תנחומים מצאתי לנפשי, באמרי: עוד לא פסו אמונים מבני אדם, ומי ישמע לדברי נערים נבערים אשר ישמיעו קולם כאוב מארץ בצוחה ופרץ? הלא שנאתם ואהבתם, קנאתם ודעתם מהבל המה ורוח ישאם, והנה זה מקרוב החלו גם זקנים לעשות כמעשה הנערים, זקנים שדעתם מטורפת עליהם יצאו להלחם באחיהם, וכל מגמתם של הנלחמים להכות באגרוף רשע או לבצוע בצע. האם לא לפלא הדבר, לראות זקנים המפרפרים בין החיים והמות, יקומו ללחום מלחמת החשך והשקר? היצלחו מעשיהם? הלא האמת תציף למעלה כשמן על פני המים, ואז תרפתם אל חיקם תשוב. אולם רוב הקוראים יקראו מכ"ע ולא ישימו לבם אל הזקנים וטעותם, אל חטאתם ועותתם, אל זדונם וגאונם, רק יאמינו בדבריהם כמו בדברי אוהביהם, ע"כ אמרתי אעזוב גם אותם לנפשם ולא אשמיעם עוד את תוכחת מוסרי,

כי כבדו אזניהם משמוע דברים ישרים וטחו עיניהם מראות נכחה, לכן אמרתי אבוא היום להשמיע דברים אחדים ע"ד מעשי אחינו בעיר אשר אשב בה עתה, היא עיר קיוב ואספר מעט מזעיר ע"ד מעשה צדקת הגביר הנודע מהר"י בראדסקי (וצ"ל).

הנדיב הזה המהולל ברוב התשבחות, יעשה הרבה לטובת אחינו בכלל ואחינו בנ"י היושבים בקיוב בפרט. הוא לא יינע ולא ייעף להושיע לכל דכאי רוח ולכל מר נפש, הוא עץ החיים השתול בתוך העיר קיוב ורבים (גם נוצרים בכלל) אוכלים מפריו ויתענגו על רב טובו, הוא יחלץ אנשים רבים מן המצר למרחב, ועתה רק דבר קטן אצלו וגדול הוא בעינינו אספר: מי לא ידע כי בצוק העתים האלה ימצאו רבים מאחב"י שלא יוכלו לחנך את בניהם בדרך ההשכלה ולא ללמדם אומנות המחיה את בעליה, וע"כ נערים רבים יסובבו עיר וילמדו את ידיהם לשלחן באמתחות אחרים... אולי ימצאו דבר מה להשביע רעבונם, ועי"ז שם ישראל מחולל. זאת ראה הגביר הנדיב מהר"י בראדסקי (ר"ל) ויחמול על צאן הקדשים ויאסוף כששים נערים עניים ללמדם תורה ואומנות המחיה את בעליה, ויבקש וימצא לו אנשים כלבבו שיעמדו לימינו להוציא הדבר הגדול לטובת הנערים העניים מכח אל הפועל, הלא המה האנשים המצוינים באהבתם לעמם ולכל דבר טוב: הרב לעדת ישרון בקיוב. החכם יהושע צוקקערמאן, החכם ד"ר מאנדעלשטאם והאברך הגביר החכם ראזענבערג (חתנו של מהר"י בראדסקי), המה ישגיחו על הנערים שילמדו תורה ואומנות. שתי שעות ביום ילמדו להרגם את תפלות ישראל ודקדוק לשון עבר וכל מנהגי ישראל מפי המורה המשכיל הר"ר נר"ד ושפת רוסיא מפי מורה נוצרי, ויתר השעות ילכו לעבודתם ולמלאכתם, נער נער כפי כשרונו ומה שלבו חפץ ללמוד. ה' בראדסקי הזיל מכיסו לטובת הנערים האלה שלשה אלפים רו"כ לשנה, ואלפים רו"כ יאסף ממשפחתו וב"ב, ואם לא ימצא להם הכסף הזה, אז יוסיף מכיסו להלביש את הנערים בגדים ומנעלים חדשים, וישלם להמורים, ושכר מעון להנערים ושלומים לבעלי המלאכות שילמדו את הנערים באמונה. בימים אשר ישבתי בקיוב בקרתי את בית הספר להנערים ומצאתי את המורה הנבון ה' נר"ד יושב ולומד עם תלמידיו ושאלתי מהם כמה שאלות ע"ד מנהגי ישראל, ויענו דבר דבור על אפניו, ושמחתי לראות את

מעשה הנדיב בראדסקי, איך הוא, ע״י נדבת לבו, יקים נפשות רבות מישראל, אשר בלי ספק אבדו הנערים העניים האלה את דרך הישרה בלי צדקת פזרונו. ותודה וברכה יאהה לחתנו היקר ה׳ ראזענבערג על השנחתו הטובה; הוא במקום גדולתו יראה ענותנותו, לבקר בבתי בעלי המלאכה אשר הנערים ילמדו שמה, ויבים בעין פקוחה שלא יעשה להם דבר שלא כהונן, ולא יתן לבעלי המלאכות להעמים על הנערים משא כבד מנשוא. כמו כן יעשה גם המשכיל היקר הד״ר דרושקין, הוא ישגיח על הנערים שילכו בדרך טובה ושלא יעברו על דת ישראל, הוא ישגיח שיהיו בידם כל הדברים הדרושים לבן ישראל, כמו תפילין, ציצית, סדור הפלה ועוד, ושלא ימצא רבב על בגדיהם, ומנעליהם יהיו נקיים. כל קהל ישראל יושבי קיוב יביע תודה וברכה להגביר הנדיב מהר״י בראדסקי בעד מפעליו אלה, ולהמשגיחים הנכבדים העוזרים על ידו, על אשר יעסקו בדבר מצוה כזו בכל לבבם ובכל נפשם, ויענו ויאמרו: לישרים נאוה תהלה!

אמנם לא אחד הוא הנדיב בראדסקי בקיוב. בעיר ההיא אוו למושב למו נדיבים רבים העושים צדקה בכל עת, איש איש כאשר תשיג ידו. הגביר המרומם החכם המפואר הנודע לתהלה מהר״א קופערניק גם הוא עשה יעשה הרבה לטובת אחיו, והסופר המצוין צנא מלא ספרא הרב החכם הנדיב מהר״א שולמאן הוא כמלאך מושיע לכל איש צר ומציק, גם הישר באדם הגביר הנכבד והיקר הר״ר דוד בראדסקי (מי שהיה משגיח נכבד בבית הספר בעיר אוסטראה וזכה לאות כבוד (מעדאלל) של זהב בעד תריצותו) יקבל כל אדם בסבר פנים יפות, והענק יעניק לכל איש כפי נדבת לבו, והנכבד החכם השלם המצוין במדות טובות הר״ר נתן פוקס יחונן דלים ויושיט יד עזרה לכל הדורש עזרתו, ובכלל יעשו הגבירים הרבה לטובת הספרות והסופרים.

גם ההשכלה מצאה לה בית נאמן בקיוב. סופרים רבים, חכמים ומשכילים גדולים ואמתים ראינו שמה יותר מאשר בכל עיר ועיר אשר עברנו מיום הלכנו למסענו. בקיוב הכרנו הלמודיים, הורניים, משוררים, יודעי בינה לעתים והליכות עולם, אשר יקריבו את נפשם על מזבח ההשכלה, ילחמו מלחמת האור והחשך ושמם נודע לשם ולתהלה; ואם נבוא לפרש בשם את האנשים המושכים בשבט סופרים, אז רבים המה, כן ירבו!

כמו כן הסוחרים הנכבדים מבני ישראל ילכו שלובי יד עם הסוחרים הנוצרים, לא ירעו ולא ישחיתו זה את זה, ומי יתן והיה לבב הנוצרים שלם אתנו, אז נלך לבטח דרכנו ולא ישמע קול צוחה ואנחה ברחובותינו ובבתינו, ושלום יהיה לנו.

לו.

לא דבר נקל הוא להיות סופר המידי במכ"ע, יען כי חיב מוטל על הסיפר לחפש חפש מחופש מה לקרב ומה לרחק, ובבואו אל עיר גדולה ויראה חדשות רבות, ידע מראש כי סער גדול יחול על ראשו לרגלי החדשות אשר ישמיע במ"ע, יען כי לא ימלט שלא יגע בכבוד אחד או רבים בכל אופן שיכתוב. אם ישמיע תהלת איש פלוני, אז יתקנא בו רעהו, ואם יגלה למוסר אזני אנשים שיש בידם לעשות לטובה עדתם ולא יעשו, אז ירדו עמו לחייו. האמת אגיד לך, ידידי הקורא, כי פעמים רבות התאפקתי ולא הודעתי כל מה שראיתי בעיני והתעלמתי מדברים רבים ונצרתי פי ולשוני שלא להעלות עלי חמת הבוערים בעם, ובימים האחרונים עלה במחשבתי שלא אדבר עוד דבר מתהלוכות אחינו, ולא אבוא לעוררם משנתם לתקן הדברים הראוים לתקון; אבל רוח חזקה לא הרפתני ובחזקת היד הפילה עלי תשוקה נמרצה להשמיע ברבים כל דבר הנחוץ להשמיע, אולי יתעורר אחד מהם ויתן אזן קשבת לדברי והיה זה שכרי; ע"כ אמרתי אספר לפני הקוראים, איך בימים האלה הייתי רואה באספקלריא המאירה מהנעשה והנשמע בעיר הגדולה מינסק. אמנם לא אספר כעת בפרטות מהמון בתי מדרשות ובתי כנסיות ומארבע מאות המלמדים והמורים הרבים הנמצאים שמה, ואף אם שאלת המלמדים היא שאלה העומדת על פרשת דרכים והבקש מאת הסופרים „דרשוני!" ובאמת שאלה בזמנה היא הראויה לתת לב אליה, עכ"ז אניח את הענין הגדול הזה לסופרים אחרים לענות בו; כן לא אדבר ע"ד „הרב הגדול" אשר זכיתי לראות איתי בבואו שמה בהמון חוגג רב לכהן שמה פאר ומשכורתי

בשני אלפים רו"כ לשנה לבד ההכנסות ; כן לא אשאל : על מה ולמה לעדת מינסק שמונה שוחטים ועוד יחפצו להוסיף עליהם ? כן לא אספר מהשכלת בני ישראל בעיר ההיא , רק בדרך כלל אשמיע כי במינסק יבקרו כמאה וששים נערים מב"י בבית הספר גימנאזיום והרעאלי, וכמספר הזה נערות מבנות ישראל בבית הספר לנערות, והמורה י ו ה ץ יורה תורת ה' בבתי הספר וכו' .

באחד הימים אשר ישבתי במינסק קימתי הלוית המת ; ראיתי את העגלה אשר עליה הובל המת לבית הקברות, והיא כעין מטה אשר הפרוץ בה מרובה על העומד, עד אשר יכולתי לראות מה שבתוכה ; תחת מראשותיו של המת ראיתי כר מלא נוצות , והמסכה על הכר מגואלה ברפש וטיט ולא הובאה במים ימים רבים, עד כי לגועל נפש היה לי לראות , ואחד ממכירי ספר לי , לפי תומו , כי גם עגלה מהודרה נמצאה שמה , רק היא מוכנת לאיש-המוני , ואיש נכבד אם ישבוק חיים לכל חי , ישאוהו בכתף על המטה אשר ראיתי , אז אמרתי : אנשי מינסק יקיימו מאמר אחד החכמים : „עולם הפוך ראיתי ! עליונים למטה ותחתונים למעלה . . ." , אבל אין את נפשי לדבר ע"ד מעשים כאלה , אחרי אשר כל קוראי מכתבי כבר ידעו את דעתי „על דבר שאלת המתיב" .

כן הכרתי שמה לדעת אחד מבני ישראל ושמו שמחה בן יהודה ליב קאססעל , כל היום הוא יושב ויעסוק במלאכתו (מלאכת הסנדלר) ויקח לו מועד להגות בתורה ובחכמה ; בביתו נמצאו איזה ספ"ע עברים , כי אוהב ומוקיר הוא את השפה העבריה בכל לבבו ויבין אותה היטב , וגם יתר ידיעות העולם לא זרו ממנו , אף יעורר אחרים לקרב את ההשכלה ויעזור לכל יודעי מחסור ונכאי רוח עד כמה שידו מגעת . את האיש הזה מצאתי בבית ידידי החכם הנעלה, הר"ר יוסף ברילל , יושב וקורא ספר עברי וה' ברילל יהי לו לעינים בכל דבר שיש לאל ידו לעשות .

כן ראיתי את הגביר הנדיב הרה"ח ה' דובער באַמפי (זצ"ל) , הוא הענק יעניק לכל איש ואיש לפי ערכו , וביתו פתוח לרוחה לכל אלה הדורשים ממנו עזרה , והוא לא ישיב פני איש ריקם ; באמפי מחייב העשירים וקאססעל מחייב עניים , ותושבי מינסק בהם יתפארו .

בסוף שנת 1879 נהיסד על ידי הרב החכם חאנעלעש

בית תרשת המעשה לנערים עניים ללמד שמה מלאכה. כשמינים נערים יעבדו שמה משעה 8 בבקר עד שעה השלישית אחרי הצהרים, ואח"ז ילמדו תורת ה' ושפת המדינה מפי שלשה מורים ובראשם הרב מטעם הממשלה חאנעלעש הי"ו מיסד הבית, והמשגיח הגאמן החכם נפך. הגבירים הנדיבים ה"ה קלמן וואלף וויסאצקי ממאסקווא ואליהו פאלאק ממינסק נדבו לקרן קימת כל אחד חמש מאות רו"כ, הד"ר עליאשבערג שלש מאות רו"כ, הגביר ה' יאלעש מאה רו"כ, הגביר ה' אברהם חיים שאבאד מאה רו"כ, וכשני אלפים רו"כ אסף הרב חאנעלעש מאת אנשים נדיבים; גם נשים כבודות לקחו חלק במעשה הצדקה הזה להלביש את הנערים בגדים ומנעלים, ועל הטוב תוזכרנה אשת הד"ר לונץ, אשת ר' יעקב ואשת ר' אהרן למשפחת לעתאווסקי ואשת פריינ-קעל, הן הנה יסדו קאמיטאט לאסף נדבות מאת כל אשה נדבת לב לדבר הגדול הזה, זכרן אלוה לטובה ולברכה. אמנם אין בר בלא תבן ואין דבר טוב שיהיה בתכלית הטוב; גם בבית הזה מצאתי דברים אחרים הראוים לתקן, ואותם אשמיע באזני הרב חאנעלעש ובאזני הגביר ה' וויינגעראוו, והיא: א) ביום השבת ילכו הנערים בטל כל היום, וטוב ונאה היה אם למדו איזה שעות ביום השבת בתורת ה' מפורש ושום שכל; ב) על אשר לא יהאחדו עם בית הת"ת.

מדי דברי על דבר בית הת"ה אשמיע, כי שמה נמצאו כמאתים וחמשים נערים והמה ילכו ערומים ויחפים, ואויר הבית הוא קשה מאד עד כי לא יכולתי לעמוד שם זמן רב, רק לבקשת ידידי הרב הנודע הר"ר נפתלי משכיל לאיתן אשר הביאני אל הבית פנימה, שאלתי דברים אחדים מפי התלמידים בלמודם ויפיקו רצון ממני. אבל לוא חכמו השכילו ראשי הת"ת וראשי בית תרשת המעשה לבוא בקשר של קימא והיו שני הבתים האלה אחד, ר"ל: לספח את נערי הת"ת ללמדם מלאכה, אז גדול יהיה כבוד הבית, והנערים ימצאו מחיתם בכבוד.

בדרך כלל אוכל לספר, כי אחב"י יושבי מינסק המה אנשים ישרים וטובי לב, ונותנים וחוזרים ונותנים לכל הפושט יד, ומקבלים מחבר ספר עברי בשתי ידיהם. אמנם בעיר גדולה כזו נמצאו גם איזה אנשים שכבר נערו כפיהם מתמוך בידי מחבר ספר עברי, אך לא נוכל להאשימם, יען כי מרבים שאינם בנו

תרבות מצאו שמה מדרך כף רגל, והגבירים בראותם איך נערים נבערים מדעת יתהללו בהשכלת שפת עברית והמה לקחו חלק בכל דבר נתעב ונאלח, ע"כ לא יחפצו לתמוך בידי שוחרי שפת עבר, וחוטא אחד יאבד טובה הרבה.

לז.

כסף וזהב המה העמודים שכל העולם כולו נשען עליהם! הקב"ה בעצמו ובכבודו נחם את אבינו הראשין בהראותו לו את המחזה האיום „גר יהיה זרעך בארץ לא להם" ועל פני הזקן אימה חשכה גדולה נופלת, ויאמר: „ואחרי כן יצאו ברכוש גדול"; כסף וזהב הוליכו את רבקה מעיר נחור לחברון בארץ כנען; להפיג צערה של שרה אמנו נתן אבימלך אלף כסף לאחיה והבטיחה כי הכסף יהיה כסות עינים לכל אשר אתה... רבי היה מכבד עשירים, יען כי אין דבר העומד בפני הכסף; גם המות יאחר לפעמים לבוא לבית עשיר אם ידע איך להתנהג עם הכסף ולכלכל דבריו במשפט... והחכם מכל אדם אמר: „הכסף יענה את הכל"; גם אנכי מבשרי אחזה זאת, בבואי לכפר פילדאס-קאטצעמאן דמיתי כי פה אשב כערער בערבה ולא איכל להתענג לקרוא עלי מכה"ע, אבל הכסף יחיה לעולם! בעד בצע כסף לקח נוצרי צעיר לימים את המעמסה על שכמו לקנות בעדי את גליוני מכה"ע בעיר אשר יסע שמה מדי שבוע בשבוע, וכן בעד כסף מלא אתענג לקרוא את החדשות אשר ישמיעוני הסופרים הקרובים והרחוקים, וכן יש לי דברים עם איזה מאוהבינו אשר ישמיעוני חדשות על ידי מכתבים פרטים זעיר שם זעיר שם, ואנכי אלקט היום איזה חדשות לתתם לפני הקוראים, ואלה המה:

באחד ממכתבי ספרתי חדשות מעיר ביאליסטאק, ומאד היה קשה עלי להשמיעך, קורא יקר, ע"ד בית מושב זקנים... ועתה לשמחת לבבי איכל להודיע, כי הבית הנהדר ההוא פתוח לכל איש הבא לראות פנימה את סדריו הנכונים. הגבירים היקרים. הנדיבים הנכבדים, החכמים הנודעים לשם הר"ד גארדאן,

שפה מדרך כף רגל, והגבירים בראותם איך נערים
יתהללו בהשכלת שפת עברית והמה לקחו חלק
ושאלה, ע״כ לא יחפצו לתמוך בידי שוחרי שפת
עד יאכו טובה הרבה.

לז.

העמודים שכל העולם כולו נשען עליהם!
את אבינו הראשון בהראותו לו את
בארץ לא להם״ ועל פני הזקן אימה
„ואחרי כן יצאו ברכוש גדול״; כסף
נחזר לחברון בארץ כנען; להפיג
ככסף אלף כסף לאחיה והבטיחה
אשר אתה... רבי היה מכבד
מפני הכסף; גם האות יאחר
איך להתנהג עם הכסף ולכלכל
אמר: „הכסף יענה את הכל״;
לכפר פילדאם-קאטצעטאן
לא אכל להתענג לקרוא עלי
בצע כסף לקח נוצרי
בעדי את גליוני מכה״ע
, וכן בעד כסף מלא
הסופרים הקרובים
אשר ישמיעוני
, ואנכי אלקט
:
אק, ומאד
זקנים...
פתוח
גבירים
אן,

ו
יא
הגד
משה
אלפים
אספו :
ארבעים
ונשים זקנ
הזה ימצאו
הנדיבים הג
מלאכה ושפת
מעיר קי
אחד אתרגם פ
שוקדות על דלתו
יד אבותיהן משנת
חזה כאיזה שנים
הגבירים, ומטרתו:
רגש בקרבם, ומהכסף
העניות למען הוכלנה
חוקה כי הנשים הכבודות
לא יבוא, ולכל נערה א
תושיה בלמודה ורק העני
להגיע למטרתה.
בטרם אפרד מכך, יד
לכל אלה אשר כבדוני בספריה
העת אדבר על אודותם באחד מ
ועתה אודיעך רק על דבר הג
הדפוס בשני פירושים חדשים ה
הענין, ב) באור המלות, מאת הר
מילידי הרובשוב אשר בחבל ווארש
הספר החתום הזה אשר גם חכמי הד
של הספר הקדוש הזה, עד כי גזרו
נברא אלא משל הוא... ברוב המקומות
והעלה פנינים יקרים ויפרשם לעיני הקור

תרבות מצאו שמה מדרך כף רגל, והגבירים בראותם איך נערים נבערים מדעת יתהללו בהשכלת שפת עברית והמה לקחו חלק בכל דבר נתעב ונאלח, ע"כ לא יחפצו לתמוך בידי שוחרי שפת עבר, וחוטא אחד יאבד טובה הרבה.

לז.

כסף וזהב המה העמודים שכל העולם כולו נשען עליהם! הקב"ה בעצמו ובכבודו נחם את אבינו הראשון בהראותו לו את המחזה האיום „גר יהיה זרעך בארץ לא להם" ועל פני הזקן אימה חשכה גדולה נופלת, ויאמר: „ואחרי כן יצאו ברכוש גדול"; כסף וזהב הוליכו את רבקה מעיר נחור לחברון בארץ כנען; להפיג צערה של שרה אמנו נתן אבימלך אלף כסף לאחיה והבטיחה כי הכסף יהיה כסות עינים לכל אשר אתה... רבי היה מכבד עשירים, יען כי אין דבר העומד בפני הכסף; גם המות יאחר לפעמים לבוא לבית עשיר אם ידע איך להתנהג עם הכסף ולכלכל דבריו במשפט... והחכם מכל אדם אמר: „הכסף יענה את הכל"; גם אנכי מבשרי אחזה זאת, בבואי לכפר פילדאס-קאטצעטאן דמיתי כי פה אשב כערער בערבה ולא איכל להתענג לקרוא עלי מכה"ע, אבל הכסף יחיה לעולם! בעד בצע כסף לקח נוצרי צעיר לימים את המעמסה על שכמו לקנות בעדי את גליוני מכה"ע בעיר אשר יסע שמה מדי שבוע בשבוע, וכן בעד כסף מלא אתענג לקרוא את החדשות אשר ישמיעוני הסופרים הקרובים והרחוקים, וכן יש לי דברים עם איזה מאוהבינו אשר ישמיעוני חדשות על ידי מכתבים פרטים זעיר שם זעיר שם, ואנכי אלקט היום איזה חדשות לתתם לפני הקוראים, ואלה המה:

באחד ממכתבי ספרתי חדשות מעיר ביאליסטאק, ומאד היה קשה עלי להשמיעך, קורא יקר, ע"ד בית מושב זקנים... ועתה לשמחת לבבי איכל להודיע, כי הבית הנהדר ההוא פתוח לכל איש הבא לראות פנימה את סדריו הנכונים. הגבירים היקרים, הנדיבים הנכבדים, החכמים הנודעים לשם הר"ד גארדאן,

אשר תפארת היא להמחבר ותפארת היא להמוציא לאור הספר הזה בהוצאה חדשה, ה"ה ידידי הרב החכם הר"ר ישראל אלאפין הכהן נ"י.

לח.

רבות השמעתיך, קורא יקר, מה שראיתי על כדור הארץ, אבל עוד לא ספרתי לך אף החצי. כמעין מים חיים, כל מה שתוסיף לשאוב ממנו יוסיף להקיר מימיו, כן הארץ הזאת; כל איש ואיש הוא עולם קטן, וכל עיר ועיר — כארץ הצבי; אם תביט באספקלריא המאירה תראה אצל כל אחד ואחד דברים מסותרים כמים עמוקים, ובלב כל איש ואיש — חרשות שונות, תבילות תבילות הלכות, קללות וברכות, ולא תוכל לרדת לסוף דעתו; היום יינע ויעמול למעת, ומחר יעקור הנטוע, היום יבקש ומחר יאבד, היום ישמור ומחר ישליך, היום ישחק ומחר יבכה, היום יבנה ומחר יהרוס; האלהים נתן ענין לבני אדם לענות בו, והאדם לא ימצא את המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד סוף. משוט בארץ באתי ומהתהלך בה, ואשתומם על המראה לראות עולם הפוך, ראיתי על היבשה מה שלא ראיתי בים, שם דג גדול ימשול בקטן ממנו, ופה ראיתי לפעמים איך נער קטן ירהב בזקן ונקלה בנכבד; ראיתי בעלי צורה נתבאים אל הכלים, ונערים נבערים ישמיעו קולם לחות דעה; ראיתי פסחים דולקים אחרי הצבאים על ההרים, ועורים מראים את הדרך להרואים; ראיתי ידים רפות תעשנה תושיה וזרוע רמה תשבר; ראיתי החלש יאמר גבור אני, והגבורים אשר מעולם אנשי שם נגשים ונענים, ועיניהם רואות וכלות, כי אין לאל ידם להושיע להם, וכרחל לפני גוזזיה נאלמה עומדים משתאים ומחרישים לראות מה יעשה ה' בם; ראיתי קטני ארץ יעיזו לדין עם מי שתקיף מהם; ראיתי אריות ונשרים בכלובים, וסרים למשמעת הזבובים; ראיתי ענן קטן מחשיך את אור השמש; ראיתי נער משולח לנפשו יורה דעה ויבין שמועה; ראיתי מאשרי העם מתעים ומאושריו מבולעים; ראיתי גוי צדיק שומר אמונים, מוכים

ומעונים; ראיתי אשה צנועה מתאמצת בכל כחה להיות אחת מן שבע הנשים שנבא עליהן ישעיהו בחזון, ולעומתה אנשים גדולים מתאמצים להכחיש את נבואתו אשר נבא בקאפיטל י״א ט׳. סוף דבר! הרבה הרבה ראיתי על כדור הארץ אשר כבודם עוד להסתיר דבר, ולאט לאט אפרש כל פרט ופרט במכתב מיוחד שלא יהיו דברי כספר החתום, ואדבר במכתבי הבאים מענינים ברורים הידועים לכל.

ושבתי אני ואראה מראה אשר נבהלתי מראות ופלצות תבעתני מדי דברי בו! ראיתי איש זקן שקנה תורה וחכמה והוא מהזקנים שכל מה שמזקינים דעתם מיושבת עליהם, וזיש שיבה אשר חכמת לבו תאיר פניו, ולא נגזם אם נאמר כי אין שני לו בדורנו זה אשר איש לבצעו מקצהו, ראיתי והנה הוא מוד בשבט סופר וכל ישעו וחפצו לזרוע ולהצמיח זרע השלום על תלמי לבות בני האדם, לנהל את בני האדם על מי מנוחות ועל מבועי מים חיים ולהסיר את לב אחיו מאחרי מאשריו מתעים אשר הוליכום חשך ולא אור ויתעום בתהו לא דרך ויחרף נפשו בעד אושר בני עמנו הנרדפים על צואריהם והמוכים מכה בלתי סרה מתגרת ידי מאהביהם, המה הרועים, הרועים אותם ואת צאן מרעיתם לא ירעו; האיש הזה הדגול מרבבה כבר הוציא לאור ח״י ספרים אשר כלם על ציר אחד יסובו: לבשר שלום רב למחזיקים בם, ולהשקות עניי הצאן צאן אדם מנחל עדנים וממעיני הישועה בלי כסף ובלי מחיר, ויותר מהמה סגורים עוד על מסגר, ובדעתו להדפיסם אחד אחד, אך המבקרים החדשים הוציאו רעה עליו וישטמוהו ויחפאו עליו דברים אשר לא כן, ועוד לא שאל איש אחד את המחבר החכם הזה, מה כונתו וחפצו? הכל יודעים והכל מודים כי המחבר ספרי „מרב״י שלום" הוא איש זקן אשר ברכו ה׳ בהון ובעושר, והוא לא ימכור את ספריו בעד בצע כסף ולא יחפוץ להרויח מהם, ונהפוך הוא: הוא יוזיל כסף רב ויחלק את ספריו חנם אין כסף, ויוציא על כל ספר וספר כסף הרבה מאמתחתו, ומה לכם מבקרים יקרים להדאיב נפש טהורה בדברי חדודין ולהיות בוטים כמדקרות חרב על אשר הוא ירדוף אך טוב ושלום לרחוק ולקרוב? הלא יוכל היות כי באחרית הימים תכלמו ממעשיכם, על אשר יצאתם לתרתר ריב עם אחד משלומי אמוני ישראל! האמינו לי מבקרים

יקרים וישרים, כי פי הדובר אליכם היום הוא „שר של ים", ואני אין לי שום פניה צדדית, לא אהבה ולא איבה, לא שנאה ולא קנאה, רק מגמתי להרבות שלום בארץ אחרי אשר באתי פה לעבוד עבודתי ועזבתי את משמרתי מהיות „שר על הים".

אמנם כן! גר אנכי ביבשה, זה שבתי פה מעט, וכבר שבעו עיני לראות תעתועי הבל ומעללי בני אדם אשר זה דרכם כסל למו לפקוד על מעשי אחיהם הדוברים שלום לכל אדם והורצים משפט מעוקל על איש אשר לא כמחשבותיהם מחשבותיו ולא כדרכיהם דרכיו, ואנכי אשר דרכי בני האדם זרו לי עד כה, גמרתי בנפשי למנות ולספור מעשי בחירי היצורים ולרשום בכתב אמת את מפעלם ויצר מחשבות לבם, וכל מה שאראה ואשמע אודיע בקהל רב למען ישמעו הקוראים את דברי וישפטו בין האמת והשקר, בין האור והחשך, בין הטמא ובין הטהור.

לט.

הבטחתיך, ידידי העורך, להודיעך דברים ברורים, אמרים ישרים דלא משתמעי לתרי אפי, כאשר בקשת ממני זה ימים רבים, ואני אמרתי בתפזי: הצדק אתך! הלא כל מכה"ע ידברו אל הקוראים כלשונם למען ידעו ויבינו את הדברים כמו שהם, ומדוע נופל מכה"ע לב"י מכל מכה"ע לכל עם ועם? מה למכ"ע לסודות ורמזים? ע"כ בכל כחי התאמצתי לספר במכתבי האחרונים דברים גלוים וידועים שלא יהיו כדברי ספר החתום, אבל מה אעשה היום? אם אביא אנשים גדולים ומפורסמים ערומים כמו שהם ואציגם לפני הקוראים, אז מה יענו הרואים ערות האנשים הנודעים? מה יאמרו הקוראים הנוהים אחריהם? האם לא ירגנו בסתר אהלם ויאמרו: „שר של ים" דחף את רבנינו, הביא חצים שנונים בלבות מגידינו וכרת ראשי היראים בחרב פיפיות, גם הביא בני אשפתו בלב משוררינו, מליצינו ומדריכינו ולא יהדר פני אנשים הדורשים תלי תלים של הלכות בעניתים. שונים! ואלו לאלו ישאלו: על מה ולמה? מה עשו לו הרבנים? מדוע ירדפם

על לא חמס בכפיהם? מדוע יגלה ברבים דבריו, דברי בזיון וחרפה?! על מה ולמה הסיר המסכה והרים המצנפת? אמנם כן, נקל מאד לשאול „מדוע?" „על מה ולמה?" „איזה תועלת ולאיזה צורך?" ומה לנו לענות על שאלות כאלה? אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף! אבל אוסיף לשמוע: מי בקש זאת מידך לגלות ערות אנשים שכבר יצא טבעם בעולם? אסטנסים אנחנו ולא נוכל לראות כבלע הקדש! ע"כ אמרתי אשב בדד ואדום, אבל הדברים אשר ראיתי היו בלבי כאש עצור בעצמותי, אמרתי אדברה וירוח לי, יהי מה ואדברה! אספר דברים כהויתן, ולמען תפוש את הקוראים כלבם אדבר בחרות ואספר מה ששמעתי מפי אחד ומיוחד בדורנו, שנהירין ליה שבילי בתי הגבירים כשבילי בהמ"ד בעירו, באמרו בדרושו הנפלא וז"ל: שתי פעמים קימו אחב"י מצות עשה „ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", אבל איך יקימו את המצוה הזאת בבית שלישי, הלא באש יבנה ה' את חומות ירושלים, ומן השמים יפיל בית המקדש של אש ולא יחלו בו ידי בונים, א"כ איך יקימו ב"י את המצוה הגדולה הזאת? ובנענוע גדול בידיו לכל ד' רוחות השמים ובעקימת שפתיו ובנינגן יפה פרק להאי קושיא דלאו כל מוחא סביל, וכה אמר: ע"י מצות ומעשים טובים יבנה ה' את בית המקדש, וכל איש יהודי יכיר את המציה אשר עשה כאשר יביט על הבנין ובאיזה מקום תקן בדקי הבית; ע"י מצוה גדולה יבנה ה' חלון גדול להבית, וע"י מצוה קטנה אבן קטנה יניח ביסוד הבית, א"כ יקימו גם בבית השלישי את המ"ע מן התורה. האם לא שפתים ישק לשמוע דרשות כאלה מפי גאון הגאונים הלוקח חמשה אלפים רו"כ לשנה שכר בטול תורה! אשריכם עדת ישראל שזכיתם לשמוע דברים נעימים כאלה מפי צדיק הדור וגאון הגאונים בזמננו!

כן אדבר בחרות ולא אספר דברים ברורים ולא אתאר בשרד את אחד הצדיקים, לא אגלה את שמו ואת מעשיו המכוערים איך נשים תבאנה למשנו למען תברכנה מפיו, והוא בערמה ובמרמה יוליכן שולל, וכוונתו לגזז את צאן הקדשים, ולאו דוקא נשים שדעתן קלות תפולנה במכמרתו, כי גם עיני אנשים חכמים יעור למען ילכו אחריו כבהמה בבקעה, והוא יוליכם תהו לא דרך, ואם ארהיב בנפשי עוז לגלות את שמו ולפרש כל מעשיו ברבים

או מה יענו ע"ז אלה המעריצים והמקרישים את שמו הקרוש? וכמעט יבער אפם, מי יוכל לעמוד לפני זעמם, הלא נשיכתם נשיכת שועל ועקיצתם עקיצת עקרב.

כן לא אוכל לספר את מנהגי מגיד פלוני אשר בשגעון ינהג; הוא גבור כארי וקל כנשר, לעבור את הגשר, לרחוץ את ראשי השומעים לדבריו בנתר, גם ישקה הצמאים לדבריו כוס רעל, והוא איש מרמה ובליעל, בעד בצע כסף יסכור את אחיו לעבודת פרך, ועכ"ז רבים יכרעו לפניו ברך.

כן לא אוכל לספר לפניך את מנהגי הגאונים בכל משך ימי חדש ניסן, איך יוסיפו אזהרות על אזהרות וגזרות על גזרות וחומרות על חומרות, רק עלי לבי דוי, בראותי כי רוב הרבנים יינעו לריק וילדו מנהגים חדשים לבהלה, וכבר שאלתי לנפשי מדוע לא נמצא אף אחד מהרבנים אשר יקל מעט באסורים ויודיע להעם מה שמותר לעשות, עד מתי יעמיסו על הקהל משא לעיפה?

מדי דברי מהענין הזה מצאתי לנכון להזכיר את הקורא כי באחד ממכתבי הראשונים הזהרתי את הסופרים לבל יהרסו לעלות אל שלחן הערוך לקצץ בנטיעות. את דברי אלה לא אשנה חלילה, ובפה מלא הנני אומר: כי לשטות גדולה יחשב אם איש ידבר מתקונים בדת, אבל זאת נאמר ג"פ בפה מלא, כי הרבנים המחמירים מעצמם דברים שהיו מותרים עד היום, עתידים המה לתת דין וחשבון לפני דעת הקהל, ואיך נוכל לראות איך הרבנים כל אחד ממקומו יברא מלבו דינים חדשים שלא שערו אבותינו ואבות אבותינו! האם לא די לנו החומרות והמנהגים שנתנו לנו הגאונים במובם וחסדם עד ימינו אלה, כי רבנינו בדורנו יביאו עוד עצים להגדיל המדורה ולהוסיף מחול על הקדש! האם לא השחוק הוא לשמוע כי זה מקרוב זכה הקאַפֿפֿע להיות נדרש כמין חומר, והרבנים בראותם כי בהקאַפֿפֿע לא חלו עוד ידי המחמירים ומתוק הוא לחיך השותים אותו בחג הפסח, העבירו קול במחנה כי אולי... יוכל היות... חשש חמץ נמצא בו, ובלי ספק יקום רב אחד חדש בישראל לאסור גם את המרור בפסח משום שחסר המרירות כיאות לבן ישראל, וזה יאסור את המצה בפסח משום שאין רוב האוכלים בקיאים באפייתה ע"פ הדינים שנתרבו ע"י האחרונים, ואם רב אחד יתקנא בו ויקום

מ.

לא אוכל להתאפק מלדבר גם היום דברים אחדים ע"ד הסופרים והספרים, המעתיקים והמחברים, אף אם ירעתי כי לא חדשות ונצורות אשמיע, בכ"ז אין אני בן חורין להמנע מהגיד ואען ואומר: מלאכת ההעתקה עתיקה מאד כידוע; בכל עם ועם נמצאו חכמים רבים ששתו מים מבארות אחרות ונוזלים מארצות נכריות; הסופרים החכמים העתיקו ספרים גדולי הכמות ורבי האיכות לשפה ברורה שפת העם, למען אשר לא יהיה ספר מועיל כספר החתום. רבים הצליחו במעשיהם וקנו להם שם עולם לא יכרת, ורבים התחרו לצאת בעקבות המעתיקים הגדולים ולעשות כמתכונתם ולא עלתה בידם; המה תרגמו ככל העולה על רוחם, שפה בלולה וספרים שאינם מביאים תועלת אלא להעם שלמענם כתב הסופר ולא לשם אחר, אבל רוב הקוראים לא יבחינו בין טוב לרע, ע"כ חוב מוטל על כל סופר לפרסם ברבים את הספרים הטובים המובאים משדה אחר אל כרם שפת קדשנו ולפרסם את שמות הספרים והמתרגמים המובהקים, למען ישמע העם וידע להבדיל בין טוב לרע, בין אור לחשך, וע"כ מצאנו לנכון לפרסם ברבים את שם הספר „חמר מגוע ישי" שתרגם ראקאווסקי, וכבר זכה לצאת לאור פעמים; ההעתקה היא מעשי ידי אומן נפלא, יען כי המוציא לאור הא"ש הנכבד הואיל בטובו להגיה בדיוק כל המקומות שנפלה בהם טעות הדפוס והעביר כל מלה ומלה תחת שבט הבקרת עד שיצא הספר מזוקק שבעתים, ומי שקורא בספר הזה ימצא רב עונג ויברך את המעתיק ויזכור לטוב גם את המו"ל על השתדלותו לטעת עצים עושי פרי בכרם שפתנו הקדושה. אוצר בלום הביא הא"ש היקר לאוצר ספרי הקדש מיום החל להוציא לאור ספרים שונים מעשי ידי חכמים מובהקים ומעשי ידיו להתפאר, והספר „חמר מגוע ישי" יעמוד לעד לגאון ולתפארת.

והנה עוד ספרים רבים יקרי הערך באו לידי מקרוב, אך עוד לא הספיקה לי העת לעיין בכלם ולהשמיע דעתי בקהל, עתה אקרא בשם איזה מהם אשר קראתים, וזה החלי:

א) „זכות אבות", באור חדש על מסכת אבות לבאר כל (?) דברי חז"ל בדרך ישרה, אגב אורחא יבאר בדברי תורתנו

ובנביאי-יה באורים חדשים ויגלה ענינים קשים בתלמוד ובמדרשים, אשר חנן אותו ה' להוציא את פניני דבריהם ולגלות את המסך מעל פניהם, ועוד באור חדש מפני ישן שם המחבר לוית חן לראשי האבות ויקרא בשם „מ י ל י ד א ב ו ת" לבאר את כל המלים בשפה ברורה ונעימה ולהראות מקורם איה, אם בכתבי הקדש או בתרגומים שפונים וטמונים, והכל במשטר וסדר נכון חברו יחדו, מאת יוסף גיביאנסקי.

בשער הספר יופיעו רבנים גדולים וחכמים מפורסמים, כמו ה„קטן", ר"ל הגדול שבגדולים הגאון ר' הירש קאָלישער אבד"ק מהאָרן והרב הגאון מקריניק, הרב הגאון מסקאלקע, הרב הגאון מברעסטאוויץ, הרב החכם המשורר הנשגב מורנו ר' אברהם דובער גאָטטלאָבער המכונה אב"ג, אלו ואלו בעדות מעידים על מעשה המחבר כי קלע אל המטרה ולא החטיא כמלא השערה, ויתנו לו כתר רבנות וכתר שם טוב, ומי יוכל להרהיב עז בנפשו לבוא אחרי אנשים תמימים כאלה לדין דיני בקרת שלא כרוחם? ובאמת החכמים המסכימים לא הפריזו על המדה ולא הפליגו בשבח הספר, ואנחנו נברך את ידידנו החכם המחבר שיראה ברכה במעשי ידיו למען יוציא לאור הדפוס את יתר ספריו הטמונים באוצרו הטוב לשמחת לב אוהבי תורה וחכמה.

ב) „א ג ו ד ת ר מ ו נ י ם", קבוצת ספורי-אהבים שונים לקוחים מעולם המעשה וביחוד מחיי בני ישראל, מאת נחום מאיר שאיקעוויץ המכונה שמ"ר.

השם „שמ"ר" כבר נודע לתהלה בפי קוראים רבים, המחבר הנכבד הזה כבר הוציא לאור הדפוס כשבעים וחמשה ספרים בשפת יהודית המדוברת (זשארגאָן), מהם כבר זכו לשם טוב כמו הספר „דער געבילדעטער עם-הארץ", כאשר הודעתי משפטי והגדתי מקצת שבחו באחד ממכתבי; נוסף על אלה הוציא לאור ספרים רבים בשפת זשארגאן אשר אחרים מהם כבר זכו לעלות על גיא החזיון; גם חבר ספרים הרבה בשפת עבר, כמו הספור „קין", „כויה תחת כויה", „מוסר להבעים", „טעות נוי" ועוד ועוד, וכלם אומרים כבוד להמחבר החכם, וספרו „אגודת רמונים" המונח כעת לפנינו הבי נכבד הוא, כי המחבר שם דברים בפי הנרות והיא תספר מעשה שהיה, איך היתה נערה בתולה נפעמה ונדהמה, ואיך לקחה עטה בידה לספר באזני הקורא קורות

ובנביאי-יה באורים חדשים ויגלה ענינים קשים בתלמוד ובמדרשים, אשר חנן אותו ה' להוציא את פניני דבריהם ולגלות את המסך מעל פניהם, ועוד באור חדש מפני ישן שם המחבר לוית חן לראשי האבות ויקרא בשם „מילי דאבות" לבאר את כל המלים בשפה ברורה ונעימה ולהראות מקורם איה, אם בכתבי הקדש או בתרגומים שפונים וטמונים, והכל במשטר וסדר נכון חברו יחדו, מאת יוסף ניביאנסקי.

בשער הספר יופיעו רבנים גדולים וחכמים מפורסמים, כמו ה„קטן", ר"ל הגדול שבגדולים הגאון ר' הירש קאלישער אבד"ק מהארן והרב הגאון מקריניק, הרב הגאון מסקאלקע, הרב הגאון מברעסטאוויץ, הרב החכם המשורר הנשגב מורנו ר' אברהם דובער גאטטלאבער המכונה אב"ג, אלו ואלו בעדות מעידים על מעשה המחבר כי קלע אל המטרה ולא החטיא כמלא השערה, ויתנו לו כתר רבנות וכתר שם טוב, ומי יוכל להרהיב עז בנפשו לבוא אחרי אנשים תמימים כאלה לדין דיני בקרת שלא כרוחם? ובאמת החכמים המסכימים לא הפריזו על המדה ולא הפליגו בשבח הספר, ואנחנו נברך את ידידנו החכם המחבר שיראה ברכה במעשי ידיו למען יוציא לאור הדפוס את יתר ספריו הטמונים באוצרו הטוב לשמחת לב אוהבי תורה וחכמה.

ב) „אגודת רמונים", קבוצת ספורי-אהבים שונים לקוחים מעולם המעשה וביחוד מחיי בני ישראל, מאת נחום מאיר שאיקעוויץ המכונה שמ"ר.

השם „שמ"ר" כבר נודע לתהלה בפי קוראים רבים, המחבר הנכבד הזה כבר הוציא לאור הדפוס כשבעים וחמשה ספרים בשפת יהודית המדוברת (ושארגאן), מהם כבר זכו לשם טוב כמו הספר „דער געבילדעטער עם-הארץ", כאשר הודעתי משפטי והגדתי מקצת שבחו באחד ממכתבי; נוסף על אלה הוציא לאור ספרים רבים בשפת ושארגאן אשר אחרים מהם כבר זכו לעלות על גיא החזיון; גם חבר ספרים הרבה בשפת עבר, כמו הספור „קין", „כויה תחת כויה", „מוסר להבעים", „מעות נוי" ועוד ועוד, וכלם אומרים כבוד להמחבר החכם, וספרו „אגודת רמונים" המונח כעת לפנינו הכי נכבד הוא, כי המחבר שם דברים בפי הגרתת והיא תספר מעשה שהיה, איך היתה נערה בתולה נפעמה ונרהמה, ואיך לקחה עמה בידה לספר באזני הקורא קורות

ימי חייה המעשים והרעים, ודבריה היא דברי שכיב מרע, דברים היוצאים מן הלב ונכנסים אל לב הקוראים; הנדחת השכילה לספר איך תעה בדרכי החיים ותלך מדחי אל דחי, עד אשר רחם ה׳ עליה ויוליכנה לארץ הקדושה, ובזה תם המחזה!

מא.

בימים האלה הגיע לידי המליץ גליון 25 (תרמ״ד). קראתי את הפעליטאן „מענינא דיומא" להסופר החכם ה״ש, כי כן אהבתי לקרוא את מאמרי הסופר המליץ הנ״ל ומתענג אנכי על אמרותיו הטהורות בי נעמו, כי ה׳ חננו בלשון למודים, וספרו „עמק ארזים" יעיד על כשרונו כי חכם ומליץ נפלא הוא. אך לתמהון לבבי מצאתי הפעם במאמרו איזה בטוים קשים וזרים לחוקי ההגיון ומלות בולטות ויוצאות מבין שורותיו הנראות כמזוהרות ולא ברוחו, עד כי כמעט לא האמנתי למראה עיני, לדוגמא: א) „כנים", מגדינו הבינו יותר מהחרטומים לעשות כל עפר הארץ לנושכים ואוכלים את בשרינו. וקשה להבין, הנה הוא אומר: כי „מגדינו הבינו יותר מהחרטומים", איך יתכן להשתמש בערך היתרון במקום שאין כלום, וזה מתנגד לחקי ההגיון! ושתי המלות „ואוכלים בשרינו" זרות הנה, כי „בשר" לא נמצא בלשון רבים, ו„כנים" האם על מין האוכלים יחשבו? — ב) „שחין" במלא כף פיח כבשן יעורו עינינו ויפריחו בנו כל יד נגע ומדוה. מסופקני אם באמת יסתפקו האויבים רק בכף אחת, ומה ענין „פיח כבשן" אצל מעשה רשעתם ועודון אצל „שחין?" ואיך נופל הלשון „פרח" על „נגע ומדוה", וכי יש בנין הפעיל במושג זה? ומה היה לה׳ ה״ש, שסופר מובהק ומצוין הוא, כי השתמש במלות „כל יד" בההכונו לאמר אללער האנד (בלשון אשכנז), האם גם הוא יעשה כמעשה הסופרים הכותבים „רצון ברזל" או „כתובות שלמות לשמה?" האמנם הה׳ מהר״י רייפמאן הואיל לבאר את המלות האלה (באיזב) מענין זה, אך אין זה אלא דעת היחיד, וכל הכותב כזאת ראוי לו להוסיף הערה כעין פירוש לאמר: אנא

כר״י רייפמאן סבירא לי, אך עלובה שפה שהסופר המדבר בה צריך לסובבה בביאורים ופירושים כאלה.

אחרי כתבי זאת הגיע לידי מכתב מאת אחד אוהבי הנאמנים, היושב במחיצתו של ה״ש וארי״ז ביחד. בו יודיעני כי ה׳ ה״ש לא אשם בדבר וידו לא כתבה את הדברים האלה, ורק ה׳ אר״ז בחפצו לתקן תקונים בהמאמר לפי רוחו, קלקל את המאמר, וסר תלונתי מעל ה׳ ה״ש, וה׳ אר״ז בא על מקומו.

מב.

הנסיך הגדול .A בא לעיר .R ויבוא ראש הכהנים ויתיצב לפניו ויאמר: היהודים התושבים פה הקימו בית הכנסת ברחוב .T לא רחוק מבית תפלת הנוצרים וגג בית תפלתם גבוה מבית תפלתנו, ע״כ אחת שאלתי אותה אבקש לצוות על היהודים להוריד או להשפיל את ראש הגג.

הנסיך אשר לבו היה טוב לכל אדם ענה בקול מושל לאמר: אנכי אוכל לצוות על ארץ ממלכתי לארכה ולרחבה, אבל לא על האויר למעלה שם גבוה מעל גבוה וגבוה גם עלי.

מג.

איש כפרי בא לעיר המלוכה ספט״ב, ובלכתו ברחוב שמע שני אנשים עברים מדברים איש אל רעהו בשפת רוסיא, ויקרא אליהם ויאמר: שמעוני נא אחי, מה לכם לדבר בשפת רוסיא אשר כל השומע יכיר כרגע כי יהודים אתם, הלא טוב לכם לדבר בשפת עברית, אז יכירו כלם וידעו כי על עמי הארץ תתחשבו.

מד.

החרף השליך קרחו כפתים, הקור חזק מאד, ואחד מתלמידי

החכמים יושבי שבת תחכמוני הלך ברחוב עיר הבירה ומקלו בידו וכל עצמותיו רועדות מקור ומרעב, ובלכתו בצעדי און פגשהו אחד מאוהביו ויקרא ויאמר:

— מה לך ידידי כי בחרת לשאת את המקל בידך? הלא עצמותיך רועדות מקור וקרח, ומה חפץ תמצא במקלך בעת הזאת?

— יען כי אנכי העתקתי את משכני למקום אחר, והנני נושא את כל חפצי — זה המקל — אל מעוני החדש.

מה.

שכור אחד ראה בחלומו חבית גדולה ובה יין שרף, ויתפוץ לשתות מן היי"ש ולא יכול להגיע אליו בפיהו, ויצר לו מאד עד כי הקיץ משנתו והנה חלום! אז מהר אל בית המבשלות ויקח כף אחת גדולה וישב וישכב על משכבו ויאמר: הבה מלאך החלום! הגישה נא כעת לפני את החביה ואדע מה לעשות.

מו.

(בעקבות לעססינג)

— האמת נכון הדבר — שאל השועל את הצבי — כי תפחד מקול נביחת הכלב, ובשמעך את קולו תברח על נפשך מרוב הפחד, האם לא חרפה היא לצבי גדול וחזק כמוך לפחוד פחד מכלב קטן אשר באחת רגליך תוכל להדפנו או לרמסו כלה? אנחנו השועלים בעל כרחנו נברח מפני הכלבים עזי נפש, יען כי חזקים המה ממנו, אבל לא לצבי לברוח מהחלש ממנו.

— צדקת בדבריך! — ענה הצבי — אני ברחתי בחפזי ולא נתתי אל לבי להבין כי לחנם אפחד פחד, ומהיום והלאה אשמע לעצתך, אוהב נאמן, ואם יבא הכלב לתגר בי מלחמה אז אראנו את קרני החזקים וארמסנו ברגלי!

עודם מדברים והנה שריקת הציידים וקול נביחת הכלבים

נשמע ביער. השועל ראה כי הצבי יברח לנפשו ויצעק בקול: איה איפוא פיך אשר אמרת בזה הרגע כי לא תברח בהחבא. ויען הצבי ויאמר: אנכי לא אפחד מכלב אחד, אבל אם כלב אחד ישמיע קולו, אז יתאספו אליו כלבים רבים ואיך אוכל לעמוד על נפשי נגד ע ד ת הכלבים, וכדברו ברח וימלט על נפשו.

מז.

(טעם לפגם)

ראה הנה כתבת את מאמרך „שר חמשים",
היוכל מו"ל פלוני להדפים הדברים
הנבערים האלה בין יהר המאמרים?
„הוא הכל יכול — שם יכפל בששים"!

מח.

איש אחד פגע ברחוב את השקרן המפורסם בכל העיר ויאמר אליו: אם תמהר ותגיד לי דבר שקר כרגע, אז אתן על ידך עשרה קאפ'.

— הלא עשרים קאפ' אמרת לתת לי —השיב השקרן כרגע— ומדוע התחזר מדבריך?

מט.

משלי הגיון

א] מו"ל מכ"ע לב"י הוא כקופה של ר' מאיר בעל הנס...

ב] בעל שכחה הלומד חכמה הוא כשק קרוע מלמטה...

ג] אהבת נשים היא כנר דולק שרוח מצויה תכבה אותו, או כאשר יכלו השמן או הפתילה או ממילא האור נדעך ממקומו...

ד] אשה משכלת וסרת טעם כתפוח מתוק ותולעה בו.

ה] אוצר נחמד ביד עשיר כלי הוא כאבן יקרה המונחת באשפה.

ו] עני חשוב כמת, רק באחת יפרדו: כי העני ירגיש מכאוביו...

ז] המות הוא גשר המעברה לחיים הנצחיים, וכל אחד יעבור את הגשר בעל כרחו, יען כי אין בעולם הבא לא אכילה ולא שתיה ולא בתי משחק...

ח] שבח אני איש חיל אשר לא יחת מפני כל, אבל לא מ"ל המתפאר כי הוא עשוי לבלי חת...

ט] האהבה שאיננה תלויה בדבר, חכה יפה, והאהבה שתלויה בדבר גם מיעוטה קשה.

י] מתעב אני את הגבונים, המתפארים לגאונים, ואיש את רעהו המה מונים, וכלם לדרך אחרת פונים.

יא] שבח אני את אדמת הזהב, אבל לא את העם היושב עליה...

יב] שבח אני את הרפואה, אבל לא את האיש המבקש רפואה.

יג] שבח אני את החכם, אבל לא אותו החכם שכל החכמים כקליפת השום בעיניו.

יד] השנאה היא כמים עמוקים... ופעמים כמים המוגרים במורד.

טו] מחבר חכם המחזר על הפתחים וספרו בידו, הוא כסוחר באבנים טובות בכפר גדול...

טז] על אמונת כלב נאמן נוכל לבטוח עד רגע האחרון, ועל אמונת אשה משכלת (יש יוצאות מהכלל) עד מקרה הראשון.

מכתבים משר של ים

חלק רביעי

יצאו לאור

בהוספות תקונים והערות

מאת

יהושע מזח

ווארשא

בדפוס ר' דובערוש שורש ברחוב פראנציסקאנער № 22

שנת תרמ"ח לפ"ק

МИХТОВИМЪ

МИ-САРЪ-ШЕЛЪ-ЯМЪ,

Т. е. Письма и критика

Ч. 4-я

Соч. Ѳ. МЕЙЗАХА.

ВАРШАВА 1888.

Дозволено Цензурою
Варшава 19 Ноября 1887

ъ Типографій Б. Туршъ Францишканская № 22

מזכרת עולם

לאדוני אבי חיים בן יעקב הלוי מוח זצ"ל.
רוחו שבה אל האלהים אשר נתנה
ביום ו' תמוז התרמ"ב לב"ע תנצב"ה.

ביום המר ההוא, ואני באתי לגור בהעיר ביאליסטאק, באתני הבשורה האיומה הזאת, ויבא אלי ידידי המשורר הנשגב והמליץ הנפלא הר"ר מ. מ. דאליצקי לנחמני מיגוני, ולזכר נשמת אבי המנוח נ"ע נשא מספד וקינה בדברים היוצאים מן הלב בהמגיד № 25 — כדברים האלה:

„ביום ו' תמוז עש"ק גוע ויאסף אל עמיו בעיר שאד הרב המופלג ר' חיים ב"ר יעקב הלוי מוח בשנת השבעים לימי חייו. האיש הנכבד הזה היה אחד מרמצוינים בתורה ובחכמה ובכל מקצעות הספרה החדשה והישנה, מושך בעט סופר מהיר ובקי בש"ס ומקראי קדש ובחכמת הדקדוק כאחד מן היחידים בדורנו, אך נחבא כל ימיו אל הכלים ולא עשה תורתו וחכמתו קרדום לחפור בו כדרך כל אלה מדור הישן אשר לא יפיצו מעינותיהם החוצה. ישלם ה' נחומים לאבליו וינחם את בנו הלא הוא ידידנו··· יהושע מוח נ"י המתאבל עליו עתה בעירנו אשר לא יוכל למצא נחומים לנפשו הנהלאה על האבדה הגדולה אשר אבדה לו, ה' ימחה דמעה מעל פניו כחפץ רידו המשתתף בצערו

מ. מ. דאליצקי.

מכתב

אל בעל הכנפים הנשא והרם, מלאך המים ולכל אשר בם, המשוטט בעדים ומתערב בין העם; בשבט פיו יכה בעים, את האיש אשר למטה רשע קם, וברוח שפתיו יעודד ישר ותם, הוא המכנה בשם שר הים!

אלו הייתי בדור שכלו זכאי, דור אמונה ואין השכל גם פורתא; אלו הייתי בדור שכלו טהור בעיניו ומצואתו רחץ; אלו הייתי בדור אשר רוח החזון היתה שפוכה על רבים וכן שלמים ויחזו מלאכי אלהים עולים ויורדים אליהם; אלו הייתי בדורו של . . . אשר נגלה אליו המגיד ויפתח לפניו שערי שמים; אלו הייתי בדורו של . . . אשר בעל שער הופיע אליו ויחשף לפניו מסתרי תעלומות והמון נסתרות שמבראשית, וירא אור בהיר בשחקים, וכל סתום וצפון לא עממוהו; אלו הייתי בדורו של . . . אשר את בני האלהים עשה חזה, ויחזה גם מחזה שדי, נפל וגלוי עינים; אלו הייתי לפחות בדורות ההם, שגם הדיוטים שבהם קפצה רוחם קפיצה נסה, ובטיסא אחת כמלאך המות בשעת המגפה משה והרקיעה שחקים, ושם היתה מטפסת ועולה מרקיע לרקיע, ונתנבאו גם הם ולא פסקו; אלו הייתי . . . אלו הייתי . . . כי אז בהגלותך אלי שר הים, הייתי מרעיש תבל ומלאה, כי אז ירגזון אדירי עם, ואיתני ארץ יחילו מפני, בשמים שתי פי ולשוני תהלך בארץ, בים וביבשה, ושמעו רחוקים את שמי ויושבי קצוות את תהלתי. אבל עכשיו שהנני בדור שכלו חייב, דור קטני אמנה המלגלגים בחוזים ומלעיבים בקדושים, גם במלאכים ישימו תהלה; דור אשר האמונה פסיעותיה מתקצרות ועצתה נפלת ומיום אל יום רוחה מתמעטת מסתלקת ופוסקת, דור אשר עולמו משותת רק על ההשכלה ועל שפתה המסויימת, ובזאת פמליא שלו מתקימת; דור שלא המדרש הוא העיקר לו, אך המעשה; דור שלא המחשבה וההזיה הפורחות באויר מפרנסות אותו אלא המלאכה והעבודה; דור אשר [illegible] תורתו מקפלת ומכוצת ומונחת בקרן זוית, ואך החיים הולכים ומתפשטים, הולכים ומתרחבים וממלאים כל חללו של הלב; דור כזה, דור עקש ופתלתל, הלא יקרא עלי מלא, ידיע עלי כגנב, אם אספר באזניו דברים אשר אין דעתו סובלתן!

אבל אם דורי נסע ונגלה מני, ואמונתי באלה די מדרהון עם בני אנשא לא איתי נשתה; אם דורי ראשו ורבו שקוע אך בעולם

העשיה, ואת עולם האצילות השיל לאחוריו והשליך אחרי גוו, מה איכפת לי? הן אני ידעתי את עצמי, כי ירא שמים אני ובאמונתי אחיה, ובכן לבי הוסה ומהמה לצפונות, וכן אמרו חז"ל על פסוק סוד ה' ליראיו, מהא אוליפנא שאין הקב"ה מגלה סודיו כ"א ליראיו, לכל מי שהוא י"ש רודף אחרי נסתרות (מסכת אצילות) ואני כיון שזכיתי ונעשיתי אושפיזין לקלסתר פניך ולזיו איקונין שלך, איכה אוכל ואתאפק ואסתיר פני מהביט אליך? ואם הדור בעונותיו הרבים אינו ראוי והגון לכך לשמוע רזי עולם מפיך, והוא כמסתיר פנים ממך, מדוע אני המא הדור אשא ואסבול? מדוע מפשע עמי נגע לי? — אמת הוא כי פליאה דעת ממני נשגבה לא אבין, היך אפשר, כי אתה שר הים, או מלאך השרת אשר גבה קומתך כיתר חבריך, כגבה שמים מארץ (כי רק על סנדלפון אמרו שהוא גבוה מחבריו מהלך חמש מאות שנה (פרקי היכלות) איכה הצמצם גדלך בצמצום היותר קטן ודק? היך אפשר, כי שר הים ומלאך היבשה, אשר זיקין דנורא נפקין מפומיה, ידבר אלי ולהבת אשו לא האכלני? אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת? ובכן לא אכחד ממך אדני השר, כי בהגלותך אלי אימתך בעתתני, נבהלתי נזדעתי ונרתעתי לאחורי • ואירא להזדקק אליך, מתירא הייתי שלא תשרפני בהבל פיך, או בלבב ימים תשליכני ונהר יסובבני, אבל אחרי כן התעודדתי ואמר בלבי: אם מטטרון נהפך מבשר ודם לאש לוהט ונחלים בוערות (אגדת בראשית) מדוע לא יהפך גם שר הים לבשר ודם? הן גם שמחזאי ועזאל נפלו מן השמים, ומי יודע אם גם המה לא היו שרי ימים כמוך וכו'.

בשעה זו שאני תופש עט לסדר מכתבי לפניך, שעת מנוחה היא לכל באי עולם, כלם ינוחו על משכבותם, כל בני חלוף יחליפו כח, יחליצו עצמותיהם מעמל היום, מנוחה שלמה שוררת בחוצות, מנוחת אמת בכל התולדה, ומנוחה ושלות השקט גם בביתי, כי כל בני ביתו הזים שוכבים ומתעדנים בצל מלאך התנומה הסוכך באברתו עליהם; דומיה מסביב לי, אין קול זולתי קול האורלוגן הדופק אשר השמיע חצות הלילה. בשעה זו אני יושב בדד, לא אנום ולא אישן לתגלי מחלתי התדירה המעכבת את השנה, בעתות בטלה כאלה אני יושב משמים, עיני סגורות, רוחי תתעטף, וראשי מלא שעמום, ולבבי — מחשבות לרבבות, אשר תשאנה אבר כנשרים, תעופינה ביעף ונתבקענה ורעות עולם. אל כל מקום ששם אחי נתתים, שם

רוחי מרחפת, שם עיני משוטטות, שם אזני קשובות. אבל מה אראה? מה אשמע? מכל כנפות הארץ, ומארבע רוחות השמים אך אנחה וצוחה אזני שומעת, אך שוד ושבר תחז עיני, אך חרפות וגדופות, אך זועות חשופות, צרות תכופות ודעות מרופות; אך רשעה שוררת, ושנאת עולם כאש בוערת, האמת נעדרת ועולתה היתה לגברת. למחזה הזה שמה תאחזני, לבי יתר ממקומו, ועמודי גוי יתפלצון. נפשי תבהל ובאנחה השוברת כל גופי אקרא לאלהי: חדל נא מי יקום יעקב כי קטן הוא! — בטיסא אחת ימוש רוחי, יפרש כנפיו לרומיניא ארץ אוכלת יושביה, שם הה! שם קול שועת בת עמי עולה באזני, שם אחי מכים ומענים, עשוקים ורצוצים, שם גזל משפט, שם מות ומשכלת. אעופה גרמניא, גם שם מרשיעי ברית, מתניפים בחלקות, וארצם גם היא חנפה תחת יושביה ורוחי כי יקחני וישאני על אברתו אל הררי ציון וגבעות ירושלים, אל נאות שדי עמקים ושדה תרומות, גם שם עוד לא תחזינה עיני לבי מעוז ומחסה לאלה אשר ישאפו לעלות אליה, ואסירי התקוה עוד לא ישבו לבצרון, כי שם ה' אלהים את ירושלים אבן מעמסה לכל מחזיקי ידה, כל עומסיה שרט ישרטו והצל לא יצילו עוד. גם על ספרד גבול הרשעה שטף רוחי ועבר, שם הקשבתי ואשמע קול דמי אבות אבותי צועקים מאדמתה, קול שרופים מוקעים ונצלבים, קול רבי רבבות ישראל אשר נכשלו שם בחרב ובלהבה בשבי ובבזה, גם בארצות ההן אשר בני עמי יחיו שם בשלוה ובמשמני מדינה לעינים, גם שם שמעתי מעברים שאגת כפירים ונהמת זאבי ערבות המשחרים לטרף, גם שם ינהק פרא ובני לביא יתפרדו לפלס נתיב לאפם. ממראות מבהילים ומחזות נוראים אלה וכאלה בעותי אלוה יערכוני ובקול קורע לב ושובר מתנים אקרא: אהה אלהים חדל נא מי יקום יעקב כי קטן הוא!

והיה כי ילאה רוחי, כי יעוף — ייעף לריק, ידאה — ייגע לבהלה, ישוב על עקב בשתו, אל ארצו ארץ לא מטהרה (ארץ מארוקא) ומשטח חרמים. ישוב לראות עמל ואון בקרבה, ישוב לראות ענות עמו עניו ומרודו; ישוב לראות בקום נושכיו ומזעזעיו ויסערו להפיצו; ישוב לראות איך שונאיו בנפש ימרדוהו וישטמוהו וחיים יבלעוהו; ישוב לראות . . . אך תכהינה עיני מראות! ובצר לרוחי יחיש מפלט לו אל הספרות העברית, ששם בית ועד לאלה המתאמרים לנביאי ישראל, לרופאי חליו ומחבשי עצבותיו, ששם הם

מכתיקים סוד ויתיעצו על צפונותיו ועל עתידותיו. אבל מה יחזה שם הרוח? הנביאים הם נביאי הבעל, הרופאים — רופאי אליל, הרדקטורים בונים למו חיץ, וסופריהם ועוזריהם טחים אתו תפל, והעם רר בשרו ועיניו נמקות בחוריהן כי תושיה נדחה ממנו!

חזיונות אלה וכאלה יחזה רוחי לילה לילה, וכחזון הזה כדמותו וכצלמו כבר ערכתי בשכבר הימים למיודעי המשבח והמפאר יהל"ל. אבל הלילה רוח חזיוני הפליא עצה הגדיל תושיה, כי מכתבך אדני שר הים, ומה גם מכתבך השלישי שפך עלי רוח חזיון נורא מאד ובהתעופף רוחי בעולם הספרות חזיתי ראיתי גדילות ונצורות. שם נתיבות הכמה ודעה קדשים, שם צדק ומשפט, שם גנזי דעות של רשע כסל וכטמוני תהבולות ערמה. שם היכלות בנוים להלפיות, היכל הענג והיכל הנגע. היכל הרצון והאהבה היכל השנאה וההתרות זה לעומת זה, שם המתי מעלה עורכי מערכת מ"ע, שם גם סופרים בעלי אגרופין אשר בחיקם ישאו הצים ואבני בלסטראות, שם גם כופרים אשר לצדק ידרטו קסתם ולמישרים יעשו עט, שם מבקרים צניעים וחצופים, אלה דבריהם בנחת נשמעים ופניהם כפיקים רצון, ואלה פניהם פנים של אימה וזיו איקונם חמה, שם מחברים מעתיקים משוררים מקוננים ומספידים; שם בעלי שמועה בעלי מודעות ואזהרות; שם גם סופרים גמולי מחלב עתיקי משדים. אין קץ לצבא הסופרים שלא שמשו כל צרכם, למגנבי דברים, למתעטפים בטלית שאינה שלהם. שם סופרים מלאי תנופה וכחש, עזי פנים, מורי שקר, שוטים וגסי רוח. שם ראיתי מחנה גדולה וצבא רב ואחריהם ולאחוריהם ימשך המון סופרים תופשי קסת ומושכים בשבט סופר אין קץ, ויעף אלי אחד מן המחנה ויאמר: אני הוא שר הפנים לפנים, ולא הייתי פרנה מאורם של בני עליה אלה אלא מאחוריהם, מפני שהם שרים שחוצים ויהירים, ובעיניהם המה אלהים אדירים, ומפני שהייתי מסתכל באספקלריא המאירה, לרגלי עבודתי להם ההדירה, בחנתי מעשיהם ועלילותיהם ואראה כי התנהגו בהרבה הנהגות שלא כשורה וכהוגן, ומפני שלא כסיתי על סרחונם, ופרסמתי את כשלונם וגליתי מסטורין שלהם נדחיתי ממחיצתם ונעשיתי לשר הפנים בעצמי. לכן בני שב בחיקי ואגיד לך צפונות הנעשות בקרב בית ישראל. צפונות אשר בני האלהים האלה העומדים לפניך לא נתנו רשות לפרסמן. ישבתי בחיקו והיה מסתכל בי ובוכה, והיו דמעות זולגות ויורדות מעיניו ונופלות על פני, ואמרתי לו: הדר זיו מרום, מפני מה אתה בוכה,

אמר לי בוא ואכנים לפני ולפנים ואודיעך מה גנוז בישראל עם קדש, בקהילותיו אסיפותיו, רבניו מוריו ומנהליו בכל ערי מושבותיו. הפשני והכניסני להיכל היכלים לחדרי חדרים ולגנזי גנזים, ונטל פנקסים וספרים ופתח לפני, והראני אגרות כתובות פנים ואחור, והן מלאות מוטה חמס ושוד. נבעתי נזדעזעתי ונרתעתי לאחורי עד כי פרחה נשמתי והוטלתי כאבן דומם, אך מוחיא"ל בעל הכנפים העומד עלי נגע בי ויעירני ויעמידני על רגלי ויאמר לי: ידידי מה עלתה לך? מה החרדה הגדולה אשר חרדת? אדוני מוחיאל, עניתי לו בבהילות, רעות ופרעות כאלה הראית לי בישראל, ואתה עוד שואלני? אמר לי בוא ואכניסך גם אל גנזי נחמות וישועות לישראל. הכניסני להיכלי היכלים, לחדרי חדרים ולגנזי גנזים וראיתי כתות כתות של מלאכי השרת שיושבין ואורגין בגדי ישועה, ועושין כתרי חיים וקובעים בהם אבנים טובות ומרגליות. אמרתי לו הכתות הללו מי הם? ומפני מה אנפיהון נהירין? אמר לי תקוה רחוקה היא דמנהרן לאנפיהון, כי הם הם הסופרים דמתקריין לאומיים, ובגדי חמודות הללו והכתרים שקבועין בהם אבנים טובות ומרגליות למטרונא הם, דכהקרייא כנסת ישראל. ראיתי ושש לבי ופני הפיקו נהרה. מוחיא"ל הסתכל בפני, ובשתיקותא הכניסני להיכל שעמד הרחק מן ההיכלות הללו מהלך כמה וכמה שנים. שמה הכרתי כתות של מלאכי השרת הללו, אשר ראיתים אורגין בגדי ישועה ועושין כתרי חיים, והנה פניהם עגומין חועפין, דין רישיה פצוע, דין עיניה שמיטא, דין רגליה תבירא ודין מוחיה נתמוטו. אמרתי לו, אדני מוחיא"ל הדר זיו עולם הסופרים הלאומיים הללו מה חטאו? אמר לי מפני שדחקו את הקץ, והביאו ערבוביה בעולם והורידו ממתם של עניי ישראל לטמיון. שוב ראיתי הרבה כתות שיושבין ודוממים ומחשים. ואשאלהו הללו מי הם? ויענני ויאמר לי: הם הם משכילי הדור המקיימים בנפשם וכל משכיל בעת ההיא ידום, כי עת רעה היא, ויוסף לומר: בין במראה הראשונים מהם מותחים בצפונו של עולם, ומהם בדרומו, והאחרונים מותחים במזרחו של עולם, והאמצעים ממצעים וממרדים באמצעו של עולם והם הם המחרישים. אבל כבוש עיניך שלא תסתכל בפרצופיהן וזיו איקוניהן ובלום פיך שלא תעשה גל של עצמות, ולאלה צריכין אנו להחזיק טובה קרא מוחיא"ל בקול רעש גדול ויתעופף מעיני.

הקיצותי מחזיוני, פקחתי עיני וארא כי מכתביך שר הים כשמלה פרושים לפני ומכתבך השלישי לנגד עיני, וארע כי הוא הוא שפך

עלי רוח החזון, חזרתי ואקרא בו עוד הפעם. שם חזיתי כי נתבקשת ארני, בישיבה של מעלה, בפמליא של מעלה, בפמליא של סופרים עליונים, להיות עוזר להמ"ע „קדש הקדשים" אשר סרטיא"ל המלאך הוא המוציאו לאור. באמת קנאתי בך קנאה גדולה, כי זכית להיות שליח בין ישראל למקום, ולעבוד עבודתך על טהרת הקודש לפני מ"ל שאין חנף ומשוא פנים לפניו. כי במכתב עתי ההוא בודאי נתבססה הספרות על בסיס קים ונכון, על האמת והצדק. גם סופרי' בלי תפונה יעשו אך לאמנה „וכלם באמת בתם וביושר, מבלי עודף ומבלי חוסר" (שיר היחוד ליום ג') באין תחרות וקנאה, באין משטמה ושנאה, אך יחדו באגדה, יעבדו עבודתם לאמת ולתעודה, תחת אשר רב מכתבי העתים, אשר המולי"ם לקוראיהם מושיטים, הם בעלי דו פרצופים, יקראו בשם האמת והם בהות נפשם שטופים, גם סופריהם מתהלכים בקומה זקופה, בדעה חצופה, ובמחשבה טרופה, וישא איש על אחיהו חרפה וגדופה. ומה רב מספר הסופרים הפטיטים הממלאים את כל מכתבי־העתים, סופרים שעלו כבמהין ופטריות, נערים חובשי בתי כנסיות, שאינם יודעים רוח העם ודעת הבריות. גם סופרים זקנים לימים ולחכ־ה צעירים, דלים בדעת ובמרמה עשירים, העורכים לפנינו דעות רעועות, במליצות פרועות, מלאות שבושים ואבעבעות. גם המולי"ם והרדקטורים, המתאמרים לגאורים . . . אך הם לי לספר בגנותם ובסרחונם, מעלם וזדונם, ולהתכבד בקלונם, כי אוי לדור ששופטיהם צריכים להשפט (ילקוט רות).

ארני השר, אלו ידעתי כי הנסתרות הללו תהיינה מקפלות ומונחות בקופסא של לבך, ולא תגלינה לעולם, כי עתה גליתי לפניך עוד המון נסתרות, אבל אחרי הודיעך כי נבחרת להיות עוזר למ"ע „קדש הקדשים" ובכן חששה אני חושש שמא תודיע במ"ע ההוא מצפונותי אלה, ויהיו גלוים וידועים גם למלאכי השרת המשרתים את פני סרטיא"ל הרדקטור, ואפשר להיות שאחד מהמתי מעלה ידחה ממחיצתו ויפל בנופלים להיות מרגורד בארץ, ואז יודיע גנוי נסתרות אלה לאיזה מ"ע אשר ע"פ האדמה ואז מרה תהי אחריתי. דעפ"י האמת הידועה ליודעי ח"ן, הנה אלו המלאכים הנופלים הם גרועים ופחותים בערכם ומדרגתם גם מבני אדם הגרועים הפשוטים וההדיוטים, הלא ידוע כי כמו שיש חלוקי מדרגות בנשמות, יש נשמות שהן בחי' ראש ומוח והן הן שופרא דשופרא, ויש נשמות שהן בחי' אחוריים ועקבים והן זבוריות רזבוריה עד סוף כל הדרגין, הראשונות נמשכים ממש

העליון שהיא חכמה עילאה, והאחרונות נמשכות מאחור ונשפעות מהקליפה וס"א (כמבואר בלקוטי אמרים, ובלקוטי תורה פ' וירא) וכן במלאכים יש דרגין, אלה שהם במדרגה התחתונה שבתחתונות, הם שירדו ונפלו ממדרגה למדרגה בהשתלשלות וירידה ובצמצומים רבים אין קץ, ונתמעט בהם האור והחיות מעוט אחר מעוט עד שלא נשאר ממנו רושם והם הם הקליפות והטומאה שאין להם תקנה כלל, וזהו סוד מאמר חז"ל ראיתי עליונים למטה (פסחים נ') כי מטה וטמא חד הוא כידוע שא' וה' מתחלפין, ומלת טמא בגימטריא נו"ן שמרמז על נו"ן שערי טומאה, וזו היא גם הכונה במאמרם (סוכה מ"ה ע"ב) ראיתי בני עליה והם מועטין, כלומר: שנתמעט ונפחת אורם, ובעוה"ר המלאכים הנופלים נתרבו בימינו שהם בבחי' עקבי דמשיחא, שעקר היניקה להם מבחי' עקב ואין בהם גם ניצוץ אחד מצד הקדושה שהוא צד הפנים והדברים ארוכים ליודעי ח"ן. השתא דאתית להכא, בוא ואראך דונמתם (של המלאכים היורדים והנופלים) בעוה"ז בין כל מפלגות בני אדם, בין הרבנים, העשירים, המולי"ם והסופרים, המחברים והמעתיקים המשכילים והרופאים, המלמדים והמורים, וגם בין בני ציון היקרים.

הרבנים כיצד? — שא עיניך וראה את הרב בעיר פלונית, הנה זה חמש ועשרים שנה שהוא משתמש בכתר הרבנות בעיר ההיא, שאל נא את עדתו מה פעל ועשה לה הרב הזה בעת הארוכה הזאת? האם הטריח את כבוד הודהו לבקר אף פעם אחת בית הת"ת, לראות מה ילעיטו שם המלמדים את בני העניים הללו, אם תורתם לא פרי בסר ורקבון להצבות בטנם? ואם ישאפו שם הנערים אויר צח? אם לא ערמות זבל ואגמי מי שופכין שם? והמשגיחים והמנהלים מה הם? בעלי מוסר אוהבי הסדר והנקיות? ותורת המלמדים הכי תורת חיים היא? — ואת בית החולים שבעיר, הראה הרב מימיו? היודע הוא מה יעשה שם בממונם של ישראל? — האם הרהר גם פעם אחת ע"ד העניים והאביונים שבעיר הגועים ברעב וכפן? חלילה! לא זו תפארתו על דרך רבנותו! הילך הרב לגוע על קטנות כאלה? הם מהזכיר! בגדולות הולך לבו, כי מיום שבתו לכסא הוא מתעמל להשיב אותן ההלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה. הכי מלתא זוטרתא היא! — והרב בעיר אלמונית שגם הוא יושב בכבוד והדר בקרב עדתו הנכבדה, מפתה יאכל ומכוסה ישתה, וישמן ויעש לו פימה עלי כסל, גם את חתניו לוקחי בנותיו יפרנס בכבוד, ומהנותר

קבץ ע"י איזה אלפים זקוקים, אבל הוא במה זכה את עדתו? האם גמל עליה גם אחת על אלפי הטובות שגמלה עליו? האם נסה להשתתף בעצה אחת את טובי העיר לעת ימתיקו סוד על צרכיה המרבים? האם תקן בתוכה גם דבר אחד הדרוש לחפץ תושביה ענייה יתומיה וכדומה? האם גם הוא עובד עבודתו במקצוע ההוא אשר חבירו עובד ביזע? האם גם הוא משפשף את ההלכות הישנות שכבר אכלתן החלודה לתת להן ברק? — לא! רוחו של הרב הזה מרחפת ומרפרפת ע"פ הלכות וגזירות חדשות המתחדשות בבית מדרשו חדשים לבקרים, ורוחו זה בשעה שהוא יוצא לחדש גזירותיו, הוא מבקש להחריב את העולם, ואלמלי חריפותו וחידודיו שהם מתישים את כחו בהררי השטות ומשברים את מוחו בגבעות הסגיות ובאלפי עיינים, כי אז אין כל בריה יכלה לעמוד לפני כח אסוריו ורוע גזירותיו, מפני כי אינהו נשיי מהישנות וקיימי עליהן כי כסלא לאוניא. והרב בעיר . . . שהוא מתרברב ומתיהר על עדתו רק בקלסתר פניו האדומים, בבטנו הרחבה וביראתו חטאו במדה מרובה, מה מעשהו כל הימים? אף הוא ולא כלום, אלא שהוא מתהלל בספרו שהוא כותב זה כ"ב שנה שבו יישב כל ה„ודו"קים" שבמהרש"א והכל בעסקות נפלאה. והרב בעיר . . . שהוא אליבא דאמת לא גמיר ולא סביר, וגם כל חבור אינו כותב, ולפי דבריו יש לו בזה טעם כמוס, אך לצני הה"ר אומרים טעם פשוט, מפני שאינו יודע מלאכת הכתב, הרב הזה מה הוא עושה תמיד? — הנה בעל כרחך תודה לי אדני שר הים, כי הרבנים האלה וכיו"ב לא לבני אדם הם, כ"א מלאכים נופלים שפגיעתם רעה לבני אדם.

ואתה הלא עברת עדים, הראית את העשיר אלקנה בן ירחם בעיר . . . הלא הכל יודעים שאביו היה עגלון (לא מלך מאב, אלא בעל עגלה פשוטו כמשמעו) כל ימי חייו, ולבנו זה האירה ההצלחה בהיתר או באיסור ויהי לעשיר, מלוה ברבית ומשהה ת"י שטרות פרועים וכו' וכו', הוא את אחיו לא יכיר ואת בני עמו לא ידע, בצרתם לא צר לו ובמצוקתם לא ישתתף, כל מלאכת עבודה שבביתו יתן לנכרים דוקא, שאל את פיו מדוע הוא עשה כן? הוא יענה ויאמר לך. תבלית שנאה שנאתי את היהודים בעלי הסמרטוטין העומדים תמיד בניוולם. גם השעה צריכה לכך. תירוץ מספיק האין זאת? מי יכזיבני על פני, שהעשיר הזה לא אחד מהמלאכים הנופלים הוא? וכו' וכו' וכו'.

כל אלה הודעתיך אדני השר למען תשים עינך ולבך על כל המתאמר לאדם ואין בו נפש יודעת; המתימר לרב והוא לעדרו איננו רב ומושיע וכו׳ — אז ייקר שמך אדני שר הים לכל איש ישר ותם, אשר בתוכם גם אני היושב בשפל, ועיני תלויות לשוכן בערפל כי

המלאכים הנפלים עד מהרה יתמו
בחשך ואפלה יכליון וידמו
ולכנ״י המתגוללה באֵמש
יופיע אור ויזרח השמש

והנני ידידך
איר״ב ממינסק

הושע״ד תרמ״ח.

כ. *)

עוד יצלצל באזני קולך הנעים, ידידי העורך, שהשמעתני לפני הפרדי ממך ואמרת: „ברוך צאתך מבראדי וברוך בואך ללעמבערג" עוד לא יצאתי ידי חובתי להשיב לך תודה בעד אהבתך שהראית לי כל הימים אשר ישבתי בבראדי, עוד אני חושב במה אקדם פניך. והנה ליל התקדש חג מתן תורתנו בא בהדר גאונו, ואני ישבתי כדד בחדרי ואהגה בספר „תקון ליל שבועות", הספר הזה המכיל בקרבו ראשית ואחרית מספרים רבים, ותוכנם אין. מה זאת? שאלתי, האם באמת רצה השל"ה הקדוש לזכות את ישראל בכל התורה כלה בלילה אחד על רגל אחת? הלא טוב טוב היה לו קראנו כל הלילה ספר אחד שלם, מקרוא ספרים רבים חסרים בתוך! אמנם לפי דעתי כיון בזה השל"ה הקדוש כונה עמוקה מאד, והיא: שכל ישראל יראו כי יש להם ראשית ואחרית, ואף אם תוכם נחר—רצוני לאמר: אף אם לפי שעה יחסר להם כל טוב, אין להם חלק ונחלה בארץ, עבדים לעבדים יעבדום בפרך, וכאפס וכאין נחשבים המה בעיני שכניהם, אבל עליהם להבים אל צור מחצבתם ולמצוא בזה נחם לנפשם הנהלאה. עוד בטרם זרחה שמש ההשכלה על ראשי הגוים, בעוד כל העמים היו עובדי אלילים ובאימים התהוללו ויזבחו לשעירים, אז הופיע האחד הוא אברהם העברי והכיר את בוראו, וילך למסעיו, ובכל מקום בואו קרא בשם ה' עושה שמים וארץ, וע"כ בעת אשר שאל מלך מצרים למרע"ה „מי ה'"? ענהו: „ה' אלהי העברים"! וע"כ נוכל לקוות, כי יש גם אחרית לפעולתנו, ישראל ואורייתא חד הוא, וכמו שהתורה הקדושה יש לה ראשית ואחרית . . . ורק בימינו לא רבים זכו להבין דברי התורה. כן ישראל, הגוי הנפלא הזה, ידענו ראשיתו, ונקוה לאחריתו. מאמינים אנחנו, כי באחרית הימים תמלא הארץ דעה וכל העמים יכירו וידעו כי שם ה' נקרא עלינו, ורק בימינו כמנו כאין היינו בעיני העמים וכן הננו גם בעינינו.

במזימות זו חשבתי גלמוד ישבתי כערער בערבה. ועלי נפשי תשוח בזכרי גורל אחי ועמי הנתונים בצרה: מתי יכירו כל העמים כי תורת ה' תמימה משיבת נפש? עד מתי לא ירחמו שה פזורה

---

*) מכתבים אלו נמסרו לדפוס במעטה חלקים חלקים.

כ. *)

עוד יצלצל באזני קולך הנעים, ידידי העורך, שהשמעתני לפני הפרדי ממך ואמרת: „ברוך צאתך מבראדי וברוך בואך ללעמבערג" עוד לא יצאתי ידי חובתי להשיב לך תודה בעד אהבתך שהראית לי כל הימים אשר ישבתי בבראדי, עוד אני חושב במה אקדם פניך. והנה ליל התקדש חג מתן תורתנו בא בהדר גאונו, ואני ישבתי בדד בחדרי ואהגה בספר „תקון ליל שבועות", הספר הזה המכיל בקרבו ראשית ואחרית מספרים רבים, ותיכנם אין. מה זאת? שאלתי, האם באמת רצה השל"ה הקדוש לזכות את ישראל בכל התורה כלה בלילה אחד על רגל אחת? הלא טוב טוב היה לו קראנו כל הלילה ספר אחד שלם, מקרוא ספרים רבים חסרים בתוך! אמנם לפי דעתי כיון בזה השל"ה הקדוש כונה עמוקה מאד, והיא: שכל ישראל יראו כי יש להם ראשית ואחרית, ואף אם תוכם נחר—רצוני לאמר: אף אם לפי שעה יחסר להם כל טוב, אין להם חלק ונחלה בארץ, עבדים לעבדים יעבדום בפרך, וכאפס וכאין נחשבים המה בעיני שכניהם, אבל עליהם להביט אל צור מחצבתם ולמצוא בזה נחם לנפשם הנהלאה. עוד בטרם זרחה שמש ההשכלה על ראשי הגוים, בעוד כל העמים היו עובדי אלילים ובאימים התהוללו ויזבחו לשעירים, אז הופיע האחד הוא אברהם העברי והכיר את בוראו, וילך למסעיו, ובכל מקום בואו קרא בשם ה' עושה שמים וארץ, וע"כ בעת אשר שאל מלך מצרים למרע"ה „מי ה'"? ענהו: „ה' אלהי העברים"! וע"כ נוכל לקוות, כי יש גם אחרית לפעולתנו, ישראל ואורייתא חד הוא, וכמו שהתורה הקדושה יש לה ראשית ואחרית . . . ורק בימינו לא רבים זכו להבין דברי התורה. בן ישראל, הגוי הנפלא הזה, ידענו ראשיתו, ותקוה לאחריתו. מאמינים אנחנו, כי באחרית הימים תמלא הארץ דעה וכל העמים יכירו וידעו כי שם ה' נקרא עלינו, ורק בימינו כמתו כאין היינו בעיני העמים וכן הננו גם בעינינו.

במזימות זו חשבתי גלמוד ישבתי כערער בערבה. ועלי נפשי תשוח בזכרי גורל אחי ועמי הנתונים בצרה: מתי יכירו כל העמים כי תורת ה' תמימה משיבת נפש? עד מתי לא ירחמו שה פזורה

---

*) מכתבים אלו נמסר הדפוס בהעלם חלקים פרלמנוים.

כ. *)

עוד יצלצל באזני קולך הנעים, ידידי העורך, שהשמעתני לפני הפרדי ממך ואמרת: „ברוך צאתך מבראדי וברוך בואך ללעמבערג" עוד לא יצאתי ידי חובתי להשיב לך תודה בעד אהבתך שהראית לי כל הימים אשר ישבתי בבראדי, עוד אני חושב במה אקדם פניך. והנה ליל התקדש חג מתן תורתנו בא בהדר גאונו, ואני ישבתי בדד בחדרי ואהגה בספר „תקון ליל שבועות", הספר הזה המכיל בקרבו ראשית ואחרית מספרים רבים, ותוכנם אין. מה זאת? שאלתי, האם באמת רצה השל"ה הקדוש לזכות את ישראל בכל התורה כלה בלילה אחד על רגל אחת? הלא טוב טוב היה לו קראנו כל הלילה ספר אחד שלם, מקרוא ספרים רבים חסרים בתוך! אמנם לפי דעתי כיון בזה השל"ה הקדוש כונה עמוקה מאד, והיא: שכל ישראל יראו כי יש להם ראשית ואחרית, ואף אם תוכם נחר—רצוני לאמר: אף אם לפי שעה יחסר להם כל טוב, אין להם חלק ונחלה בארץ, עבדים לעבדים יעבדום בפרך, וכאפס וכאין נחשבים המה בעיני שכניהם, אבל עליהם להביט אל צור מחצבתם ולמצוא בזה נחם לנפשם הנהלאה. עוד בטרם זרחה שמש ההשכלה על ראשי הגוים, בעוד כל העמים היו עובדי אלילים ובאימים התהוללו ויזבחו לשעירים, אז הופיע האחד הוא אברהם העברי והכיר את בוראו, וילך למסעיו, ובכל מקום בואו קרא בשם ה' עושה שמים וארץ, וע"כ בעת אשר שאל מלך מצרים לפרע"ה „מי ה'"? ענהו: „ה' אלהי העברים"! וע"כ נוכל לקוות, כי יש גם אחרית לפעולתנו, ישראל ואורייתא חד הוא, וכמו שהתורה הקדושה יש לה ראשית ואחרית . . . ורק בימינו לא רבים זכו להבין דברי התורה. כן ישראל, הגוי הנפלא הזה, ידענו ראשיתו, ונקוה לאחריתו. מאמינים אנחנו, כי באחרית הימים תמלא הארץ דעה וכל העמים יכירו וידעו כי שם ה' נקרא עלינו, ורק בימינו כמתו כאין היינו בעיני העמים וכן הננו גם בעינינו.

במזימות זו חשבתי גלמוד ישבתי כערער בערבה. ועלי נפשי תשוח בזכרי גורל אחי ועמי הנתונים בצרה: מתי יכירו כל העמים כי תורת ה' תמימה משיבת נפש? עד מתי לא ירחמו שה פזורה

---

*) מכתבים אלו נמסרו לדפוס בהמשך חלקים הראשונים.

ישראל ? עד מתי נהיה לחרפה ולשנינה ? עד מתי ה׳ אלהים לא תרחם על עמך, עם בזוז ושסוי ברומעניא ובמארוקא וברוב ארצות פזוריהם ? עד מתי לא תופיע בהדר כבוד עזך להראות לכל העמים כי לך הגדולה הגבורה והעוז ?

במחשבותי אלה סגרו עפעפי והנה זה בא השרף ויאמר אלי: עתה באתי, קום נא אקחך ואביאך אל ארץ מולדתך, ותראה את שלום אחיך ושלום הצאן . . . בחזקת היד אחזתי בכנפיו ואשב על גבו ועיני לארץ הביטו, „מה לך כי פניך זועפים" ? שאלני השרף בקול שפל מאד. „אתה התאוננת רע ומר באזני ההשגחה מדוע לא תרחם על עמך ישראל, ומי כמוך ידע כי המה באולתם יסלפו דרכם ועל ה׳ יזעף לבם! הבט נא ימה והגידה מה אתה רואה ? — „את הנהר הגדול נהר דניעפר אני רואה" — „ומה אתה רואה על פני התהום" — „שם אני רואה מקומות של רפש וטיט, חרשי אדמה, אבני נגף וצורי מכשול ועשבים למיניהם" — „היטבת לראות" — ענה השרף — „גם בני ישראל נמשלו למים רבים, וכנהר הזה אשר על פני מימיו לא תראה כל שינוי, , ורק בתחתיתו — כן המה ב"י. אם תביט על פני העם אשר בו בחר ה׳ סגלה מכל העמים. תראה, כי כלם אהובים, כלם ברורים, לא כן אם תשים עיניך לראות אל מעמקי לבבם, אז עולם הפוך תראה, הן גם חכמי הדור לא יצאו מהכלל גם המה ככל המון ישראל, גם בתוכם נמצאו מחרחרי ריב, ספיחי מדון שדרכם להזיק. החכמים האלה נפרדו לכתות שונות, עדר עדר לבדו, והנם כדגי הים אשר הגדול בולע את הקטן ממנו. וכמים האלה אשר ישרצו כל שרץ נפש חיה למיניהם כן פרו ורבו ביניהם קטטות וריבות ומחלוקת שלא לשם שמים. הראית איך גלי הים ירומו פתאם לבלוע את כל היקום, וגל אחד נרדף מפני חברו ? כן כל אחד מהחכמים יחפוץ לבלוע את כל היקום, פתאם יבא רעהו ויעהיקו ממקומו, שניהם צועקים, שניהם ישמיעו ריבות שפתם, ואיש לא ידע מה חפצם ואנה מגמת פניהם, ואם אחד מהם יתן בעפר פיהו, אז יבוא השלישי ויקח חלק גם הוא בתוך המריבים, והמחלוקת תחדש ביתר שאת וביתר עז" — „כלה תוכחתך לחכמי דורנו" ! — עניתי את השרף בשפתי תלונה. „ידעתי" ענה השרף „גם אתה לא נקית מפשע רב, גם אתה תבוא בקולי קולות להחריד אנשים ממנוחתם ותדרוך ברגל גאוה על אלה שכבר נתגדלו ונתקדשו בין ההמון" — „אנכי" עניתי בקול חרד מאד, „אנכי לא

נגעתי בכבוד איש טרם שפך הוא את הקיתון על פני, מעודי עד היום אלחם מלחמת מגן, למען אציל כבודי מדבת עם ואין את נפשי להלחם את איבי עד רדתו, רק להחלישו לבל יוסיף הלחם בי". „לא צדקת"!—ענה השרף— כלכם גרים אתם בארץ לא לכם. ועל כל מדרך כף רגליכם לא יכירכם מקומכם, ע"כ עליכם לאגד לאחד ולקשר לבותיכם, למען תהיו לאגודה אחת ולא לבנות במות רבות. עליכם לראות ולהתבונן, כי סבת כל הרעה אשר באהכם היא: פרוד הלבבות, מחלוקת קטנות ומריבות, המחלוקת היא הצרעת הנושנת אשר על ידה אבדתם טובה הרבה; המחלוקת מנפש עד בשר תכלה, ועוד היום היא מרקדת בתוככם ועדיין לא הטהרתם מהטומאה הזו. וחכמי הדור גם המה לא נקו מהעון הזה, גם בתוכם מרקד השטן, מסית ומדיח ומפריד איש מעל אחיו, זה ישמיע דברים בוטים כמדקרות חרב ויתפאר כי לשונו כחרב חדה וגם מורטה, וזה יענה אותו בקול חרופים וגדופים, עד כי ערבוביא במחנה ישראל, והמולי"ם המה אוסרי המלחמה, המה נתנו יד לכל מי שדרכו להזיק ולעמוד בשדה המערכה להכות חכמים רבים אחור!!... אמנם הגיע זמני לשוב למקומי, ולא אוכל עוד להשתעשע אתך. אבל חכה נא כי אבוא אליך בקרב הימים", ובמעוף אחד הביאני אל חדרי ויאמר: קום נא וגמור את הספר „תקון ליל שבועות" ויעלם מעיני. ואנכי הקיצותי ואראה כי עוד הספר פתוח לפני, אז ידעתי כי חלום חלמתי... ורשמתי את החלום על הגליון ואשלח אותו לך. ידידי העורך, אולי תדע לפתור אותו. —

כא

מיום ירד ה' ובלל שפת בני האדם והפיצם על פני כל הארץ, נפלגו העמים למשפחותיהם, ובכל דור ודור קמו מקרבם אנשים חכמים יודעים בינה לעתים, וחקקו בעט ברזל ועופרת את תולדות משפחותיהם וכל העתים הטובות והרעות שעברו עליהם, למען ידע כל עמי הארץ את קורות המשפחה. וכן קמו סופרים רבים וכתבו זכרון בספר כל קורות הגוים אשר על פני כל הארץ. אולם לא כן היה גורל עם ישראל, ואנחנו לא נדע מה היה לסופרי עמנו שלא נתנו אל לבם לכתוב בספר מה שקרה לעם ישראל מיום שחרב בית המקדש השני, ורק בשפות זרות וזעיר שם זעיר שם העלו את זכרון

העם הנפלא הזה, כהחכם גראֶטץ וכדומה. אולם לא רבים מאחב"י יבינו לקרות בשפות נכריות, וספרי העמים כספר החתום בעיניהם. הסופר המצויין ר' מרדכי אהרן גינצבורג ז"ל ראה את החסרון ויחפץ לתקן הדבר, אבל דבריו בענין הזה מעטים המה, והעיקר חסר מן הספר — עד שקם יקירי אביר הסופרים ה' קלמן שולמאן הי"ו ובנה בית נאמן לשפתנו העברית. הוא אסף את כל הקורות את ב"י בספר גדול בכמות ובאיכות „דברי ימי עולם" ו„תולדות חכמי ישראל", ומי לא יודה ולא יבין כי דבר גדול עשה שולמאן עד כי לפי דעתנו ראוי היה האיש הדגול מרבבה הזה לספר תולדותיו בארוכה ובלי ספק יקום איש מושך בשבט סופר ויאסוף את כל הקורות אותו, ואנכי רק אפס קצהו אספר ממעשיו הגדולים בהליטעראטור העברית. הוא שולמאן אחד מהשרידים אשר ה' קורא אליהם: קומו בעזרת ישראל „פדו את הצעירים מבני ישראל לבל יתנגפו רגליהם על הרי חשך „צורי מכשול" ושולמאן שמע לבת הקול הזה, וישיש כגבור לרוץ אורח מישור, ומשך אחריו רבים מבני ישראל, והעשיר את הספרות העברית בעשרים ספרים יקרים אשר כבר יצאו לאור הדפוס ואשר תפארת המה למחברם.

עשרים הספרים ובהם חמשים ושלשה חלקים יתנו עדיהם על עמל המחבר הנכבד. נוסף עליהם נמצאים בגנזו כ"י יקרי הערך ורבי האיכות, ובימים האלה כבדני ה' שולמאן והראה לי את כל הכ"י הנמצאים תחת ידו שלא ראו עוד אור הדפוס. והמה יקרים תעלים מאד, ואלה המה:

א) „כבוד חכמים", על אגדות חז"ל בש"ס ובמדרשים. הספר הזה יכיל באורים חדשים שלא שערו המפרשים והמבארים הראשונים והאחרונים, ואף אם ידידי הרב החכם המבקר האמתי הר"ר משה אהרן שאצקעס קנה לו שם טוב בספרו „המפתח" בו הראה את רוחב דעתו ושכלו החד ודבר מן הארז עד האזוב, אבל מקום גדול הניח להרב שולמאן להתגדר בו, והוא (שולמאן) הוציא כנגה צדקת חז"ל, ובלשונו הזהב הראה בספרו הנ"ל את נועם מליצת חז"ל, דברי חכמים וחדותם, ויסתום פיות משטינו ומקטרגינו המלעיגים עלינו ויאמרו כי מות בים התלמוד, ויראה לעין כל כי עץ החיים ועץ הדעת שתולים על מים רבים הנחלים להים הגדול הוא ים התלמוד, וכבר דרש איזה דברים מספרו לפני גאוני זמננו כמו מבי"ע

החונה בק"ק בויסק בקורלאנד ועוד, וכלם בפה אחד ענו ואמרו: שפתים ישק משיב דבר דבור על אפניו, ומי יתן ויתעוררו הגבירים להוציא את הכ"י הזה לאור עולם לשמחת נפש אוהבי ספרות ישראל והתלמוד בראש.

ב) ארצות בני קדם, מחקרי ארצות בני קדם דתיהם ואמונותיהם, משפטי המדינות, היכלי חסנם, ושרידי בניניהם העתיקים ועוד ענינים רבים ושונים. —

הדברים המעטים האלה הכתובים על שער הספר יתנו עדיהם על תועלת הספר ועל מה אדניו הטבעו ואין להאריך.

ג) מדרש יוסף: מדרש ישן נושן על התורה מעשה הכהן המשיח יוסף בן מתתיהו מירושלים הנודע בשם יאזעפוס פלאוויוס.

אין בכל ספרי האפקריפא כמוהו, לשונו צחה נקיה וקלה כדרכו בכל ספריו הרבים אשר לא תסולה בכתם אופיר.

ד) נגד אפיון.

ה) מכתבים שכתב לחכמי הדור. והחכמים השיבו לו מכתבים הראוים לדפוס. בתוכם נמצאו מכתבים מהחכמים המפורסמים שניאור זקש, אב"ג, יעקב רייפמאן, מיכה יוסף בן אדם הכהן לעבענזאהן ועוד ועוד.

בדרך כלל נוכל לאמר, כי ה' שולמאן בכל ספריו אשר הוציא לאור ואת אשר עודם בכתובים קלע אל המטרה ולא החטיא, לבו לא הלך בגדולות ובנפלאות, ובמופלא ממנו לא דרש, ולא בקש גדולה לעצמו, רק פלס ושקל במאזני צדק, איך ובמה להועיל לבני ישראל, ובעיניו הטהורות ראה והבין הנדרש לב"י וסלל למו מסלה חדשה בהליטעראטור העברית כאשר יודה כל משכיל אל דבר.

הספרים כתבי יד אשר נקבתי למעלה בשמותם כבר נגמרו ועומדים לצאת לאור הדפוס, נוסף על כתביו הרבים שהדפיס במ"ע שונים ספורים נעימים ודברים רבים בידיעות הטבע ועוד ועוד. אבל לדאבון לבנו עוד ימים רבים יעברו עד אשר יקריב את הכתבים על מזבח הדפוס, ומי אשם בדבר? מי יתיצב לשטן לו לבל יוכל להביאם לאור? אלהי מאמאן! הוא אלהי שלשה עמודים „כסף" „ממון" ו„מעות" שכל יושבי תבל עובדים ומשתחוים למו. ואין לה' שולמאן על מה ועל מי לסמוך. ואף אם הגבירים הנדיבים הנודעים לשם הר"ר יהושע צייטלין והר"ר וויסאצקי ממאסקווא תמכוהו בימין צדקם, אבל אין הקומץ משביע את הארי. נוסף על כל המעלות

והמדות הטובות שחננו ה׳ הנחיל לו בושה יתירה: עשרה קבין בושה ירדו לעולם תשעה מהם נטל שולמאן, והוא לא יחפוץ ליהנות משל אחרים בחנם אף פרוטה אחת, והוא יקים את דרשת חז"ל אשר דרש על הפסוק „כי שם ביתו". ואוכל להעיד על דברי אלה עדים נאמנים, הלא המה ראשי החברה מרבה השכלה בישראל בס׳ פ"ב אשר קראוהו לבא אליהם לעיר המלוכה, ובהיותו שמה לא טעם אף מעט מים חמים בחנם, מעודו עד היום לא סבב בערים למכור את ספריו, רק בסתר אהלו יתלונן רע ומר על גורלו. הוא יושב בדד בביתו וישא ויסבול את אשר נטל עליו, ומה מאד נשבר לבי בקרבי ומעי המו בקראי את המכתב אשר שלח אלי, שמה ישפוך מרי שיחו בחיקי ויתאר לפני את מצבו, ובמרוצת דבריו יאמר: טרדותי עברו ראשי ודאגותי כנטל החול תכבדנה על נפשי העיפה. הה! יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי. תלאותי טרדותי ודאגותי תרבינה מיום ליום ואנכי בביתי תמרורים בשמעי קול שולמאן מדבר אלי ממחשכים כמתי עולם, ואמרתי: זו תורה, זו חכמה, וזה שכרה ?!.

גבירים משכילים, חכמים ונדיבים! הלא לשמע שם שולמאן תאוה נפשכם, הלא תתענגו מרוב טובה על ספריו היקרים, למה תעמדו מרחוק מהושיע לאיש גדול כמוהו ותעלימו עיניכם ממנו? קומו נא בעזרתו למען יוכל להדפיס את כל כתבי ידיו, אז יעמוד שמכם לעד לגאון ולתפארת כימי השמים על הארץ: אמנם ידעתי כי נקל הוא להגבירים לפזר כסף על כל דבר הבל ורעות רוח, ומדבר שהוא חיינו ואורך ימינו יעלימו עין! רוב חכמי ישראל יחיו בדאגה ובחסר כל, הנשמע כדבר הזה במחברים ספרים בלשונות העמים? הסופרים הכותבים בשפות זרות ישבו כבוד בביתם, ורבים דורשים בכסף מלא את ספריהם, ועל המחברים בשפת קדשנו לכתת רגליהם ללכת מעיר לעיר ומבית לבית והספר אשר חברו בידם. וברתת וחיל יעמדו לפני אדון הבית אשר בידו מאזני משפט לשפוט על הספר בכמותו ולא על איכותו.

גם האיש אשר השג תשיג ידו לקנות ספר מיד המחבר, כי ה׳ ברכו בהון ובעושר, יהיה המחבר בעיניו כעני המחזיר על הפתחים, וכאלו כפה עליו המחבר את ספרו כגינית, ובכבדות יוציא מתחת ידו את נדבתו, לא כתשלום גמול בעד הספר כי אם באשר יחשוב את המחבר לעני הגון: ואוי לו להמחבר שאין ידו משגת ללבוש על בשרו בגדים נאים ובתי עינים וכובע עגולה על ראשו וכתנת בד

לבן ומנעלים חדשים מגוהצים, כי אז יעמוד בפרוזדור זמן רב עד אשר יתן אותו משרת בעל הבית לכנס לטרקלין לראות את פני האדון הגביר. כי כן צוה עליו אדונו: העניים והאביונים לא יבאו אל הבית להפריע מנוחתו. כן ראיתי בעיני עת בא אחד המחברים החכמים הנודע לשם ואשר יגע ועמל עשרים וחמש שנים עד שהוציא לאור את ספרו אשר באמת ספר יקר הוא, ומה ענה אותו הגביר רבי בן דן? „אין עתותי בידי לקחת את ספרך מידך. בוא אלי מחר". ובבואו פעם שנית ושלישית ידע המשרה את נפש אדונו, כי לא לרצון, לפניו לדבר עם המחבר הזה, ע"כ לא נתנהו לבא אל הבית פנימה. אשריך, שולמאן! שלא ראית מעודך איך הגבירים יקמטו מצחם ויעקמו שפתיהם בבוא אליהם מחבר ספר עברי, אשריך וטוב חלקך כי לא נכשלו אחרים על ידך לשפוך דמי איש כמים... ע"כ שמח נא בחלקך, ואלהי הרחמים יכלכלך, תמות בשיבה טובה, ואת אשר זרעת בקינה תקצור ברינה, זאת הברכה. היוצאת מלב אוהבך הנאמן בבריתך, והדורש שלומך אשרך וטובך כל הימים בלב תמים.

כב.

ביום ערב ר"ה באתי להעיר הגדולה ווילנא, "ירושלים דליטא", ומצאתי. לנכון להודיע ברבים מה שראיתי שמה: קול גדול שמעתי, העם מריעים תרועה גדולה עד למרחוק, רבים בוכים ורבים בשמחה להרים קול: ההמון נצחו את ראשי האצילים מתושבי העיר! הבה ואספר סבת הדבר הזה. בעמק אילון היא עיר ווילנא, רבתי בערי ליטא, הלך לעולמו המגיד מישרים. האצילים, רצוני לאמר: הגבירים ההולכים קרימה, וההמון החלו לריב ולהתקוטט על דבר ההמנות מגיד חדש, מי יזכה לעמוד בראש? האצילים לא חפצו כלל וכלל להרכיב אלוף חדש על ראשם, וטעמם ונמוקם עמם. וההמון, המה בני דלת העם אשר זה דרכם לעמול כל ימי השבוע בזעת אפים וביגיעת בשר וביום השבת יתענגו לשמוע דרשות המגידים, חשקה נפשם במגיד גדול ומפורסם, אשר חננו ה' בלשון למודים, ובמגידים קטנים הנמצאים בכל בית מדרש לא ימצאו נחת רוח וישימו עינם על הרב היושב על כס הרבנות בו"ח. ואחרי קטטות ומריבות בטלו האצילים את דעתם ונמנו וגמרו לעשות רצון ההמון. וירכיבו

עליהם את הרב מו"ח. הרב הזה בא בהמון חוג להשמיע נעימות דבריו, ושכרו הקצוב: שמונה מאות רו"כ לשנה מלבד ההכנסות. מי יתן והמגיד החכם הזה ינהל את צאן מרעיתו על מבועי מים חיים וימצא קורת רוח מעדתו, וישמח בהם והם ישמחו בו כי איש גדול הוא ויודע הליכות עולם. יהי ה' אלהיו עמו ויעל.

ערב ר"ה וכן בכל ערב יום טוב וערב שבת הנני יושב בחדרי ללמוד כערער בערבה. כל איש ואיש יעסוק להכין את כל הדברים הנחוצים לו, ויקיים מאמר חז"ל: מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת (ע"ז ג' ע"א): רק אנכי יושב במלותי ודבר אין לי עם כל אדם, העת ארוכה לי מאד, כל רגע ורגע לשנה יחשב לי — לא עליכם כל עוברי דרך לחוג שבתות ומועדים הרחק ממשפחה ולהיות נע ונד בארץ. אך הפעם לא מצאתי מנוחה ומרגוע בחדרי, ע"כ הלכתי אל חצר בית הכנסת הגדול לראות ולשמוע איך אחינו ואחיותינו הולכות רצוא ושוב כמראה הבזק, זה יצעק בקול: שמרו על נפשותיכם הנני נושא משא כבד! וזאת תצעק: ישראל רחמנים בני רחמנים תנו על ידי איזה פרוטות לקנות לחם לכבוד ראש השנה. סחורות מסחורות שונות ראיתי בחצר בית הכנסת: תפילין, מזוזות, טלתים, ציצית, סדורים, מחזורים, קמיעות לילדים, גם ספרי זארגאן הרבה מאד, וההמון וביחוד הנשים והשפחות הקניה ספרים כאלה לבלות זמן בימים טובים, ערבוביא גדולה ראיתי שמה, קולות שונים שמעתי, זה יריב ברעהו על דבר אשר לא כראי הוא לדבר ארותו, וזה יקלל את חברו באבי אביו עד אדם הראשון, זה יצעק: עוברים, סורו אלי, עוגות חמות (בלשונם: הייסע קאכעדיגע זודיגע קוכענס)! וזה יקרא בשם את כל הסחורות הנמצאה תחת ידו בנשימה אחת! אנכי סרתי אל כותל בית הכנסת לראות מה ישמיעו אותנו הרבנים בהפתקאות הדבוקות על הכותל. והנה בין המון ההודעות הופיע לנגד עיני הודעה גלויה להזהיר את העם איך יתנהגו בימים הנוראים משכבם עד קומם, ושלש עשרה עקרים נמצאו שמה. בתוך ההזהרות קראתי כדברים האלה: אסור להוציא אש משוועבעלעך ולטייל עם זאגען און רעגען שירעמס ואפילו במקומות דמותר לטייל בשבת וכו', ואנכי כבר שאלתי. מדוע יעמיסו עלינו הרבנים משא כבד ויזהירו אותנו על דברים אשר רוב הציבור אינם יכולים לעמוד נגד גזירות כאלה, ומוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים, אבאר את דברי: בני האספסוף בווילנא, הלא המה החייטים והסנדלרים וכל איש סר

ומצוק, ישתדלו לקיים את דברי הרבנים, ובחוקת היד יעצרו בבל אנשים החפצים להקל מעט בגזירות הרבנים, ואם יקרה חלילה שאיש או אשה ישאו מקל או זאנגענשירם ביום השבת, ידריכוהו מנוחה וימטירו עליו מכות יורדות חדרי בטן, והאנשים אשר יחפצו ללכת להתפלל בבית המדרש וילבישו בגדים נאים, אבל מטר ירד על הארץ, ישבו בביתם למען לא ישאו מחסה ממטר בידם, יען יראת האספסוף תעלה על ראשם: וכבר קרה שאיש אחד משכיל הלך לתומו ביום השבת ברחוב העיר ומחסה ממטר בידו, ויפלו עליו נערים רבים ויכוהו ויפצעוהו ויקרעו את בגדיו, ולולא באו שוטרים מזוינים לעזרתו אזהכוהו עד מות, הדבר הזה כבר נודע במ"ע בשפת המדינה ומי אשם בדבר הזה? האם לא הרבנים שיש בידם למחות ואינם מוחים.

עוד אני חושב מחשבות. וקול צלצל פרוטות נשמע מאחורי, הסבותי את ראשי להביט ולראות את הנדיב והמקבל, והנה איש זקן יושב על כסא וקערה של נחושת קלל לפניו, ובתוכה פרוטות רבות, ועל שפת הקערה מונחת פסת נייר ובה כתובים כדברים האלה: „פדיון מהדריגה שהיתה בעזרת נשים תקס"ד. מכל נפש ג' קאפייקען" שאלתי את פי הזקן לספר לי המעשה בפרטות, והוא נעתר לבקשתי ויספר לי לאמר: בשנה ההיא (תקס"ד) בליל יוהכ"פ נשמע קול מעזרת הנשים, כי נפלה דליקה באחד הבתים, מי השמיעה את הדבר הזה לא נודע עד היום, והנשים חפזו לברוח מביהכ"נ ונהרגו שבעים נשים ורבות נפצעו, ולזכר נשמתן יקבץ מדי שנה בשנה כסף מאת כל איש אשר ידבנו לבו ויסגיר את הכסף (לערך עד שלשים ר"כ) להרב לחלקו לעניים ולאנשי חיל מב"י ויתפלל בעד נשמתן להיות בגן עדן מנוחתן — הרבה דברים למדתי מדברי הזקן, ואנכי רק דבר אחד אפרש, וזה: כי בצדק צוה הרב הגאון מו"ר יצחק אלחנן ראבד"ק קאוונא לנעול עזרות הנשים בכל בתי כנסיות ומדרשות בקאוונא ביום הכפורים, ופקודה נמרצה יצאה מפיו שחוב מוטל על הנשים לישב ביום הכפורים בביתן ולא לבוא בבהכ"נ אפילו לעמוד שמה שעה אחת, לא בלילה לשמוע כל נדרי, ולא ביום המחרת. אמנם כן גם הרבנים בווילנא יצאו בדברים אחדים בעקבות הגאון מקאוונא. גם המה חפצו לנעול (לא את העזרה) את הדרך לפני הנשים, וזה לשונם בפקודה נמרצה: נשים ובתולות שהולכות ל„תשליך" עבירה היא בידן, ושוב לשבת להן ביתה — אבל הכל

תלוי במזל, ואפילו פקודה נמרצה מאת אחד הרבנים: גזירות הגאו מקאוונא נתמלאה באופן נעלה מאד, ולא אחת מהנשים הרהיבה בנפשה עז לשבור את המנעול מפתח בית הכנסת לעזרת הנשים, ובווילנא כאשר הלכתי אל היאור לקרא את ה„תשליך" בלוית ידידי החכם הנביר המליץ הנודע הר"ד נחמיה נאטהאנזאהן, ראינו נשים רבות מאד הולכות גם כן על שפת הנהר להשליך שמה חטאיהן ועונותיהן, נערים נוצרים יתקלסו בהן . . .

כג

לפנים עת לא ידעתי מאום בטוב ובחור ברע, ובעין טובה הבטתי על כל יצורי התבל, התענגתי בקראי את דברי המשורר האלהי: „ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו"! מי יתן, אמרתי בלבי, ואבוא על כדור הארץ להיות שר על האדם אשר ידו בכל ועינו משוטטות בכל ועובר ארחות ימים, אבל מה מאד השתוממתי על המראה בראותי, כי דוד המלך ע"ה חזר מדבריו הראשונים, וכהשתפך נפשו על כל המעשים הנעשים תחת השמש לא שלט ברוחו הכביר, ואמר: כל אדם כזב. ואני מיום התעה אותי אלהים ממקומי והלכתי נע ונד לראות מעשי בני האדם, ראיתי התבוננתי על כל תוכחת, והנני אומר בפה מלא: רוב בני האדם שוא ידברו, ישיתו בשמים פיהם ושבע תועבות בלבם, בפיהם יקראון שלום לרעיהם ובקרבם ישימו ארבם, ראיתי איך איש ישק לרעהו וכורה שוחה לרגליו, ראיתי איך פלוני החכם—להרע ישמיע עצתו לאחיו, וחפצו ורצונו להפילהו למשואות נצח, ראיתי את פלוני המשכיל דו פרצופין לו: באחת ישחק ובשנית יבכה כפעם אחת. ראיתי את פלוני הפילוסוף והנה הוא חציו בן אדם וחציו כמלאך בלהות יזיק בדרך הלוכו לאנשים תמימים וישרים הוא מרומים ישכון וממקום גדולתו ידבר על השמש הירח ואחד עשר כוכבים, ועל כל הנגבים וידמה בנפשו כי הוא אחד ואין שני לו וכל המשכילים לא נבראו אלא לשמשו, ואוי לו למשכיל אם ישמיע קולו שלא כחפץ הפילוסוף או ירד עמו לחייו, יברא עליו שקרים, וכל דבר נבלה לא יבצר ממנו להוציא מחשבתו הרעה לאור, ומי יוכל לעמוד לפני זעמו. כל האנשים החלשים ימחאו כף בשמעם מפיו דברים מכוערים, יען יצר לב האדם רע מנעוריו. אנשים כאלה ראיתי בכל עיר ועיר אשר

עברתי בדרך מסעי, ולא שבעה עיני לראות תעתועי בני האדם, אמנם לא פה המקום להביאם במשפט, יבוא יום ואפשוט בגדיהם החמודות מעליהם אציגם לפני עת הקהל וכל רואיהם אליהם ישגיחו אליהם יתבוננו ועתה אעזבם לנפשם ואספר מה שקרה אתי בלילה העבר.

הכל יודעים כי השרפים לא יתנהגו כדרך בני האדם · אין להם לא קנאה ולא שנאה, ולא תאוה, ולא ירדפו אחר כבוד מדומה. רגליהם רגל ישרה ולא יסבו בלכתם. וכאשר עליתי על משכבי ושנתי ערבה לי, אמרתי אנוח מעט מעצבי ומרגזי, והנה השרף הנראה אלי זה זמן כביר ואשר הבטיחני לבוא אלי פעם שנית מלא את הבטחתו והופיע לנגד עיני, בשפתי חן נתן לי את ידו (לא כפלוני הגביר שהושיט לי רק את בהונות אצבעותיו) ויברכני בשלום, „עתה אראה אמרתי אליו, כי כל דבריך כנים המה, עשית כאשר הבטחתני"— השרף שחק בעליצות נפש, ויען ויאמר: כן דרך השרפים, אם ידברו אז יקימו, יען רחוקים המה מבני האדם כרחוק השמש מעל הארץ, אנכי אחת אמרתי ולא אשנה, אחת דברתי להראות לך חדשות במקומות שבני ישראל נחתים; ע"כ קום נא אקחך עוד הפעם על אברותי, נעופה וארוך דברים רבים, ובדברו לקח אותי על אברותיו, וברגע אחד באנו לעמק—אילן.

„כל שבילי העיר הזאת נהירין לי" אמרתי אל השרף—ועכ"ז תמצא פה חדשות, ענה בשפה ברורה: הלכנו ברחובות ובשוקים, ראינו עניים מרודים, וגבירים מרודים, גזרות חדשות מהרבנים, ולשם מצות פסח המה עושים כנים, ראינו דברים נפלאים, יחושים ולבאים, חיות בריאות וגדולות, קטנות וחולות, יורדות ועולות, שמענו שמחת תהגים, יללת תנים, שמענו פי האתון... צעקת פרות הבשן, קולות משונים מהעיר ההומיה, כל חלי וכל נגע וכל מכה טריה, אוי! קראתי, למה באתי לראות צרת אחינו ולשמוע אנקת אחותינו ובקול שמחת צוררינו? — חקוק בספר הזכרון כל הדברים אשר אני מראה אותך, ענה השרף, אל תעצל מהשמיע כל החדשות באזני אחיך", — „האמת אגיד לך", אמרתי אל השרף, „כי כבר קצה נפשי בדברים כמו אלה, ומה אתן ומה אוסיף להשמיע מתהלוכות אחינו על העמק הזה, הכל יודעים את כל מנהגיהם ההלוכותיהם דרכיהם וכל אשר להם, ועכ"ז נעופה נא לראות את פני האיש הדגול מרבבה הרב החו"ב רבנו מרדכי פלונגיאן, הידעת מקומו איה? — האיש הזה, ענה

השרף, כבר שבק חיים לכל חי, ביום ד׳ כ״ח מרחשון לקח אותו אלהים — עיני ולנו דמעות בשמעי הבשורה האיומה הזאת — מרוע תבכה? שאל השרף, האם תוכל להשיבו עוד? הוא מת בשנת הששים ושמנה לימי חייו, ועיניו לא תראינה עוד את הצרות המתרגשות לבוא לעולם השפל, ומפני הרעה נאסף הצדיק הזה — אבדה גדולה אבדה הספרות במות האיש הזה, עניתי בקול בוכים, החכם פלונגיאן עמל ויגיע כל ימיו להורות לעם ה׳ את הדרך ילכו בה, והוא חיבר ספרים שתפארת המה לעושיהם, בנעוריו היה מורה בבית הספר לרבנים בש״ס ופוסקים, ושלש עשרה שנה טרם עזב את עולם השפל הוקם למגיה — ראשי בבית הדפוס המשובח של הגבירים המפורסמים בני ר א ם, וקבע עתים לתורה, שנה לא נתן לעיניו ותנומה לעפעפיו ויכתוב שירים וספורים, חקר ודרש במוב טעם ודעת (אחד ממאמריו נרפס „בהגן פרחים") וירד בנבכי ים התלמוד והעלה פנינים יקרים. גם מלאכי שלום מר בכו בשמעם כי נפל משמים הלל בן שחר, ענה השרף, כל עתודי ארץ קמו מכסאותם בראותם כי רבי מרדכי פלונגיאן שת נוספות על הרבנים הגאונים והחכמים, החוקרים המבקרים והמשוררים אשר מצאו מנוחה בבית עולמם, אך נעופה נא לראות מה יעשו יתומיו, הלא עזב אותם בעירום ובחוסר כל, ומה תעשה אשה קשת רוח, היא אלמנת המנוח, במה תחיה את נפשה ונפשות צאצאיה — לא עלינו לדאוג בדבר הזה עניתי בכובד ראש, בלי ספק יש את לבב החכם ה׳ פיינענזאהן בן משק בית הגבירים היקרים האחים הנכבדים למשפחת ר א ם לעורר את לבב האנשים הטובים האלה להוציא לאור הדפוס כל כתבי יד המנוח להחיות בזה את האלמנה והיתומים, וחזקה על גבירים כאלה כי לא יתנו למוט רגליהם ועשו יעשו ויכול יוכלו. עתה, דבר השרף, לא אוכל לעוף הלאה, ובדברו הקיצותי והנה חלום.

כד

לדאבון לבנו עינינו הרואות כי שוחרי שפת עברית הולכים ומתמעטים יום יום, אין דורש ואין מבקש, ואין תומך בידי הסופרים השרידים היחידים מדור הישן, הנני אומר „מדור הישן" יען בדורינו דור החדש, דור דעה איש לעברו תעו, כל אחד יבנה במה לעצמו· רוב הצעירים כבר שכחו את שפת קדשנו ובשפות נכריות יספיקו

שפת עברית היתה להם לזרא באמרם : „כי מתה השפה ולא תחיה עוד אחרי נפלה". הרבנים לא יעזבו ד' אמותיהם של הלכה, החסידים ורביהם צא טמא יקראו לה, העניים יעמלו בזעת אפם וישתברו אל צרור נקוב, וגם העשירים אשר מעטים המה ונער יכתבם, העשירים אשר יש כח בידם לתמוך בידי הסופרים והמחברים, המה כבר מאסו בתורת ה', ורק איזה יחידים כיוצאים מהכלל אומרים עוד לחכמת ישראל : אחותינו את, אבל קצה נפשם לתת ולחזור ולתן, ואם נביאה חשבון בעד מי יעמלו המבקרים והסופרים בדורנו, אוי לנו אם נאמר כי ייגעו לריק וילדו לבהלה, ואם נחפש חפש מחופש נמצא עשיר אחד בעשר ערים אשר עוד לא עוסם בו זיק האחרון של אהבת השפה העבריה, איש כזה יקר לנו מאד בדור הזה, ובמות עלינו איש שלא חננו ה' בעושר רב ועכ"ז היה הוא הראש והראשון לכל מעשה הצדקה — דאבה נפשנו ותרדנה עינינו דמעה, כי ע"כ בכאב לב ובשבר רוח אשמיע ברבים את הבשורה המעציבת כי החכם היקר והישר באדם הר"ר זאב קראמשטנסקי נ"ע שבק חיים לכל חי ביום כ"א אייר (תרמ"ד) בשנת הששים ושבע לימי חייו בעיר חערסאן, בנסעו שמה לתלי פקודתו הנכבדה שעסק באמנה בעסקי הנגיד הגדיב מהר"י בראדסקי, כל יודעיו ומכיריו מקרוב ומרחוק יעידו ויגידו צדקת המנוח כי הוא היה איש טוב וישר, וה' חננו במדות תרומיות, הוא קבל את כל אדם בסבר פנים יפות, שש לעשות צדק ולא השיב פני איש מעודו עד יום מותו, ביתו היה פתוח לרוחה לכל הדורשים עזרתו, וכל דבר קשה לא עמד לשטן לו למלאות רצון כל איש ואיש, לבו לא הלך אחרי תענוגות בני אדם וחיי בשרים כ"א לאסוף ספרים אל אוצרו הטוב העולה בעשרת אלפים רו"כ, וכמעט יצא ספר חדש מבית הדפוס הובא ראשונה אל אוצרו, הוא קיים את המקרא, הון ועושר בביתו וצדקתו עומדות לעד, כדרשת חז"ל, כי השאיל ספרים לכל דורש, ועם כל טרדותיו הרבות אשר סביב שתו עליו לא שכח להביא בידיו את הספרים אשר בקשו מידו — לכל דורש אל מקומו, וכל מעיניו היו מעודו אך להגדיל תורה ולהאדירה, ועד כמה רבה ידיעתו בספרות העברית הישנה והחדשה נראה מחבורו היקר "עטרת תפארת ישראל" הנדפס בווינא בשנת תרמ"ג. אלה הם קצות דרכיו הטובים, ופרטי תהלותיו הלא הם כתובים בהקדמת „הקינות" להרב החכם דר' יצחק קאמינער הי"ו.

אבדה גדולה אבדה הספרות העברית, ומי יביא לנו תמורתה?

רק זאת נחמתנו בעניינו כי הניח אחריו אוצר בלום, אוצר נחמד אשר לא יסולה בכתם אופיר, הלא הוא חתנו הרב החכם הסופר המצוין כש"ת מו"ה אליעזר שולמאן נ"י ההולך בדרכיו במעשה הצדקה והאחרון הגדיל. ובזאת ינחמו כל המתאבלים על המנוח בידעם כי במותו עוד שמו חכרו חי אתנו, ובכל המקום אשר יזכירו את שמו יברכוהו, וה' המטיב ישלם נחומים לאבליו ולמוקירי שמו חכרו.

הערה: גם ידידנו הרב החכם הר"ר יצחק יעקב ווייסבערג נשא עליו קינה ונהי ויאמר: „אל הלקח מאתנו בחיר האדם ז. וו. קאראמשונסקי נ"ע יסס לב כל יודעיו ורפו ידי הסופרים העברים, ככל יודעיו ומכיריו ואוהביו ידעתי גם אני מה רב טובו אשר עשה לספרותנו ואשר פעל לסופרינו העניים בעת אשר אדירינו מעלימים עין מספרותנו וסופרינו גם יחד וכו' וכו' וכו'.

כה

בלי ספק שמעו הקוראים את שמע המטיף החדש החכם ראובן ברודס אשר דרש פעמים הרבה בערי רומעניען, להלהיב את לבב שומעי דבריו להתעורר ולחזק ידים רפות בשפתנו העבריה. כגביר משכיל יצא להלחם בהאומרים: זקנה אמנו, היא שפתנו הקדושה, תש כחה ותם ליחה ואין בה תועלת להמחזיקים בה, עוד מעט ותרד אבל שאולה, ואין בכחנו להשיבה לתחיה ולהפיח בה רוח חיים, והמטיף הזה הראה לדעת, כי עוד שפתנו אתנו, עוד נוכל לעשות חיל בשפתנו: וכנשר תחדש נעוריה, עתה בא המטיף הזה הנה לעכבערג, וראשי החברה „מקרא קדש" כבדוהו לדרוש לפניהם ביום השבת פ' חקת, בשעה הששית אחרי הצהרים תתאספו אנשי החברה ויבאו גם אנשים נכבדים שלא על דגל החברה יחנו, ויעמוד המטיף בראש הנאספים וידרוש בחן שפתיו בענינים רמים ונשגבים אחרי אשר הצטדק לפני השומעים על הרהיבו בנפשו עז להטיף להם לקח בהיותו גר בארץ, ואחרי אשר הוכיח, כי שפת קדשנו וחיי המשפחה הטהורה המה שני עמודי התוך אשר כל בית ישראל נשען עליהם, בא מענין לענין לאותו ענין של ספר איוב, לחקור לדעת מי היה מחברו, באיזה זמן חי ומה היא המטרה אשר אליו כונן חצי חקירותיו ומדברותיו, גם נשא מדברו על דברי המחלוקת שנתרבה על דבר הספר הקדמון ההוא, יש אומרים:

„איוב בימי משה היה" והברייתא הוסיפה דברים מתמיהים מאד באמרה: „ימי שנותיו של איוב משעה שנכנסו ישראל למצרים ועד שעה שיצאו משם", אשר גם זאת תמוה: כי יחיה רר"ו שנה ובצמצום גדול משעה לשעה! אחרים אחרו זמנו מאד עד ימי מרדכי ואסתר, וי"א, איוב מעולי בבל היה למרות הברייתא שאמרה: „משה כתב ספרו וס' איוב", אבל מאמר אחד יש בתלמוד המגלה לנו הסוד הזה באמרו: „איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה". אמנם כן, איוב הנהו משל, אבל הידעתם גם את הנמשל? הנמשל הננו — אנחנו עם אלהי אברהם! גם בנו הסית את השטן לבלענו חנם, גם אוהבינו (כאוהבי איוב) יחליפו את הסבה במסובב לאמר: מאשר כי הננו נרדפים, מעונים ומכים — ש"מ פושעים וחטאים אנחנו,

אבל הדמיון היותר מורגש שבינו אלינו הוא מאמר ה': „הנו בידך, אך את נפשו שמור"! משל למלך שאמר לעבדו: „שבור את החבית ושמור את יינה"! הכתוב הזה הוא באמת משל נכבד ויקר לעם בני ישראל: מי כעם ישראל נמסר ביד השטן לעשות בו כטוב בעיניו? מי כמהו היום נרדפים ורצוצים? אבל דבר ה' חזק על התולדה (געשיכטע) לאמר: „אך את נפשו שמור"! „שמור את יינה"! בכל העניים, בכל הצרות אשר סבלה החבית — גוף העם — נשמר היין — נשמת העם ורוחו, נפש ישראל נשמרה בכל הגלות המר והנמהר, ובכל אשר עבר עלינו, נשמרנו מאד לנפשותנו, ומה מאד יצדקו כעת כל המאמרים „על זמן איוב", רצונם: על הזמנים המשונים אשר ב"י היו אז בבחינת איוב, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, כי אמנם בכל העתים אשר חשבו, כגו וספרו, נראה מעשי איוב בעם היהודים, „בימי משה" או כפי דברי הברייתא „משעה שנכנסו ישראל למצרים ועד שעה שיצאו משם", „בימי מרדכי ואסתר" „בעת עלו בני הגולה לרגלי עזרא ונחמיה" כי אמנה סבלה האומה בכל העתים הללו כל אשר סבל איוב, כל הנגעים והפגעים והמכות אשר עברו על נפש איוב עברו גם על נפש עם ישראל, ואחרי כ"ז נפשו נשארה לו לפלטה גדולה! הן בכל עת היותם בארץ מצרים סבלו תלאות אין מספר, ואעפ"כ היו ישראל מצוינים שם, התולדה שמרה את נפשם, וגם משה רבנו שמר את הנפש הזאת מכליון חרוץ, ויעמידה לעד לעולם בתורתנו הנצחית, וע"כ צדק בעל המאמר באמרו: „משה כתב ס' איוב" משה ראה את ישראל בבחינת איוב, כי חקק בצפורן שמיר בדברי ימי היהודים, תרתו על לבב עמי

לשמור לנפשו מאד , גם בימי מרדכי ואסתר נראה את הדבר הזה , הרג ואבדן ושמירת הנפש , ומה מאד נמלצו דברי חז"ל באמרם , כי אבות העולם שאלו לאליהו שיעיין אם הגזרה של המן נחתמה בטיט , או בדם , רצונם : אם גזרת הכליון נחתמה רק בחומר ישראל , אם יאבו לשבור רק את החבית של חרס ואז אין לפחד , או אולי היא נחתמה בדם , והיא יצאה ח"ו לכלות הנפש (כי הדם הוא הנפש) ואז ירעישו שמים וארץ לבטלה , וכן בימי עולי בבל ראינו את האצילים והעשירים מבני עמנו נשארים בבבל (בבחינת שבור את החבית) ועזרא ונחמיה (בבחינת ושמור את יינה) עולים לא"י . באחת : בכל אלה הזמנים ועוד עד היום נראה שבירת החבית ושמירת יינה תמיד כל היום יקים בנו הכתוב : „אך את נפשו שמור" ואם יש את נפשכם לדעת : מה היא הנפש אשר נצטוינו לשמור אותה ? מה הוא היין הטוב והמשובח הזה ? את זאת נראה מן הדברים אשר יירא השטן לנגעת באשר לאיוב , הן כל אשר לו השחית ויכלה בבת המאמר „הנו בידך" את רכושו , בתיו , וקניניו , את בניו ובנותיו , וגם את גוו נתן למכות טריות , אך את אשתו ואת שפתו השאיר לו , כי יד ה' עליו חזקה לאמר : „אך את נפשו שמור" וכזאת נראה גם בעם ישראל : חיי המשפחה הטהורים ודרישת שפתנו הקדושה , הן המה הנפש לנו ולבנינו אחרינו , אלה המה שעמדו לאבותינו ולנו בכל משך הגלות המר והנמהר , וברוח דרשות חז"ל נוכל לאמר גם אנחנו : איוב בימי האינקוויזיציאן היה , איוב בימי הרדיפות בארץ אשכנז אונגארן ורומעניען היה וכו' , וכו' .

אלה הם הדברים שהוציא החכם המטיף ברודם מס' איוב , ואחרי אשר הדעה הזאת היא דעה חדשה ונעימה מאד , ע"כ אמרתי להודיע בקהל , ועזבתי את כל המליצות אשר אמר ליפות את הדבר אשר כל כחם אינם אלא בפה , כי המה רק עפעקטים אשר יפעלו על אזן שומעת , השומעים מחאו כף ויקראו הידד , מי יתן וישמע העם לקולו : ללמוד שפה קדשנו וללמד אותה לבנינו אחרינו , כי היא תאחד תאגד ותקשר כל מפלגות עמנו בארצות גלותנו , היא תתן רוח חיים באפנו , היא תשגבנו תאמצנו ובה נעשה חיל בכל מקומות מושבותנו מי יתן וידענו להשמר בנפשותינו ורוח עמנו , מי יתן והיין הטוב המשומר בעמנו מאז היינו לגוי לא יפוג ריחנו ולא יאבד מעמנו בהשבר חביותנו ...—

P. S. מהעיר [illegible] הגיעני מכתב מאחד אוהבי [illegible]

והוא יודיעני כי הרב החכם הנביר הנדיב הר"ר שלמה יהודה זאקש יעשה הרבה לטובת האנשים העובדים בבית מלאכת עצי גפרית (שוועפעלפבריק) שלו. בהפאבריק נמצא מלמד להועיל, ללמד להנהגים מיגיע כפידם את תורת ה' וגם מורה להבינם וללמדם שפת המדינה. כן נמצא שמה בית תפלה וחברה נכבדה אשר מטרתה להיות לעזר ולסעד להעובדים, אם מחלה תעבור על נפשם ולא יוכלו לעבוד את עבודתם, או בעלי החברה יכלכלו את החולה שלא ימות ברעב ובכלל ראוי ידידי הנביר הנכבד והיקר ה' זקש לתודה ולברכה, כי הרבה לעשות טוב וחסד. —

כו

לכבוד ידידי החכם הר"ד שמ"ד הי"ו.

את ספרך החדש „הרפואה קודמת להמכה" *) אשר כבדתני לשים עיני עליו קראתי, ועיני זלגו דמעות לראות את שבר בת עמי כאשר תארת אתה בעמק המבול ברמע ובדמי לבבך. — זה כאלפים שנה בגולה הלכנו, צרות רבות ורעות אין ספורות השיגונו, ובכל דור ודור קמו מקרבנו אנשים חכמים ונבונים וישמיעו עצתם לטובת אומתנו, אבל כל דבריהם לא הועילו ולא הצילו, וקולם היה כקול קורא במדבר. היהודי לא יכול להרים את ראשו, בכל מקום בואו כתרחו הרדיפוהו מנוחה הדריכוהו והוא — על כל גל ותל שעבר עליו נגע בראשו ואמר: „חביבין עלי יסורים" וברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה, והנה בימים האחרונים — זה כשבע שנים — החלו היהודים לפרוע פרעות בישראל ומעשים אשר לא יעשו בימינו ואשר כבר נעשו בימי נוסעי הצלב נעשו לעינינו ולעיני השמש, אבלונו הממונו הכונו פצעוני, על זקן לא רחמו, על עוללינו וטפינו נשינו ובנותינו שפכו חמתם ויתנונו ללעג ולקלס... ועל מי לא עברה רעתם? קול המוכים והמעונים ברומעניא נשמע מסוף העולם עד סופו, ולקול צעקתם התעוררו אנשים רבים ויחושו לעזרתם ויקראו נדבות,

---

*) הספר היקר הזה יצא לאור הדפוס ע"י האחים הנכבדים המשכילים ספרים (במסחר) לעזרן עפשטיין ס"ו.

ויסדו חברות, ויעבידו קל במחנה העברים: מי האיש החפץ חיים של מנוחה וכבוד, חיים של שלום, חיים של חלוץ עצמות, יעזוב את ארץ מולדתו, וילך נע ונד לארץ אחרת, אז חלק העם לשנים, אלה שמו פניהם לאמעריקא, ואלה לארץ אבותינו. והנה לספר כל התלאות והרעות אשר עברו על הגולים ההם אין פה המקום לפורטם, ואם באנו לכתוב אין אנו מספיקים, אמנם אין אנו בני חורין להפטר מכל וכל, אשר ע"כ בדברים קצרים נשובה לדבר ע"ד הענין אשר לפנינו, ונאמר: זה כשלש עשרה שנה דברתי בספרי „האמונה וההשכלה" (צד כ"א) ואמרתי שמה וז"ל: „גולי בבל שבו לארץ מולדתם לא בחיל ובכח ולא בשינוי דרכי הטבע, כי אם בהשגחת ה' ובא.תותיו ומופתיו אשר ינהג בם את תולדות המין האנושי, והוא נתן בלב כרש מלך פרס לערות את מלכות בבל עד היסוד בה ולקרוא דרור לאסירי התקוה, וישובו לארצם ולמולדתם. החזיון הזה אחד הוא ואין שני לו בדברי הימים, לא עשה אלהים כן לכל גוי, כי כל עם ועם בימי קדם כאשר עלה עליו הגורל להכחד מקרב הממלכות, ובגוים עוד לא יתחשב, לא חיה עוד אחרי נפלו, ואחריתו היתה עדי אובד. לא כן עם ישראל, כי קם והתעורר לחיי מדינה אחרי אשר נתפרדה חבילתו, וכמה מאות שנים הצליח ועשה חיל. ואם גם נשתנו העתים בדורותינו אלה, הן עוד לא קצרה יד ה' מהושיע באופן אחר וליסד אגודת ישראל בארץ אבותיהם וכו' ואם יתישבו שם רבים מב"י וביותר מנדחי ישראל באזיה ואפריקא הנאנחים תחת יד מושלי חמס מבעלי אמנת מחמד, ומאלה אשר למדו ידיהם לעבודת האדמה, הנה במרוצת הזמן יהיו שם לגוי גדול ועצום, וכאשר ב"י היו מעולם עברים נאמנים למלכיהם, ימצאו חן בעיני השולטן, ויתן להם הרשיון להקים שופטיהם ומושליהם מקרבם, והוא באברתו יסכך עליהם כאשר עשה גם באיזה מחוזות ממדינותיו וכו'. ואמנם דברי הנביאים אשר אמרו: „הנה מלכך יבוא לך עני ורוכב על חמור" הן זה אך משל הוא, כי תעודת ישראל איננה לעשות חיל ועושר רב, כי תעודה רוחנית לו, ולכן אמר הנביא: כי גם מלכו יהיה עני, ולא בחסן חיל ועושר ישגב, כי אם באמונה טהורה וצרופה, דעה והשכל את ה' איתן ממשלתו, וכן דבר הנביא: „והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול" אין הדברים כמשמען, כי השופר הזה הוא יהיה שמע השלום והאמת אשר יפרה וירבה בארץ הקדש, שמע אהבה וחסד לישראל ולכל מין האנושי אשר ישמע

מהאדמה הנשמה הלזו אשר היתה מעון ערבים חומסים ושוללים, הקול הזה ישמע כשופר, ורבים מחובבי אדמת קדש ישובו אליה, ירצו את עפרה ויחוננו את אבניה. סוף דבר: האפשרות להיות ניר לישראל באדמת הקדש איננה כל כך רחוקה, ותמצא את נתיבתה גם במעגלי הטבע וכו' וכו' ע"ש", ומי לא יראה כי הדברים הנדפסים לפני שלש עשרה שנה יצאו מלבי בלי כל פניה צדדית, כי בימים ההם טרם התעוררו איזה נערים לעשות סחורה בבהמתן של ישראל, הייתי סוחר בעורות של בהמות ממש, ולא הייתי תלוי בדעת אחרים, ואת דעותי ומחשבותי לא מכרתי — כמו שלא אמכור גם היום — בעד כל הון, תמים הייתי עם ה' ואנשים, ארחתי לחברה את נבירי עיר מושבי, וביתי היה פתוח לכל עני משכיל, מזה וגם מזה לא הנחתי את ידי, לעתים לא רחוקות כתבתי חדשות ומאמרים שונים במכה"ע המגיד, הכרמל, הצפירה, המליץ, העברי, הלבנון, הקול, הב"א, השחר, ועוד. והנה גלגל החוזר בעולם התגלגל גם עלי, ומאיגרא רמא נפלתי לבירא עמיקתא, עד כי נעשיתי — למחבר עברי! הידעת ידידי שמ"ד את השם הנורא והאיום „מחבר עברי"?! כל פה דובר נבלה ידבר עליו ככל העולה על רוחו, „מחבר עברי"! הוא כאסקופה הנדרסת לכל בור ירא חטא, ולכל משכיל סכל, "מחבר עברי"! אם ידע ויבין להחניף את התקיפים וכל העוסקים בצרכי צבור שלא באמונה, אז ירוממוהו ויתנו לו כבוד ותהלה, לא כן אם „המחבר העברי" הוא מאלה האנשים אשר פיהם ולבם שוים, אז ירגמוהו הגדולים באבני קלע ובחצים שנונים אשר בפיהם, ויתנוהו לעוכר ישראל וישיבוהו בתוך המתבוללים ויגולו ממנו בחוקת היד את אהבתו לעמו ולארץ אבותיו. האם לא תאמין לי שמ"ד יקירי? הבה אספר באזניך את הענין אשר לפנינו: כאשר החלו הפרעות בישראל הייתי גם אנכי אחד מהסופרים הנלהבים אשר יבנו מגדלים באויר השמים, כמוהם כמוני יצאתי בחצוצרות ובקול שופר וקראתי „בהמגיד" „ובהעברי" בקול גדול: „שאו נס ציונה"! „לכו ונלכה באור ה'"! „נתנה ראש" וכו', וכדעתי היה לירות את אבן הפנה לבנין האומה הישראלית. אבל אהה! „מחבר עברי" אנכי, אשר ע"כ טפות הדיו אשר שפכתי לרפא בהן את מחץ עמי ולהביא לו תשועה לדורות, נהפכו לדם, ואויבי המחברים מצאו מקום לנבל את שמי ולשפוך את דמי כמים המוגרים ארצה. לא עברו ימים רבים והתור סגר את שערי ארצו לפני בני ישראל, וכרוזא יצא מהוד השולטן כי היהודים

הבאים לפלשתינא להתפלל ישובו לארצם בזמן חדש ימים. הדברים האלה ירדו בלבי כחצים שנונים וברמי לבבי כתבתי מאמר ראשי במ"ע „העברי" גליון ס' תרס"ד „ע"ד היציאה לפלשתינא" ואמרתי שמה וז"ל . . . . „מה אני רואה בהקיץ, ? התוגר לא יתן הרשיון לבא בארץ ישראל, והגבירים החיים שוכבים בחוץ לארץ, ובקול נחרם אימה ידברו: „לא נעלה"! כי מה לנו ללכת לארץ רחוקה אשר אין אנחנו מורגלים באיקלימה, ואף אם אוירא דארץ ישראל מחכים, אבל לא לחכמים לחם, לא לנו היא הארץ זבת חלב ודבש, לא לנו, ואין אנחנו רואים שמה כל יתרון לאחינו, גם פה בחוץ לארץ לא נופלים אנחנו בתורה בחכמה בתבונה ובדעת מאנשי ירושלים, ואין דרכנו לתקן עולמות במלכות שדי, אם איזה אלפי איש יעלו בחשק לבבם לעבוד שמה את האדמה, אז נאמר יישר כחם וחילם, לא כן אנחנו, איך נעזב את בתינו ורכושנו בידי זרים ועלינו מן הארץ הטובה והרחבה, היא ארץ רוססיא, ורק רקי מוח וחסרי בינה היושבים בשפל המדרגה והמכתבים כתבי עמל יוכלו להוציא מפיהם עצה נבערה כזו, ומי ישמע לקולם! המה ידברו בפיהם, ואין כחם אלא בעטם, ואנחנו לא נשימה לב לדבריהם לשטותיהם ולשטותידם ומה תענו על זה אחינו הלאומיים"? עכ"ל שם.

הדברים האלה עשו רושם גדול, תלי תלים של חרופים וגדופים תלו על המאמר הזה, פוטר מים ראשית מדון, והמחלקה התלקחה בעים תקפה, ועד השופטים הגיעה . . . ואחרית המשפט גלוי וידוע להרב החכם המשורר הר"ר יהודא ליב גארדאן, והחכם הגדול מבקר ספרי ישראל בפ"ב ה' מארגאלין. ועוד ליחידי סגולה . . .—

אדדה על כל הדברים האלה, אדלג על הפרק הזה, יען כעת הכל יודעים כוונת המנבלים את שמי, וגלוי וידוע מה ראו על זה ומה הגיע אליהם . . . (עין בספר אוספי"ם ותארנה עיניך) תשובה לדבר דברים אחרים ע"ד הרעיון הקדוש של יא"י, ונאמר! מי לא ידע כי שאלת ישוב א"י בעצם היא שאלה גדולה בערכה, וחוב קדוש מוטל על חכמינו האמתים לדבר על לב אחינו שיראו לאחריתם ויראגו לקיומם ולהלהיב את הגבירים בעם לשום על לבם כי עת לעשות היא, ומעשה הנדיב הידוע . . . והנדיבים אשר יצאו בעקבותיו, יהיו להם לעינים להרים תרומת כסף (ברשיון הממשלה ר"ה) למקנה אחוזת נחלה בארץ הקדושה לעבדה ולאכול מפריה, וגם יסעו לארץ ישראל לראות בעיניהם את אדמת הקדש ולעשות

סדרים נכונים ולהאציל נדבתם לטובת הקולוניסטים אשר כבר נאחזו שמה, וזאת נראה בעינינו כי יש כח בפי חכמי הדור להלהיב את הגבירים בעם לשים פניהם ירושלמה, ולהבינם לדעת כי גרים המה בארץ רומעניא ארץ לא להם, ועל כל מדרך כף רגליהם יתנגפו שמה באבני נגף וצורי מכשול, ובלי ספק ידעו הסופרים החכמים לשים גבול לדבריהם ולא ישכחו כי אי אפשר לכל אחב"י לצאת בפע"א בחפזון לארץ אשר בימינו לא ארץ צבי היא . . . וחוב מוטל על החכמים לשמור את לשונם שלא לדבר הבלים ושלא להגזים ולהפליג הדבר כידוע . . . אשר ע"כ קראתי את ספרך וחזרתי וקראתי ואברך את מעשי ידיך וכו' וכו', וכו'.

כז

מי כעם ישראל גוי אחד בארץ! איש עברי אחד כי יחטא, אז יצא הקצף על כל היהודים, אם מקרה לא טהור קרה לאחד היהודים באחת הערים, אז תעבור הרנה ממזרח עד ים, ומכה"ע העוינים את היהודים יריעו בחצוצרות ובקול שופר כי כל היהודים המה רעים וחטאים, בעיר פלונית יושבים מאה משפחות יהודים ונהגים מיגיע כפיהם, אוכלים לחם צר ומים לחץ, ואחד מהם יתן את כספו בנשך, אז יוציאו שונאינו משפט: כל העדה כלם בעלוקות המוצצות דם הנוצרים, אבר קטן אם יחטא, אם יהודי נוקף אצבעו, אז ילקה כל גופו ואין תרופה למכתו.

ואין בכלל אלא מה שבפרט, גביר פלוני מעיר פלונית העושה צדקה בכל עת, כי יופיע פעם במלבושי כבוד בגיא החזיון, אז צדקתו לא תזכר עוד והוא שחת דרכו על הארץ; גביר פלוני המנצח על מעשה הצדקה והחסד והעניק יעניק לכל איש כיד נדבתו הטובה עליו, כי יסע ברחוב העיר במרכבה וסוסי ערב, טמא הוא ואסור לו לבוא בקהל; גביר פלוני שעשה הרבה לטובת ארצו ומולדתו וזכה למעדאיללע של זהב בעד חריצותו, כמעט לא ימלא רצון פלוני, יוציא עליו שם כי גנב ושם בכליו, וכל מעשיו רעים; איש עברי כי ירחם על עניים ונוצרים ומרגלא בפיו לאמר: „אב אחד לכלנו אל אחד בראנו" אם הוא ירחם על נערה נוצרית עניה, אות היא כי כוונתו לשפוך דמה למטרה קדושה; פלוני הנדיב שהזיל זהב מכיסו על בתי החסד, ועני אחד לא מצא את אשר בקש — אכזר הוא

ויעשה כל מעשיו לשם הכבוד; מו"ל מכ"ע עברי האוהב שלום ואמת והוכר שלום לכל אדם, ואחד מסופריו טעה בדבר הלכה, יוציאו עליו דבה כי כל דבריו שקר וכזב, ומו"ל פלוני שכל ימיו לא הוציא דבר אמת מפיו ודרכו להזיק בכל גליון וגליון ממכתב עתו עד כי נודע ברבים לאבי אבות השקר, אם אחד יספר עליו מעשה שהיה בבית גביר פלוני, והגביר לא יחפוץ לבוא בריב עם המו"ל וטוען להד"ם, אות הוא, כי כל המלשינות והמסירות שעשה ועושה ויעשה המה בטלים ומבוטלים והסופר ילקה בשתין פולסא דנורא על אשר — השמיע את האמת; חכם אחד שסרח, חכמת כל החכמים בזויה, משכיל אחד כי נסע ביום השבת ברחוב העיר ומקטרתו בפיו, אז כל המשכילים המה כופרים באלהי ישראל; איש פלוני יעץ עצה וראה את הנולד ועצתו נתקימה, אות הוא כי כל דרכיו קדושים. אמנם כן! חוטא אחד יאבד טובה הרבה, יען כל ישראל ערבים זה בזה. הוי אצעק ואשוע, רבונו של עולם! מפני מה גזרת עלינו גזרה קשה כזו להיות ערבים זה לזה? הלא אין רוב הצבור יכולים לעמוד בה! מה פשעי ומה חטאתי אם פלני עבר עברה והפר ברית, אם משכיל פלוני גנב דברים ושם בכליו, מה עוני ומה עשיתי אם פלוני יעשה מעשים שלא יעשו? והנה קול גדול אשמע: לא אתה הראשון ולא אתה האחרון בדבר הזה, כבר צוחו קמאי דקמאי ולא הועילו בצעקתם, ע"כ שים ידך למו פיך ובהדי כבשי דרחמנא למה לך!

שמעתי את הבת קול והחתי ארגז, ולא אדע שלו בנפשי, הה לבי לבי על פשעי עמי, כל היום רק חמס ושוד אשמע, ואם נטל עלי להשמיע תוכחת מוסרי, אז אהיה איש ריב ומדון כל היום — „זאת לא זאת" ענה הקול, „הלא תוכל להשמיע דבריך בנחת ולא בקול רעש גדול" — „אבל" הוספתי לשאול את הקול הדובר בי: „מה לאחינו בארץ חפשית לדעת מה שיעשה בקרב אחינו במדינה רחוקה"? . . . .

בשמעי את תשובת הקול רעדה אחזתני ואפול מלוא קומתי על מטתי, והייתי כאיש עברו יין. הקול הלך ולא יסף וידבר באזני דברים כמתלהמים יורדים חדרי בטן, ואני נעויתי משמע ואהי כחולם ולא ידעתי נפשי, לאט לאט התעוררתי וכתבתי כל החזון בספר הזכרון שלי

כח

דרכי הרפואה בארצות הקדם.

ארץ ערב היא מגדלת אנשים בריאים וחזקים, בני שמונים שנה גם בני תשעים ויותר נפגוש בכל מקום אשר נשים עינינו, ולא חזון יקר הוא לראות זקנים וזקנות שהגיעו לשנת המאה, יען הארץ ההיא אוירה טוב מאד, יותר טוב מכל ארצות הקדם, לבד הרצועה אשר על שפת הנהר, גם ארץ סוריא (Syrien) אף אם עמקים גדולים יש... בארץ ההיא ואדמתה ברוב המקומות מלאה רפש וטיט, בכ"ז אוירה טוב וצח, לא כן יתר ארצות הקדם, כמו: הודו, מצרים, ומחוז מעקקא (Mekka) שמה מחלה ודבר באופל יהלכו ותעשינה פרעות נוראות בעם, חללים רבים יפלו לרגלי האויר האי נקי, מחלות איומות תועבות נפש כל שומע ואשר לשמן ולזכרן תסמר שערת כל איש.

בדרך כלל נוכל לאמר: כי יתסרון בארצות ההנה סדרי החיים, רוב האנשים יחיו חיים שאין בהם מנוחה ומרגוע, נוסף לזה אי סדרים ואי נקיות בכל מקומות מושבם, אשר ע"כ לרגלי הרפש והטיט תולדנה מחלות איומות, כמו מחלת עינים, מחלת הקיבה, מחלת העור, מחלות שלא נראה אותן בארצות איראפא, והמחלות מסוכנות מאד, במשך איזה שעות יוליכו את האדם לגיא צלמות, יגזלו את מנוחת נפשו, החולים ידעו כי לא יאריכו ימים על הארץ אחרי הוכתם במחלה עזה כמוה ובהשקפה כללית נראה כי מחלות שונות כמו החלי — רע, הדבר, האבעבועות, מחלת עינים, מחלת הלב, קדחת, שחפת, דלקת, שדפון, ירקון, שחין, גרב, תמהון לבב, ועוד מחלות עצמו מספר תשוררנה בעים רוחן בארצות הקדם על גוי ואדם יחד אי נקי.

מחלת השחין היא מכת מדינה היותר קשה מכל המכות. המכה הזאת מתחלקת לשני מינים, המין האחד המכונה בארץ ערב בשם באראס (Baras) גם היא לא תביא להאדם תענת רב, אבל יש לאל יד הרופאים לרפא את האדם מצרעתו זו, והמין השני הנקרא „Gedam" אין ביד הרופא לרפא את האיש מנגעה, ובמשך איזה שנים — שנות יגון ואנחה — תביא עליו יסורים קשים ומרים, עד כי האדם מתיאש

וימאס בחייו וישיש כי ימצא קבר, המחלה הזאת (הצרעת) תביא על האדם קרחת, וכל גופו יעשה שרטות, ובעל כרחו יגרד *) את בשרו ופניו יכוסו באבעבועות והיו למכה טריה, ועל גבו ותחת זרועותיו יפרח שחין. בכל ארצות הקדם נמצאו אנשים רבים שכבר התיאשו מן החיים על ידי הצרעת שנדבקה בבשרם.

המצורעים אשר בירושלם ילכו להעיר יאפפא לבקש רחמים מאת הנוסעים והבאים לארץ הקדושה, כי העיר יאפפע לחוף ימים תשכן. המצורעים האלה לקו כפלים מיד הטבע, לאלה חסרו אצבעות ידיהם, ולאלה — אצבעות רגליהם, כי כבר נרקבו ונפלו מעליהם, וכאשר ישובו האורחים הנוסעים לארצם ישובו גם המצורעים לירושלם ויחנו נכח שער יאפפע אשר בירושלם ויבקשו רחמים ותחנונים מאת כל איש עובר אורח, וקולם לא ישמע כי כבר נחר גרונם ממחלתם, ואלה אשר עוד יוכלו להשמיע קולם גם המה ישמיעו קול משונה מאד יתר הרבה מקולות כל בני האדם אשר על פני האדמה.

כמה חולים במחלת עינים ימצאו בארצות הקדם! בארץ ערב המשתרעת על חוף הים יעלה לפי חשבון הסטאטיסטיקא עור א' על ה' אנשים והיא לערך 20 %. בארץ מצרים עור אחד אחד ממאה אנשים (1 %) עורון השחור (Der Schwarze Staar) וכן העורון הבא מחם השמש יקרה בארץ הודו כמו בארץ ערב, בהערים בירותה (Beirut) אלעפפא (Aleppo) וגם בקאירא נראה לפעמים איך אכר יבא בבקר אל העיר למכור את סחורתו ובלילה ישוב לביתו נשען על יד מנהל, יען אבד אור עיניו, חום השמש יביא על האדם את מחלת העינים אבל על הרוב תפרוץ המחלה על ידי אי — נקיות, וכאשר הכלבים והעיט (Geier) לקחו על עצמם משרת פקידי הממשלה לנקות את הרחובות והדרכים מפגרי בהמות וחיות, יבין הקורא עד היכן הנקיות מגעת.

הידעת קורא יקר את שמות סמי הרפואה אשר בהם ירפאו את החולים? הלא המה: גפרית, ארזעניק, עלי סענע (Senesblätter) ועוד רפואות ביתות כמו אלה. הרופאים בארץ ערב ישתמשו ברפואות שונות, לדוגמא, את הגפרית ימרחו על השחין. הצרעת תפרח בגמלים,

---

*) כמו שאמר הכתוב: ויקח לו חרש להתגרד בו (איוב ב' ח'), המעתיק

ומהם תבוא על האדם, למחלת „רהיימאטיזמא" אשר הפלחים והבידואינים (Beduinen) יסבלו מהם ישתמשו רק בביחוך הגוף, ולא ברפואות שיביאו על האדם את היזע. בארץ מצרים (ולא בערב) ישתמשו למחלת העינים בהאבן (Höllenstein) גם רפואות לפתוח את מעיו של החולה, והקזת הדם, אם יש בידם הכלים למלאכה זו להשתמש בהם, ובארץ ערב נוהגים אם יחלה איש במחלת הרזון (Schwindsucht) אז יפטמוהו במאכלים בריאים ושמנים עד כי ירפא החולה ממחלתו. אם מחלת אבעבועות (Blattern) תפרח בעור האדם, אז יכסוהו בבגדים חמים ויניחוהו בחדר לבדו ואיש לא יארח אתו לחברה, ואת החלונות והדלת יסגרו בעדו שלא יוכל לצאת מפתח ביתו החוצה, ולא יכנס שמה האויר הנקי, וכן גם נוהגים להעביר גרזן לוהט — אשר כבר נשכחו אמצעים כאלה מלב חכמי איירופא — על מקום הפצע והחבורה, ואם החולה ירגיש כאב בכל גופו, אז ישרפו בגרזן לוהט במקומות רבים על בשרו, וגם ראש החולה לא יצא נקי מתחת יד הגרזן הלוהט, והוא גם הוא יקבל פצעים ע"י הגרזן אשר ביד הרופא.

בארצות הקדם אם איש נתעה בשוא ובדמיון כוזב כי פלוני העריץ נפל עליו לגזול מידו את הונו רכושו וקנינו, ועי"ז יצא מדעתו ויחזה מחזות שוא ודמיונות כזב, אז הרופאים מארץ ערב יעבירו על פאת ראשו תגלחתו גרזן לוהט, וישרפו את בשרו במקום המוח עד כי יראו המוחות החוצה.

כמה יסורים קשים ומרים יסבול החולה העני! העם ההולכים בחשך יחיו חיי שנעןן, המה יאמינו בדברים שאי אפשר לעשותם, ואשר כל עושיהם יגרמו רעה לנפשם. לפי דעתם טוב ונכון לפני החולה להשתעשע בחברת ידידים הבאים לבקרו בחדרו, אלה ילכו ואלה יבאו לראות את החולה, וחדר החולה ימלא מפה לפה אנשים שונים, אורחים רבים — לא קרואים — ישבו כל היום בחדר החולה, שמה יבשלו וישתו קאפפע, יעלו עשן ממקטרתם או מה„נארגילעה" (שם כלי בלשונם שממנו מעלים עשן) *) גם ישחקו מטוב לב וירבו דברים ולהג הרבה באזני החולה למען לא יוכל לישון ולנום, והחולה יתחזק

---

*) והיא מקטרת עם שפופרת ארוכה, אשר רוכה עובר בכלי מים, לקרר עשן הטבק בעלותו אל פי עושנו. המעתיק

בכל כחו ויאמץ את לבבו לסבול ולשאת אשר יטילו עליו, וישתדל למלאות רצון הבאים לבקר אותו, גם הרופא אשר יבא לבקר את החולה ולתת לו רפאות תעלה למחלתו, עליו חוב מוטל בטרם יגש אל המטה אשר החולה שוכב בה להקטיר קטרת להעלות עשן כל שהוא ולשתות קאפפע, והחולה, אף אם הוא ירגיש יסורים קשים ומרים ונפשו לשאול תגיע, בכ"ז לא יסור מהמנהג שנוהגים כל החולים בדבר קבלת פני האורחים, ולא יוכל ולא יתפרץ לפרוש א"ע מן הצבור.

בעת אשר תפרוץ מגפה בעיר, חלי רע, או כל מחלה אשר תעבור על הארץ, אז יביט המושלמני בקר רוח על כל המעשים הנעשים לעיניו, ומרגלא בפומיה לאמר: אלהי יעמוד לימיני וישמרני מכל פגע ונגע. בעת ההיא, רצוני: בעת צרה ומצוקה, ישתדל המושלמני לקים חמשה חוקים הראשים והעיקרים באמונתו, ובראש כלם יאמין באמונה שלמה כי ביד א ל ל א ה יפקיד רוחו ונשמתו ובכחו להמית ולהחיות, אשר ע"כ יבטח באללאה שישמרהו מפחד פתאם ויחלצהו מן המצר ולא יתן את נפשו לשחת.

בין המון העם והאספסוף תשורר אמונת שוא ומקסם כזב; המה ישמעו בקול הקדוש בעיניהם, הוא הדערוויש, וכל אשר יצוה עליהם לעשות ימלאו בחשק לבבם, והוא יוליכם בדרך תהו ובהו, בדרך חשך ולא אור. הוא יקח לפעמים חתיכת ניר ויכתוב עליו פסוק אחד מספר א ל־ק א ר א ן כמו לדוגמא את הפסוק: „הוא ירפא את המאמינים בו", או איזה מלות מספר קבלה, ויטביל את פסת הניר בזכוכית מלאה מים, וירים את הזכוכית כמצליף, וידבר דברים אחרים בחשאי כדרך הנשים הלוחשות על כל מכה או עין הרע, וגם יוציא מפיו רוח חרישית על פני המים, ויתן את הרפואות האלה ליד החולה לשתות בנשימה אחת, והחולה טרם ישתה את הסמים הנפלאים האלה, ידבר את המלה אינשאללאה (Inschallah אם ירצה השם) — או את המלה מאשאללאה (Maschallah רצון ה') יקים — אח"ז יאמר בפה מלא: שוקר אללאה (Schuker Allah הודות לה') — ויניח את המים לתוך פיו — ואם אללאה יתפוץ במותו, אז לא יועילו לו גם כל המעשים והתקונים האלה.

קמיעות ולחשים ישמרו — לפי אמונת ההמון — את האדם מכל מחלה ותקלה. רפואה בדוקה ומנוסה אשר אין לפקפק בתועלתה היא לקחת עפר מעל קברות הנביאים ולזרוק את העפר על החולה, או לשאוב מים מבאר צמצם (Zemzem) אשר במעקקא

(Mekka) ולהשקות את החולה ולרחוץ בם את פניו ידיו ורגליו. אנשים ילכו רגלי למקום קברות הקדושים, ובידיהם, או בסכין, יגרדו מעל האבנים אשר על הקברים, או מהגדר — יהיה מעץ, מאבן, או מברזל — אשר סביב הקבר מעט אפר ויעשו כמין מרקחה עם מיץ הציטראני וכמנו יאכילו את החולה. בבתי התפלה להמושלמנים (Moscheen) אשר בקאירא יתאספו נשים וילדים לקחת מעל הכתלים הקדושים איזה אבק דק אשר יגרדו משם, והמשרתים בקדש לא יתנו אותם לקלקל את הבנין. כמו כן יתאספו אנשים ונשים על הקברים ויביאו בגדים שונים להתלות על הקברים, למען יראו הקדושים אשר בארץ וירחמו על החולים, וישלחו רפואה שלמה למחלתם. גם יאמינו ברפואה בדוקה והיא: לקחת מקבת ולתקע יתד בחריץ אשר בכותל בית התפלה למען יתעוררו הקדושים ויאצילו מכחם וגבורתם על החולה. באחד בתי התפלה אשר בקאירא תקועות יתדות בכתלים לארכם ולרחבם עד אפס מקום.

אם איש מארץ אייראפא יסע לדרכו, דרך ערב, ויבא לאחד הכפרים או במלון אשר על אם הדרך, יביטו עליו התושבים שם כבעל רופא מומחא ויבקשו מן האורח סמים למחלת הקדחת ורפואות שונות למחלות שונות. בדרך כלל יאמינו כי כל אנשי אייראפא יש להם יד ושם בחכמת הרפואה ולפחות ידעו את דרכי הרפואה איך להתנהג נגד כל מחלה, ואיך להיות לעזר לכל חולה להסיר ממנו מר המות. גם האיש אשר יחפוץ לנסוע לדרך רחוקה, עליו להצטיין בסמים שונים למחלות שונות למען יוכל לעת הצורך להביא תועלת לנפשו ולנפש האנשים אשר יבאו בחברתו. אנשי ערב יודו בפה מלא כי הנוצרים יעלו עליהם בהכמת הרפואה, גם יאמינו כי הנוצרים ירשו חכמת הרפואה מהיונים, (ובכלל הנוצרים יחשבו גם את היהודים).

אם רופא נוצרי, או יהודי יבא לבית חולה מחמדני — וכזאת יקרה לעתים לא רחוקות בכל הערים הגדולות — אז על הרופא החפץ למצוא חן בעיני משפחת החולה, לשמור את לשונו ולעשות כל דבר כחפץ החולה, למען לא יבולע לו, ואוי לו להרופא אם החולה לא ימצא בו חפץ.

בכל ארץ ערב נוהגים שלא ישלמו להרופא בעד טרחתו כל זמן אשר החולה לא יקום מעל מטתו, והמנהג הזה — יאמרו ויתפארו — לא מנהג שטות הוא, וכאשר יקום החולה מעל משכבו אז לפי טרחתו של הרופא ישלמו לו, ואם הרופא יראה ויבין כי אין להחולה כל תקוה, או

עליו חוב מוטל לאמר בפה מלא: „רק אללאה יוכל לרפא אותו" .

כאשר יגש הרופא אל מטת החולה, יראה לו החולה את לשונו בטרם יצוה עליו הרופא, גם ירים את ידיו למען יוכל הרופא להרגיש בדפיקת הדופק, ואם הרופא יחוש על כבודו שלא יהולל, אז עליו לצוות על החולה להרים גם את ידו השנית ויקח את ידי החולה בידו להרגיש את כח מרוצת הדם בעורקיו, אחרי אשר החולים לא ידעו עוד את הדבר הידוע באייראפא כי מרוצת הדם התפשט בכל האברים, ואם איש חש בראשו יקיזו לו הרופאים דם מרגלו, וההמון בארץ ההיא ידמו כי יד אחת תורה על חצי הגוף האחד, והיד השנית על חצי הגוף השני .

הערבי מטבעו הוא איש אביר לב וכח אמיץ חלקה לו הטבע, הוא לא יחת מפני כל היסורים היותר קשים וישא ויסבול בנחת, לא יצעק ולא ישמיע קולו ולא יתאונן על מר גורלו, מקבל הוא באהבה כל מחלה וכל נגע והביבין עליו יסורים. בעת אשר הרופא יחתוך את בשרו, לא יעקם את פיו וינוח על משכבו במנוחה, כאילו אין הדבר נוגע אל נפשו. בבית החולים אשר בקאירא נראה נתוחים (Operationen) כאלה אשר עינינו יורדות דמעות ויתר לבנו בקרבנו, והחולים לא ישמיעו את קולם כמו לא ירגישו באיזמל, וכמו שאין הדבר נוגע להם, ולא את בשרם יחתוך הרופא. שחוק מכאיב לב היה לראות איך אחד הרופאים הוציא כדור עופרת מבשר איש חיל, והוא (החולה) לקח את הכדור עם הבשר אשר סביבו וירם אותו תנופה לאות על שמחת לבו.

בארץ ערב נמצאו רופאים בני בליעל אנשי מרמה שדרכם להזיק. המה לא למדו את חכמת הרפואה, וכל מגמתם לטובתם ולהנאת עצמם, לא ירגישו צרת החולה ועינם רק לבצעם. המה יתפארו לפני האנשים אשר ילכו בדרך חשך, ואור ההשכלה על ראשם לא יהל — כי יש כח בידם לרפא על ידי קמיעות סגולות ולחשים את כל המחלות, וכי הלילית וכל בת דילה ישמעו לכל אשר יצוו אותם, ועל ידי הבישוף יוכלו לפקוח עיני עורים, לרפא חולים מצרעתם, ולישר רגלי פסחים, להתיר חרצובות אסירים ולהפך יום ללילה ולילה ליום, להעתיק צורים ממקומם, ואין דבר נעלם ונסתר מנגד עיניהם, הבל גלוי וידוע לפניהם, ועוד ועוד ועוד .

בדרך כלל ידרשו המון העם לעצת הרופאים הנוסעים מצפון ארץ כדיא ויעברו בכל הארץ לעשות להם שם בחכמתם תקראים

(Solibah-Beduinen) ועל פי הרוב יעשו הרופאים האלה נתוחים (אפעראציאנען) היותר קשים וחפצם יצליח בידם, וכפי הנראה הרופאים הא׳.ה מוצאם וארץ מולדתם על משפחת הנוצרים יחשבו, וע״כ יאמרו עם הארץ כי אמנת הרופאים (המתיחסים לנוסעים) בנביא המחמד ובתורתו רפה כאד ומצאו רמז להשערתם כי השם Salib הוראתו צלב, וע״כ יאמינו בישוע הנוצרי ולא בנבואת המחמד.

הרופאים הנוסעים האלה לא יתערבו בין יתר הנוסעים ולא יקחו חלק בקרב האנשים המריבים זה בזה. המה יחיו חיי שלום ושלוה, ודבר אין להם עם כל אדם, זולת הדבר הנוגע לרפואה. תמונת הרופאים וצלמם נשתנה ג״כ מיתר הנוסעים, הכרת פניהם תענה בם כי מוצאם ממשפחה הגונה, ואם לא ימצאו די מחיתם בנסיעתם מחכמתם, או ילכו לצוד ציד ויביאו עזי היער (Gazellen) ונוצות בת היענה (Śtrauss) וימכרו בכסף מלא להחיות את נפשם.

חוקרי תולדות הישוב וההשכלה (Kulturhistoriker) באייראפא יתנו כבוד ויקר לאנשי ערב על אשר המה היו הראשונים שהחזירו העטרה — עטרת הרפואה — ליושנה. בכל אופן שיהיה המציאו המה את היסוד ויסדו עליה בנין גדול לחכמת הרפואה. בהעיר Bagdad בימי ממשלת הכליף: Makladir Billah חי הרופא המפורסם אל ראזי (Al Rosi) (נולד בשנת 850 לספירת הנוצרים) והשאיר אחריו כתבי יד בחכמת הרפואה, אחדים מהם הובאו בשנת אלף ושש מאות לספירת הנוצרים לאייראפא, וחכמי בתי הספר הגבוהים התפלאו על חכמתו בחכמת הרפואה, החכם Avicenna (אבן — סינה, נולד בשנת 980 אחרי ספה״נ) חבר ספר גדול הכמות ורב האיכות, הוא אסף וקבץ בספר כל הדברים השייכים לרפואה בימיו, על הספר הענק ההוא הביטו חכמי ארץ המערב שש מאות שנה כעל הספר היותר נכבד בעולם ויעריצוהו ויקדישוהו.

בעיר קורדובה נתיסד בית הספר הגבוה לחכמת הרפואה, והוא היה הראשון בארץ אייראפא, ושמה הובאו כתבי יד וספרי הרופאים הנעתקים לשפת ערבי מאת Dioskorides וגם Nikolaes כעין פירוש לספרי Aristoteles, אבל לא ארכו הימים ובארץ ערב החלו רבים ללכת בדרכי חשך, השמים התקדרו על ראשם, ועין הפאנאטיזמוס הולך לפניהם ולאחריהם, המה יאמינו בשוא נתעה, יתנו אזנים קשובות לדברי הצבועים ואנשי מרמה אשר גם יתר הארצות

(Solibah-Beduinen) ועל פי הרוב יעשו הרופאים האלה נתוחים (אפעראציאנען) היותר קשים וחפצם יצליח בידם, וכפי הנראה הרופאים הא‍לה מוצאם וארץ מולדתם על משפחת הנוצרים יחשבו, יע״כ יאמרו עם הארץ כי אמנת הרופאים (המתיחסים לנוסעים) בנביא המחמד ובתורתו רפה מאד ומצאו רמז להשערתם כי השם Salib הוראתו צלב, וע״כ יאמינו בישוע הנוצרי ולא בנבואת המחמד.

הרופאים הנוסעים האלה לא יתערבו בין יתר הנוסעים ולא יקחו חלק בקרב האנשים המריבים זה בזה. המה יחיו חיי שלום ושלוה, ודבר אין להם עם כל אדם, זולת הדבר הנוגע לרפואה. תמונת הרופאים וצלמם נשתנה ג״כ מיתר הנוסעים, הכרת פניהם תענה בם כי מוצאם ממשפחה הגונה, ואם לא ימצאו די מחיתם בנסיעתם מחכמתם, אז ילכו לציד ציד ויביאו עזי היער (Gazellen) ונוצות בת היענה (Strauss) וימכרו בכסף מלא להחיות את נפשם.

חוקרי תולדות הישוב וההשכלה (Kulturhistoriker) באייראפא יתנו כבוד ויקר לאנשי ערב על אשר המה היו הראשנים שהחזירו העטרה — עטרת הרפואה — ליושנה. בכל אופן שיהיה המציאו המה את היסוד ויסדו עליה בנין גדול לחכמת הרפואה. בהעיר Bagdad בימי ממשלת הכליף: Makladir Billah חי הרופא המפורסם אל ראזי (Al Rosi) (נולד בשנת 850 לספירת הנוצרים) והשאיר אחריו כתבי יד בחכמת הרפואה, אחדים מהם הובאו בשנת אלף ושש מאות לספירת הנוצרים לאייראפא, וחכמי בתי הספר הגבוהים התפלאו על חכמתו בחכמת הרפואה, החכם Avicenna (אבן — סינה, נולד בשנת 980 אחרי ספה״נ) חבר ספר גדול הכמות ורב האיכות, הוא אסף וקבץ בספר כל הדברים השייכים לרפואה בימיו, על הספר הענק ההוא הביטו חכמי ארץ המערב שש מאות שנה כעל הספר היותר נכבד בעולם ויעריצוהו ויקדישוהו.

בעיר קורדובה נתיסד בית הספר הגבוה לחכמה הרפואה, והוא היה הראשון בארץ אייראפא, ושמה הובאו כתבי יד וספרי הרופאים הנעתקים לשפת ערבי מאת Dioskorides וגם Nikolaes כעין פירוש לספרי Aristoteles, אבל לא ארכו הימים ובארץ ערב החלו רבים ללכת בדרכי חשך, השמים התקדרו על ראשם, ועין הפאנאטיזמוס הולך לפניהם ולאחריהם, המה יאמינו בשוא נתעה, יתנו אזנים קשובות לדברי הצבועים ואנשי מרמה אשר גם יתר הארצות

(Solibah-Beduinen) ועל פי הרוב יעשו הרופאים האלה נתוחים (אפעראציאנען) היותר קשים וחפצם יצליח בידם, וכפי הנראה הרופאים הא׳ה מוצאם וארץ מולדתם על משפחת הנוצרים יחשבו, ע״כ יאמרו עם הארץ כי אמונת הרופאים (המתיחסים לנוסעים) בנביא המחמד ובתורתו רפה כאד ומצאו רמז להשערתם כי השם Salib הוראתו צלב, וע״כ יאמינו בישוע הנוצרי ולא בנבואת המחמד.

הרופאים הנוסעים האלה לא יתערבו בין יתר הנוסעים ולא יקחו חלק בקרב האנשים המריבים זה בזה. המה יחיו חיי שלום ושלוה, ודבר אין להם עם כל אדם, זולת הדבר הנוגע לרפואה. תמונת הרופאים וצלמם נשתנה ג״כ מיתר הנוסעים, הכרת פניהם תענה בם כי מוצאם ממשפחה הגונה, ואם לא ימצאו די מחיתם בנסיעתם מחכמתם, אז ילכו לציד ציד ויביאו עזי היער (Gazellen) ונוצות בת היענה (Śtrauss) וימכרו בכסף מלא להחיות את נפשם.

חוקרי תולדות הישוב וההשכלה (Kulturhistoriker) באיירופא יתנו כבוד ויקר לאנשי ערב על אשר המה היו הראשונים שהחזירו העטרה — עטרת הרפואה — ליושנה. בכל אופן שיהיה המציאו המה את היסוד ויסדו עליה בנין גדול לחכמת הרפואה. בהעיר Bagdad בימי ממשלת הכליף: Makladir Billah חי הרופא המפורסם אל ראזי (Al Rosi) (נולד בשנת 850 לספירת הנוצרים) והשאיר אחריו כתבי יד בחכמת הרפואה, אחדים מהם הובאו בשנת אלף ושש מאות לספירת הנוצרים לאייראפא, וחכמי בתי הספר הגבוהים התפלאו על חכמתו בחכמת הרפואה, החכם Avicenna (אבן — סינה, נולד בשנת 980 אחרי ספה״נ) חבר ספר גדול הכמות ורב האיכות, הוא אסף וקבץ בספר כל הדברים השייכים לרפואה בימיו, על הספר הענק ההוא הביטו חכמי ארץ המערב שש מאות שנה כעל הספר היותר נכבד בעולם ויעריצוהו ויקדישוהו.

בעיר קורדובה נתיסד בית הספר הגבוה לחכמה הרפואה, והוא היה הראשון בארץ אייראפא, ושמה הובאו כתבי יד וספרי הרופאים הנעתקים לשפת ערבי מאת Dioskorides וגם Nikolaes כעין פירוש לספרי Aristoteles, אבל לא ארכו הימים ובארץ ערב החלו רבים ללכת בדרכי חשך, השמים התקדרו על ראשם, ועין הפאנאטיזמוס הולך לפניהם ולאחריהם, המה יאמינו בשוא נתעה, יתנו אזנים קשובות לדברי הצבועים ואנשי מרמה אשר גם יתר הארצות

האשר ע"כ נחדל גם אנחנו מהם ונחכה עד אשר יערה עליהם רוח ממרום ותמלא הארץ דעה כמים לים מכסים, אז ירפאו ממשובתם וההשכלה תביא להם רפואת הגוף ורפואת הנפש, ויזנחו את עצבידם ולא יוסיפו לעשות מעשים מכוערים להועבת נפש בן איירופא, ואיש איש יבא על מקומו בשלום

כח *)

הסדרים החדשים

חדשות ונצורות בספרי חיי האדם והשתנות גדולות בחכמת המדינה לא היו נכרין כל כך לפני שלשים שנה, ולא נראו פעלן והדרן. מאות בשנים עברו טרם נראו חדשות בארץ, וטרם יצאת המצאה חדשה לפעולות ידים, וכמעט לא הרגישו בה יושבי חלד, ולא חשבוה לדבר הנחוץ להם. לא כן כימים האחרונים, אשר יציצו חדשות לבקרים; מדי יום ביומו נראה שנוים גדולים ורבים תחת כל השמים: האיש שהוא בן חמשים שנה היום וצופה האותיות לאחור וימנה ויספור השנים הראשונית לעמת השנים האחרונות, הוא ידע ההבדל וההפרש איך נשתנו שלשים שנה האחרונות מהעשרים שנה בתחלת ימי חייו, הוא ירגיש עד כמה נתחלפו העתים ונשתנו הזמנים בחברת האדם פנימה וחוצה הן במקום והן בזמן, ואיך רחוקים המה סדרי חיי האנשים שחיו שלשים שנה לפנינו מסדרי חיי האדם בזמננו, בעת הקצרה הזאת — לא יותר משלשים שנה — נשתנו סדרי בראשית, ובני האדם החלו ללכת לרוח היום בצעדי ענק עד כי בחפזון גדול התפתחו בני האדם ואחזו דרך אחרת, דרך לא שערוה ההולכים לפניהם.

ולמען דעת כי לא שגינו ברואה ננסה נא לבקש אותות נאמנים על אמתת דברינו, ונתאר בשרד האמת את ההשתנות והשנוים הגדולים בהערים הגדולות והתפתחותן בגשמי ובחומרי, ונראה אם צדקנו במשפטנו, או אם הפרזנו מעט על המדה,

נצייר נא למשל עיר ישנה אשר כבר טבעו בא"ץ מבצרית חומותיה ומגדליה ואין זכר לה מכל מחמדיה, רק ועיר שם ועיר שם

---

*) עי' סלמיד 50—49 № קרמ'ז במאמרי ,תקון העולם"

נשארו עיי מפלה לזכרון, כי במקום ההוא רקדו הילדים כאלים, ובמקום ההוא עומדות היו רגלי הבובסות אשר רחצו שם את כתנת הפשתים וישטחון שטוח ליבשן נגד השמש, הביטו נא וראו איך במקומות האלה תתנוסס עיר חדשה, רחובות רבות, ומגדלים גדולים עד כי נשתוסס לראות: עיר גדולה לאלהים משוש כל הארץ תופיע לנגד עינינו, והעיר הישנה לא נודעה ולא יכירנה מקומה.

על האדמת השוממה נטעו בני האדם גנים ופרדסים לשוח בהם, ולהתענג שם בעת המנוחה והמרגוע למען יחליפו כח, ועל המקומות שהיו נשכחים מרגלי אדם עומדות היום חומות בצורות, מגדלים גדולים, סבצרים חזקים ורחובות רחבים כמו רחוב „רינגשטראססע" בוויען, „הבולוואר" והרחוב „עלזאס„ ועוד בבערלין.

ותחת אשר לפנים השתדלו האנשים לגור בטבור העיר, התחכמו היום לגור בפרוור העיר, ששם האור והאויר הצח מצויים במדה מרובה, ונפלא הדבר לראות, איך האנשים יתאמצו בכל כחם להעתיק דירתם בבתים החדשים אשר יקימו בקצה העיר והבתים אשר בטבור העיר נהפכו לבתי מסחר גדולים, עד כי בעיר היותר גדולה באייראפא היא העיר „לאנדאן" לא נמצאה כמעט דירה אחת למושב בני האדם במקום „הסיטע", רק בתי מסחר ומרכולת.

ויהי כי החלו בני האדם בימינו לרוב על פני האדמה, ויבקשו להם מקומות רבים למצוא מקום מנוחתם, ואשר על כן נהפכו ערים קטנות לערים גדולות מאד ומקומות שוממים למושב בני האדם, ויעלו מחיר המקומות למעלה Cראש, ויוסיפו לבקש להם מקומות ביציע החמישי למעלה, ובהעליה אשר מתחת הגג, וגם במנהרות שתחת הבתים, עד כי בשנת 1881 נמצאו בהעיר בערלין 23,289 משכנות לב"א בהמנהרות שתחת הבתים ומספר היושבים שם עלו לסך 100,301, וכספר המעונות שתחת הגגות עלו עד 10,416 ומספר הדירות ביציע החמישי עלו לסך 248, מספר התושבים שם עלו עד 2,941 ותחת אשר בשנת 1861 עלו מספר הבתים אשר שלשים משפחות גרו בכל אחד מהם לסך 167, נמצאו בשנת 1881 בתים במספר 2,786 אשר בכל בית ובית תשבנה יותר ממאה משפחות, וכאשר פקדו מספר העם היושב בבערלין בפעם האחרונה נמצאו בתים גדולים אשר 227 דירות נמצא בכל בית ובית, וכאלף ושמונים משפחות ישבו בבית אחד.

האנשים הרבים אשר בערבוביא ובחפזון גדול התאספו אל מקום

אחד עד כי יושבים המה צפופים במקום צר, החלו לדאג לקיומם, ולבקש תחבולות שונות למען הקל מעליהם את עמלם החיצוני, ויגיעם הרב לבל יבולע — להם לבריאתם, וימצאו אופנים שונים איך להקל עולם מעל צואריהם למען יוכלו עמוד. מכל ההמצאות הרבות שמצאו נדבר בעת מענין קטן, והוא — מהעגלות שהתקינו והכינו לפניהם בעלי עגלות שונות, ומסלת הברזל מקצה העיר עד קצה.

משנת 1815 נמצאו בבערלין בעלי עגלות שיש להם סדר נכון חקים ומשפטים איך להתנהג עם הנוסעים; בעלי העגלות נתרבו שם במספר רב מאד, ותחת אשר בשנת 1860 עלה מספרם עד 999 ובשנת 1866 עלה מספרם עד 2,200 נתרבו במספר רב עד כי בשנת 1885 עלה מספרם לסך הנן 4,344. בשנת 1865 נתיסדה המסלה הראשונה לעבור שם בסוסים מושכים עגלות במסלת ברזל, ובעלי העגלות התאנחו מכאב לב ואמרו: עתה בא הקץ לפרנסתנו, כי מי יחפוץ לשלם שכרנו אחרי כי הנוסע יוכל לעבור למחוז חפצו במרכבות העוברות במסלת הברזל, אבל המספר הרב של בעלי העגלות אשר זכרנו למעלה הראה לדעת כי שגו בראה רק העגלות בשם אמניבוססע נתמעט מספרן משנת 1860 שאז עלה מספרן עד 393 נשארו במספר 135, לעומת זה נתרבו הסוסים והעגלות העוברות במסלת הברזל עד כי לפי המספר והחשבון המדויק בשנת 1877 עברו עליהם מדי שנה בשנה בעשרים ותשעה מיליאן עוברים ושבים לבד שלשה עשר מיליאנען נפש אדם שנסעו על דרכים שונים בעיר.

מספר העגלות בלאנדאן, לבד מסלת הברזל מקצה העיר עד קצה עולה למספר 50,000 ומספר האמניבוססע 1,400 והנוסעים יבאו בחפזון נמרץ ולא במחיר רב אל מקום חפצם,

בכל מקום אשר תבנה ותכונן עיר חדשה תביט הממשלה הרוממה בעין חודרת על הסדרים החדשים, ולא תתן הרשיון להתושבים לבנות בתים במקומות כאלה אשר על ידי זה יביאו אי סדרים בהעיר ואיש איש אשר יחפוץ לבנות בית חדש, תגבול לו הממשלה מקום ותבנית כיד חכמת הבניה הטובה עליה, ולא תשא פנים בדבר הזה לכל איש מכל מפלגות התושבים, עינה צופיה על מעשי בני האדם, תשגיח על כל תהלוכותיהם, ולא תתן הרשיון לעשות נגד חקי הסדרים החדשים והנכונים, ובבר הסירה את המבואות הצרות וכל רחוב עקלתון ותהרוס בשתי ידיה את כל הבנינים שעמדו על המקומות הישנים, ואשר נבנו לא ע"פ סדר ישר, גם תשגיח בעין יפה שכל

אחד יִנקה את האשפה והטיט מלפני ביתו ומחצרו לבל תשחת העיר ולא יתקלקל האויר ולא תבאש הארץ כמו שקרה לפנים בהערים הישנות, וע"י אמצעים כאלה תתרחב העיר ותתכונן על יסודות חזקים. ואשר ע"כ הוציאה הממשלה הרוממה בעיר בערלין בשנת 1882 פקודה נמרצה: להרוס עד היסוד את הרחובות הישנות „קלאסטערשטראססע" „פרידריכשטראססע החדשה" ואת „חומת המלך הישנה" (אלטע קאָניגסמויער) ולבנותן מחדש, למען יתאחדו ויתאגדו הרחובות אשר בטבור העיר באופן היותר טוב מבתחלה ע"פ הסדרים החדשים.

ולמען דעת עד כמה נכבד הדבר כזה בעיני הממשלה נוכל לצייר בלבנו בראותנו את סכום הכסף — והוא עשרה וחצי מיליאנען מארק — שהוזילה מאוצרה, אך ורק להקים הרחוב „ווילהעלמשטראססע" מחדש ולבנותה לפי רוח המקום והזמן בסדרים חדשים.

לפני מאה שנה לא יותר אם עבר איש באחת הרחובות בבערלין למען בוא אל אחד הבתים, ולא חפץ לטנף את רצפת הבית היה עליו לנקות את מנעליו טרם דרכו כפות רגליו בחדר פנימה, ובשנת השבעים למאה הנכחית נראו כארבעה מילליאנען מעטער מרובעות מכוסות ברצפה מאבנים חלוקות ובשנת 1880 התחכמו להכין רצפה חדשה מחמר (אספהאלט) ובעת ההיא (1880) כבר נמצאו בפאריז שלש מאות אלף מעטר מרובעים אורך הרצפה מן האספהאלט ההוא.

ההוצאות על הרצפה בכל רחובות בערלין יעלו לחשבון גדול, כסף רב מאד יפזרו על הדבר הזה, יען להתקן היא צריכה לעתים לא רחוקות, ולא נתפלא על הדבר הזה אם נשא עין לראות למשל לפי הספירה (סטאטיסטיקע) האחרונה יעלה החשבון המצומצם כי מרחוב „לייפציג" עד הרחוב „ווילהעלמשטראססע" יעברו מדי יום ביומו 7000 עגלות עגלות וארבעים ושלשה אלפים אנשים רגלי ועל המקום „לאנדאנבריקע" יעברו בכל יום עשרים אלף עגלות ומאתים אלף רגלי.

לא נפלאה כי רבים מקוראי דברינו ראו בעיניהם או שמעו באזניהם אשר בהערים הקטנות חוב מוטל על התושבים לנקות את הרחובות מרפש וטיט וכל אחד מהתושבים — בעלי הבתים — ישלח את עבדו או את שפחתו, או הוא בעצמו יטריח לקחת את המטאטא בידו, ולנקות את הרפש והדומן אשר סביב לביתו עד לאמצע הרחוב, וכן ינקו את הרחובות כל אחד על חלקו. משרבו התושבים, והעיר עלתה כפורחת, נתנו ראשי העדה אל לבם כי קשה על התושבים לעשות כדבר הזה, ואין רוב הצבור יכולים לעמוד בה. ע"כ נסגו תושבי

אחד. ינקה את האשפה והמים מלפני ביתו ומחצרו לבל תשחת העיר ולא יתקלקל האויר ולא תבאש הארץ כמו שקרה לפנים בהערים הישנות, וע"י אמצעים כאלה התרחב העיר ותתכונן על יסודות חזקים. ואשר ע"כ הוציאה הממשלה הרוממה בעיר בערלין בשנת 1882 פקודה נמרצה: להרוס עד היסוד את הרחובות הישנות „קלאסטערשטראססע" „פרידריכשטראססע החדשה" ואת „חומת המלך הישנה" (אלטע קאָניגסמויער) ולבנותן מחדש, למען יתאחדו ויתאגדו הרחובות אשר בטבור העיר באופן היותר טוב מבתחלה ע"פ הסדרים החדשים.

ולמען דעת עד כמה נכבד הדבר כזה בעיני הממשלה נוכל לצייר בלבנו בראותנו את סכום הכסף — והוא עשרה וחצי מיליאנען מארק — שהחילה מאוצרה, אך ורק להקים הרחוב „ווילהעלמשטראססע" מחדש ולבנותה לפי רוח המקום והזמן בסדרים חדשים.

לפני מאה שנה לא יותר אם עבר איש באחת הרחובות בבערלין למען בוא אל אחד הבתים, ולא חפץ לטנף את רצפת הבית היה עליו לנקות את מנעליו טרם דרכו כפות רגליו בחדר פנימה, ובשנת השבעים למאה הנכחית נראו כארבעה מילליאנען מעטער מרובעות מכוסות ברצפה מאבנים חלוקות ובשנת 1880 התחכמו להבין רצפת חרשת מחמר (אספהאלט) ובעת ההיא (1880) כבר נמצאו בפאריז שלש מאות אלף מעטר מרובעים אורך הרצפה מן האספהאלט ההוא.

ההוצאות על הרצפה בכל רחובות בערלין יעלו לחשבון גדול, כסף רב מאד יפזרו על הדבר הזה, יען להתקן היא צריכה לעתים לא רחוקות, ולא נתפלא על הדבר הזה אם נשא עין לראות למשל לפי הספירה (סטאטיסטיקע) האחרונה יעלה החשבון המצומצם כי מרחוב „לייפציג„ עד הרחוב „ווילהעלמשטראססע" יעברו מדי יום ביומו 7000 עגלות ע.ו.ות וארבעים ושלשה אלפים אנשים רגלי ועל המקום „לאנדראנגברידגע" יעברו בכל יום עשרים אלף עגלות ומאתים אלף רגלי.

לא נפתה כי רבים מקוראי דברינו ראו בעיניהם או שמעו באזניהם אשר בהערים הקטנות חוב מוטל על התושבים לנקות את הרחובות מרפש וטיט וכל אחד מהתושבים — בעלי הבתים — ישלח את עבדו או את שפחתו, או הוא בעצמו יטריח לקחת את המטאטא בידו, ולנקות את הרפש והדומן אשר סביב לביתו עד לאמצע הרחוב, וכן ינקו את הרחובות כל אחד על חלקו. משרבו התושבים, והעיר עלתה כפורחת, נתנו ראשי העדה אל לבם כי קשה על התושבים לעשות כדבר הזה, ואין רוב הצבור יכולים לעמוד בה. ע"כ נתנו תמשה

להתושבים, ושכר העובדים את העבודה הזאת יתן מקופת הקהל. בעיר בערלין עשו סדרים חדשים ונכונים בדבר הזה, כהסדר אשר בעיר פאריז. בשנת 1876 חלקו את העיר לתשעים חלקים, ושבע מאות וששים אנשים שכרו לנקות את הרחובות, ובימי החורף הוסיפו עליהם אנשים רבים לעזר להם ולעמוד לימינם, גם שמו עליהם נוגשים ושוטרים לתת עין השגחתם שיעשו את עבודתם באמונה ולא יגרעו מעבודתם דבר, ומיום שהכינו מכונות חדשות לנקות את העיר נתמעטו מספר העובדים ונשארו רק 572 במספר, את עבודתם יעבדו בלילה והתושבים כאשר יקומו בבקר משנתם, יראו איך הרחובות נקיות מאשפה, וגם האבק לא עליהם יהיה למעמסה, כי כבר כלה כענן, והרוח נשאו ולא נודע מקומו איה. משנת 1883 עד שנת 1884 עלתה ההוצאה לנקות את הרחובות לסך 683, 1,243 מארק, ושכר זריקת מים על הרחובות עלה לסך 500, 148 מארק,

קורא יקר! אם מעט לך האותיות אשר הראיתיך לדעת, אוסיפה נא עוד אותות נאמנים ע"ד הסדרים החדשים' ואתה בטובך הסכת ושמע! כמוני כמוך, קורא אהוב, ראינו אור הגאז יהל בכל הבתים ובכל הרחובות, וידעת היום כי ההמצאה הזאת לא ישנה היא, כי אם מקרוב באה. לא עברו ימים רבים מן העת ההיא אשר בני אדם היו תועים ברחובות קריה באישון לילה ואפלה, וכעור ימששו בחשך כן לא מצאו את נתיבותיהם בעתותי לילה, כי החשך כסה אז את העיר, ויהיו אסורים בביתם כל הלילה, ועתה העם ההולכים בחשך יראו בלילה אור גדול, ויתענגו לשוח בגנים ובפרדסים לאור הגאז באין מפריע.

בשנת 1835 התקינו בעיר לייפציג 245 עששיות בכל הרחובות, והנרות שהדליקו שם היו עשוים משמן ופתילה. יושבי לייפציג התענגו לראות את האור כי טוב הוא, ולפי הסטאטיסטיקא עלה אז נר אחד על מאה ותשעים ואחד תושבים. והנה בשנת השבעים למאה שאנחנו חיים בה, יעלו מספר נרות הגאז נר אחד על ארבעים וחמשה תושבים, ואם נביא חשבון מדויק כי נר גאז אחד יאיר כשלשה נרות של' שמן, הלא יעלה נר אחד לחמשה עשר תושבים, ומי הביא אל העיר לייפציג אור גדול? הלא רק הסדרים החדשים!

בעשרים שנה האחרונות נתרבו עששי הגאז ברחובות העיר בערלין, שלש מאות וחמשים % על השנים הקודמות, ונרות הגאז בהבתים על שש מאות שלשים ושבעה %. ואם נביא [illegible]

רחוקה — אשר שם לא ראה עוד אור הגאז כי טוב הוא ולא ידע מה טיבה — לעיר בערלין, ויראה בעיניו כי בכל רחובות העיר תאיר כאבוקה גדולה, והעיר עומדת כמו בטבור אש תוקד לא תכבה, וכאלו ים של אש מקיף עליה מסביב, האם לא יתפלא וישתומם על הסדרים החדשים?! ומה יענו הרואים כאשר יראו בקרוב אחרי אשר עשו י בערלין יזילו כסף רב מאוצרותיהם. לתקן תחת הנרות הללו, נרות של עלעקטרי להאיר לעיר ולדרים עליה, ולא יוכלו עוד כמעט להבדיל בין היום ובין הלילה! ומי עשה את כל הדברים הנפלאים האלה? הלא הסדרים הנכונים.

ואם נשים עין על המלאכות הגדולות וההמצאות הרבות שנתרבו בימינו בהערים הגדולות, נשתומם לראות לשמוע ולהשמיע.

זה מקרוב הוציאו תושבי בערלין חמשים ותשעה מילליאנען מארק להמציא מים מתוקים ליושבי העיר; ראשי העיר וויען הוציאו שבעה עשר מיליאנען גולדען להביא מים בהעיר מכרחק שלשה עשר וחצי מיל, ועוד דברים רבים כאלה אשר חשבנו לספר באזני הקורא לעת אחרת. ועתה האם לא צדקנו כמשפטנו בראשית מאמרנו, כי בני האדם צעדו צעד ענק בהסדרים החדשים, ובעל כרחנו נאמר כי גדולים מעשי ה' ואין חקר לרוח האדם!!!

כט

משלי הניין

א) שבח אני את המתים, אבל לא את המות.
ב) שבח אני את העושר, אבל לא את בעליו השומר אותו לרעתו
ג) שבח אני את הכבוד, אבל לא את הרודף אחריו.
ד) שבח אני אשה חכמה ומשכלת, אבל לא את בעלה.
ה) שבח אני את התלמוד, אבל לא את המלמד.
ו) שבח אני את הארץ הקדושה, אבל לא את הנוסעים שמה למות.
ז) שבח אני את היין, אבל לא את האיש השותה אותו לשכוח רישו
ח) שבח אני את התורה, אבל לא את האיש הממית עצמו עליה
ט) שבח אני את התוכחה, אבל לא את המוכיח.
י) שבח אני בגדים נאים, אבל לא את התופר אותם.
יא) שבח אני את הדיו, אבל לא את האיש המשחיר פניו בו..
יב) שבח אני את החכמה, אבל לא את [illegible]

יג) שבח אני את קנאת הסופרים, אבל לא את הסופרים.

יד) שבח אני את הספרים, אבל לא את מחברי הספרים.

טו) שבח אני את מלחמת החיים, אבל לא את מלחמת הסופרים.

טז) שבח אני את האדם המפחד תמיד, אבל לא איש חיל היורד במלחמה והוא רך הלבב.

יז) ושבח אני את ימי הנערות, אבל לא את הזקן העושה מעשי נערות.

יח) מתעב אני את הזבובים, הנושכים את הנשרים היושבים בכלובים.

יט) מתעב אני את בעלי הקרנים, הנוגחים את האריות שהובאו בנחושתים.

כ) מתעב אני את הקופים, המרקדים לקול התופים.

כא) מתעב אני את הגבירים האוכלים לחם עצבים, ואת העניים המחללים שם שמים ברבים.

כב) מתעב אני את הפרוש השומע דברי עגבים, ואת כבד פה המתאמץ לדבר דברי אהבים.

כג) מתעב אני את המורים לאחרים דרך ארץ, והמה יאכלו לתאבון כל שרץ.

כד) מתעב אני את החמור המתפאר לעלות לרקיע, ואת הזאב אשר בעור כבשה תמימה לעינינו יופיע.

כה) מתעב אני את המשכילים האוילים, ואת המתעשרים הדלים, ואת הטפשים האוחזים את דגל ההשכלה.

כו) מתעב אני מליץ יושר, האוכל בשר, ורבות בשנים, מתהפך לכמה פנים...

כז) מתעב אני את הרשעים המתפארים בצדקתם, וילכדו תמימים בחטאתם.

כח) ומתעב אני תלמיד חכם העובר עבירה ביום, וירא על נפשו מהרהורי חלום...